

**CIHM
Microfiche
Series
(Monographs)**

**ICMH
Collection de
microfiches
(monographies)**

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1996

Technical and Bibliographic Notes / Notes technique et bibliographiques

The Institute has attempted to obtain the best original copy available for filming. Features of this copy which may be bibliographically unique, which may alter any of the images in the reproduction, or which may significantly change the usual method of filming are checked below.

- Coloured covers / Couverture de couleur
- Covers damaged / Couverture endommagée
- Covers restored and/or laminated / Couverture restaurée et/ou pelliculée
- Cover title missing / Le titre de couverture manque
- Coloured maps / Cartes géographiques en couleur
- Coloured ink (i.e. other than blue or black) / Encre de couleur (i.e. autre que bleue ou noire)
- Coloured plates and/or illustrations / Planches et/ou illustrations en couleur
- Bound with other material / Relié avec d'autres documents
- Only edition available / Seule édition disponible
- Tight binding may cause shadows or distortion along interior margin / La reliure serrée peut causer de l'ombre ou de la distorsion le long de la marge intérieure.
- Blank leaves added during restorations may appear within the text. Whenever possible, these have been omitted from filming / Il se peut que certaines pages blanches ajoutées lors d'une restauration apparaissent dans le texte, mais, lorsque cela était possible, ces pages n'ont pas été filmées.
- Additional comments / Commentaires supplémentaires:

L'Institut a microfilmé le meilleur exemplaire qu'il lui a été possible de se procurer. Les détails de cet exemplaire qui sont peut-être uniques du point de vue bibliographique, qui peuvent modifier une image reproduite, ou qui peuvent exiger une modifications dans la méthode normale de filmage sont indiqués ci-dessous.

- Coloured pages / Pages de couleur
- Pages damaged / Pages endommagées
- Pages restored and/or laminated / Pages restaurées et/ou pelliculées
- Pages discoloured, stained or foxed / Pages décolorées, tachetées ou piquées
- Pages detached / Pages détachées
- Showthrough / Transparence
- Quality of print varies / Qualité inégale de l'impression
- Includes supplementary material / Comprend du matériel supplémentaire
- Pages wholly or partially obscured by errata slips, tissues, etc., have been refilmed to ensure the best possible image / Les pages totalement ou partiellement obscurcies par un feuillet d'errata, une pelure, etc., ont été filmées à nouveau de façon à obtenir la meilleure image possible.
- Opposing pages with varying colouration or discolourations are filmed twice to ensure the best possible image / Les pages s'opposant ayant des colorations variables ou des décolorations sont filmées deux fois afin d'obtenir la meilleur image possible.

This item is filmed at the reduction ratio checked below /
Ce document est filmé au taux de réduction indiqué ci-dessous.

	10X		14X		18X		22X		26X		30X
							☒				
	12X		16X		20X		24X		28X		32X

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

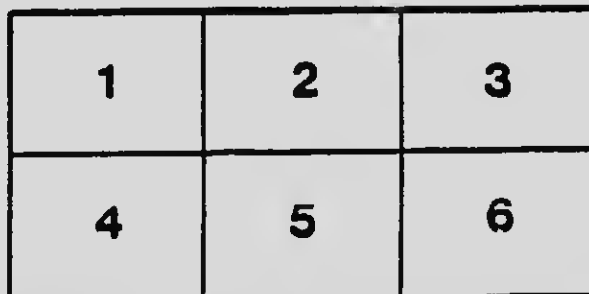
National Library of Canada

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol \rightarrow (meaning "CONTINUED"), or the symbol ∇ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

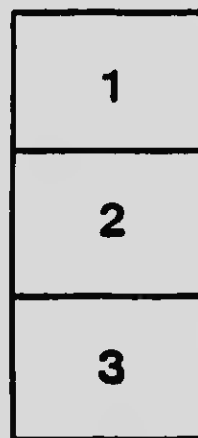
Bibliothèque nationale du Canada

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

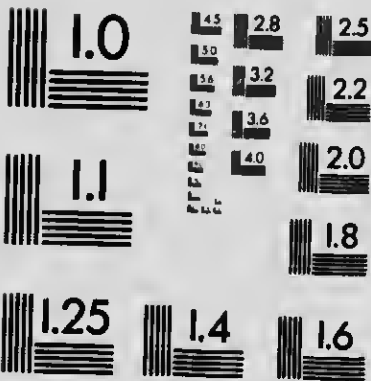
Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole \rightarrow signifie "A SUIVRE", le symbole ∇ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

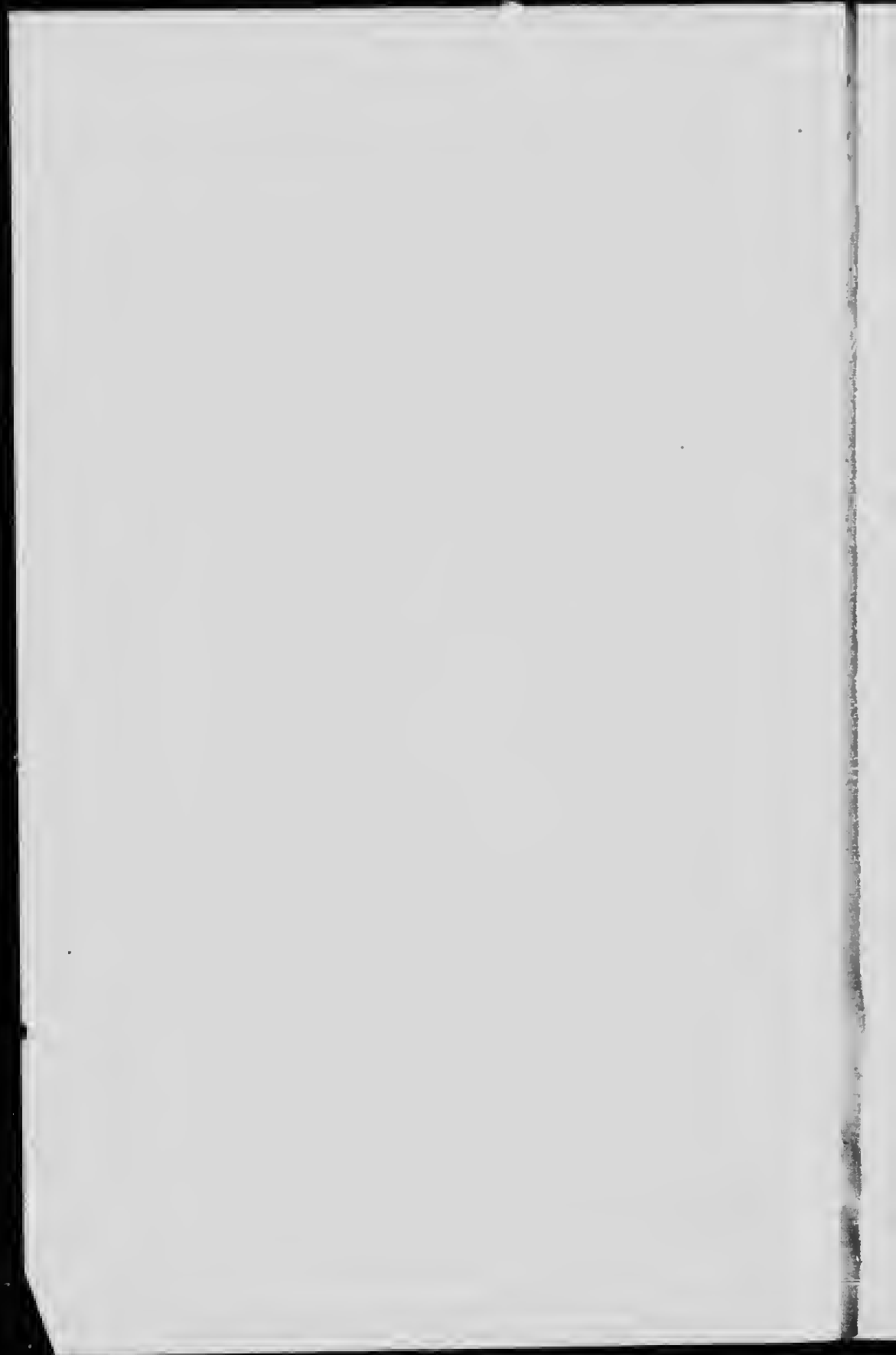
(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APF

J IMAGE Inc

1653 East Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

**СОРОК ТИСЯЧ МИЛЬ
ПІД ВОДОЮ**

ЖУЛЬ ВЕРН

СОРОК ТИСЯЧ МИЛЬ ПІД ВОДОЮ

РОМАН В ДВОХ ЧАСТЯХ

З ІЛЮСТРАЦІЯМИ

ЦІНА \$1.00.

УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА
212-214 DUFFERIN AVE., WINNIPEG, MAN., CANADA.

1804
1805
1806
1807
1808

ЧАСТЬ ПЕРВА.

РОЗДІЛ I.

ПЛАВАЮЧА СКАЛА.

В році 1866 писано і говорено дуже багато про не звичайний випадок, про який таємниче і невипевчене явище, яке тривожило не тільки надморських мешканців, але ворушило людий і з глибини країв, а вже передовсім людий заінтересованих мореплавкою. Кушці, звичайні моряки, капітани більших і менших кораблів, а також правительства кількох держав так в Европі, як і в Америці займались сею справою зовсім поважно.

Річ виїшла з того, що від вкогось часу многі кораблі стрічали „величезний предмет“, збудований наче веретено, часами світячий в ночи, та багато більший і скоріший від самого кита.

В описах сего чудовища друкваних в ріжних корабельних журналах згідно говорено про будову сего потвора, про його незвичайно скорі рухи, поражаючу силу і про особливі вризнаки жвтя. Наколи се була порода китів, то був се кит далеко більших розмірів, відомих до сих пор науці. Осуджуючи сю справу на основі досвідів вороблених в підводних пошукуванях, ври тим лишаяючи зовсім на боці і надто скромні обчислення, а з другої сторони і вересадні мізгованя сих, які обчисляли довготу сего потвора на три милі, а ширину на одну милю. — ми можемо з певністю твердити, що се таємниче ество вервисшало розмірам, все те живуче в морі, коли воно взагалі існувало. А що воно існувало, се був незперечний факт; і розуміючи сю врикмету людського ума, іменно склонність уявляти собі все невияснене далеко більшим і страшнішим, ми можемо уявити собі, яке зацікавлене викикало в цілім світі се надзвичайне чудовище.

Дня 20-го липня, 1866 року корабель „Губернатор Гіґінсон“ зістрінув сю порушаючу масу пять миль від східного побережа Австралії. Капітан Бейкер думав, що вів зна-

ходить ся близько піскової лавини; ви навіть зобрали сї означити точно єї географічне положенє, коли параз дві колумни води, викинені сим незвісним предметом, вилетіли в воздух на двіста п'ятдесят стіп. Се заставило капітани думати про се двоєко: або що се діеть ся наслідком вибуху морського гайзера, або що тут діло з якимсь морським ссавцем, доси невідомим, який викинуи в гору своїми підзями колумни води, змішаної з воздухом і паром.

Подібні випадки завважав дия 23-го липня сего самого року на Тихім океані корабель „Колумбус“, в асистє західно-індійської компанії. Сим разом се незвичайне морське сотворінє могло перенести ся з одного місця на друге з подиву гідною скростію, бож оба кораблі, Губернатор Гіґінсон і Колумбус могли його бачити в протязу трох днів в двох ріжних точках океану, віддалених від себе більше як сїм сот морських миль.

Вгнанапять днів пізійше бачили його знова два кораблі, Гельвенція і Шанон в місци віддаленім від послійшого два тисячі миль, положеного між Злученими Державами і Европою на 42 15' північної ширини, а 60 35' західної довжини. В сих своїх рівночасних майже обсерваціях оба сї кораблі прийшли до однакового заключеня, в міру якого довжину сего потвора морського ставлено на більше чим триста п'ятдесят стіп, яка то довжина перевишала далеко довжину обох кораблів.

Для порівняня найбільші кити, які живуть в сих частях океана довкола Алеутских островів, острова Кузімак і Умгуїтх, ніколи не суть довші від шістьдесяти ярдів.

Сї вісти, слідувачі одна по другій, а також нові обсервації зроблені з помоста корабля трансатлантицького „Перейра“, даланє зудар, який случив ся між кораблем „Етна“ і сим чудовищем, протокол зроблений офіцерами французької фрегати „Нормандія“ і дуже докладний дослід, зладжений штабовим офіцером, Фін-Джеймсом на покладі корабля „Льора Клайд“, все те впливало на публичну опінію. Легководні народи кенкували собі з сего чудовища, однак поважійші і практичійші держави, як Англія, Америка і Німеччина розбирали єю справу більше серіозно.

В кождім білнім місті ся потвора ввійшла в моду.

Співали про нього в кофейнях, осміяли в часописах, і представляли на сцені. Ріжнородні оповідання кружили по ньому між людьми, в часописах появлялись карикатури всяких величезних і зроджених в уяві со. оринь, почавши від більшого кита, страшного „Мобі Дик“ з підбігунових околиць, аж до страшного кракена, якого підноги моглиб обхонити п'ятьтоновий карабель і разом з ним поршнути в морську безодню. Віджили старі легенди Арістотеля і Плінія, які допускали можливість існування цих великанів, а з ними і норвежські казки епіскопа Нонтопдана і опіст Павла Геттеде, а якісь донесення Гаррінгтона (якого доброї віри ніхто не підозрівав), а який потвердив, що будучи раз на помості корабля „Каєтіан“ в 1857 році бачив сего величезного вужа, який до тепер не появляв ся в жаднім морі, з виїмком хіба в цих сплоджених уявою.

Тоді виринув в товариствах учених і в научних журналах спір про се, що імовірно, а що неімовірно. „Питанє потвора“ зацілювало всі уми. Редактори научних журналів перечились з віруючими в надприродне і витрачували в тій пронамятній борбі цілі моря чорнила, а деякі послугувались навіть кровними аргументами, сходючи з таких спорих з морських вужів на свої власні личности.

Через шість місяців вела ся св війна з ріжним для сторін щастем в передових писанях Географічного Інститута Бразилії, Королівської Академії Наук в Берліні, Бриттійського Товариства, Смітсонійського Інститута в Вашингтоні і в прочих научних хроніках великих журналів Франції і других країв. Дешевні часописи відповідали дотепно і з невичерпаним заінтересованем. Вони то перекручували замітку Лінея, якою послугувались противники чудовища, після якої „природа не творила дурнів“ і заклинали своїх товаришів, щоб нірою в кракени, морські вужі і прочі видумки митрозів не сквернили природи. Вкінци в статі в однім сатиричнім журналі сам головний редактор, паче Гіншоліт, накинув ся на сего потвора і серед загального хіхоту приніс йому смертельний удар. Дотеп побідив в сей спосіб науку.

В початках 1867 року здавалось, що справа ся завмерла зовсім, коли нараз нові випадки привели її знова перед публику. Від тогди гляділи на се вже не як на научний

проблем, але як на дійсну небезпеку, яку треба було омилити. Генер справа прибрала зовсім інший характер. Потвір перемінив ся в малій остров, скалу, однак скалу неозначених розмірів і рухів.

Дня 5-го марта 1867 року, „Моравян“, корабель одної океанічної компанії в Монреалі, знаходячись серед ночі на 27°30' ширини, а 72°15' довжини, вдарив своєю кормовою частию о скалу, яка не була зазначена на жадній морській мапі. При помочи вітру і своєї власної сили моторів корабель робив 13 миль на годину і колиб так не сильна будова його корпусу, скала булаб розторошила корабель і разом зі всіма канадійськими пасажирами пішла на дно моря.

Сей винадок приключив ся около пятої години вранці, коли почало вже свитати. Офіцери сейчас поспішили в загрожене місце. Вони слідили море з великою обережністю, однак не бачили нічого, крім сильної філі оподатік від корабля. Місце се зазначено з великою точністю і Моравян продовжав свою подорож без очевидної шкоди. На що він налетів, чи на занурену скалу, чи на величезний розбиток, ніхто не міг збагнути. Коли однак почали оглядати снід корабля, відкрили, що в одному місци був він ушкоджений.

Сей факт, хоч правда поважний сам н собі, бувби скоро призабув ся, колиб три тижні пізнійше він не повторив ся при такнх самнх обставинах. Снм разом завдяки і національній приваженности і добрій славі властителів корабля, впавного жертвою зудару, випадок сей став дуже голосним.

Дня 13-го априля, 1867 року, море було дуже лагідне, коли корабель „Скотія“, належачий до Кунард лінії плинув зі скоростію 13 і пів милі на годину і саме тоді знаходив ся на 15°12' довжини, а 45°37' ширини. В часі коли пасажири зібрали ся в великім сальоні на пополудневу перекуску, дало ся чути легеньке потрясенє. Скотія не вдарила перна, а радше, щось острє і проникливе вдарило в ню. Потрясенє се булоб не заалярмувало нікого, колиб оден з матрозів не вилетів був з внутра корабля і не закрячав: „ми потапаємо, ми потапаємо!“ Спершу пасажири дуже перестрашились, однак сейчас наспів капітан Андерсон і

успокоїв їх. Небезпеченство не може бути грізне. Скотія є поділена на кільканайцять частий і тому може побороти ся зі всяким натиском води в котрій небудь части. Після того капітан спустив ся в глибини корабля. Він відкрив, що вода вдирала ся в п'яту частину і натиск її був досить великий. На щастє в сій часті не знаходили ся кітли, в противим разі вода булаб сейчас погасила вогні. Капітан Андерсон приказав найперше задержати машини і вислав одного з машиністів, вислідити, яка велика була рана. Скоро відкрито, що діра була два ярди широка і довга і знаходила ся на самім споді корпусу. Через се натиску води не можна було спинити і Скотія мусіла продовжати дорогу з колесами зануреними до половини в воді. Віддалене її від порту виносило в тім часі триста миль, і триденне спізиене викликало велике замішанє, однак корабель щасливо доїхав до місця призначеня.

Ижійіри оглянули Скотію, яку затягнуто до сухого доку і на велике своє здивованє побачили два і пів ярда инше водної лінії в боці корабля діру в формі рівнокутного трикутника. Заломає місце в сталевій плиті було так знаменито зарисованє, що не можнаб його виробити краще й самою людською рукою. З сего слідувало, що інструмент, який спричинив сю операцію, мусів бути якийсь незвичайний, коли з такою силою вирізав плиту одеи і три осьмих цяля грубу і опісля невиясненим способом завернув назад з вирізаного місця.

Отсе був послідний випадок, який знова розворушив струю публичної опії. Від тоді всі нещасливі припадки, яких не можна було инакше пояснити, мали своє жерело в сім потрворі. На сім невиясненім сотворію спочивала відвічальність за всі досить численні розбитки, бо після обчислень Льюйда число цілковито затрачених кораблів в одім році виносило не менше, як дві сотки.

РОЗДІЛ II.

ЗА І ПРОТИ.

В часі, коли се все діялось, я саме повернув зі своєї подорожи, з околиці Небраска в Злучених Державах, куди

мене вислало французьке правительство як асистента професора в музею природничих наук в Парижі. Після шістьмісячного свого побуту в Небрасці я прибув до Нью Йорку при кінці марта разом з вартісною збіркою, а відїзд мій до Фраиції відложено на початок мая. Тимчасом я займав ся означенням своїх мінеральогічних, ботанічних і зоольогічних богатств, коли сей випадок приключив ся Скотії.

Я цілковито залізнав ся з предметом, який став насущию справою дня. По перечитаню всіх американських і європейських часописий я не міг приїти до жадного заключеня. Ся тайна дивуяла мене. В надїї зясованя здорової опинї, я перескакував з екстремї в екстрему. Що тут крїлось щось дійсного, се не улягало ніякому сумнівовн, а невірних запрошувано діткнути ся пальцем раи Скотії.

Коли я повернув ся в Нью Йорк, питане досягало вершин. Здогад про пливаючий остров і недоступну піскову лавицю, піддержуваннї людьми не дуже компетентним, зовсім занехаю. І наколи ся маса не мала жолудка, то якнм чинном вона могла зміняти своє положене та й ще з такою подиву гідною скоростію.

З тої самої причини закинено гадку про пливаючий корпус з розбитого корабля.

В виду того остало ся лише дві розвязки сего питання, які витворили дві окремі партії; одна партія вірїла в страшно сильного потвора, а друга в підводне судно, субмарину, о незвичайній силї рухів.

Однак сей послїдний здогад, хоч як можливий, не міг устояти ся проти всіх розслїдів пороблених я обох частях світа. Щоби приватна особа могла мати таке судно, здавало ся неможливим. Де, коли і як могло воно бути збудоване? І як можна було задержати в тайні його будову? Безперечно правительство могло мати таку деструкційну машину, і в сих нещасних часах, коли то ум людський дуже удосконалив силу воєнного оружя, було можливим, що одно із правительств могло без відома других випробовувати таку машину. На такий здогад наспїли сейчас заперечуючі заявн правительств. І ніхто не сумнівав ся в щирість їх заяв, бо тут розходило ся о загальннї інтерес і загрожену морську комунікацію. А що всякий сумнівав ся, щоби якась приватна особа потрафила заховати в тайні

таку машину, то тим більше не вірено, щоби се могло зрозуміти котресь із правительств, які слідять одні других в найменших дрібницях. Отже після пошукувань пороблених в Англії, Франції, Росії, Прусії, Італії, Гішпанії і Америці, а навіть в Туреччині, відкинеио зовсім здогад такого підводного судна.

По моїм повороті в Нью Йорк декілька осіб звернуло ся до мене за поглядами на се явище. Єще в Франції я напечатав двотомовий твір, під заголовком „Тайни Великих Підморських Просторів“. Завдяки сему творови, признаному в ученім світі, я здобув собі опінію спеціаліста в тій незвісній доси галузи природиичних наук. До мене звернулись за порадою. Я заперечував можливість такого факту так довго, як тільки було можна. Припертий однак до кута, я мусів подати поважие пояснене.

Часопись „Нью Йорк Геральд“ звернула ся до „Поважного Петра Ароіакса, Професора Музею в Парижи, себто до мене, щоби подати світу свою добре означену опінію про сю справу. Я дещо зробив, бо не мав сили довше мовчати. Розглядав се питане зі всіх боків, під політичним і науковим взглядом, і понизше подаю в скороченію сей пильно придуманий начерк, який я оголосив друком 30-го априля:

„Провірівши оден за другим всі ріжні здогади, треба конечно прияти істноване вкогось морського звїряти о незвичайній силї, а відкинути всі прочі.

„Великі пропасти моря суть невідомі нам цілковито. Неможно дістати ся до дна. Що дієть св в сих далеких глибинах -- які животини живуть, або можуть жити дванїцять або патнайцвть миль під поверхнею сих вод — яка є будова сих звїрят, ми ледви чи можемо збагнути. Озиак розввзка сеї загадки подаіої менї може начеркинути менше більше форму сего питаія: Або ми знаємо всі роди сотворінь, які живуть на нашій планеті, або ми не знаємо всіх. Колиж ми не знаємо їх всіх, наколи природа закрила перед нами деякі водні животини, в такім разі ми можемо прияти, що в сих недоступних глибинах морських живуть риби, або ссавці морські; або навіть нові породи, які якимсь уроеніем чи химерним припадком дістали ся ближше поверхні моря

„Коли протвино ми знаємо всі живучі роди, тоді ми мусимо шукати за сим невисліджеим звiр'ятем між сими морськими істотами, вже докладно онисаиими; і в такiм разi я годжу ся прийняти за факт істиоване величезного нарваля.

„Звичайно нарваль доходить часто до шiст'десяти стiп. Побiльшiть тепер його розмiри пять або десять разiв, додайте йому вiдповiдиу до того силу і збiльшiть його деструктивну збрую, а одержите пожадану звiрюку. Вона матиме розмiри, означенi офiцiрами „Шаиона“, iнструмент потрібний до проколеня Скотiї, і силу конечну до розбитя сталевої плити корабля.

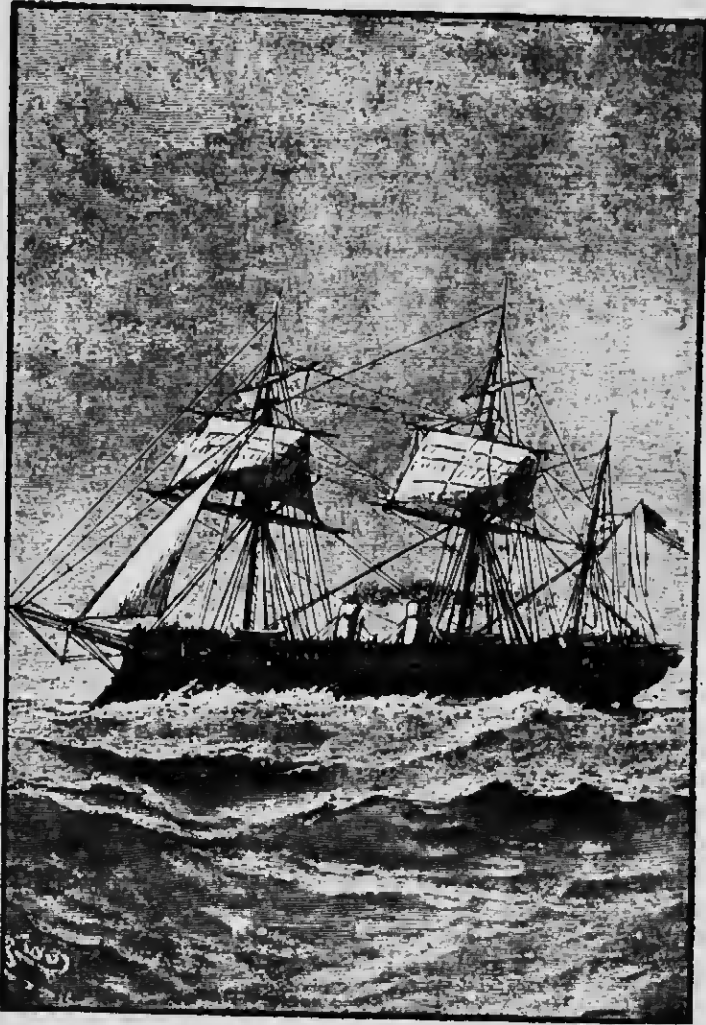
„В дiйсности нарваль є узброений певного рода кiстним зубом, як се розказують деякi природники, котрого шниль є твердий, наче сталь. Декiлька таких зубiв знайдено в боках китiв, яких нарвалi атакують з великим успiхом. Деякi зiова повитягувано не без клопотiв з корабельних сподiв, якi вони проколювали, наче сверлик бочку. Музей медицини в Парижi переховує оден з таких зубiв нарваля, довгий на два і чверть ярда, а 15 цалiв широкий при насадi.

„Дуже добре! Припустiм, що ся збруя є шiсть разiв бiльша, а сама звiрюка десять разiв сильнiйша і уявiм собі, що вона жене двацять миль на годину, я наслiдок чого одержимо висше згадану катастрофу. Тому поки ся справа не вияснить ся краще, я припускаю, що се є порода дельфiнiв, тiльки величезних розмiрiв, узброена не зубом, але дiйсним колюхом, як се невияснене до тепер явище, якої сила і будова дуже похожа до нарваля. В сей спiсiб можемо пояснити собі се невияснене до тепер явище, якого доси нiхто не описав, не бачив, анi не провiрив, а якого не треба вiдкидати поза границi можливости”.

Сi послiднi мої слова яийшли троха страшковатi, але, бодай до певного степеня я хотiв зберегти свою професорську гiднiсть і не давати за багато причини до насмiшкувань для Американцiв, якi вмiють смiяти ся. Рiвночасно я застерiг для себе дорогу для вiдвороту. По правдi я згодив ся на істиоване такого „потвора“. Сю мою статю розбирали дуже ввiчливо і з великим признаєм. Розвязка моя лишала бодай повну сяободу людськiй уявi, яка

любуеть ся розбиранем надприродних істот. Впрочім море є й так одиноким їх середником, в яким вони можуть плодити ся і розвивати ся.

Промислові і кулецькі часописи гляділи на сю справу

Фригата „Авраам Лінкольн“.

головно з такого розумія і всі ті часописи, які займались асекураційними товариствами, котрі грозили підвищенням цін премій асекураційних, всі однаково розуміли сей проблем. В сей спосіб виявила ся публична опіія. Злучені Держави перші відозвали ся і почали ладити ся в Нью

Йорку до карної виправи проти сего нарвали. До сего призначено сейчас рухливу фрегату, „Авраам Лінколн”. Сейчас відчинено арсенал перед командантом фрегати, Фаррагутом, який з поспіхом забрав ся до озброєня свого корабля. Тільки на лихо дня, як се дуже часто дієть ся, потвір не показував ся. Через два місяці ніхто нічого не чув про него. Ніякий корабель не стрічав його. Виглядало, неначе ся звірюка знала про заговор на своє житє, і як деякі кепкували собі, муїла задержати неодну телеграму, вислану каблем через Атлантик.

Колн отже фрегата, озброєна і заосмотрена в кольосальні риболовські апарати, була готова в довгу дорогу, ніхто не міг сказати, куди їй вибирати ся. Нетерпелність перервала ся, коли дня 2-го червня довідали ся, що корабель Сан Франціско Лійї в дорозі з Каліфорнії до Шангаю бачив сю звірюку тому три тижні в північнім Тихім океані. Заворушене викликає сею новинкою було незвичайне. Фрегату заосмотрено знова в поживу і вуголь.

Три годні перед відїздом фрегати з бруклінського доку, я одержав такого змісту лист:

„До М. Арнакса, Професора Музею в Парижі,
Готель Пятої Улиці, Нью Йорк.

Пане: Наколнб Ви згодились взяти участь в виправі Авраама Лінкольна, правительство Злучених Держав прийме з приємністю співунасть Франції в сїм підприємстві. Командант Фаррагут має одну кабіну для Вас.

Ваш щирий

Ю. Б. Гобсон,

секретарь маринарки”.

РОЗДІЛ III.

МОЯ ПОСТАНОВА.

Три секундї перед одержанєм листа від Гобсона я думав більше не займатися сїм загадочним звірем, як не думав про переїзд через Північне море. Та в три секундї по прочтаню листа від пов. секретаря маринарки я вважав своїм правдивим покликанєм, однокою ціллю життя гоинти

сеґо грізного потвора геть зі світа.

Алеж я щойно вернув з тяжкої подорожи і бажав відпочинку. Тепер вже не хотів я був більше нічого, як побачити свій родшинний край, своїх приятелів, свою маленьку хатину коло ботанічного парку і свої дороги і вартісні збірки. Та нічого не могло мене повздержати. Я забув за все — втому, приятелів і збірку і без проволочки прийняв запросини американського правительства.

Кромі того, думав я собі, всі дороги ведуть назад в Европу і сам дельфін оґажесть ся чемним і заведе мене до берегів Франції. Се вартісне звірятко може дасть ся зловити в морях Европи (на мою власну користь), і я привезу в Музей Природничих Наук не менше як половину ярда сеґо кісняного колюха. А тимчасом я мушу шукати за сим дельфіном в північній Тихій океані, який лежить по противній стороні моїх родних сторін.

„Консель” закликав я нетерпеливим голосом. Консель був моїм вірним слугою, правдивий Фляманець, який товаришив мені в усіх моїх подорожах. Я любив його, і він привязаний був до мене. З природи був він повільний, але точний з засади, завсіґди готовий з навички і скорий в рухах своїх рук, однак ніколи не давав своїх рад, навіть коли прошено його.

Консель ходив зі мною через десять послідних років, куди тільки пронадила мене наука. Ніколи не нарікав на довготу або втому, ніколи не противив ся збирати ся в нову дорогу, хочби се було до Хін або Конґо; кромі того він мав добре здоровле і сильні мускули, а нерви його ніколи не каламутили добрих відносин. Хлопець сей мав вже 30 років. Мені було тоді 40 літ,

Та Консель мав одну хибу — був дуже церемоніяльний і ніколи не заговорив би до мене иннакше, як через третю особу, що часами провокувало мене.

— Консель — сказав я знова, починаючи поспішно робити приґотованя до свого відїзду. Я був певен за сього хлопця. З засади я ніколи не питав його, чи він схоче їхати разом зі мною, чи ні, однак сим разом подорож могла стати за довгою, а ціле підприємство за ризиковне, тому справу треба розважити навіть найбільш холоднокровному чоловікови в світі. Щож скаже на се Консель?

— Консель — закричав я третій раз. Консель з'явився. — Чи кликали мене, пане, — сказав при вході.

— Так, мій хлопче; приготуйся в дорогу, виберемося за дві години.

— Коли ваша така воля — відповів Консель спокійно.

— Ані хвилини до страчення; зложи в куфер всі подорожні знаряди, плаші, сорочки і пацьохи, скільки тільки можна і спішися.

— А ваші збірки, пане, — завважав Консель.

— Ми подумаємо про них.

— Щож зробимо з архіотерієм, гіракотерієм, ореодонами і прочими шкірами?

— Лишимо їх в готели.

— А жива індійська свинка?

— Тут будуть її годувати в часі нашої неприсутности, а впрочім я розкажу, щоб все те перевезли до Франції.

— То ми не вертаємо до Парижа — спитав Консель.

— О, певно, сказав я з викрутом, тільки не прямою дорогою.

— Чи сподобається Вам така дорога, пане?

— Та се нічого; троха нерівна дорога, от і все. Ми поїдемо на Авраамі Лінкольні.

— Коли так думаєте, пане, — сказав холодно Консель.

— Бачиш, мій приятелю, річ маєть ся з потвором, звісним иарвалем, якого ми хочемо прогнати з моря. Автор твору про „Тайни Великих Підморських Просторів“ не може відмовити ся від участі разом з капітаном Фаррагут. Слава подорож, але і небезпечна. Ми не можемо сказати, куди ми поїдемо; сі звірята суть дуже химерні. Але ми все таки поїдемо. Маємо дуже второпного капітана.

Я постарався о кредит для свинки і разом з Консельом всіли до повозки. Куфри наші перевезено сейчас на поклад фригати. Ми скоро опинилися на фригаті і я спитав про команданта Фаррагута. Один з матрозів запровадив мене до його каючі і тут я побачив вперше команданта, який витягнув до мене свої руки.

— Пан Петро Аронакс, — закликав він.

— Він сам, пане Фаррагут, — відповів я.

— Витаємо вас, професор, ваша кабіна готова.

Я вклонився і попросив завести до призначеної для

мене каюти. Авраам Лінкольн був добре заосмотрений і на ддав ся як не мож краще до свого призначеня. Була се фригата, якої машини видержували натиск сім атмосфер і могли гивти єї зі скоростію 18 миль на годину. Скорість ся однак не вистарчала на перегоии з сим великанським явищем.

Внутрішнє урядженє корабля відповідало його мореплавському завданю. Я був вдоволений своєю каютою, яка знаходилась в задній части, побіч офіцерських приміщень.

— Нам буде тут доснь добре, — сказав я до Конселя.

Після того я лишив Конселя, щоб він упорядкував куфри, а сам поспішив на поміст, звідки приглядав ся приготуваням до відїзду.

В той час командант Фаррагут приказував розвязати послідні шнури, які держвли Авраама Лінкольна в бруклинськїм доці. Колиб я спізнив ся був чверть години, фригата булаб відплнла без мене. І яб був не бачив сеї незвичвїної, надприродної і неімовірної виправи, котрої опис зустрїнеть ся з деяким недовірством.

Але капітан не змарнував ні одної днини ані години в своїх пошукуванях, в тих частях моря, де бачено сего нарваля. Він післав за інжїніром.

— Чн корабель жене повною силою, — спитав він.

— Так, прошу, — відповів інжїнір.

— Вперед, — крикнув командант.

Бруклинська пристань і вся та чвсть Нью Йорка над Східною Рїкою. була залита цікавими. Пять сот тисяч нврода в послідне пращvlo відїзджаючих; тисячі хустинок повівали над головами збитої маси, так довго, доки фригата не виплила на ріку Годсон в місци, де на видовженім півострові розляглось місто Нью Йорк. Потім попри береги Нью-Джерсі, поздовж правого берега сеї чудової ріки, вкритого пишними вілями, фригата минала форти, які пращали єї своїми найтяжшими гарматвми. В відповідь на се фригата три рази спускала і піднімалв в гору свій американський стяг, на яким видніло ся трийцять девять звїзд; потім звільнившн свій хід фригата вїхала в вузький канал, а звідтам плила попри пісковий беріг Сенді Гука, де тисячі людий знова пращали єї. Громада лодок плила за фригатою аж до самої вежі, якої два світла виразно вка-

зують дорогу в канал Нью Йорку.

Вибила шеста година. Пильот всіх в свою лодку і на ній доїхав до невеличкого парохода, який умисне ждав на него. В кітлах фригати розгоріло ся на добре, шруба що раз скорііше вдаряла об воду; фригата плала в долину вздовж плиткого і жовтого берега Лонг Айленда, і коло осьмої години стративши вид світел Файр-Айленда, вона виплила пояним ходом на темні води Атлантику.

РОЗДІЛ IV.

НЕД ЛЕНД.

Капітан Фаррагут був добрим моряком, гідним фригати, над якою держав команду. Він був єї душею. Що до питаія про сего потвора в него не було найменшого сумніву; і він не позваляв нікому з прислуги корабля оспорювати можливість існування сего звіряти. Він сам вірив в него, як деякі жінки вірять в левіятана — чувствами, а не розумом. По вір існував і він запрягнув ся очистити з нього море. Він був певного рода родським лицарем, йдучи на стрічу змії, яка нищила його остров. Або капітан Фаррагут вбе нарвала, або нарваль ябе капітана. Не було тут третього виходу.

Його офіцери були тої самої гадки. Вони обговорювали всі можливі способи стрічі і пильно слідили за поверхнею моря. Кождий з них добровільно ішов на сторожу, яку при інших обставинах проклябн. Вся залага корабля бажала понад все зустрінути сего потвора, пробити його гарпуном, витягнути на поміст і опісля відіслати.

Крім того капітан обіцяв два тисячі долярів падгорода для того, хто перший побачить в морю потвора, без ріжниць хтоб він не буя. Можна собі отже уявити, як працювали очі на Лінкольні.

Що до мене самого, то і я не лишав ся по заду і що дня слідив разом з другими за потвором. Оден тільки Консель відносив ся до всего того рівнодушно і не поділяв захоплюючого всіх ентузіязму.

Я сказая вже, що капітан Фаррагут заосмотрив свій

корабельні всі можливі знаряди, потрібні для злочина величезного звіра. В нас була всяка відома машина, від ручного гарпуна почавши, а на тріскаючих стрілецьких кулях кінчаючи. На переді уставлено удосконалену гармату, якої модель показано на виставі в 1867 році. Ся ціна зброя американського винаходу могла легко кидати стіжковату кулю дев'ятьфунтову на віддаль десяти миль. Не бракувало отже на Лінкольній способів нищення, а що важніше, ми мали з собою Неда Ленда, незрівняного гарпунищника.

Нед Ленд походив з Канади. Його сирит, холонокровність, відвага і хитрість здобули йому першєнство і треба було вже дуже дотениого кита або „розумного“ кашельота, щобн могли втечи від його гарпуна. Ленд мав близько 40 років, був великого росту, поверх б стіп високий, сильно збудований, поважний і мовчаливий, а в суперечках горячий. Постава його притягвала до себе увагу, а вже передовсім його сміливий зір, який надавав обличю особливий вираз.

Канадієць — з походження Француз, і хоч Ленд був дуже неговіркий, я завважв в нього деяку симпатію до мене. Можливо, що моя національність тягнула його до мене. Я мав нагоду слухати сего говору французького, який ще й тепер в уживаню в деяких провінціях Канади. Родина гарпунищника походила з Квібеку і головою займала ся риболовством.

Поволи Нед Ленд розговорив ся і я дуже любив слухати його оповідань про пригоди в полярних морях. Він розказував про ловлю риб, про борбу з ними, з поетичним закрашенєм і мені здавало ся, що я слухаю канадійського Гомера, оспівуючого Іліяду північних околиць. Я описую сего твердого моряка таким, яким я знав його в дійсности. Ми оба тепер приятелі, звязані сею незмінною приязнею, яка вироджуєть ся серед таких незвичайних обставин. Що за відважний Нед! Я бажавби пожити ще хоч зі сто років, щоб міг не раз ще згадати тебе!

Тепер, яка була гадка Неда Ленда в справі сего морського потвора? Я мушу заявити, що він не вірив в нього і він був одинокий між нами, що не поділяв нашого переконання. Він навіть не любив говорити про нього. Одно-

го чудового вечера, 25-го червня, в три тижні після нашого відїзду, фригата знаходить ся перед кінчною Бляк, трийцять миль від берега Патагонії. Ми переїхали через тропік Козерога і пролив Магелана і за 8 днів Авраам Лінкольн мав віхати на водні Тихого океана.

Сидючи на поместі ми оба говорили про се і те, споглядаючи при тім на таємниче море, якого пронасти були доси недоступні для людського ока. Я звичайно звів нашу розмову на потвора і розбирав всякі можливості успіху нашої виїзди. Бачучи вкїшши, що Ленд не промовить ся мойому предметови, я заходив ся коло нього що раз то настирлівійше і остаточно спитав Неда, які причини він має не вірити в істноване потвора.

Гарпуницьк поглянув на мене значучо і за кілька хвилин бючи себе рукою по чолі сказав: Можливо що я і маю, пане Аронакс.

— Алеж ви, Нед, з професії рибак, ознакомлений зі всіма великими, морськими ссавцями, ви, якого увага може легко прийняти здогад про сего величезного потвора, ви повинні як найменше сумнівати ся в таких обставинах.

— Отсе і є, що вас ошукує, — відповів Нед. Не дивую ся, коли товша вірить в такі річи, але ані астроном, ані геолог не повинні в них вірити. Я яко гарпуницьк побив багато китів, однак не думаю, щоб їх хвости або їх шпичі могли пробити сталеву плиту корабля.

— Алеж, Нед, прецінь говорять про кораблі, яких боки дїравля зуби нарвалів.

— Дерев'яні кораблі, то можливо, — відповів Канадонець; — однак в ніколи ще не бачив того і без доказів не можу вірити, щоб морські звірі могли щось подібного робити.

— А в, Нед, повторюю се з персконанв, опертого на льогічних фактах. Я вірю в істноване морського ссавця, дуже сильно збудованого, який належить до родини хребетовців, як кити, кашельоти, дельфіни і заосмотреного дзюбом о великій, прошибаючій силі.

— Гм, — пробурмотів Нед, потривсаючи головою на знак свого недовірства.

— Зауважте одну річ, — продовжав я, — если такий звір істнує, если він живе в глїбних океана, він му-

силь маги дуже сильну будову, з якою не мож нічого порівнювати.

— А до чогож ви сильна будова, питав ви Нед.

— Вона потрібна в цих далеких проливах моря, щоб оперти ся натискові води. Припустім, що натиск одної атмосфери рівняєть ся колоїній води, високій на 32 стопі. В дійсности колоїна ви буде коротша, бо вода морська є густійша під звичайної свіжої води. Отже колиб ви, Нед, поринули під воду тільки разів по 32 стопі глибоко, на вас тяжілоб тільки атмосфер, або 15 фунтів на одному квадратовому цалеві від кожних 32 стів. Виходить з того що при 320 стопах під водою натиск води рівняєть ся 10 атмосферам, а при 3200 стопах сотні атмосфер, а при 32,000 стопах одній тисячці атмосфер. Значить ви, що колиб ви дістались 6 миль в глибину морську, то на кожних тин осмих одного квадратного цаля на вашому тілі ви неслиб вагу 5,600 фунтів. А чи знаєте ви, кілька квадратних цалів є на поверхни вашого тіла?

— Не маю понятя, пане Аронакс.

— Около 6,500; і коли в дійсности натиск атмосферичний на одному квадратовому цалеві виносьть 15 фунтів, то ваших 6,500 квадратних цалів видержує сейчас натиск 97,500 фунтів.

— І я би сего не відчував?

— Коли сей натиск не торощить вас то тільки тому, що воздух проникає і внутр вашого тіла з неменшим натиском. З того повстає рівновага натиску, або неутралізація, задля якої ви можете зносити сей натиск без клопоту. Але з водою инакше діло.

— Так, я розумію, — відповів Нед, ще раз то більше зацікавлюючись; — бо вода обгортає мене, але не проникає.

— Дословно, Нед; при 32 стопах під водою ви відчулиб натиск 97,500 фунтів; при 320 стопах, десять разів більший натиск; при 3200 стопах, сто разів більший натиск; вкінци при 32,000 стопах під водою, тисяч разів більший натиск, або 97,500,000 фунтів, се значить, що такий натиск здусневи вас на платинку.

— До чорта — закрячав Нед.

— Дуже добре, мій дорогий гарпунщику, отже наколи

який хребетовець, довгий на кілька сот ярдів може рухати ся в сих безоднях, можна собі уявити його сильну будову, щоби витримати еєї страшний натиск.

— Тоді вони хіба зроблені з сталевих панцирів грубих на 8 цалів, подібно як наші фрегати.

— Зовсім так, Нед. І яке знищене можуть такі сотворіня зробити нашим кораблям в своїм повнім леті!

Певно, додан Канадиєць, поражений таким числами, однак ще не зовсім подаючись.

— Чи переконав я нас вже?

— Ви переконали мене про одну річ, пане, іменю, если такі звірята живуть на дії морським, то вони мусять бути такі сильні, як ви се розказуєте.

— А якщо вони не істиують, мій впертий гарпунищик, то як ви поясните випадок зі Скотією?

РОЗДІЛ V.

В ПОГОНІ.

Подорож Авраама Лінкольна через довший час була нічим незамітна. Оден тільки став си випадок, який виказав незвичайний сприт Неда Ленда і доказав, яке можна смати до него довіре.

Дня 3-го червня фрегата наткнулась на якихсь америкаиських рибаків, від яких довідалисьмо ся, що вони не знають нічого про нарвалів. Оден тільки, капітан Монроа знаючи, що ми веземо з собою Неда Ленда, просив його, щоб він поміг їм зловити кита, якого вони гоиять. Капітан Фаррагут з цікавості, як з того виявляє ся Нед, дав свої дозвіл. І шасте служило нашому Канадійцеві так знаменито, що він замість одиого проколов двох двома ударами.

Після того фрегата плыла попри полуднево-східний беріг Америки з великою скоростію. 3-го лунія ми були вже перед просьмиком Магеляна. Але капітан не хотів ризикувати і нибрав радше дорогу довкола кінчини Рога. Залога корабля годилась з ним. І певна річ в таким просьмику не можна було сподівати ся стрічі з нарвалем. Бо-

гатьох матрозов твердило, що потвір не мігби навіть переплисти туди.

Дня 6-го липня о третій годні пополудни Авраам Лінкольн минав самотній острів, послідну скалу на самім кінчику американського континенту. Звідси звернув ся корабель на північний захід і на другий день шруба фригати вила ся вже в широкіх водах Тихого океана.

Дивіть св добре, — кричали моряки.

І всі дивили св уважно. Не давали спочинку ні очам, ні далекovidним шклям і днем і ночью гляділи на поверхню океана, щоб тільки добути обіцяних дая тисячі долярів.

Я самий, дая якого гроші не мали примани, не був одним з найменше уважних. Посвячуючи кілька хвилини на їду, а кілька годин на спане, безвглядний на дощ і на погоду, я не покидая помоста корабельного. І так сидячи я пожирив жадобно легоньку піну, яка білила море, як далеко могло бачити мое око; і кілька то разія я разом з всіма матрозами подвоював свою увагу, коли який небудь химерний кит вставляв свій хребет понад воду: В такий момент на помості роїлось від цікавих. Кабіни відчиняли ся, а з них вилітали матрози і офіцери і всі звертали свої втомлені очи в сторону появившого ся кита. А я дивив ся і дивив ся, доки майже не осліп, коли знова Консель своїм пояльним голосом заедно повтаряя: Єслиб яи, пане, не напружували так своїх очий, вніб краще бачили!

Та даремно хвилювались. Корабель спиняв свій біг і звертав ся в сторону залярмованого кита, звичайного кита або канцельота, який скоро зникая серед окликів проклятя.

Погода спривла в цілій нашій подорожи. В тім часі був кепський сезон в Аястралії, відповідаючий европейському в січни, та море було чудове, і завсігди ядно було далеко навкруги. Дня 20-го липня ми перетяли лінію Козерога, а 27-го липня ми переїхали через рівник на 110-му полудневнику. З того часу фригата плила більше в західнім напрямі, себто серединою Тихого океана. Командант думав, що краще держати ся глубокого моря і з далека від землі, бо і потвір мусів любити такі місця. Фригата минула острови Маркезас і Сендяіч, перетяла лінію Рака і зяер-

нула ся проти хінського моря. Се вже мав бути послідний терен побуту сего потвора. І сказати правду, ми були не живі і не мертві. Ціла залога переживала сильно, нервово роздраженне, яке годі описати і вони не могли ані їсти, ані спати; двійцять разів на день зривали ся, щоб перекопати ся про якусь оптичну злуду і се тільки збільшувало нашу нервовість і викликувало обявн реакції.

І ся реакція скоро обявила ся. Через три місяці Авраам Лінкольн перешукував всі води північного Тихого океана, налітаючи на китів і в сеї спосіб змінючи з часта напрям своєї подорожі, в часі котрої пересув різні небезпеки і не було закутка в тій часті лишеного уваги Лінкольна.

Найгорячіїші приклонники сего підприємства стали тепер найбільшими його обструкторами. Нехіть накопичувалась не тільки в матрозів, але і обявляла ся навіть і в капітана і тільки його абсолютній постанові треба завдячити, що фригата не плыла ще домів. Ся однак безхосенна погонь не могла вже тревати довго. Корабель не міг винувати себе за ніщо, бо зроблено все можливе. Ні один американський дослідник не виявнив більше запалу і терпелюности від залогі Лінкольна. Не лишалоєь їм нічого більше, лиш вернути домів.

Се заявлено командантови. Моряки не могли вже довше скривати свого невдоволення. Я не скажу, щоб се був вже бунт, але після своєї впертости капітан Фаррагут (як се робив і Колюмб) просив моряків пождати ще три дні. Коли в сих трьох днях потвір не покажет ся, моряк при кермі повинен спрямувати Лінкольна в сторону європейських від.

Сю обіцянку дав капітан дня 2-го листопада. Вона знова зєднала всіх присутних на кораблі. Гляділи на море знова з великою увагою. Кождий бажав ще раз попробувати щастя і сим пригадати собі пережите в сій виправі. Се вже був послідний взов для нарваля і він ледви чи схоче снм разом вкривати ся перед нами і певно зявить ся.

Минуло два дні. Пара гнала корабель середною силою, а моряки видумували тисячі штучок на се, щоби звернути на себе увагу нарваля, колиб сеї случайно появил ся в сих водах. Викидувано за кораблем багато поживи на превеликє вдоволенє людодів. Прості матрози сверлували

очима скрізь навколо Лінкольна, та в ночі на 4-го листопада ся підводна тайна не приходила.

Слідуючого дня с. є. 5-го листопада о 12-ій годині кінчив ся речинець; по упливі сего речинця капітан Фаррагут, вірний своїй обіцянці повинен був змінити напрям на полуднений схід і покинути раз на зазеґди північні сторони Тихого океана.

Фригата була тоді на $31^{\circ}15'$ ширини, а $136^{\circ}42'$ східної довжини. Береги Явану не були більше віддалені від них як де ста миль. Надходила ніч. Саме вибила 8-ма година; великі хмари закривали лице місяця, який був лиш в першій квартирі. Море спокійно розступало ся перед кораблем. В той момент я спертій на корабельне поруче глядін просто перед себе. Матрози розсіяні по корабли дивили ся на виднокруг, який що раз малів і темійн. Часами океан завсійв від місячних проміній, продираючих ся через хмари, та скоро темнота вкрила все докруги.

Споглядаючи на Конселя я міг бачити, як і на нього ділало загальне напружене. Бодай я так думав. Можливо, що по раз перший нерви його дрожали під впливом чувствна цікавості.

— Ходи, Консель, — сказав ся, — се є послідна нагода заробити два тисячі долярів.

— Позвольте мені признати св. пане, — сказав Консель, — що я ніколи не числив на сю надгороду; і колиб правительственно Унії призначило на се і сто тисяч долярів, від того воно не збідв'є б.

— Маєш рацію, Консель. Се є глуна річ загалом, на яку ми вустили св. з таким легким серцем. Скільки стратили часу, скільки безхосенних трудів! Ми повинні були бути в Франції тому шість місяців назад.

— В вашій маленькій комнатці, пане, — відповів Консель — і в вашому музею. І я бувби вже розібрав всі пазші знахідки, свинка приміщена в клітці в ботанічнім городї булаб стягнула всіх цікавих людей нашої столиці!

— Правду кажеш, Консель. З нас будуть за се добре сміяти св.

— Пенна річ, що будуть — говорив Консель спокійно; — я думаю, що вони будуть строїти собі з вас жарты. Та позвольте ще дещо сказати.

— Говори даліше, мій добрий друже.

— І ви на се зовсім заслужили собі.

— Правда!

— Та ще коли хтось має ту почесть бути вченим, як ви, пане, то не повинні наражувати себе на —"

Консель не мав часу докінчити свого компліменту. Серед загальної тиші дав ся чути голос. Був се голос Неда Ленда, який кричав:

— Дивіть ся туди! Самісінька річ, якої ми шукаємо — під вітром проти нас!

РОЗДІЛ VI.

ПОВНОЮ ПАРОЮ.

На сей крик вся залога корабля злетіла ся до гарпунщика — командант, офіцери, матрози і малі хлопці; навіть інженіри лишили свої машини, а палячі свої кітли.

Видано приказ здержати корабель і фрегата поєувала ся ще вперед своїм власним розмахом. Темнота була велика і хоч які здорові були очі в Канадійця, я дивував ся, як він може бачити в сій темноті, і що він там зобачив. Мое серце било ся, начеб хотіло тріснути. Однак Нед Ленд не помняв ся і ми всі побачили предмет, на який він вказував. На віддалі двох каблів від Лінкольна, по правім боці фрегати, море було освічене на всі боки. То не було саме фосфоричне явище. Потвір виставав троха понад воду, а опісля розсівав дуже сильне та незвістне світло, про яке згадували капітани в своїх донесенях. Предмет, який видавав з себе се світло, мусів мати величезну світляну енергію. Ся освітлена частина на мори подавала на велике колесо, троха видовжене, якого середина була осередком згущеної сили світла, а даліше світло ставало що раз то слабше.

— Се мусить бути маса нагромаджених там фосфоричних тіл, — закричав оден з офіцирів.

— Ні, пане, певно що ні. — відповів я. Сї тільки ніколи не можуть витворити такого сильного світла. Ся ясність вказує на електричну прикмету світла. А даліше.

дивіть ся, дивіть ся! воно рухає ся, вперед і взад, вокумчить до нас.

Загальний крик счинив ся на фригаті.

— Тихо! - сказав капітан: -- до гори з кермою, машини взад.

Загальний крик счинив ся на фригаті.

Замкнено пару і Авраам Ліколн звернувшись в бік, зробив г'вколесо. Випростувати керму і вперед, закричав капітан. Виповнаено прикази і фригата з поспіхом плыла від горючого світла. Вона старала ся віддалитись, однак

надприродний зьвір зближався з два рази більшою від їхньої шкоростю.

Ми стояли німі і неподвижні. Зьвір зближався що раз то до нас, граючись філями. Кружляючи довкола фригати, яка робила тоді 14 миль на годину, засипував її своїм світлом, наче ясным порошком. Потім віддалився від фригати на дві або три милі, лишаючи за собою ясний слід. Нараз потяір занернув сн назад до Лінкольна з застрашаючою шкоростю, і двайцять стін від корпуса корабля нагло спинилися, неначе займер, а світло його гейби янчерпало ся. Потім ян зявив ся яа другім боці корабля, мабуть переплываючи попід спід корабля. Кождої хвильї ми вижидали зудару, який міг скіячити ся для нас фатально. Я дивуюая ся манеярам фригати. Вона втікала і не атакувала.

На лици капітана, звичайно дуже спокійнім показалося велике здивованяє.

Пане Аронакс, — він сказан, — не знаю, з яким страшним сотяорінем маю до діла і не хочу рискувати своєї фригати нерозумно серед такої нітьми. Вирочім як атакувати сю незияву істоту і як від неї боронити сн? Ми мусимо заждати до дня, тоді все зміянтъ сн.

— Ви яє маєте наймеяшого сумніву, капітане, що до ества сего зьвіра?

— Ні, паяє; се є очевидяній, величезяній яарваль і до того ще слектричний.

— Можливо, — додав я: — до нього можна дібрати ся лише торпедою.

— Безперечно, — відказав капітан, — коли вія має таку страшяну силу; се мусить бути найстрашяйїше сотворіне на світі і тому н мушу бути осторожний.

Залога яє снала цілу янч. Авраам Ліяколя не був в силі бороти ся з його шкоростю, отже припинив сяїї біг о половину. З другої стороян яарваль за приміром фригати також здав ся на ласку филь і не думав втікати. Около півночи, як зданалося, він геть стратив ся десь. А може утік? Та сім мінут до першої години ранком ми почули проразляній свнет, який видає часами вода винерта з великим яанором.

Капітан, Нед Ленд і я були на помості, цильно обсервуючи в тій безміряїї темноті.

— Нед Ленд, — спитав командант, — чи ви часто чули рик китів?

— Часто, пане; але ніколи таких, як сей, що заслужив для мене два тисячі долярів. Коби і тільки міг зблизити ся до него на чотири гарпуни.

— Але щоби до нього зблизити ся, — сказан командант, чи маю віддати сего нарваля з вашу розпорядимість?

— Певно, пане.

В такім разі се буде забавка з житем моїх людий.

І моїм також, — сказав добродушно гарпунищик.

Около другої години вранці світло появило ся знова, не менше сильне, вже около 5 миль від нашої фрегати. Мимо віддалі і шуму вітру і моря, до нас долітан виразно голос ніразних ударів хвоста сего зьяіра і панить його тяжкий віддих. Здавало ся, що сей нарваль виплив над воду, щоб надихати ся свіжого воздуха в свої легки, подібно, як парона машина о двох тисячах конній сили громадить безпич пари в своїх величезних циліндрах.

Гм, думаю собі, кит з силою двох полкія кіншоті мусівби бути гарний кит.

Ми не спали аж до раиа і приготоняли ся до бою. Робацькі знаряди розложено вздовж корабельного поруча. Другий офіцир набивав знаряди до викидуяая гарпунів на віддаль одной милі, а довгі стрільби ладоваио затроєнними кулями, які завдають смертельні рани найбільшим звірам. Нед Ленд острив свій гарпун — страшиу зброю в його руках.

О шестій годні почало свитати і за першою появою денного світла зникло сяєво наряая. Коло семої години день бую яже досить ясний, однак густа мрака заслоиновала наш вид і найкращі шкла не могли повертїти єї. Се викликало негодоване і гнїя.

Я з деякими офіцирами повиплазилисьмо на машини. О осьмій годині мрака сідала вже на филі, а виднокруг ширшав і ставан що раз то яснійший. Нараз, як се було вчера, ми почули голос Неда. Сей самий звїр є на лївім боці корабля!

Всі зярнули ся в сю сторону. Там на шївтора милі від фрегати виринуло з води якесь довге чорне тіло, а хяїст його страшино вертїв ся і спричиняв яеликі филі. За

собою лишало ясно значний слід, білої краски, описуючи довгу криву лінію.

Фригата зблизила ся до потвора. Я приглянув ся йому докладно. Донесення Шанона і Гельвеції, що до його розміря були пересаджені, і сам я оцінив його довготу на двіста п'ятьдесят стій. Будова його була дуже симетрична. Підчас сих моїх оглядин потвір викинув в гору зі своїх ніздер два стояли пари змішаної з водою на 120 стій високо, з чого я переконав ся, що він мусить належати до хребтовців і то ссавців.

Залога ждала нетерпеливо на прикази свого вождя. Він, приглянувшись добре потворови, прикликав інженіра, який й скоро прибіг.

— Чи ви готові, — спитав капітан.

— Так, пане, — відповів інженір.

— Добре, тепер підложіть вогонь і повною парою.

Триразове урра прийняло сей приказ. Наспіла пора бо-рби. Два комини фригати викидали чорні стояли диму, а праця кітлів трясла цілою фригатою. Авраам Лінкольн, гнавши силиною шрубою летів прямо на потвора. Послідній позволив фригаті приплисти до себе на віддаль сто ярдів, і ніби з наміром сховати ся під воду скрутив в оден бік і знова задержав ся недалеко.

Ся нагілка тревала майже три чверти години, а фригата не могла приплисти ані одного ярда ближше до потвора. Виходило, що ми при такій скорості нічого не вдіємо з ним.

— Щож, пане Ленд, чи радите мені спустити на воду лодки?

— Ні, пане, — відповів Нед Ленд; — ми не візьмемо легко сего звіра.

— Щож ми зробимо тепер?

— Додайте більше пари, пане. Коли дозволите, я приму ся на самім фронті і попробую свого гарпуна, як тільки буде можливо.

— Згода, Нед, — сказав капітан. — Інженір, більше пари.

Нед Ленд пішов на своє місце. Скрилено вогні, шруба обертала ся 43 рази на секунду, а пара втікала через кляпи. Ми вкинули в воду скоромір і переконали ся, що Лінкольн

гнав 18 і пів милі на годину.

Але і зьвір гнав з тою самою скороетію.

Цілу годину фригата гнала з однаковою скороетію і нічого не зискала. Се було понижаючим для фригати, одного з найскорших кораблів американської фльоти. Впертість заволоділа моряками; вони визивали великими іменами потвора, який не відповідав нічого; капітан не крутив вже більше своєї бороди, а прямо гриз її.

Він покликав знова інжініра.

— Чи ви можете ще приекорити наш біг?

— Так, пане, — відповів інжінір.

Скоріетъ Лінкольна збільшила ся. Його машини тремтіли аж до самого еподу, а хмари диму заледви могли протиснути ся в вузеньких коминах.

Вони знова вкинули мильомір в воду.

— Як там, — спитав капітан чоловіка при кермі.

— Девятнайцять і три десяті, пане.

— Ще більше парн.

Інжінір послухав. Паромір показував десять степенів. І потвір також горячив ся без сумніву; всеж таки він без великого напруженя робив також 19 і 3-10 милі.

Що за погоня. Ні, я не можу описати зворушеня, яке заволоділо мною. Нед Ленд все стояв на своїм становнику, з гарпуном в руці. Кілька разів зьвір позваляв нам троха приблизити ся. Ми його зловимо, ми його зловимо, — кричав Канадонець. — Але коли він вже хотів вдарити, потвір сейчас віддалив ся і то зі скороетію неменшою як 30 миль на годину і дальше дрович ся з нами кружляючи довкола нашої фригати. Кождий з нас майже шалів з нетерпелвости.

До полудня ми не зробили ще жадного поступу. Тоді капітан постановив вжити більше прямого ередства.

— Ей, — сказав він, — сей зьвір летить скорше, чим наша фригата. Тепер побачимо, чи він втече перед нами кулями.

Передна гармата була сейчас набита і вимірена. Але стріла перслетіла кілька стіл понад потвора, який був віддаленій від нас пів милі.

Другий раз міряйте більше на право, — кричав командант, — а я даю пять долярів тому, хто перший по-

цілить сю невольну звірюку.

Старий канонір з сивою бородою — о скільки я міг бачити, і з певним оком та поважним лицем підійшов до гармати і довго мірив. Всі закричали на знак идоволєня.

Куля зробила своє; вона вдарнла звіра, але не смертельно і зсуваючи ся з круглої поверхні стратила ся в пропастях морських.

Нагінка почалась на ново, а капітан нахилуючи ся до мене сказав:

— Я гонитиму сего звіра, хочби мій корабель мав розтріскати ся.

Так, я притакнув; — і ви будете цілком оправдані я сїм. Я сам надїяв ся, що звір скоро ятомить ся і яйдче скорїйше втому, чим парова машина. Однак годни минали, а звір не зраджував умучєня.

І треба признати Лінкольнови, що яін боров ся невтомимо. Через день яін зробив не менше як триста миль, та шастє не сирняло нам. Настала ніч і ясе припинило ся.

Тепер подумав я, що наша випраяа скінчила ся і що ми яже ніколи бїльше не побачимо сего незвичайного звіра. Я однак помиллив ся. Десять мінут до одинайцвотї години яечером слектричне свїтло знояа заблєстїло в віддали трьох миль яід нас.

Нарвалє лежая непорушний; можливо, що він спав, втомлений цілоденною працею. Тепер траплялась нагода, з якої капітан хотїв скористати.

Він видая свої прикази. Лінкольн рушив з місцв і осторожно сунув ся, щобн не збудити противника. Се не є рїдкість подибати на повнім моря слячого здорового мита так, щоб його можна з успїхом атакувати і Нед Лент вже не одного вбив при такїї нагодї. Тому й тепер в добрїї надїї він поспїшив на своє становнско.

Фригата сунула св беззвучно і задержала св менше, як сто стїп від своєї ціли. Всї заперли в собі віддих, гробова тиша панувала на кораблі. Тїльки свїтло потвора ставало сильнїйше і разило нашї очн.

В сю хвилю згинаючиєь через огорожу я запримїтив Ленда, як він ладив св до остаточного порахунку: держачи в одній рувї лнновку, а в другїї свій смертоносний гарпун, віддалений всего лиш 20 стїп від потвора. Нараз його ра

ми виприямлось і в почув, як гарнун вдарив в щось тверде. Електричне світло нагло загасло і дві колумни води з великою силою вдарили о поміст фрегати, звалюючи до землі людин і ломлячи масти. Потім наступило страшне потрясенє, і я не мавши чого вхопити ся, щоб задержати ся на кораблі, вивав в море.

РОЗДІЛ VII.

НЕЗВІСТНА ПОРОДА КИТИВ.

Сей нежданий припадок так приголомшив мене, що я не тямив своїх вражінь з того часу. Найперше я виприв під воду яких двадцять стій, та як добрий пливач (не хочу рівнати себе з Байроном або Едгар Поом, які були майстри сеї штуки) в не стратив притомности. Два здорові удари винесли мене на поверхню води, і я розглядав ся найперше за фрегатою. Чи завважала прислуга корабельна мою неприсутність на кораблі? Чи не вислав капітан лодки за мною? Чи можу я ще виратувати ся?

Було дуже темно. Я доглянув чорну масу зниключу в східнім напрямі. Се була фрегата. Я був страчений.

— Помочи! помочи! — я кричав иливучи в розпуці до Лікольна. Одежа моя твжила на мені; вона наче прилипла до мене і параліжувала мої рухи. Я позанавав. — Помочи!

Се був мій послідний крик. Рот мій був повен води, а в боров ся проти сили, що тягнула мене в пронасть морську. Нараз хтось вхопив мене за одежу сильною рукою, і твгнув в гору на поверхню води. Я пригадую собі слова прошептани до мого вуха: Колиб пан лиш оперли ся на мое рамя, то певно моглиб плисти лекше.

Я вхопив ся одною рукою рамени вірного Конселя.

— Се ти, витав я — се ти?

— Я сам, — відповів Консель, — і жду на вані прикази.

— Чи се потрясенє викинуло тебе, як і мене самого в воду?

— Ні, в тільки в почутю своєї служби скочив за вами. Гідний товариш думав, що се було зовсім природне.

- А Фригата, — питав я.
— Фригата — відповів Консель, обертаючи ся на знак
— на ню краще вже не числити.
— Чи справді так?
— Я того переконання, бо коли скакав в море, то чув
ще, як керманши кричав: Шруба і керма розбиті.
— Розбиті?
— Так, розбиті зубами сего потвора. Се одинокі рани
завдані Лінкольнови. Але се прикра пересторога для нас.
— В таким разі ми страчені!
— Можливо що так, — спокійно відповів Консель. —
Однак ми маємо перед собою ще кілька годин і можна
ще багато дечого зробити в тім часі.

Незакаламучений холод Конселя додав мені надії. Я
почая плисти живіше, та одіж моя тяжіла на мені як оло-
вяна вага і мені було дуже тяжко. Консель бачив се.

— Я маю на се раду, — сказав він і всунаючи свій ніж
попід одіж розтяв її від стіп до голови дуже скоро. По-
тім стягнув її з мене, коли я тимчасом плинув за нього і
за себе. Опісля я зробив те саме для Конселя і ми плили
дальше оден побіч другого.

Помимо того положенє наше було не менше грізне.
Можливо, що на кораблі не завважили нашої неприсут-
ности, а колиб і так, то фригата не вдіялаб нічого без кер-
ман. Так виносив Консель і в міру того плянував дальше.
Сей повільний хлопчина панував як не мож краще над со-
бою. Ми постановили, що одиноким нашим ратуиком мо-
жуть бути тільки лодки Лінкольна і тому муіли витрима-
ти, поки се не станеь ся. А тимчасом треба було урядити
ся так, щоб сили наші видержали те все. На се знайшлась
в нас така рада. Оден з нас лягав на взіак, а другий пли-
вучи тручав його вперед. По десятиох мінутах другий
клав ся на взіак, а першій дальше тручав його. В сей
спосіб ми заощаджували наші сили. і могли плити мож-
ливо аж до дня. Мала надія, та вона так сильно вкорінена
в серце чоловіка.

Зудар фригати з потвором мав місце десь коло 11-тої
години вечером. Я отже обчислив, що до сходу сонця ми
муіли ще 8 годин плити, що ми могли остаточно осяг-
нути помагаючи оден другому. Море було дуже спокійне.

Часами я хотів перервати сю темноту і б'яз рукою об воду. Ясні хвилі, що зривались поверх моїх рук, лишали опісля на воді немале срібні перетей. Здавалось, що ми кинули ся в живім сріблї.

Коло першої години ранком мною заволоділа велика втома. Мої стегна обезсилили ся наслідком сильного корча. Консель мусїв піддержувати мене і дальша наша екзистенція залежала цілковито від него. Я відчував муку бідного хлопця; його віддих ставав коротиний і приспішений. Я зрозумїв, що він не витримає вже довше.

— Лиши мене, лиши мене, — сказав я до нього.

— Лишити свого папа? Ніколи, — відповїв він. — Я втоплю ся перший.

Саме тоді виглянув місяць з поза хмар, які вітер гнав на схід. Поверхня моря блищала від його сяєва. Від сього світла ми оживились. Моя голова поправила ся. Я оглянув всі точки виднокруга. Побачив фригату. Вона знаходилася 5 миль від нас і єї тяжко було розрізнити. Та жадних долок не бачив.

Я вже хотїв кричати. Та що pomoже крик на таку далечинь? Мої набренїлі уста не могли нічого сказати. Консель міг ще децю процїдити і я чув, як він повторав, попомочи, помочи!

Ми спинили свої рухи на хвильку і наслухували. Се міг бути тільки шум в усї, та менї здавало ся, що хтось відповідав на крик Конселя.

— Чи ти чув що, — прошептав я.

— Так, чув!

І Консель закричав ще раз розпучливо.

Сим разом ми не помилялись. Людський голос відповідав на наш. Чи був се голос другої жертви лишеної посеред моря? Чи може була се лодка, яка шукала за нами в пїтьмі. Консель попробував ще раз в послїднє і спираючись на моє рамя підняв ся троха понад воду, а потїм вичерпаний з сил впав назад.

— Що ти бачив?

— Я бачив, — шепотїв він — я бачив — але не можу сказати — збережіть всю свою силу!

Щож він міг бачити? Потїм, не знаю чому, перший раз гадка про потвора шибнула в моїй голові. Та що то

за голос був? Минули вже часи, коли Йона міг спасати ся в жолудку кита. Однак Конссль пхав мене дальше вперед. Часами він підіймав своєю голову, дивив ся перед себе і видавав якісь звуки, на які долітала відповідь все ближша і ближша. Я ледви міг чути її. Мої сили вичерпали ся,

Бо звір сей є зроблений зі сталевих плит.

пальці заковані, руки відмовляли вже своєї помочи; рот конвульсійно відчиняючись набрав солсної води. Холод пішов по цілому тілі. Я випрямив голову, последний раз, а потім втонув.

В сей момент я вдирив ся в нось твердого. Я прилип до нього; потім я чув, що хтось потягнув мене до гори понад воду, та груса моя звалит ся, а я вмтів.

Однак я скоро прийшов до свідомости і відчинивши свої очі я побачив Конселя. Консель — прошептав я.

Чи ви кличуть мене, питав Консель.

Саме тоді при світлі місяця, який вже ховав ся за обрії моря, я побачив обличчя, яке не було Конселеве, а яке я скоро пригадав собі. Нед — закричав я.

Той самий, вище, що шукає своєї надгороди — відповів Канадонець.

Чи ви також запали ся в воду?

Так, професор; однак щасливіше від вас, я попав ся на якийсь пливальний острів

Острів?

Або правду кажучи, на нашого величезного нарва-
дя.

Як се стало ся, Нед?

Я скоро довідав ся, чому мій гарнун не проколов його шкіри і затупив ся.

Чому, Нед, чому?

— Бо звір сей є зроблений з сталевих плит, про-
фесор.

Последні слова Канадійця викликали цілу революцію в моїй голові. Я видобув ся скоренько на вершок сего єства, яке послужило нам за ратунок. Воно було тверде, непроникливе тіло, а не мягонька матерія, яка властиво творить тіла сих морських великанів. Однак се тверде тіло могло бути кістним панциром, як се було в сих ділювіальних звірят. Я мавби охоту зачислити сего потвора між передпотопових пластунів, таких як черепахи або алігатори.

Ії, сей чорний хребет, який держить нас на собі, є гладкий і без лусок. Удар видає металічний звук; здаєть ся, хоч як се неправдоподібне, що він зроблений з металічних плит разом споених.

В сьому не було сумніву. Потвір, який був доси загадкою ученого світа і який зводив пераз уяву моряків обох половин земських, був тим більше цікавим явищем, позаяк він був ділом людських рук.

Ми не мали однак часу до страчення. Ми лежали на хребті певного рода підводного судна, яке виглядало як величезна риба зі стали. Нед Ленд мав здорову гадку про нього тепер, а ми з Конселем годили ся з тими його поглядами.

Саме тоді почули ми в взадї бубінок, який певно походив від рухів ируби і судно почалось рухати. Ми мали заледви часу вхонити ся, хто чого міг, та на щасте біг його не був скорий.

Як довго він летить поземо, бурмотів Нед Ленд, я не дбаю; але коли йому заблагнеть ся впірнути, тоді я не дабю і дві соломки за своє житє.

Канаднєць міг ще менше сказати. Ми зрозуміли, що треба якось порозуміти ся з сими панами, що були замквені в середині. Я шукав по цілїм хребті за якою дірою, однак плити сталеві скрізь були міцно споені і гладкі. В додатку місяць сховав ся і подишив нас в цілковитій темряві.

Вкінци ся довга ніч минула. Моя невизразна пам'ять не пригадує собі всіх моїх вражінь. Я пригадую собі тільки одну обставиву. В часі, як море і вітер втихали, я чув якісь глухі звуки, доходячі до мене з глибини, ніби слова якоїсь команди. Щож би то була за таємнича залага, про яку світ не має жадного понятя? Що за люди жили в тому судні? Що за механічна сила творила таку надзвичайну скорість?

Почалось свитавє. Ранні мраки скоро розступили ся. Я саме хотів оглянути корпус його, який на помості творив неначе позему п'янтформу, коли нараз судно почало западатись під воду.

— О, до чорта — кричав Нед Ленд, копаючи звінку плиту; — відчиняйтє, непривітні нелюди!

На наше щастє судно перестало потапати. Нагло до нас дійшов з середини звук, неначе хто розбивав залізо. Одна плита піднесла ся, зявив ся чоловік, щось пробурмотів і сейчас сховав ся.

Незадовго потім з судна вийшло вісьмох замаскованих людей і потягли нас в середину судна.

РОЗДІЛ VIII.

MOBILIS IN MOBILE.

Сю насильну нашу тяганину довершено зі шкорою блискавицею. Я дрожав на цілому тілі. З ким мали ми до діла? Без сумнію, се були нові вкись пірати, вкись по своєму грабували море.

Як тільки вузеньке заткало зачинилось, за нами, я опинився в темі кромешній. Мої очі не могли розрізнити нічого. Під ногами я чув залізні перстені драбин. Нед Лед і Консель, яких також кріпко держали, йшли за мною. Скоро відчинилися двері і ве менше скоро за собою зачинилися.

Ми були самі. Де, я не міг сказати, ані навіть уявити собі. Все було чорне так, що мої очі не могли ягледіти найменшого світла.

Тимчасом Нед Лед, незадоволений з такого поведження дав волю своєму обуренню.

— До сто чортів — кричав він тут люди прийшли в гостину до Шкотландців, а вони гірш канібалів. Яб навіть ве дивував ся сьому, тільки я заявляю, що вони не з'їдять мене без протесту.

— Успокій ся, приятелю, успокій ся, — просив спокійно Консель. — Не кричи за скоро. Нас ще не засуджено.

— Ще не цілком, — остро відрубав Канадонець, — та й не далеко до того. Справа стоїть дуже кепско. На щасте я ще маю свою ножаку і я потраплю ще нею орудувати. Перший з тих піратів, що покладе на мене свою руку —

— Не дражни себе, Нед — сказав я гарпунникови — і не компромітуї нас всіх своєю зухвалістю. Хто знає, як вони обійдуть ся ще з нами. Скорше явідаймо, де ми є.

Я почав лазити. Найперше намацав залізну стіну. Потім зяєртаючи ся язад я зачипив ся о деревляний стіл, довкола якого стояло кілька стільців. Доляка нашої келії закрита була льнявою матою, яка глушила наш стукіт ніг. В стінах не було жадних якон, ні дверей. Консель йдучи в противну сторону наткнув ся на мене і ми разом пішли

на середину каюти, розміри якої ввиюєли 20 стій через 10. Висоти її Нед не міг зміряти, хоч сам був як високий.

Вже від пів години положене наше не поправляло ся, коли нагло комнату освітіло на прочуд ясне світло. Світло було таке сильне, що я з першу не міг дивити ся. По його ясности я пізнав, що то було те саме світло, яке світило і на дворі так чудно. По хвили я відкрив очі і побачив, що світло виходило з півгльоба невичинцевого, прикріпленого н стелі каюти.

— Нарешті можна хоч бачити — скликує Нед, який з ножакою в руці стояв в оборонній позиції.

— Так, — сказав я — однак з нами самими ще не зовсім ясно.

Будьте терпеливі, відозвав ся розважний Консетъ. Освітлене каюти позволяло добре приглянути ся обстановці. Був н ній тільки стіл і пять стільців. Дверий не було видно зовсім. Не чути було ніякого голосу. Все здавало ся бути мертвим. Чи судно рухало ся, чи плило на поверхні моря, чи впірнуло в його глубинах, хто його міг збагнути.

Через хвилину почувлисьмо скрип замків, двері відчинили ся, а в середину увійшло двох муштин.

Оден з них був низький, дуже мушкулярний і широкочлечий, з сильною головою, густо зарослою чуприною, товстими нусами, скорими і проникаючими очима, які то прикмети відзначають населене полудневої Франції.

Другий муштина заслугоє на більш докладний опис. Ученик Гратіолета або Енгеля бувби читан з його лица, як з відчиненої книжки. Я запримітив його головні прикмети скоро; Самодовіре — позаяк голова його була добре насаджена на раменах, а чорні очі дивили ся докруги з холодною певністю; спокійність — бо шкіра його, троха бліда вказувала на його холонокровність; енергію — виявлену скорими рухами його високих бровів; і відвагу — позаяк його глубокий віддих свідчив про велику силу легких.

Чи людині сій було 35 чи 40 літ, я не могу сказати. Він був високий, мав велике чото, прямий ніс, ясно витяті уста, чудові зуби і гарні руки. Чоловік сей був найкращим оказом, якого я колибудь бачив. Особливою прикметою його були очі, насажені далеко одно від

другого так, що вони могли бачити доразу хоч одну четвертину виднокруга.

Ся прикмета. як я провірчв се опісля давала йому можливість бачити далеко сильнійше, як се було в Неда. Коли сей загадочний мущина вцінив в що свої очі, його

В середнну увійшло двох мушнн.

брови стрічали ся. його очні повіки стягали ся, щоб в сей спосіб зменшити круг візії і здавало ся, що він побільшував зменшений через віддалене предмет і прошибав його, хочби він знаходив ся на дні моря.

Оба мушії в шапках зроблених зі шкір морських видрів і обути в чоботи зі шкір морських псів були одягнені в особлившу тканну, яка давала повну свободу рухам їх члєнів. Висший з них, певно вожд судна, мірив нас з великою увагою, не сказавши ні слова; потім звернувшись до свого товариша говорив з ним невідомим нам язиком. Се був звучний і м'який діалект.

Другий відповідав тільки потакуванєм голови і сказав два, три незрозумілі впрочім слова. Опісля він наче випитував мене своїм зором.

Я відповідав по французьки, що я не розумію його мови. Однак він здавалось не розумів мене, і положене ставлось що раз прикрійшим.

— Колиб пани тільки розказали нашу історію, — перервав Консель, — можеб тоді сї пвиове зрозуміли деяке слово.

Я розпочав оповідати про наші пригоди, вимовляючи кождий склад виразно і не опускаючи ані одної дрібниці. Я описав наші імена і рангу, представляючи їм себе, професора Ароакса, мого слугу Конселя і пана Неда Леидв, гарпуницька.

Мушії з м'якими і лагідними очима слухав мене спокійно, навіть чемно і з незвичайною увагою; однак з його виразу не можна було вгадати, чи він розумів моє оповіданє. Коли я скінчив, він не сказав і словечка.

Можеб краще говорити до них мовою, яка найбільше прийята в світі, себто англійською. Я знав єї таксамо, як і німецьку — досить, щоб плавно читати, однак не вмів ще поправно говорити. На всякий случай ми мусимо якось порозуміти ся.

— Розкажіть дальше, — сказав я до гарпунщика; — говоріть доброю англійщиною.

Нед не давав ся просити і почав свою історію.

На його велике негодоває, оповіданє його не принесло більшого успіху, від могого. Наші пани не зворушились. Вони здавалось не розуміли ані мови Арагона, ані Фарадая.

Заклопотаний неудохою наших фільольогічних средств, я не знав, що тепер почати, коли Консель обізвав ся:

— Коли позволите мені, я розкажу їм по німецьки.

Помню однак його елегантних висловів і доброго

акценту, німецька мова не мала також жадних успіхів. Я пробував ще латини, але і се не допомогло. Після того оба незнакомі перекинувшись кількома словами відійшли. Двері зачинили св.

Се вже скандал, — кричав Нед Ленд, перериваючи мовчанку вже двайвтий раз. — Ми говоримо до них тільки мовами, а вони ані чичирк.

Будьте спокійні, — сказав в йому, — злість не може нам.

— Алеж бачите, — професор, — відповів наш легко заправний товариш, нам прийдець св згинути з голоду в тій залізній клітці.

— Ми ще видержимо вкнійсь час, — сказав філософічно Консель.

— Привтелі мої — сказав я, — ми не мусимо попадати в рознуку. Нам було ще гірше. Заждім ще, заки будемо могли сказати дещо невного про сего команданта і його залогу.

— Я вже виробив собі опінію про них, — відповів Нед Ленд остро. — Вони є чисті боми.

— Добре! А з якого краю?

— З краю батярів!

— Мій хоробрій Неде, такий край не є зазначений на мапі світа; в однак годжу ся з сим, що означити національність сих двох незнакомих є досить тяжко. Догадую ся, що вітчина їх обох мусить лежати в полудиевних околицях, тільки не мож напевно сказати, чи вони Гишпанці, Турки, Араби, чи Індіяни. А мову їх годї розуміти.

— Невигідно є не знати всіх мов, — сказав Консель, або невивгідно є не мати одной загальної мови.

Коли він сказав сї слова, двері відчинили ся. Служачий ввійшов і приїс нам одіж зроблену з незвісної матерії. Я сейчас прибрав ся, а мої товариші так само. Тимчасом служачий — німий, а може і глухий — накрив стіл і положив три тарілки.

— Се вже похуже на людній, — сказав Консель.

— Ба, — сказав впертий гарпуньщик, — що ви думаете про їх їду? Черепашна печінка, начиняний людод і біфстейк з морського пса.

— Побачимо, — сказав Консель.

— На стіл поставлено мосяжну посуду і ми посїдали

на стільці. Безперечно ми мали до діла з цивілізованими людьми і колиб так не се електричне світло, яке тьмило нас — яб думав, що ми десь в Адельфі готели в Ліверпуль, або в Гренд готели в Парижі. Мушу однак сказати, що не було там ні хліба, ні вина. Вода була свіжа і чиста; але вода ся не вдоволила смаку Неда. Між стравами, вкі нам принесено, в пізнав кілька риб, добре заправлених; але про деякі, хоч знамениті, в немав поняття і не міг сказати, чв то звїрята, чи ярина. Начине було дуже густовне. Кожда ложка, янделець, ніж, тарїтка мали вирту букву N, а поверх неї слова

Mobilis in mobile.

N.

Буква N була безперечно початковою буквою іменн сеї загадочної особи, що павуяла над морським дном.

Нед і Консель не думали над сим богато. Вони поглочували їду, а я з ними. Поза тим я впеяювая себе про нашу судьбу. Очевидна річ, наші господарі не дадут нам загнутн з голоду.

Все має свій кінець, все минає, а навіть голод людній, що не їли нічого через 15 годнн. Вдовольняин наші смакн, ми думали про спане.

— Тепер я висплю ся добре, — сказая Консель

— І так само я, — додав Нед Ленд.

Мої оба товариші простягнули ся на дивані і скоро поснули. Я однак не міг заплющити своїх очий, бо за богато гадок тиснуло ся до мойого мозгу, за богато нерозв'язаних питань тиснулось до його. Мені здавало ся, що ся наша машинна спускаєть ся аж на саме дно моря. Страшні привиди станули переді мною; я бачив в них таємничих оселях цілі сїятн невідомнх зьяїрів, від яких се підводне судно зовсім не відріжняло ся, і так само рухало ся, жнло, страшне, як і вони всі. Потім мій ум успокоїв ся, моя уява заблукала в несвідомість і я скоро попав в глибокий сон.

РОЗДІЛ ІХ.

НОРОВИ НЕДА ЛЕНДА.

Як довго я спав, не тямлю, але наш сон'мусів тривати довго, бо після нього ми почули ся зовсім відсвіжені. Я пробудив ся перший. Мої товариші ще не рухали ся і лежали простягнені в своїх кутах.

Коли я підняв ся зі свого трохи за твердого ліжка, я чув, що мій ум свободний і чистий. Я знова звернув свою увагу на нашу келію. Нічо не змінило ся. Вязниця осталась — вязницею, а вязні — вязнями. Тільки зі стола служачий позбирав начинне. Я віддихав з трудом. Тяжкий воздух давив мої груди. Хоч келія була досить обширна, ми мусіли однак витягнути з воздуха за багато кисня. В дійсности кождий чоловік потребує на одну годину 83 кварт воздуха і воздух передиханий має в собі рівну скількість вуглевого квасу і через се стає неможливий.

Входило конечним відсвіжити нашу келію, а разом з нею ціле підводне судно. Се зродило в мені нове питане. Як командант переведе сю операцію зі своїм судном? Чи він дістає воздух хемічним процесом, добуваючи при помочн горячи кисень з хльору потасового, а забираючи з нього вуглевній квас при помочи горіючого поташу? Чи може більш економічним і вигіднійшим способом, внаринаючи на поверхню водн, як се роблять сомн, морські ссавці і в сей спосіб заосмотрюють його знова на 24 годні.

Я вже мусів прискорнти віддих, щоб витягнути з воздуха до решти кисень, коли нагло я почув струю свіжого воздуха, закрашеного сільним випаром. Се був покріпляючий морський вітрець, наповнений ще до того йодиною. Я відчннив рот, а груди моя насичувалась свіжнми частинкамн воздуха.

Коли я вдихав сей воздух свободно, я хотів знайти провід, яким входив сей благородний гість в нашу келію і довго не глядів за ним. Над дверми був вентилятор, яким повні струї свіжого воздуха вдирали ся в нашу вязницю.

Я робив свої спостереження, коли Нед і Консел про-

будили ся під впливом сего оживлюючого воздуха Вони протерли свої очі, витягнули ся і скочили сейчас на ноги.

— Чи пан спали добре, — питав ся Консель чемпенько.
Дуже добре, мій хлопче. А ви, пане Леон?

Який з ножакою в руці стояв в оборонній позиції.

— Здорово, професор. Мені заеть ся, що тут маємо морський вітрець.

Моряк не помиляєть ся, і я розкаж в Канадийцеви все, що стало ся в часі його сну.

— Добре, — сказав він, — се вияснює сі ріки, які

ми чули, коли наш нарваль побачив Лінкольна.

— Зовсім так, пане Ленд; він набирав воздуха.

— Тільки, пане Аронакс, я не знаю, котра тепер година, коли часом не обідова пора.

— Обідова пора, мій добрий товаришу. Скажіть радше снідане, бо сьогодні ми тут вже другий день.

— Так; — сказав Консель, — то ми спали 24 години?

— Така моя гадка.

— Я не противлю ся тобі, — відповів Нед, — але снідане, чи обід, ми привитаємо радо служачого, що він не принесе.

— Пане Ленд, ми мусимо вважати на тутешні правила, хоч наші апетити випередили вже і обід.

— Се все таке, як ви, приятелю Консель, — сказав Нед нетерпеливо. — Ви ніколи не розгніваєте ся, завсїгди спокійні; ви за все дякуєте і радше вмерлиб з голоду, чим нарікали.

Час минав і ми всі страшно зголоділи: а служачий не показував ся. Се вже було за довго ждати; Нед, дражливий що раз то більше голодом, прямо шалів і я побоював ся мимо дакої мені обітинці, що він наробить нам клопоту, коли тільки зднбле котрого з прислуги. Через дві години Нед кричав, гукав, та на дврмо. Стїни були глухі. В судні не було чути нічого і ся мовчанка була страшиа.

Я був переляканий, Консель спокійний, а Нед Ленд ричав.

Саме тоді дав ся чути звук з надвора. За хвилику двері відчинились і зявив ся служачий.

Закри я вспів добігти до нього, Канадиєць кинув вже його на землю і держав за горло. Служачий дусив ся.

Ми разом з Консельом забрали ся увільнити бідну жертву Недового гніву, коли нагло слова висказані по французьки мене наче вкопали на місци:

— Успокойте ся, пане Ленд; а ви, пане професор, будь ласка вислухайте, що скажу.

РОЗДІЛ X.

ПАН МОРЯ.

Отсе був командант, що так говорив.

На сі слова Нел Леда зірван ся, а служачин майже приголомшений виїшов на знак даний своїм паном. Така власть була команданта на сім судні, що ні оден рух не зраджував обуреня, яке почував сеї служачинь супроти Канадійця. Консель цікавин ся сим проти своєї волі, а я прибитий ждав на наслідки вчику Неда.

Командант оперниесь о кінець стола з заложеними руками глядів на нас з великою увагою. Чи він може не хотів говорити? Чи може він жалував, що сказав до нас сих кілька французьких слів? Можна тільки догадувати ся.

По кількох хвилинах мовчання, якого ніхто з нас не смів переринати, він сказав: Панове, я говорю по французьки, англійськи, німецьки і латинськи. Я міг відповісти вам при панній першій стрічі, але я хотів перше пізнати вас, а опісля роздумати добре. Історії кожного з вас годили ся з собою и головних точках і переконали мене про вашу тотожність. Тенер я розумію, що маю веред собою М. П. Ароакса, професора природничих наук в музею в Парижі, висланого на границю на наукову місію, його слугу Конселя і Нела Леда, канадійця, гарпунищика з фрегати Лінкольна.

Я вклонив ся на згоду. Він не поставив сего питання мені, тому не треба було і відповідати. Сеї чоловік говорив з цікавитим спокоєм, його реченя були добре обдумані, слова чисті, а плавність його бесіди помітна. Однак я не міг добачити в ньому свого краян.

— Ви певно думали, чому то я так довго не навідував ся до вас другий раз. Причини лежить в тому, що я пізнавши вас довго думав над сим, як з вами обійти ся. Неприємні обставини привели вас перед того, який зірвав вже звязи з людськостію. Ви прийшли шкодити моему істнованю.

— Без таких намірів. — сказав я.

— Так? — говорив він троха піднесеним голосом. —

Се без намірів стало ся, що Авраам Лінкольн переслідував мене по всіх морях, а таксамо, що ви взяли участь в сій на- гіщці? Було се без намірів, що гарматні кулі відбивали ся о сталь моїго судна? Було се без намірів, що капітан Нед Ленд вдарив в судно моє своїм гарпуном?

В сих словах я відкрив роздражненє. Але я маю на се дуже природну відповідь.

— Пане, — сказав я, — ви нічого не знаєте про спори, які проваджено про нас в Америці і Європі. Ви не знаєте, що випадки ударів з вашим підводним судном роздраж- нили до краю чувства публіки в обох континентах. Я не буду згадувати всіх тих здогадів, якими старали ся пояс- нити всі ті випадки і саме се чудовище, яке лиш нам одному не було тайною. Ви мусїли також зрозуміти і се, що Лінкольн переслідуючи нас на морях робив се в пере- конаню, що має перед собою якогось потвора морського, якого треба конче викурити з моря.

— Хеміх зарисував ся на устах команданта. Чи думаєте — говорив він дальше спокійнійше, — що ваша фригата не булаб так само гошила і обстрілівала і моїго підвод- ного судна, як потвора?

Питанє се заклопотало мене, бо капітан Фаррагут нев- робивши се був я обовязку, щоби знищити всяку пе- решкоду, чи бувби се парваль, чи щобудь инше.

— Астер ви розумієте, пане, — продовжував незнако- мий, що я маю право обходити ся з вами, як з ворогами.

Я не відповідав нічого, павмисне. Бо на щож здадоб ся спорити про справу, коли сила могла знівечити найкращі аргументи?

— Я вагав ся якійсь час — говорив командант; — нич не зобовязунало мене до гостепріємства. Колиб був рішив позбути ся вас, тоді я міг викинути вас на верх судна, яке стало для вас ратунком і потопити вас западаючись під воду. Чи не булоб се моїм законом?

То моглоб бути законом дикуна, — відповів я, — але не цивілізованого чоловіка.

— Професор, — відповів скоро командант. — я не на- лежу до сих, яких ви називаєте цивілізованими. Я вже по- кінчив з суспільністю з причин, важних мені самому. То- му я не слухаю більше жадних законів і прошу вас не по-

клинкувати ся більше на них.

Се було сказано ясно. Іскра гніву і невдоволення заблестіла в очах незнакомого і я догадую ся, що в минулім житю сего чоловіка муїло стати ся щось страшного. Тепер він поставив себе поза межі всякого закона, став свобідним в правдивім того слова значіню. Хтож важивби ся слїдити за ним на дні морськїм, коли він дає собі раду з своїми ворогами і на поверхні моря? Якній корабель зможе видержати удар його чортїяської збруї? Ніхто не може домагати ся від него рахунку його вчинків. Бог, коли він вірив в него, і сумліне, коли він мав таке — були одинокимн його судїямн.

Такі гадки шибали в моїй голові, коли тимчасом ся загадочна особа мовчала, замкнена сама в собі. Я думав про нього зі страхом і цікавостію, як колись Едип думав про Сфінкса.

Після сего мовчаня командант дальше говорив:

— Я зволїкав, однак я набирав переконаня, що мій интерес можна погодити з милосердієм, до якого всякий чоловік має право. Ви останете ся на моїм судні, коли судьба запроторила вас сюди. Ви будете свобідні, а за сю свободу я постаялю вам тільки одно услїве. Ваше слово чести додержати його вистарчить.

— Говорїть, пане — сказав я. — Думаю, що услїве буде таке, на яке кождий чоловік чести може пристати.

— І моя така гадка. Можуть однак вириннути такі непредвиджсні випадки, які змусять мене замкнути вас в вашій кабіні на кілька годн або навіть днїя. Позаяк я не хотїв би послугувати ся насильством, сподїю ся, що ви і другі сповните мої прикази. В сей спосіб я беру на себе всю відвічальність і не позволю, щоби ви бачили те, чого ви не повинні видїти. Чи годитесь на сю умову?

— Ми годимо ся — відповів я, — я просивби вас тільки спитати о одну річ, тільки одну.

— Говорїть, пане.

— Ви сказали, що ми будемо свобідні на вашім судні.

— Цїлковито.

— Я питаю вас, як ви розумієте сю свободу?

Саме свободу ходити, бачити і обсервувати все, що докругн вас дієть ся, з виїмком особливших обставин,

або коротко сказати свободу, яку мають мої товариші і я.
Та ми не розуміли себе взаємно.

— Даруйте мені, пане, — почав я знова, — таку свободу ходити по в'язничій келії має кожний в'язень. Вона не вистарчить нам.

— Вона мусить вдоволити вас.

— Що? то ми мусимо зрікати ся бачити ще колись нашу країну, наших приятелів і кривних?

— Так, пане. Однак зречи ся сего земського ярма, яке люди називають свободою, не є таким страшним як ви думаєте.

— Коли так, — закричав Нед Ленд, — то я не дам слова чести на се, що ніколи не буду пробував втечи відси.

— Я не просив вас о ваше слово чести, пане Ленд, — відповів командант холодно.

— Се є жорстокість жадати від нас того, — говорив я.

— Ні, пане, се є ласка. Ви є мої воєнні бранці. Колиб хотів, ви через хвилю моглиб опинити ся в морських пропастях. Ви нападали на мене. Ви прийшли відкрити тайни, яких ніхто за ніщо в світі не може збагнути. І ви думаєте, що я вас випущу на волю до сего світа, якнй не довідаєть ся більше про мене? Ніколи! Задержуючи вас тут, я бережу не вас, а себе.

Сї слова означали, що дальша аргументація не здасть ся на ніщо.

— В такому випадку ви, пане, даєте нам просто до вибору між смертю, а житєм?

— Так.

— Мої приятелі, — сказав я — на се питане ми не маємо що відповідати. Нас не вяже жадне слово чести.

— Жадне, пане, — відповів незнакомий.

Потім вже лагіднішим тоном він продовжував: Тепер позвольте мені докінчити се, що я мав вам сказати. Я знаю вас, Аронакс. Ви і ваші товариші не будуть здаєть ся нарікати на судьбу, яка звела нас до купи. Ви знайдете між книжками в моїй бібліотці також книжку о морських глибоких, написану вами самими. Я читав єї дуже часто. Та ви всього не знаєте, бо ви не бачили всього. Запевняю вас, професор, що ви не пожалуєте часу, пережитого в моїм судні. Ви побачите царство чудес.

Сі слова команданта зробили на мене велике вражінє. Не можу заперечити сього. Він торкнув мою слабу сторону. І я призабув на хвилю, що сі чудесні річи не вартні втраченої свободи. Позатим, я відложив на будуче рішенє сего питаня, та ще спитав, як називати його.

— Пане, — відповів командант, — для вас я лише „капітан Немо“, а ви для мене тільки пасажирами „Навтілюса“.

Капітан Немо скликнув. З'явився служачий. Капітан дав йому розкази в мові, якої ми не розуміли. Потім звертаючи ся до Канадійця і Конселя сказав: Сніданє готове для вас в вашій кабіні. Ідїть за служачим. А тепер, пане Аронакс, наше сніданє є також готове. Прошу за мною.

Я пішов за капітаном Немо. Як тільки пересутупив поріг, я опинився в коридарі освітленім електричним світлом, і перейшов не більше дозена ярдів, як відчинили ся другі двері.

Ми вступили до їдальні, украшної і умсбљованої пречудно. Високий дубовий мисник стояв в самім куті комнаты, а на його полицках полискувалась порцеляна і шкло неоцінної вартости.

Тарілки світили ся від світла приміщеного в стелі, яке розсївалось на чудових мальовилах.

На середині стояв стіл, багато викінчений. Я сїв на призначене мені капітаном місце.

Сніданє складало ся з кількох страв, добутих з моря. Я не знав, що се було і як зготовлено. Признаю що вони були досить смачні, та задихали якомсь дивно, до чого я скоро привик. Кожда їда мала в собі чимало фосфору, му-сіли отже всі бути морського походження.

Капітан поглянув на мене. Я не питав ся його про ні-що, та він на здогад поясняв мені все, що цікавіше.

— В більности страви сі незнані вам, — говорив він. — Ви можете їх їсти без страху. Вони є поживні і смачні. Від довшого часу я не їм продуктів землі і від тоді не хорую. Моя прислуга, яка є здорова, також їсть те саме.

— Так, професор, море вдоволяє всі мої потреби. Часами я наставляю сіти, і витягаю повні всяччини, а часами полюю там, куди ніхто не має доступу і шукаю за рибою в моїх підводних лісах. Мої череди пасуть ся без страху на

безконечних степах океана. Се мої багатства, засіяні рукою Творця всіх річій.

— Я розумію досконало, що ваші сітти доставляють вам подостатком риби, як також зрозуміле мені тепер, як

Я сів на призначене мені капітаном місце.

вн добуваєте сіх морських звірів з своїх підводних лісів. Не розумію тільки одного, іменно звідки береть ся мясо на вашім столі.

— Се є нічого нишого тільки шинка з черепахи. Тут є троха печінки дельфіна, яка заступає в нас свиниу. Мій

кухар розуміє свій фах. Кушайте нсего по троха. Тут маєте сметанку з молока морського ссавця і цукор з рослини Північного моря. Вкінці покушайте сих конфітур з анемон, від яких не має нічого смачнішого н світі.

Я кушав все, більше з цікавості, як з голоду, а капітан розказуван дальше.

Чи ви любите море? — питан я.

— Так, люблю. Море є для мене всім. Воно залинає сім десятків нашої земської кулі. Віддих його чистий і здоровий. Се є безмежна пустиня, в якій на всі сторони кипить жите. Море є вцілеєм нашого надприродного і чудесного істиваня. Се є нічо нишого лиш любов і рух. В ньому проявила себе Природа в трьох царствах: мінеральнім, рослиннім і звіриннім. Море є незміреєм резервоаром Природн. Куля земська почалась морем, і хто знає, чи ла іїм не скінчить ся. В ньому найує безмежний спокій. Море не належить до деспотів. На його поверхни люди ще можуть бороти ся, дерти на кусії оден другого, але 30 стій від його поверхнею паюоває їх кіичить ся, вплив їх ніечить ся. Так, пане, жийте — жийте в глибиниах від! Се є одиоока независимість! Там я є свободиній.

Нагло капітан замовк. Через кілька хвили він ходив по комнаті роздраженій. Потім успокоїв ся, відзискав свою холодність, і звертаючись до мене сказав: Тепер професор, коли хочете побачити Навтілюса, я готовий на ваші услуги.

Капітан повстав з місця. Я йшов з ним. Подвійні двері відчинили ся і ми нвійшли в немейше велику комнату.

Се була бібліотека. Дорогі меблі з чорного гебаиа, з мосяжними окрасами містили на своїх широкіх полицях велике число одностайно оправлених книжок. На долівці, застеленій дорогими килимами і шкірою стояли столики, які можна було легко пересувати. На середині стояв величезний стіл нкритий всячиною, між нншим старими часописями. Електричне світло розливало ся по комнаті. Я дивив ся з правдивим подивом на сю комнату, так геніяльно прибрану і я ледви міг повірити своїм очам.

— Капітан Немо, — сказав я до свого господаря. — се є бібліотека, якою може пишати ся неодиа палата земська, тим цікавіша, що вона товаришить вам аж на дно моря!

.....Де можна знайти більший спокій, професор, — добавив капітан Немо. — Чи ваша студія в музею давала вам тільки спокою?

— Ні, пане. І признаю ся, що вона я порівняно з вашою виглядала дуже бідно. Ви мусите мати сім до вісім тисячів томів.

— Двайцять тисяч, пане Аронакс. Се є одинока лучність, що важе мене з сушею, з якою я на вікн розстав ся з хвилею, колн Навтілюс першій раз сховав ся під воду. Того дня я купив послідну книжку і часописи і від тогди я не думаю більш про се, що там думають і пишуть. З сих книжок можете користати, професор, після вашої волі.

Я подякував капітанови і забрав ся до перегляду книжок. Були се книжки на ріжних языках, про науку, мораль і літературу; але я не бачив ні одной книжки про політичну економію; сей предмет був тут проскрибований. Дивно сказати, книжки розложені були в неладі, а се доказувало, що капітан Немо читав книжки свої без розбору.

— Пане, — сказав я до нього, — дякую вам за ваш дозвіл покористувати ся скарбами науки.

— Ся комната призначена також на курене, — сказав капітан.

— Курене, — скликнув я, — хіба тут можна курити?

— Певно що можна.

— Тоді ви певно мусите зносити ся з островом Гавана.

— Зовсім ні — відповів капітан. — Прийміть се цигаро, пане Аронакс. Хоч воно не походить з Гавана, та я певен, що ви будете вдоволені з него.

Я прийняв цигаро, якого форма пригадувала мені льондонські цигара, але що за аромат розійшов ся по комнаті.

Капітан пояснив, що сей тютюни не походить ані з Гавана, ані зі сходу, лише прямо з морського дна.

В той момент капітан відчинив двері протилежні до сих, якими ввійшли до бібліотеки, і ми перейшли до великого, знаменито освітленого сальону штуки.

Була се комната на 30 стіп довга, 18 широка, а 15 висока. Стеля вложена була арабесками і з неї розходило ся ясне світло і освічувало артистичні чуда. В дійности був се музей, в якому нагромаджено творн штуки і при-

роди в артистичнім безладю, яке вирізняє студію артиста-маляра. Трійцять чудових образів, однаково рамованих, а відділених від себе чудвими драперіями висіло на взірцево мальованих стінах. Я бачив там твори великої вартости, які я вже бачив в звісних європейських збірках. Стара школа була репрезентована Мадонною Рафаеля, Дівницею Леонарда да Вінчі, вімфов Кореджія, жінкою Тітіана, побіч творів Рубена, Тейєра, Потера, Жерікольта і Прудона і два морські малювки Бекгайзена і Вернета. З поміж новітніх малярів були там образи з підписами Делякроса, Інгреса, Декампа і пр. Крім того декілька статуї з мarmуру і бронзу стояло на підставах в кутах. Цікавість, про яку говорив меві капітан, починала володіти мною на добре.

— Професор, — сказав сей дивний чоловік, — даруйте за спосіб, в який я вас приймаю і за сей непорядок.

— Паве, — відповів я, — хоч це звав, що ви за одев пізнаю в вас артиста.

— Ділетавт і білий нічого. Давнітше я любив збирати сі прекрасні твори рук людських, шукав за ними безнаставно і тільки в сей спосіб вазбрав їх тільки. Се суть мої послідві дорогоцености з сього світа, який став для мене мертвий.

— А сі музики! — говорив я вказуючи на деякі композиції Вебера, Россівього, Мозарта, Бетовена, Гайдена, Вагнера, Гунода і других, порозкидані на великім пано-органі.

— Сі музики, відповів капітан, — суть сучасвикими Орфея; в памяти помершого всякі часові ріжніці счезають і я є мертвий, професор, як деякі ваші товариші, які сплять шість стін під землею.

Капітан Немо замовк і потонув геть в глибокій задумі. Я дивив ся на вього з великою увагою розбираючи дивний вигляд його облича. Опертий ліктем на дорогий, мозаїковий стіл він не бачив мене, забув за мою присутність.

Я не переривав його задуми і оглядав дальше рідкості нагромаджені в сальої.

В инклявних скривях розложеної буди дорогоцені звахідки морські, яких не бачило ще око природознавців. Можна собі було уявити мое вдоволене.

В окремих відділах порозміщувано різного рода перли рожеї, зелені жонті, сині і чорні; а окремо деякі рідкі окази перел неоціненої вартости. Деякі з них були більші яід голубячого вїця, а дорозші нїд перли, яку вандрїяник Таверїєр продав шахови перському за 3 мїліони, а деякі навіть ще яартнїїші.

Тому оцінити вартість цілої збірки було неможливо. Капітан Немо мусїв видати мїліони на єї окази і менї дивно було, звїдки він брая гроші на такі яидатки. Нараз я нечув його слова:

— Ви дїяєте ся на мої перли, професор? Безперечно яони мусьят бути інтересні для природника; та для мене вони мають ще більшїй чар, бо я їх збирав своєю власною рукою і не має моря, в яком я не шуканби за ними.

Я розумїю, капітане, розкїш ходити помїж такими богатствами. Нї оден музей в Европї не має такої збірки морських річїй. Коли в втрачу свою цїкаїєсть на такі річї то не стане єї для самого судна, яке носїть їх в собі. Бо мушу вам признати ся, що сеї ваш Наятїлюс розбуджує мою цікаїєсть в безконечність. Я бачу порозвіщуванї на стїнах інструменти, про яких вжиток я не маю найменшого понвтя.

— Ви побачите ті самї інструменти я моїї власнїй комнатї, професор, і тодї я дам вам поясненї що до них. Але перше ходїть і оглвньте комнату, яку я призначив для вас самих.

Я пішов за капітаном, який запровадив мене не до кабїни, але до гарного покою з лїжком, туалетним столом і прочими меблями.

Я мїг тїльки подвкувати свому господаревї.

— Ваша комната припирає до моєї. — сказав він. — а мов провадить до артистичного сальону, з якого ми що-ї-но нїїшли.

Я вступив в капітанову спальню. Вона була дуже простенька. Мале, зелїзне лїжко, столик і дещо конечне, а бїльше нічого.

Капітан попросив мене сїсти. Коли я примїстив ся, він почая дальше:

РОЗДІЛ XI.

ВСЕ ПРИ ПОМОЧИ ЕЛЕКТРИКИ.

— Пане, — сказав капітан Немо показуючи на інструменти висячі на стінах його спальні — тут суть приряди потрібні до прояду Навтілюсом. Тут, як і в артистичнім салоні, я завсїгди маю їх під рукою і вони показують мое положенє і докладний напрям серед моря. Деякі ви знаєте, як термометер, для поміру внутрішньої температури Навтілюса; барометер, для поміру натиску воздуха і змін погоди; гігрометер, який показує степєнь сухости воздуха; приряд, який предсказує бурі; компас, який вказує напрям плавби; секстант, для поміру віддаленя сонця; хронометер, при помочи якого я обчисляю довжину і шкла, якими я оглядию точки на виднокрузі, коли Навтілюс впливе на поверхню води.

— Се суть звичайні, корабельні інструменти. — сказав я, — і я знаю, як їх вживати. А сї другі потрібні певно виключно для Навтілюса. От хочби сей інструмент з іглою, чи се не манометер?

— Так, се дійсно манометер. Він показує натиск води, а разом і глибокість моря.

— А сї другі інструменти, яких значіння я не розумію?

— Тут, професор, я повинен дати вам деякі поясненя. Будь ласка послухайте їх. Через кілька мінут він мовчав, а потому він говорив: Є в мене оден могучий помічник, слухняний, скорий і легкий, до всього здатний, найперший на моїм судні. Він освітлює, огріває і є душею моїх механічних апаратів. Сім помічником є електрика.

Електрика? — скричав я здивований.

— Так, пане.

— Помимо того, капітан, рухи вашого судна незвичайні, яких годі мені пояснити самою електрикою. Дотепер єї динамічна сила оставала ограниченою і могла достарчити тільки малу скількість сили.

— Професор. — сказав капітан Немо. — моя електрика різниться від прочих електрик. Чи ви знаєте, з чого

складаєть ся морська вода. В тисячах грамів знаходить ся 96 і пів процент води, а около 2 і пів процент хлорового натрію; потім в менших частях хлорика магnezії і поташу, бромової магnezії і сірчаної магnezії, а вкінци сірчаного і вугленого вапняка. Ви отже бачите, що хлоровий натрій є саме головнішим складником і з нього ми виробляємо чинники для нашої електрики. Я все завдячую морю. Морє дає мені електрику, а електрика дає тепло, світло, рух, словом все жите для Навтілюса.

— Але не воздух, яким віддихаємо.

А, я мігби виробляти і воздух на свою потребу, та се злишне, бо я випливаю на поверхню моря, коли треба. Вирочім електрична сила і тут помічна, бо при її помочи ми випомповуємо воздух з резервоарів, коли треба довше задержатись під водою. Вона дає одностайне і непереривне світло, якого не дає сонце. Тепер дивіть ся на сей годивник. Він також електричний, а йде так точно як найкращий хронометер. Я поділив його на 24 години, як на італійських годивниках, бо в мене нема днів, нічній, сонця, ні місяця, лиш се пучке світло, яке беру з собою і на саме дно моря. Гляньте, тепер одинайцята година вранці.

Дословно.

— Друге примінене електрики. Се шайбка, що висить перед нами на стіні, означає скорість бігу Навтілюса. Електрична вказівка на ній є злучена зі шрубою і показує дійсну скорість. Тепер ми робимо 15 миль на годину.

— Чудесно! Я бачу, капітан, ви зробили знаменитий вибір.

— Але я ще не скінчив, пане Аронакс, — сказав капітан встаючи, — прошу за мною до задної часті Навтілюса.

В дійсности я знав вже передню часть підводного судна, в якій починаючи від центра знаходила ся їдальня, відділена від бібліотеки неперемакальною стіною, бібліотека, артистичний салон, відділений від капітанової спальні такоюж самою стіною, дві наші спальні і резервоари воздуха. Все разом довге на 35 ярдів, або 105 стіп. В стінах були двері, замкнані дуже щільно при помочи інструментів з індійської гутаперхи, і вони то забезпечували Навтілюса перед протіками водн.

Ми прийшли з капітаном аж до центра судна. Тут була нещасна керниця, яка відчиняла ся між двома стійками, а до одної з них була приміщована залізна драбина. Я спитав капітана, до чого служить ся драбина.

Вона веде до малого човна, — відповів він.

То ви маєте човен? — скликнув я здивований.

Розуміть ся, знаменитий човен, легонький і петопельаний, який служить і до риболовлі і до прогульок.

В такім разі, коли хочете поїхати в ньому, муєте вийти на поверхню моря.

Зовсім ні. Сей човен є причіплений до зверхньої частини судна і займає заглибнику, зладжену умисне для нього. Ся заглибника веде до діри, зробленої в корпусі Навтілюса, а якій відповідає друга діра в боці судна. Сим подвійним отвором влізати ся до човна. Тоді вони зачиняють отвір з середини, а я замкнув шрубками з верха. Коли розвручу кілька малих шрубочок, човен жене в гору з неімовірною швидкістю. На поверхні води я випростовую мантик з вітрилом, беру в руки весла і в дорогу.

Але як ви дістаєте ся назад?

Я не вертаю до них, наше Ароаксе, Навтілюс приходить до мене.

— На ваш приказ?

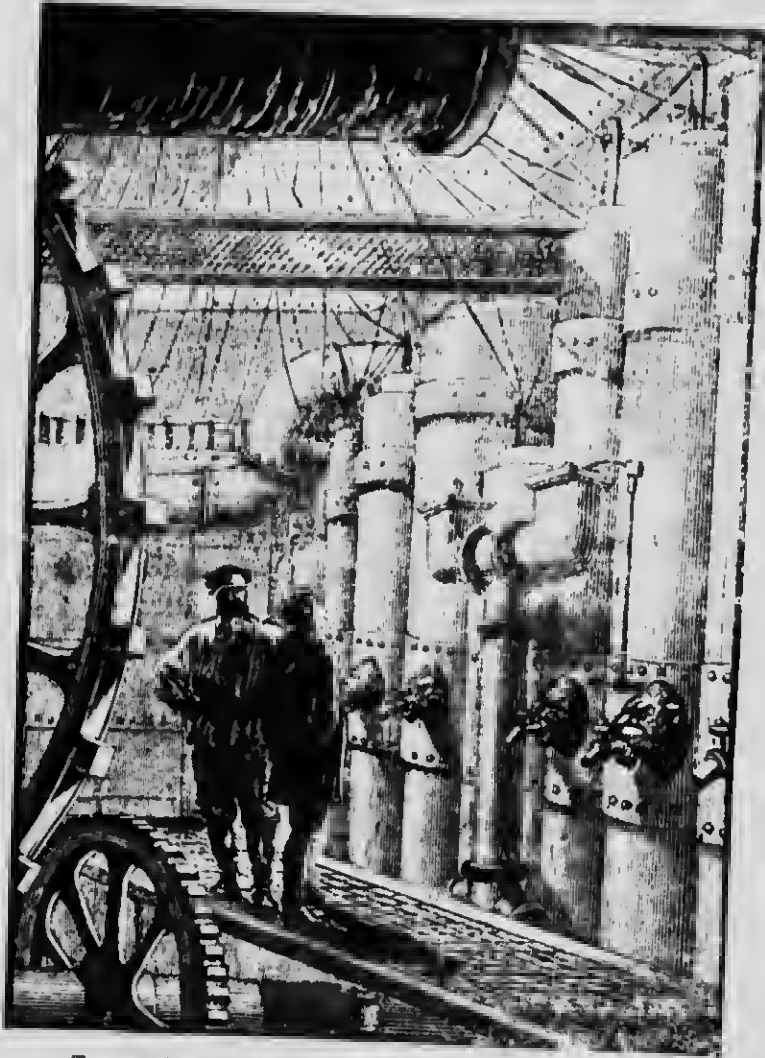
— На мій приказ. Електричний дротик лучить нас, і телефоную і се вистарчає.

Дійсно, — сказав я здивований сими чудами, — нічого нема простішого.

Коли переходилисьмо через сїни сходів, побачив я невеличку кабінку, в якій Нед і Консель з великим захватом споживали сїдане. Потім відчинили ся двері до кухні довгої на 9 стін, а положеної між великими магазинами з поживою. Електрика тут сповняє свою роль краще від газу. Електрика огрівала тут і дестілярню морської води, яка випаровуючи ставала знаменитою водою до пиття. Зараз коло кухні була приміщена купальня, дуже вигідна, з зимною і теплою водою.

За кухнею тягли ся снальні для прислуги судна і я не міг нічого бачити, бо двері були зачинені. Через се я не міг догадувати ся, кілька людей було зайятих на Навтілюсі.

На споді був інженерський відділ. Тут капітан Немо, певно сам знаменитий знарок механіки, примістив всю свою машинерію. Ся інженерська комната, ясно освічена, була довга на 65 етів, і була поділена на дві частини; в першій

Тут капітан Немо тримав всю свою машинерію

містив ся машини, вирабляючі електрику, а в другій машинерія, сполучена зі шрубою. Я оглядав її з великим заінтересованем, щоби зрозуміти механіку Навгілюса.

Бачите, я вживаю Бунзена знарядів, а не Румкорфа. Сї послідні немають досить сили. Знарядів Бунзена є мен-

ше, та за се є вони більші і сильніші і тому найкращі. В сей спосіб добута електрика переходить через величезні електро-магнети, а звідси через систему навіцій і коліс, які переносять її до вогні шруби. Шруба має в промірі 19 стіп і робить на секунду около 120 оборотів.

— А ви летите тоді?

— Зі шкороетію 50 миль на годину.

— Я бачив маневр Навтілюса перед Авраимом Лінкольном і мав своє понятє про його шкороість. Та се було за мало. Ми мусимо знати, куда йдемо. Ми мусимо вміти керувати шим в право і ліво, в гору і долину. Як ви дістанете ся на дно моря, де мусить бути такий сильний натиск, та як вернете назад на поверхню моря? Або як ви задержуєте ся в половині дороги на дно, коли вам сего треба? Чи не питаю вас за богато?

— О, ні, професор, — відповів капітанє троха зволікаючи, позаяк ви не можете ніколи покинути сего підводного судна. Ходіть тільки до салюну і там ви вивідаєте ся про все, що хочете знати про Навтілюса.

РОЗДІЛ XII.

ДЕЯКІ ЧИСЛА.

Ми просиділи кілька хвилни в салюні на кнлимі покурюючи. Капітанє показав мені начерк пляну Навтілюса. Потім він розпочав обясняти його слідующими словами:

— Тут М. Аронакс, побачите кілька розмірів судна, в якому находитесь. Се є видовженний циліндер зі стіжковатими закінченнями. Доажна сего циліндра від кінца до кінца вноєнь 232 стопі, а найбільша ширна 26 стіп. Воно не є будованє, як ваші океанські пароходи, однак лінії його є досить довгі, закругленя досить продовжені, через що вода не має великого опору в бігу судна. З двох поданих розмірів можна легко обчислити поверхню і обєм Навтілюса. Поверхня його вноєнь 6.032 стіп квадратних, а обєм 1.500 кубічних ярдів. Наслідком того воно впирає 50.000 стіп води, або важить 1500 тонів.

— Коли я робив пляни для сего підводного судна, я хотів, щоб воно було девять десятих частий занурене

під водою, а одною десятою частиною виглядало понад воду. Тому воно повинно випирати тільки дев'ять десятих частин свого об'єму і важити стільки тонн. Отже будова його не повинна перевищити при висше вгаданих розмірах такої ваги.

— Навтілюс складається з двох корпусів, з верхнього і нижнього, злучених разом споями, подібними до букли Т. Завдяки такій будові він твердий, як скала. Його стіни не подадуться навіть перед найбільш збуреними морськими фляями.

— Сі два корпуси складаються зі сталевих плит, яких густина рівняється .07 до .08 водної густоти. Перша з них є не менше як два і пів цалів товста і важить всього 394 тони. Сама головна підвалина між обома частинами важить 62 тони. Машина, баліст, апарат, підйомні і перегороди важать 961.62 тони. Чи ви слідите за тим всім?

— Так.

— Коли в таких обставинах судно знаходить ся на поверхні води, то з води виринає одна десята часть судна. Тепер, коли я наповню резервуари водою, яка заважить 150 тонн, в такім разі судно поринає геть під воду. Резервуари на воду знаходяться на споді Навтілюса.

— Добре, капітан, але тепер приходимо до самих трудностей. Я піймаю підняте судно в гору, але поринаючи в долину не стрічає ваше судно великого опору, який рівняється з однією атмосферою на кождих 32 стопі в воді, або около 15 фунтів на оден квадратний цаль?

— Саме так, пане.

— Тоді если ви не виповинте цілковито Навтілюса, я не розумію, як ви можете спускати ся в долину до цих пропастией.

— Професор, ви не мусите мішати статки з динамікою, в противнім разі ви поповните поважні промахи. Ми зуживаємо дуже мало праці на се, щоб дістати ся в долину, бо передовсім всі тіла мають тенденцію западати ся. Колиб я хотін винайти збільшене твару, потрібного до руху в долину, то мені треба би тільки обчислити зменшене об'єму морської води після її глибини.

Се очевидна річ.

— Тепер, хоч правда об'єму води не можна богато зме-

ншити через гнет, всеж таки троха можна. В додатку я маю додаткові резервоари на сто тонів. Тому я можу западати ся з судном досить глибоко. Коли знова я захочу видобути ся на верха, то треба лиш випустити воду з резервоарів.

Я не мав нічого проти таких мірковань.

— Я признаю ваші обчисленя, капітане, — відповів я, — які потверджує щоденний досвід, все таки я бачу ще трудности.

— Які, пане?

— Коли ви є коло 1000 стій глибоко, стіли Навтілюса видержують 100 атмосфер. І колиб ви хотіли саме тоді випорожнити ваші додаткові резервоари, щоби облегчити судно і добути ся на верх, ваші помпи мусілиб перемогти натиск 100 атмосфер, або 1500 фунтів на оден квадратовой цаль. Від такої сили —

— Електрика наша сама се робить, — сказав капітан поспішно. — Я повтаряю, пане, що динамічна сила моїх машин є майже безгранична. Помпи Навтілюса мають величезну силу, як ви мусіли се завважати, коли дві колумни води вдарили о поміст Лінкольна. Впрочім я покористуюсь додатковими резервоарами тільки в рідких случаях і на великих глубинах. Позатим я маю інші средства.

— Які, капітан?

— Тут треба би розказати, як провадить ся Навтілюса.

— Я б дуже хотів довідати ся.

— На се, щоби кермувати сим судном в право або в ліво н поземім напрямі, я вживаю звичайної керми, приміщеної в заді і одного колеса. Але я можу зробити, щоб Навтілюс западав ся і піднимав ся і на відворот в прямовісім напрямі при помочи двох крил, причіплених по боках. Коли крила лежать паралельно з судном, воно жене поземо, а коли відхилені від нього, то судно летить прямовісно в долину, або в гору, як мені сего треба. А коли я захочу підніматися в гору скорійше, тоді я спиняю рух шруби, а натиск води сам жене Навтілюса прямовісно в гору, як се діеть ся з бальвовом, наповненим газом.

— Знаменито, капітан. Але як може керманнич бачити дорогу н глубині води?

— Кермаиич приміщений в шклянній каюті, яка вистає понад корпус Навтілюса і є заосмотрена шклами.

— Чи ті шкла можуть видержати такий натиск?

— Цілковито. Шкло, яке скоро тріскає під ударом, може зносити дуже великий натиск. В часі ловлі риб на північній мори в році 1864 при помочи електричного світла, ми бачили шкла тоики менше як одну третину ціля, які видержували натиск 16 атмосфер. А шкло, якого ми вживаємо, є 30 разів грубше.

— Годжу ся. Але щобн бачити, світло мусить перевншити темиоту, а як ви можете видіти серед морської темряви?

— Позаду каютн кермаиичевої містить ся сильній електричий рефлєктор, якого лучі освічують море на пів милі.

— Знаменито! Тепер я розумію фосфорисценцію сього мнимого нарваля, яка нас так дивувала. Тільки я питаю вас ще, чи сей зудар Навтілюса зі Скотією був припадковий, чи ні?

— Зовсім припадковий, пане. Я плив тільки шість стіп під водою, коли наступив зудар, та він не заподіяв нам шкоди.

— Жадиої, пане. А тепер про вашу борбу з Аврааом Ліикольиом.

— Професор, мені жаль одного з найкращих кораблів амер. флотн; але воин напал на мене і я мусів боронити ся. Я тільки його ушкоднв і вірю, що він направить шкоду в найближшій порті.

— Гей, команданте, ваш Навтілюс є без сумніву чисте чудо.

— Так, професор, і я люблю його, начеб він був частником мене самого. Коли вашому кораблеви прнтрафить ся що недоброго, найпершим чувством кожного на ньому є страх перед пропастями. Сего нема у нас. Ніхто не страхаєть ся, бо наша подвійна шкаралупа снльна, як криця. Не журимо ся ні вітрилами, ні вітром, ні кітлами, ні вогнем, бо ціле судно зроблене з зеліза, а не з дерева. Не боїмось за вуголь, бо вживаємо до всего електрики, ні колізиї, бо пливемо під водою лиш самі, ні бурі, бо під водою панує безмежий спокій. І наш іжійір має більше

довіря в наше судно, як сам його будівничий, а будівничий більше від свого капітана. І тому я маю таке довіре до Навтілюса, бо я сам є і капітаном і будівничим і інженером.

— А як могли ви захвати будову цього чудесного Навтілюса в тайні?

— Кожду частиину його, пвие Ароіакс, діставав я окремо з різних сторін світа. Плити корпусу роблено в Лейрда в Ліверпулі, шрубу в Скотта в Глазгові, резервовари в Кейла в Парнжи, машинерію в Круппа в Німеччині, а всякі математичні інструменти в Гарт Бродерс в Нью Йорку і т. д. - кожда з тнх фірм прислала замовленя на нишу адресу.

— Алез сі части треба було зложити разом!

— Професор, я побудував свої робітні на однім опущеним острові серед океану. Там мої робітники, яких я вивчив і виховав, і я сам зложилисьмо Навтілюса. А коли діло було готове, ми знищили вогнем і інші сліди на сім острові.

— Тоді кошта сего судна суть величезні?

— Паіе Ароіакс, залізний корабель коштує 5 фудитів штерлінгів за оден тон. Позаяк Навтілюс важить 1,500, будова його коштувала 67,500 фунтів, уряджене яких 80,000 фунтів, а яких 200,000 фудитів коштуют твори штуки і знахідки.

— Ще одно і послідис питаіе, капітан Немо.

— Пнтайте ся, професор.

— Чи ви богаті?

— Дуже богатий, паіе. Я мігби заплатити весь державний довг Франції і не відчути сего.

Я вдивив ся на сего чоловіка, що так говорив до мене. Чи він грав ся з моєю легковірністю? Будучиість може порішити.

РОЗДІЛ XIII.

ЧОРНА РІКА.

Сю частиину земської кулі, що покриває вода, обчислюють на 80 міл. квадр. миль, і її обем рівняеть ся двом біліонам, двіста і пятьдесят міліонам кубічних миль, а

вага її виносить около 3 квінтільйон тонн. Щоби понятн значіне сих чисел, треба знати, що оден квінтільйон має тільки білїонів, кілька оден білїон має одиниць. Ся вода маса рївнаєть ся такїї скількості води, на яку мусїлиб складали ся нїї земські ріки через 40 тисяч лїт.

В геологічних епохах, після огинстого періоду прийшов водяний. Найперше отже на цілій кулі земській була вода. З часом, в силурійськїм періодї, почали показувати ся верхн гїр, виринанн острови, знова зинкали, аж доки не потворились сталї землі, якими бачимо їх сегодня. Земля здобула від води 37 мільйонів 657 квадратних миль, що рївнаєть ся 23 білїонам 680 мільйонам акрів.

Положенє континентів дозволяє нам подїлити моря на пять великих частин: Північний Ледоватий океан, Південний Ледоватий океан, Індійський, Атлантицький і Тихий океан.

Тихий океан лежить між обома полярними лїніями і між Азією і Америкою. Він є найспокійїїший з них всіх. Рїки його суть широкї і повільїї, припливи і відпливи досить незначні і подостатком дощу. Таким був він, коли судьба привела мене на нього перший раз.

— Пає, — сказав капїтан, — ми можемо вшлїсти на поверхню і означити докладно вихїдиу точку нашої вандрївки. Тепер є чверть до дванаїцїтої.

Капїтан потиснув електричний годинник три рази. Помпи почали виганяти воду з резервоарів, а другий інструмент вказував, що ми піднимаємо ся в гору. Вкїнци він задержав ся.

— Ми вже приїхали, — сказав капїтан.

Я сейчас пішов до середних сходів і вилїз на верх Навтілюса. Плятформа виставала тільки три стопї понад воду. Зад і перед судна були стїжковатї і тому його слушию порівнюють до цигара. Я завважав, що його плити подобали до скоруп, які вкривають тіла великих пластунів і тому моряки вважали його за морського зьвіра.

На серединї плятформн сего видовженого судна знахолнлось два випуклі гльоби, боки яких замкненї були грубими шкляниними плитами. Одси з них служив для керманича, а в другім був приміщений рефлектор.

Морс було чудове, небо чисте. На судїї нелегко було

запримітти легоньке колихання. Делікатній вітерець морщив поверхню води. На чистім виднокрузі не видно було нічого.

Капітан Немо змірив своїм секстантом висоту сонця, яка давала йому разом і ширину географічну. Він

Капітан Немо змірив своїм секстантом височину сонця.

ждав ще кілька хвилин, доки диск не торкнув ся виднокруга. Підчас того рука капітана не ворухнула ся ані дрібки.

— Дванадцята година, — сказав він.

Я поглянув ще раз на море, троха пожовкле від японських берегів і спустив ся в долину.

— А тепер, пане, лишай вас вашим студіям, — додав капітан; — наш напрям є східно-північний схід, в глибині 50 метрів. Тут маєте більші мапи, на яких можете слідити його рух. Віддаю сальон на ваші услуги, а сам прошу о дозвіл віддалити ся. Капітан Немо вклонив ся, а я потонув на самоті в гадках про самого командита Навтілюса.

Через цілу годину я роздумував про всю ту таїну, таку інтересну для мене. Потім я поглянув на мапку і положив свій палець, де ми знаходили ся перед минутою.

Море має свої ріки, як і суша. Суть то особливі струї, помітні своєю температурою і краскою. Найбільше знаною з них є струя Голыштрем. Наука відкрила на земській кулі п'ять головних струй. Одна в північній Атлантиці, друга в полудневій, третя в північній Тихій океані, четверта в полудневій, а пята в південній Індійській океані. Можливо, що була ще і шоста струя в північній Індійській океані, коли моря каспійське і аральське були злучені з прочими морями.

Через точку зазначену на мапці переходила власне одна така струя, японська Куро-Сциво або Чорна Ріка, яка входить з заливу беігальського, огріта лучами тропічного сонця, перетинає проміжжя Малякка і пливе вздовж азійського берега, а потім звертає ся до північного Тихого океана аж до алеутських островів, несучи з собою камфорові дерева і прочі особливості полудня і відріжняючись ясно-синьою краскою від морської води.

Се була та сама струя, якою мав плисти Навтілюс. Я слідив її своїми очима і бачив, як вона губила ся в просторах Тихого океана, і почував, що і мене тягне туди разом з нею. Саме тоді в дверях сальону появили ся Нед Лед і Консель.

Мої оба товариші стояли немов вкопані на вид цих чудес.

Де ми є. — де ми є? — кричав Канадонець. Чи може в музею в Квібеку?

— Мої приятелі — відповів я, — ви не в Канаді, але на Навтілюсі, 50 ярдів під поверхнею моря.

— А леж, М. Аронакс, — сказав Нед Ленд, — чи не можете сказати мені, кільки людей є на сім кораблі? Десять, дваїцять, пятьдесять, чи сто?

— Не можу відповісти, пане Ленд; треба на якийсь час покинути гадку заволодіти Навтілюсом, або втечи звідси. Сей корабель є язором новішої техніки і я дуже жалуваяби, колиб всего того не бачив. Богато людий радо згодилосьби на нашу судьбу, коб лиш могли бачити сі чудеса. Тому будьте спокійні і глядіть за всім, що довкруги нас.

— Бачити! — скликнув гарпуныщик, — коли ми не бачимо нічого в нашій залізній вязниці. Ми ходимо — ми пливемо на — осліп.

Як тільки Нед сказав се, нараз потемніло і так нагло що я почув біль в очах.

Ми замовкли і не рухали ся, непевні, що нас ожидало. Почули якийсь слабеийкий лоскіт, неначе по боках Навтілюса пішли в рух крнла.

— Се вже кінець кінців! — сказав Нед Ленд.

Нагло показало ся світло по обох боках сальону через два видовжені отвори. Ми побачили освітлену морську воду, від якої ділили нас дві хрустальні, шкляниі плити. Спершу я бояя ся, що сі шкла потріскають, та сильні мосяжні рами мали безмірну силу опору.

Ми бачили море дуже виразно на мнлю докола Навтілюса. Що за вид! Хто може описати наслідки освітлення сих верств води і ріжницю кождої з них, з долини в гору?

Ми знаємо прозачність моря, а мінеральні і органічні тіла в ньому ще збільшають сю його прозачність. В деяких частях океана коло аитильских островів можна докладно бачити піскове дно в глубніи сто пятьдесять ярдів. Проникаюча сила сонішних лучів доходить і до глубини трох сот ярдів. Та глибина, в якій плив Навтілюс, була лоном филь і вода тут не була освіченою водою, а просто яодяним світлом.

Вікна розтвирались на оба боки сеї невислідженої пропасти. При темноті в середині сальону дуже добре виглядала ясність на вні і ми заглядали через чисте хрустальне шкло, неначе через отвори велнчезного акваріум.

— Ви хотіли бачити, Нед; тепер бачите.

— Цікаве, цікаве! — шептав Каиадонець, забуваючи свій кепський гумор.

— Тепер, — думав я, — розумію вже жите сего чоловіка. Він сотворив собі окремий світ, в якому він цінить всі свої найбільші чудеса.

Через дві години ціла армія морських звірят супроводжала Навтілюса. Можна було бачити між ними риби всякої величини, преріжної будови і краски. Не раз, не два, дивились ми з острахом на страшні зуби людюїда. Наша увага була роздражнена в високій степені, образи минали один за другим. Нед називав по імені риби, а Коисель сейчас ділив їх на класи. Я не міг натішити ся їх живими рухами і налюбувати ся красою їх форм. Ніколи я ще не бачив сих риб живих і на свободі, серед їх природного окруження. Я не буду згадувати всіх тих риб, які грали ся перед моїми очима, приваблені яким електричним світлом. Були се всі роди хінського і японського моря.

Нагло в салюїї стало ясно, бічні вікна зачинили ся і чудовий вид морського життя урвав ся. Та я думав ще про них довгий час, доки вкінці очі мої не спочили ся на інструментах, висячих на стійї. Компас все ще показував той самий напрям, манометер ту саму глибину, а електричний мильомір показував шкорусть нашого бігу на 15 миль, на одну годину. Я ждав на капітана Немо, однак він не приходив. Була вже п'ята година.

Нед Леид і Коисель вернули до своєї каюти, а я потягнув ся до своєї спальні. Мій обід ждав на мене. Він складав ся з черепашиної зупи і печенї з гольокайтуса, якого смак після мене перевишав навіть салюїона.

Вечером я читав, писав і думав. Вкінці сон зморив мене і я простягнув ся на своїм ліжку та здорово заснув, підчас коли Навтілюс летів скоро струєю Чорної Ріки.

РОЗДІЛ XIV.

ЗАПРОСИНИ.

Слідуючий день припадав на 9-го листопада. Я збудився після 12-годинного сну. Консель прийшов, щоб спитати, як я спав послідну ніч і послужити мені. Він лишив Неда в твердім сні, пеначб сей чоловік більше нічого не робив в своїм житю. На балаканну Конселя я не звертав уваги, бо був занятій капітаном, якній від вчера не показував ся в моїй каюті.

Колн вже вбрав ся, поспішив до салюну. Там не було нікого. Я звернув ся до шаф, в яких містили ся ріжні морські раки, а потім перейшов до зільника, в якому були засушені рідкі морські ростиини, які однак задержали свої чудові кольори.

День минав, а капітан все ще не приходив. Вікна салюнові не відчиняли ся більше, мабуть щоб не мучити більше наших очий і уяви. Напрям судна все ще тої самий, хоч скорість зменшилась на 12 миль на годну.

Слідуючого дня 10 листопада та сама самотність. Я не бачив ні одного з корабельної прислуги. Нед і Консель перебули майже цілий день зі мною. Вони дивувались не-присутности капітана. Може сей чоловік був хорній? А може він змінив свої погляди на нас? Впрочім ми мали повну свободу, і подостатком їдн. Наш господар додержував свої обітницї. Ми не мали причин до нарікань і були доси вдоволені судьбою.

Сегодня я почав писати дневник наших пригод, щобн пізнійше не позабувати подробиць. Писав на папері, зробленім з морського папіруса.

Настав ранок 11-го листопада. Я завважав свіжий воздух і подумав, що ми муїли виплсти на поверхню води, щобн набрати новий, свіжий набір. Скоро я виліз на плятформу нашого судна.

Була 6-та година. Погода була мрачна, море було сіре, але спокійне. Я сподївав ся побачити там капітана, та замість него побачив тільки замкненого в гльобі керманнча. Присївши на край малого човна я вдихав чистий, морський воздух.

Мрака почала розходити ся під впливом лучів сонця, яке виринуло з поза східного обрїя. Від нього загорїло море, а біляві хмарки, порозкиданї на небосклонї закрасніли на своїх крайчиках рожевими красками, що ворожило на яїтер в сей день. Та чим був вітер для Навтілюса, якого не страшили ніякі бурї.

Я любував ся гарним сходом сонця, таким веселим, таким жишотворним, коли до мене долетїв стук шїхсь нїг. Я був приготований поздоровити капїтана Немо, та замість цього явня ся його товариш, якого я бачив при першїй стрїчі. Найперше дивив ся він через шкла на виднокруг і здавалось не бачив мене. Потім він приблизив ся до шкочицї і сказав слова, яких я не розумїв та повтаряючи що ранка і доси памятаю: *Nautron respoe Iornı vıreh.*

Промовивши сї слова, товариш капїтана зїйшов в долину. Я думав, що Навтілюс поверне зараз до середморської їзди, тому вериув ся також до своєї каюти.

Проминуло зюва пять днів без ніякої зміни положеня. Що ранка я вїлазив на верх і що дня чув я ту саму фразу товариша капїтанового. Однак сам капїтан не приходив.

Я вже думав, що ми ніколи не побачимо ся, коли 16-го листопада, вернувши до своєї каюти разом з Недом і Конселем, я застав на своїм столику запнску, адресовану до мене. В вїї, писанїй смїлою і чистою рукою ось що було написано:

16-го листопада, 1867.

Професору Аронакс, на судні Навтілюс.

Капїтан Немо запрошує отсим професора Аронакса на польованє, яке відбудеть ся завтра рано в лісах острова Креспо. Він надїєть ся, що нічо не буде на перешкодї професоровн взяти участь разом з його товаришами.

Капїтан Немо, комаидант Навтілюса.

— Польоване! — закричав Нед.

— А до того в лісах острова Креспо, — додав Консель.

— Значить, пан поїде собі тепер на сушу, — відповїв Нед Ленд.

— Се зазначено в листї зовсїм ясно, — сказав я.

— Коли так, то ми муснмо прийати запрошенє, — сказав Кавадиєць. — Коби тільки дістати ся на суху землю,

будемо знати, що робити. На правду я маю велику охоту з'їсти кавалок диччини.

Я не старався погодити упереджень капітана до островів і континентів з його запрошенням полювати в лісах і ограшчився на таку відповідь:

— Перше погляньмо, де знаходиться цей острів Креспо.

Я поглянув на мапку і знайшов на 32°40' півн. ширини, а 157°50' зах. довжини маленький острів, відкритий капітаном Креспо, зазначений в старих гіспацьких мапах як Рокка де ля Плята, що означає „Срібна Скала”. Ми були віддалені від нашої вихідної точки 36 сот миль, з троха збоченням напрямом на полудневий схід.

Я показав цей маленький острів своїм товаришам.

— Коли капітан Немо виходить часом на суху землю, то вибирає тільки неіавідувані острови, — сказав я.

Нед Ленд здвигнув на се раменами і оба з Консельом вийшли від мене.

По вечері, поданій служачим, нічим і спокійним, я пішов спати, троха занепокоєний.

Слідуючого ранка пробудившись я завважав, що Навтілюс не рухався. Я скоро вбрався і прийшов до салюну.

Капітан вже ждав на мене. Він повстав, вклонився і спитав, чи я можу товаришати йому. Позаяк він не згадував нічого про свою неприсутність через 8 днів, я також не натякав на неї і відповів, що я і мої товариші готові йти з ним.

Ми ввійшли до їдальні і сейчас подано снідає.

— Пане Аронакс, — сказав капітан, — прошу гостіть ся без церемонії; бо хоч я обіцяв вам прохід по лісі, то я не старався знайти там готелів. Тому поснідайте добре, бо обід буде припізнений.

Я не пожалів страв. Воии складалися з кількох риб, кількох платків знаменитих зоофітів і кількох родів морських ростин. Напій складався з чистої води, до якої капітан додав кілька кропель якогось кислого плинну. Капітан Немо їв не говорячи ні слова. Потім він говорив: Пане, коли я запропонував вам польованє в моїх підводних лісах Креспа, ви певно подумали, що я безумний. Пане, ви ніколи не судіть людній поверховно.

— Але ж, капітан, вірте мені...

— Ви слухайте мене вперед, а потім переконаєте ся, чи мали ви причину закидати мені глупоту і неконсеквенцію.

— Слухаю!

— Ви знаєте, професор, що чоловік може жити під водою, если тільки має з собою досить воздуха. В підводній роботі робітник вбраний в непромакальну одіж і з головою прикритою металевим шоломом дістає воздух з гори при помочи гнетущих помп і регуляторів.

— Се є апарат водолази, — сказав я.

— Саме так; тільки при таких услівях чоловік не є свободний. Він є причеплений до помп, яка посилає йому воздух гумовою руркою, і колиб так ми мусіли робити на Навтілюсі, ми не моглиб зайти далеко.

— А якіж маєте способи освободити ся? — спитав я.

— Ми маємо апарати Рукейроля, які я ще вдосконалив для свого власного вжитку. В них можете сміло пускати ся в дорогу підводну без шкоди для котроїнебудь часті свого тіла. Він складаєть ся з резервоара, в яким я згущую воздух під натиском 50 атмосфер. Сеї резервоар причеплений з заду, як жовнірський мішок. Його верхня частина творить скринку, в якій держить ся воздух тільки при помочи інструменту, подібного до міха ковальського і тому воздух не може втікати, хіба тільки під нормальним напором. З сеї скринки виходять дві гумові рурки, одна до носа, друга до рота і обі сходять ся до маленького шатра, яке накриває ніс і рот. Одною входить свіжий воздух а другою виходить видихуваний, а язик затикає то одну то другу. Та на дні морськїм є великий натиск і тому треба було голову сховати в мосяжний гльоб, до якого власне входять дві рурки.

— Досконало, капітан Немо, тільки воздух зужитковуєть ся скоро і стає неможливим до вдихуваня, коли заберець ся з нього 85 процент кисня.

— Так, але помпи Навтілюса набивають тільки воздуха в резервоари, що стане на 9 до 10 годни.

— Більше я не маю вам що закидати. — відповів я, — тільки хотівби ще знати, як ви освітлюєте собі там дорогу.

— Апаратами Румкорфа, пане Аронакс; оден з них

висить на плечах, а другий причеплений до пояса. Він складається з елементів Буизена, тільки місто біхромату поташу вживаємо натрій. Призбирану електрику відпроваджує дротик до ліхтарні. В сій ліхтарні і спіральне скло наповнене вуглевым газом. Коли апарат в руху, газ світить ся. В сей спосіб можливо віддихати і бачити.

— Ваші помисли надто переконуючі і я довше не сумніваю ся. Остаєть ся ще одна річ, справа оружа.

— Розумієть ся, ми не маємо тут стрільб до стрільного пороху, — відповія капітан.

— В такім разі мусить се бути воздушна стрільба.

— Безперечно. Як можна тут вирабляти порох, без салітри, сірки і вугля?

— Крім того, — додав я. — стріляти в воді не аби яка трудність.

— Найменшої трудности нема. Ми маємо стрільбу, з якої можна легко стріляти і в воді. Тільки ми не маємо пороху і тому мусимо вживати до стріляння воздуха, який здушуємо помпани Навтілюса.

— А леж його треба вживати з шалсною скоростію!

— На сеж ми маємо апарат Рукейролі. До того треба тільки відповідного заткальця. В прочім ви, пане Ароіакс, самі переконаете ся, що ми зужиємо на нашім польованні дуже мало воздуха і кульок.

— Мені здаєть ся, що в такій густій воді і сясиім світлі, стріли не йдуть далеко і не суть смертоносні.

— Протииво, пане, кождий стріл з сеї стрільби е смертельний. І як делікатно куля не торкнулась би своєї пастви, вона паде иеначе вражена громом.

— Чому?

— Бо кулі сеї стрільби не суть звичайні кулі, але маленькі шкляні кульки, винайдені австрійським хеміком, яких я маю подостатком. Сї кульки суть вкриті сталюю, а в середині в них е наладована електрична сила з сильним напнятем. При найлекшій ударі кулька тріскає, а зьвір, хоч який великий, паде мертвий.

— Я не маю більше нічого до говорення, — сказав я встаючи від стола, — а беру стрільбу і піду в слід за вами.

Капітан Немо відійшов, а я переходячи попри каюту Неда і Коиселя покликав їх обох за собою. Ми всі прий-

шли до невеличкої келії, в якій ми мали вбрати ся в наші підводні убраня.

РОЗДІЛ XV.

ПРОХІД ПО МОРСЬКИМ ДНІ.

Ся келія була в дійсности арсеналом і гардеробою Навтілюса. Дозен водолазних апаратів висли на стіні, ждучи на охотників.

Нед Леид побачивши їх відтонував ся від них душею і тілом.

— Ну, мій бравий молодче, ліси острова Крепто суть підводними лісами.

— Славио! — сказав розчарований Нед, якому вже так запахла була дика свіжа печени. — А ви, пане Аропакс, вбсрете ся в сю одіж?

— Тут нема вибору, пане Нед.

— Впрочім, як собі хочете, — відповів гарпушик; — а я не вберу ся, хиба примусите мене.

— Ніхто тут не змушує, — сказав капітан Немо.

— Чи Коисель буде пробувати їх? — спитав Нед.

— Я піду за своїм паном скрізь, — відповів Коисель.

На голос капітана явилось двоє з корабельної прислуги помогчи вбрати ся в сі тяжкі і непромакальї одежі, зроблені з індійської гуми і так зроблені, щоб оперти ся великому натискови води. Одіж складала ся зі сподень і кафтана. Сподні кінчились чоботами, обтяженими оловяними золями. Кафтан спювали мосяжні стяжки, які перехрещували ся на грудех, щоб в сей спосіб хороинти їх від великого натиску і уможливлювати їм легкий віддих. Рукави кафтана кінчились рукавицями, дуже вигідними. Ся одіж ріжила ся дуже від сеї, якої вживано в 18 столітїю.

Капітан Немо і одеи з його товаришів дуже сильної будови, Коисель і я були в водолазних строях і мали вже закладати на голови мосяжні гльоби, коли я пригадав собі, що требаби нам двоєм познакомити ся добре зі зброєю.

Одеи з прислуги Навтілюса подав менї одну стрільбу, якої грубший koniec був зроблений зі стали і в середині порожний. Він служив на резервоар для здушеного возду-

хг, який за потиском клянки втікав в дуло стрільби. В ньому містилось також до 20 кульок, які автоматично за-лазили на своє місце перед вистрілом.

— Капітан Немо, — сказав я, — ся збруя зиаменита і яб рад попробувати єї. А як ми дістаємо ся на дно моря?

— Панс професор, судио що-й-но осіло на дні в глу-бині 10 метрів.

— Але як ми виліземо?

— Ви скоро побачите.

Капітан Немо вложив свою голову в гльоб і ми оба з Конселем зробили те саме, що викликало в Канадійця іроїічну усмішку. Шолом прикручено до ковніра кафтаиа зелізиними шрубками. Ми бачили через три дірки в шоломі, перегороджені грубим шклом, обертаючи на всі сторони головою в середині шолома. Як тільки все було готове, апарати Рукейроля почали свою роботу. Я міг віддихати зовсім легко.

З лямпкою Румкорфа на паску і стрільбою в руці я був готовий до маршу. Правду казати мені було дуже тяжко в сій одежи і чоботах з оловяними золями. Я не міг зробити одного кроку.

Та на се була рада. За хвилю мене всунули в невеличку комиатку і коли ми всі там знайшли ся, почалась цікава операція. Комнатку зачинено. Стало темио. Нараз я почув, як щось пробігло по мені. Се була вода, яку впушено до середини. Відчинено другі двері в боці Навтілюса і ми побачили слабоньке світло. За хвильку наші ноги ступали по морськїм дні.

А тепер, чи пригадаю собі вражіня сего першого мого проходу під водою? Словами годі описати сих чудовищ! Капітан ішов вперед, за ним його товариш, а на заді ми оба з Консельом. Я не чув тепер жадного тягару на собі, а голова обертала ся в шоломі, як оріх в своїй лушпиці.

Світло, яке освічувало дно 30 стіп під поверхнею, здивувало мене своєю силою. Сонішні лучі світили через водяну масу легко так, що я міг бачити все на дні на від-даль 150 ярдів. Вода здавалась бути тепер иначе другим воздухом, густійшим від земського, та майже так само ясним. Під ногами стелив ся міленький пісок без ніяких морщин, а від нього відбивали ся лучі сонця з такою си-

лою, що кождий атом води був освітлений. Чи повірять мені, коли я скажу, що в цих глибоких і бачив так добре, як в білий день на землі.

Через чверть години я йшов по піску, засіянім без числа шкаралупками раковин. Корпус Навтілюса що раз то віддаляв ся, та його рефлектор завжди був для нас дороговказом, колиб так світла наші недописали.

Скоро ми побачили зариси скал з повислими на них сотнями різних чудових зоофітів, і я буду довго пам'ятати се моє перше вражіння підводного проходу.

Була тоді 10 година рано. Лучі сонця купали ся в морських флях під скісним кутом, а світло їх розчепірувалось неіначе в призмі і красило скали, цвіти, шкаралупини і поліпів своїми сімома красками. Се була правдива розкіш для очей, правдивий калейдоскоп зеленого, жовтого, помаранчевого, фіялкового, синього і голубого, словом цілий палетот розетузязмованого кольориста. Вражіння своїх я не міг переказувати Конселевн, хоч капітан міг тут порозумівати ся знаками, і тому говорив я до себе самого, через що може збавляв більше воздуха, як було потреба.

Всякі рідні ізиди, китиці чистого корала, живучого окремо, колючі фунгії і анемони творили чудовий город цвітів, який почав рухати ся під впливом хвильовань, викликаних нашими рухами. Ми мусіли іти дальше, а над нашими головами повисли стоніг медуз, з головами закрашеними зеленою або рожевою краскою і огинсті пелягії, які і в темноті світилиб нам дорогу своїм фосфоричним світлом.

Всі ті дива я бачив на просторі чверть милі, мало де задержуючись. Скоро земля на дні змінилася; на піску осів ся намул, який Американці називають „узом“, а який складається головно з кременистих і вапняних раковин. Потім ми переходили через рівнину зарослу всякими морськими рослинами. Рослини ці були дуже мягонькі і стелили дно наче дорогі килими. Клопоту з того не було, що вони стелили ся під ногами, колиж бо і серед води росли тисячі ніжненьких ростинок і вони то обмотували наші тіла і голову в поході. Деякі з них були дуже довгі. Я запримітив також, що рослини на дні були майже всі чорні і брунатні гідрофіти, а внаше них червоні, а під самим верхом зелені.

Ми покинули Навтілюса тому годну і пів. Було близько полудня, що я пізнавав по тім, що лучі сонця падали майже прямовістно і більше не відбивали ся. Магічні кольори зникали і все було в своїх природних красках. Ми ішли дуже рівномірно, а ступоти наших кроків відбивали ся дуже живо. Кожний звук переносив ся зі швидкістю, до якого наші вуха не навикли. По правді вода є кращим провідником звуків від воздуха, чотирь рази швидкішим. Тепер дорога наша зачала ся в долину і скоро ми були вже 150 ярдів під водою, або несли на собі 6 атмосфер.

В тій глибині я міг ще бачити лучі сонця, хоч слабо. Світло ставало вже червонітн, однак я бачив ще добре дорогу. Не треба було ще послуговатн ся апаратом Румкорфа. Саме тоді капітан Немо пристанув і ждав на мене. Потім вказуючи на темну масу, виглядаючу в тінн дав знати, що ціль нашої вадрівки досягнена.

РОЗДІЛ XVI.

ПІДВОДНИЙ ЛІС.

Вкінці ми прийшли до границь ліса, одного з найкращих місць в доменах капітана Немо. Він дивив ся на него, як на свій власний і розумував, що в нього таке саме право до нього, як перші люди мали право до своїх посіlostей. Бо і хтож міг заперечити йому їх?

Ліс складав ся з великих деревних рослин, і як тільки ми ввійшли в нього, мене вдарили симетрично розвнті галузи цих дерев, чого я доси ще не бачив.

Ні одна рoстинка, ні одна галузка дерев не була ані вломана, ані зігнута, і не росли вони поземо, а всі в гору до верхнн океана. Все тут росло в гору, і коли навіть ви нагнули котру небудь з них, вона відзискавши свободу, назад простувалась. Се була країна прямовісних стремлінь.

Я скоро сам навик до сего чудного положення, як до сеї взглядної темноти, яка окружала нас. Земля в лісі була покрита якимись острыми брилами, яких тяжко було оминутн. Підводна рoстинність була буйніша навіть від тропікальної і більше досконала. Через якнийсь час я не

нідріжняв добре різних родів і брав зоофітів за гідрофітів, зьвірят за рослини. Та хтоб тут не помилився? Ростинність і зьвіринність підморська дуже між собою посвоячені.

Сі рослини множаться самі під себе, а море тільки піддержує і годує їх. Більшість з них не має зовсім листків, тільки ріжнородні, а часами дивачі билинки різних кольорів. Я бачив там (не засушені, які були на Навтілюсі) і чудно розпростерті павонарії, червоні керамії, високі на 15 стіп китиці ацетабулін, яких пні ширшають з долини в гору і багато прочих морських рослин, а всі без цьнітів.

Цікава неприродність! — сказав генійльний дослідник природи, — коли животне царство цвите, а ростинне піколи. Дивна природа.

За яку годину капітан дав знак пристанути. Я не жадував сего і ми простяглися під кущем алярій, яких довгі і тоікі билинки стояли випрямовані, як стріли.

Для мене сей короткий відпочинок був дуже солодкий. Не бракувало тут нічого, тільки чару мови людської. Та не в силі питати ся ні відповідати я положив бодай свій шолом на Конселів. Я бачив, як очі його горіли з вдоволення і він, щоб показати своє вдоволене, стрепениув ся в своїй одежі в найдивачійшній спосіб в світі.

Після чотиригодинного ходу я на своє превелике здивоване не чув жадного голоду. Не знаю, як пояснити сей стан річий, та за се відчуввав потребу спаия, якого потребують всі моряки. І скоро мої очі зцілились під твердими шклами і я попав в тяжкий сон.

Як довго я так лежав неначе в хмелю, не можу сказати. Коли пробудив ся, спостеріг, що сонце склонилось до заходу. Капітан Немо вже встав, а я забирав ся розтягнути своє тіло, коли нараз якесь неожидане явище поставило мене на рівні ноги.

Кілька кроків від мене велнчезний морський павук около 38 цалів високий дивив ся на мене своїми косими очима, готовий до нападу. Хоч одежа моя вистарчала до оборони, все таки я настрашив ся. Консель і моряк з Навтілюса збудили ся в сю хвилю. Капітан однак вказав рукою на павука свому товаришеви, а сей вдарив грубшим

кінцем своєї стрільби по голові його так, що павук осів на дно. Сей випадок пригадав мені, що в дорозі ми можемо подибати другі ще більші звірі, проти яких одіж не булаб жадною обороною. Про се я не думав ще ніколи, та від тснер я був вже осторожний. Капітан Немо не думав ще про поворот до судна, а продовжав свою вадрівку. Груит хилив ся дальше в долину, і ми сходили в що раз більші глибини. Було десь коло 3-тої години, як ми опиили ся на вузькій долині між двома прямими стінками. Ми знаходили ся 150 ярдів під водою. Завдяки досконалости наших апаратів ми були 90 ярдів низше границі, призначеної для чоловіка під водою.

Я говорю 150 ярдів, хоч я не мав інструментів до помірів. Та я знав, що соніші лучі не можуть проникати вже дальше і в дійсности ставало щораз темнійше. На десять кроків не видко вже було нічого. Я шукав своєї дороги, коли нараз побачив недалеко від себе світло. Капітан пустив в рух свій апарат, його товариш зробив те саме, а вкінци ми оба з Конселем пішли за їх приміром. Море освітлене чотирма лямпками ясніло довкруги на 36 ярдів.

Капітан Немо все ще ішов дальше в глибину ліса, а дерева почали рідшати. Я завважав, що ростнине жите знижало скорше від звіринного. Медузи покинули геть безплодну землю, з якої ще безліч звіринок, як зоофіти, молюски і риби брали поживу.

Як ми ішли, я думав, що наші апарати спrowadять конче якихсь нових мешканців до нас. Але хоч воин і злазили ся, то все держались осторонь від мисливих. Кілька разів я бачив, як капітан Немо прикладав свою стрільбу до голown, опісля знова спускав в долину. Вкінци після чотирох годин вандрівка наша скінчила ся. Ми прийшли перед саму стіну великих скал, де вже кіичило ся паюване капітана Немо, а де в дійсности остров Креспо визнрав понад води океана. Капітан Немо задержав ся і ми муїли всі пристаутн.

Почав ся відворот. Капітан Немо знов внишов на чоло свого товариства, показуючи напрям без проволоки. Мені здавало ся, що ми не вертаємо тою самою дорогою до Навтілюса. Нова дорога була дуже стрімка і через се томляча. Ми зблизили ся до поверхї моря. Та сей по-

ворот до поверхні не був такій наглий, щоби ми нам шкодити. Дуже скоро появило ся знова світло, а сонце знова розігралось своїми красками на ріжних предметах морських. В глибині десяти ярдів ми ішли серед множества риб, деяких більше цікавих. Але ще ніодна морська звіриина не стрінула нас, гідна нашого стріла. Нараз я побачив, як капітан змірив свою стрільбу і за хвилюку вистрілив. Я почув проразливий звук і сотворіне виало недалеко від нас. Була се чудова морська видра, одинокий морський чотирножний звір. Се видра була довга на 5 стіп і мусіла бути дуже вартісна. Її шкіра оріхова з верха, а срібна під сподом була сим товаром, за яким так шукали на торгах в Росії і Хінах. Я подивляв сего цікавого ссавця, з короткими вухами і круглими очима, білними вусиками як в ката і з болонковатими лапками. Сей звір був тепер дуже рідкий і знаходив ся ще тільки в північних частях Тихого океана.

Товариш капітана Немо перекинув сего звіра через плечі і ми пішли дальше. Цілу годину ми йшли рівниною. Часами піднімала ся вона на 2 ярди до поверхні моря. Я бачив, як ми відбили ся на поверхні моря і йшли звернені одні до других головами в тім самім напрямі. Инакше відбивали ся і хмарки і літаючі понад морем птахи, і я бачив їх тінн і скорній лет понад головами.

В тім часі я мав нагоду бачити знаменнтий стріл, який доказував правдну зручність стрільця. Над нашими головами зявив ся великий птах і кружляв на одиому місці. Товариш капітана Немо змірив ся до него і вистрілив, коли птах був лиш тільки кілька ярдів над морем. Птах впаав в море з такою вагою, що мистивий легко дістав його своєю рукою. Був се альбатрос, оден з найкращих родів.

Через дві годни ми йшли сими пісковими долинами, а опісля прийшлось іти дуже зарослими дорогами, і я був крепко втомив ся. Я майже вже приставав, коли на щасте побачив перед собою світло, яке освічувало найменше пів милі під водою. Було се світло Навтілюса. За двацять мінут ми повинні бути в судії. Мій віддих вказував, що в апараті вже мало що було кисня. Наш поворот припізиив ся через непередвиджені випадки.

Я йшов позаду, та нагло побачив капітана Немо, як

спішив до мене. Своєю сильною рукою він зігнув мене до землі і те саме зробив його товариш з Коиселем. З початку я не знав, що думати про сей несподіваний атак, та скоро побачив самого квітана лежачого при мені і неповору-

Над нашими головами з'явився великий птах.

шого. Я лежав на землі під корчем, та піднімаючи трохи в гору свою голову побачив якусь величезну масу викидаючу фосфоричне світло, як пересувалась попри нас.

Кров моя застигла в жилах, як я розпізнав два кольосальні людоїди, з величезними хвостами і мутними оч-

ма. Великі панастники. Вони булиб нас побили в одній секунді своїми страшними пашами. Не знаю, чи Консель підноси ся, щоб їх поклясувати. Я дини ся на них не з наукової цікаюсти сим разом, а очима можливої жертви: снх морських розбишак.

На щасте сі ненаситні сотворіня не бачуть добре. Вони поплили не завважавши нас, а тільки торкались нас своїми плетовками. Ми виратувались чудом від небезпеки більшої, як стрічі тигра в лісі. За пів години ми добились до самого Навтілюса. Внішні двері були відчинені, і капітан Немо зачипив їх за собою, коли ми исі влізли до середини. Потім він потиснув гузик і помпи скоро виперли воду з келії. Я почув, як вода опадала з мене, а незадовго ми стягали з себе нашу водолазну одіж, до краю втомлені і сплячі. Я вернув ся щасливо назад до своєї спальні після такої небуналої і незвичайної виправи по морським дні.

РОЗДІЛ XVII.

ВІСІМ ТИСЯЧ МИЛЬ ПІД ТИХИМ ОКЕАНОМ.

Слідуючого ранка себто 18-го листопада, я почував ся знова черстиим після вчерашніх пригод і внішов на поміст, де застав вже товариша капітанового, як щось говорив до свого команданта.

Я любував ся величним виглядом океана, коли капітан Немо зявив ся. Він здавалось не запримітив мене і робив астрономічні досьвідн. Після того він прсїв на світляний гльоб і дивив ся на море. Тимчасом кількох здорових і сильних моряків Навтілюса також влізли на поміст. Вони вийшли, щоби стягнути сіти, наставлені через ніч. Моряки з вигляду були ріжних національних типів, та всі європейці. Я пізнав між ними Ірляндців, Французів, Славян і Греків. Вони між собою говорили сею дивною мовою, пкої я не міг вгадати, ні не смів питати ся.

Стягнуто сіти. Вони пригадували сіти на нормаидських берегах. Були се великі мішки, до яких причеплено кавалки желіза в долині, щоб стояли в воді отвором. В сі мішки збиралось все, що тільки було в їх дорозі. Найбільше було дрібних рибок, ріжних що до будовн і кра-

сок. Не бракувало і більшх штук. Я рахував, що в сітєх було найменше 1000 фунтів. Ми не були ніколи без риби. Сіти і електричне світло горнули їх що днини подостатком. Зловлені риби сейчас спускано через віконце до кухні.

Ловли риб скінчила ся, відсвіжено воздух і н думан, що Навтілюс скоро подасть ся під воду на нову вибрану. Через се я вже мав сходити в долину, коли нечаяно до мене прнступив капітан і сказав: Професор, чи сей океан не є обдарений дійсним житєм? Він має свої норони і свої лагідні прикмети. Вчєра він почнєвав подібно, як і ми і тепер він пробудив ся і єн спокійної ночі. Дивіть ся! він будить ся в обіймах закобленого сонця. Інтересною є річню слідити за його організацією. Він має свій пульс, артерні і снзми. І я годжу ся з вченнєм Маврі, якнї доказував н нїм таку саму циркуляцію, як циркуляцію кровн в звїрят. Так, океан на правду мав циркуляцію і длн єї збільшеня Сотворнтель прнказав множити ся в нїм і — теплу і солн і животинкам.

Підчас своєї бесїди капітан цілковито змінив ся і вклькнував в менї незвичайне зворушенє.

— Також, — додав він, — в ньому крєть ся правдивє жите. І я уявляю собі основи міст морських, громадкн підводних хатів, які так само, як і Навтілюс, моглиб що ранєка виринутн з під водн за свіжнм воздухом. Та хто знає, чи якнїсь деспот.....

Капітан Нємо закінчив своє речєне насильннм рухом цілого тіла, а опісля промовляючн до мене, шоби відай відігнати від себе якусь ненєселу гадку сказан: Не знаєте, пане Аронакс, яка є глибінь моря?

— Я знаю тільки, капітан, що навчнли нас головні поміри..

Чи не сказалиб ви менї, щоб я міг ннмн покєрнєстатн ся?

Коли не мнлю ся, то я памятаю деякі. В північнїм Атлєнтику відкрито глибінь на 8000 ярдів, а в Серєдземнїм морі 2500 ярдів. Найзамітнїйші поміри зроблєно в полуднєвїм Атлєнтику, близько 36 рівнобіжника, які відкрлєли глибєни 12,000, 14,000 і 15,000 ярдів. Колиб так глєбінь морєнку скрізь зрівнати, то ми малиб всюдн одну і трн четвєртих мнлі глєбннн моря.

— Гарно, професор, — відповів капітан. — ми однак сподіємося показати вам дещо краще. Що до середньої глибини сеї частини Тихого океана, то вона виносить тільки 4000 ярдів.

Після того він сховав ся в пупр корабля. Я зробив те саме і зайшов в великий артистичний сальон. Шруба сей час пішла в рух і ми плвли зі шкоростю 20 миль на годину.

Минали дні і тиждні, а капітан дуже рідко показував ся. Товариш його все зазначував на карті, де ми знаходимо ся, і я завжди бачив дорогу Навтілюса. Майже що дниви вікна в сальоні були відчинені, і ми ніколи не мучили ся огляданем тайн підводного світа.

Загальний напрям Навтілюса буя полудиево-східний, а глибінь, в якій він плвив, виносила між 100 а 150 ярдів. Одного дня, не зивю чому, судно поринаючи троха в долину діткнуло ся дна морського. Термометер показував 4.25, котра то температура є загальною для такої глибини.

О 3-тій години ранком 26-го листопада Навтілюс переїхав лінію Рака під 172° довжини. На 27-го ми бачили острови Сендвіч, де помер Кук, 14-го лютого 1779 року. Ми зробили до тепер від нашої вхідної точки 9,720 миль. Ранком, коли я виліз на поміст, побачив Гавайські острови. Я бачив виразно пасма гірські на найбільшим з них, Гаваї, і вулькани, над котрими взносить ся гора Мауна-Реа, висока на 5000 ярдів. Поміж рибами, які ми тут зловили, було кілька гарних оказів поліпа. Ми все ще плвли в тім самім напрямі. 1-го грудня ми переїхали рівник на 142° ширини, а 4-го того самого місяця переїхали коло Маркезас островів, які належать до Франції. Від тепер ми плвли аж до 11-го с. м. без ніяких перествнків і зробили коло 2000 миль. Ся плавба була замітна тільки стрічкою величезної маси кальмарів, яких Француви називають „горнеті”. Риби сі згадуєть ся часто писателями старовини, нв них докликувались великі бесідники, коли вірити можна Грекови, Атенеїови, який жив перед Галеїом. Було се в дії 9-го і 10-го листопада в ночі, коли то Навтілюс пллиув через сю масу молюсків. Можна їх було начислити міліони. Вони вандрують з уміркованих сторін в теплійші йдучи слідами оселедців і сардинок. Ми дивили ся на них через бічні віконця в сальоні і бачили дивні образи. Молю-

ски шили з великою швидкістю, по дорозі більші з них пожирали менших, а всі тручали своїми десятима раменами, осадженими на голові своїх передніх товаришів. Нав-

...се корабель висить прямовісно...

втілює, познано своєї швидкості шлив між ними через кілька годин і сіти його витягнули велику масу їх на поміст.

Через день 11-го грудня я був зайнятий читанням. Недовідчужені вікна в сальоні. Нантілюс не рухан ся. При своїх повних резервуарах він знаходив ся 1000 ярдів

глибоко, де вже рідко коли можна бачити більші риби.

Я читав саме гарну книжку прочитану через Маса. „Невідьки Жолудка“, вчив ся декілька інших лекцій, коли до мене приступив Консель і перервав моє читанє:

Хай наш прийдуть сюди на хвильку, — сказав цікавим голосом.

Що стало ся, Консель?

Я хочу, щоб ви подивили ся.

Я встав і опершись на свої лікті перед віконцем глядів. В воді в естетичнім свєті повисла якась темна маса. Я думав, що се якийсь морський потвір, та в ту мить шибнула в голові гадка, корабель.

— Так, — відповів Канадцєнь, — се корабель висить првмовісно.

Нед Ленд не помиляв ся. Ми були близько корабля, якого пообрізані шиури звисали в долину. Спід корабля здавалось був в добрім ще стані і він мусів затонити ся перед кількома годинами. Кілька мантів було поломаних, а на містку було привязаних кілька людських гїл. Сумний вид. Я ирахував 5 мушии і одну жінку з дитиною на руках. Вони виглядала ще молододою, прїзнав в се по єї рисах, яких ще вода не зіснула. Дитина обїмала маму за шию. Постава 4 матрозів була страшна. Вони старали ся освободити себе від шнурів, вкими були приввзані до корабля. Керманич, на вид спокійний і поважний з волосем прилиплим до чола держав в руках керму і здавалось хотів ще і тепер провадити свій корабель в пропасти моря.

Що за вид! Ми були иїмі; наші серця били ся на вид сего розбитка, і я зобачив кількох людодїдів, як зближали ся вже до корабля, приваблені людським мвсом.

Навтілюс оплинув довкола затоненого корабля, а напереді я вичитав: The Florida, Sunderland.

РОЗДІЛ XVIII.

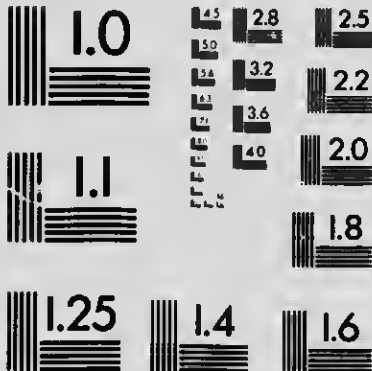
ВАНІКОРО.

За сим страшним видовищем слїдував цілий рвд морських катастроф, яких мав Навтілюс зустрінути на своїй дорозі. І дійсно ми бачили часто корпуси розбитих кораб-

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1053 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482-0301 - Phone
(716) 288-5985 - Fax

лів, ржаніючих на дні моря, гармати, кулі, ланцюхи і тисячі прочих матеріалів, яких пожерла ржа. 11-го грудня ми переїхали попри острови Помоту, стару небезпечну групу Богенвіл, яка тягнеться через 500 миль довго, а займає яких 370 квадратних миль. Група ся має яких 60 менших груп островів, з яких замітна група Гамбієр належить до Франції. Се суть коралові острови, повсталі поступенно, денною працею поліпів. Колись з них всіх утворить ся новий континент, який займатиме простір між Новою Зеландією і Новою Каледонією.

Одного дня, коли я розказував про сю сяю пону теорію капітанови, від відповів холодно:

— Земля ве потребує вже більше континентів, але більше поних людей.

Случайно Навтілюс підійшов під остров Клермон-Тоннер, одев з сих ціканих групі, яку відкрив в р. 1822 капітан Бел. Я мав тут нагоду студіювати систему коралову, яка витворила сї острови.

Мадренори, котрих не треба мішати з дійсними коралями, представляють ткань покриту твердою лускою, яких ріжнородна будова заставила Мільв-Едвардса поділити їх на 5 клас. Вони живуть міліонами на дні моря, а їх вапнисті виділини перетворюють ся в скали і цілі острови. Цілий ланцюх таких островів замикає великі озера серед моря і тільки щілинами лучать ся сї озера з морем. Будови сих островів також ріжні і дивачні. В однім місці се самі рафи, а в других місцях вони творять високі, зверху гребинясті стіни, коло яких океан є дуже глубокий.

Я міг бачити докладно сї цікаві стіни, декуди глибокі на 300 ардів, освічені ясним світлом нашого судна. Відповідаючи на питання Конселя, кільки літ взяло сим сотворінням побудувати такі рафи і острови, я здиновав його чинмало заявляючи, що учені люди обчислюють будову одної осьмої часті одного цаля на 100 літ.

Під вечір ми стратили вид островів Клермон-Тоннер і напрям судна значно змінив ся. Ми переїлинули через лінійю Козерога на 135° довжини і звертаючи на західно північний захід ми переїхали весь тропікальний пас. Хоч літо тут дуже горяче, то ми не терпіли від спеки, бо температура від 30 до 40 ярдія під водою не переступає 10 до 12

степенів тепла.

15-го грудня ми поплили на схід попри острови Товариств і величезного Таїті, королеви Тихого океана. Ранком я бачив чудові вершки острова, віддалені від нас кілька миль. В цих водах наловили ми знаменитих риб, як макарелів, альбікорів і кілька родів морських вужів.

День 25-го грудня, день Різдвяних свят. Нед Ленд жалував, що ми не святкували свята, вже так прийняте в християнським світі. Я не бачив зже капітана Немо через кілька днів. Див 27-го грудня він прийшов до салюну і звертаючись до мене, начеб він бачив мене перед кількома годинами, поклав свій палець в одно місце на карті і сказав одно лиш слово: Ванікоро.

Вражине було чаруюче. Се були острови, на яких загратив ся Ля Перуз. Я сейчас встав з місця.

Чи Навтілюс вже коло Ванікоро? — питав я.

Так, професор, — сказав капітан.

Чи можна буде нам побачити ці славні острови, де погинули Буссоль і Астроляб?

— Если схочете, професор.

Ідучи в слід за капітаном я ввійз на поміст і цікаво розглядав св по виднокрузі.

В північно східній стороні показались два вулканічні острови, неоднакової величини і окружені коральовими рафами на 40 миль довкола.

Ми були близько Ванікоро, напроти малої пристани Ванон, положеної на $16^{\circ}4'$ полудневої ширини, а $164^{\circ}32'$ східної довжини. Земля всв здавалась бути вкритою зелению, ночавши від берега аж до вершків в глибині острова, над якими панувала гора Капого, 476 стіп висока. Навтілюс переїхав через оден просмік між рафами і пристанув перед властивим островом. В тіни якихсь зелених дерев я побачив кілька дикунів, які дивовались дуже нашим приїздом. Вони можливо брали нас за вкогось морського потвора і тому дивились на наше судно з великим підозрінем.

Саме тоді капітан Немо спитав мене, що я знаю про розбиток Перуза.

— Те, що кожний знає. — відповів я.

— А чи не сказалиб ви мені сего, що кожний знає про

енего? — питався він іронічно.

Я рознівив йому все, що про се написано в творах Дюмон-Дюрвіля, лиш в скороченню.

Ля Перуз і його товариш капітан де Лянгле були вислані Людвигом XVI в 1785 р. в дорогу морем довкола кулі земської. Вони виїхали на двох кораблях, Буссоль і Астроляб, про котрих і слух запов. В р. 1791 французьке правительство в побоюванню о долю сих кораблів вислало ще других два, Решеріє і Есперанс.

Два місяці пізніше повідомив їх Бовен, командант Альбемарль, що він бачив корабельні розбитки при берегах Нової Георгії. Однак Ентрекасто, командант Решеріє ігноруючи се донесене звернув ся до Адміралтї островів, бо там після донесеня капітана Гонтера мав загинути Ля Перуз.

Даремні були їх пошукування. Есперанс і Решеріє переїхали попри Ванікоро не задержуючись там і ся їх справа скінчила ся смертю обох капітанів і кількох моряків.

Капітан Діллон, спосібний старий моряк був перший, що відкрив слїди розбитків. Дня 15-го мая 1824 р. його корабель Ст. Генрік перепливав коло Тікопія, острова з групи Нових Гебридів. Там стрінув його в човні Ляскар і і продав йому срібний меч, на якому вириті були букви властителя. Сей сам Ляскар розказував йому, що шість років тому назад він бачив на Ванікоро двох європейців, яких кораблі розбили ся на рафах.

Діллон догадував ся, що се мусїв бути Ля Перуз, зкого судьба заклопотала цілий світ. Він хотїв дістати ся на Ванікоро, де після Ляскара знаходить ся більше річій з розбитків, однак вітри і відпливи морські перешкодили його плянам.

Діллон вернув ся до Калькутти. Там він заїкавив своїм відкритєм азійтицько-індійську компанію, яка віддала під його команду корабель Решеріє (се другий Решеріє), на яким Діллон пустив ся в дорогу дня 23-го єчня 1827 р. разом з одним французьким агентом.

Решеріє задержуючись в кількох місцях на Тихім океанї приставав вкінци перед Ванікоро 7-го липня 1827 року в тій самій пристани, в якій тепер був Навтілюс.

Там він вабирав чимало останків з розбитків, як залізне начинне, якори, поломані астрономічні інструменти, бронзовий годинник і ще дещо. Діллон задержав ся на сім нещасливім острові аж до жовтня. Відтак покинув Ванікоро і пліваючи в напрямі Нової Зеландії приїхав 7-го апріля 1828 р. до Калькути, а звідтам вернув в Францію, де його дуже радо прийняв Карло Х.

Рівночасно з такою самою цілю виправив ся Дюмон-Дюрійє. не знаючи нічого про виправу Діллона. По дорозі він довідав ся від китолова, що дикуни Люїзіяди і Нової Каледонії знайшли подібні річи з розбитків і в два місяці після того, як Діллон покинув Ванікоро, приїхав до міста Гобарт. Довідавшись там про Діллонові відкриття він постановив плисти слідом Діллона.

10-го лютого 1828 р. Астроляб звив ся перед Тіконія, і за переводчика і проїждвика взяли втікача знайденого на острові. Звідси виїхав корабель до Ванікоро і 20-го лютого станув я пристани Ванон.

23-го кількох офіцирів перейшли через остров і принесли з собою безвартні річи. Тубольці не хотіли їх опроваджувати по острові, певно зі страху, щоб Дюмон не хотів на них мстити ся за Ля Перуза і його нещасливу прислугу.

Однак 26-го вони захочені д. лкимн дарункамн і обіцянками безкарности, запровадили М. Джекїрота на місце катастрофи. Там на дні моря 6 до 8 ярдів глибоко знайшли якорн, гармати і пр. Астроляб вислав в се місце більший човен, а морвки не без трудности янтягнули з води якор, яаги 1800 фунтія і мосвжну гармату.

Дюмон довідав ся ще від тубольців, що Ля Перуз після ятратн свого корабля збудував менший корабель, та і сей затонив ся, однак нікто з них не знав, де.

Французьке правительстяю в переконавю, що Дюмон не знав вічого про рухи Діллона, вислало одномаштовний корабель Байонез до Ванікоро. Байонез приплив до Ванікоро кілька місяців по відїзді Астроляба. Він не відкрив нічого нового, тільки доїс, що тубольці шавують памвтник Ля Перуза. Отсе все, що в розповів капітанови Немо.

— Тепер однак нікто не знає, де загинув третій корабель, який побудовав з розбитків на острові Ванікоро,

сказав капітан Немо.

— Ніхто не знає.

Капітан не сказав нічого, тільки казав мені йти за ним до сальюну. Навтілюс занурив ся кілька ярдів під яоду і відчииено яікоиця.

Я зблизив ся до одного і побачив серед коральових корчів і мільонів всяких інших морських сотворинь не-виразні риси решток розбитка. Коли я так дивив ся на них, капітан Немо сказав сумним голосом:

Командант Ля Перуз вибрав ся 7-го грудня 1785 р. зі своїми кораблями Ля Бусоль і Астроляб і найперше задержав ся в Ботані Бей, опісля звиджував Приятельські острови. Нону Каледонію, шлив попри Саита Круз і приїхав до Намука, з групи Ганаї. Потім його корабель вдарив в рафу Ванікора. Бусоль перший заїхав в мілину на полудие-вім березі. Астроляб поспішив на поміч і застряг також. Перший корабель сейчас розбив ся. Другий держав ся ще кілька днів. Тубольці прийняли розбитки ввічливо. Тут вони поселили ся і побудували менший корабель з останків двох розбитих кораблів. Кількох мориків лишило ся добровільно на Ванікоро, другі ослаблені вибрали ся разом з Ля Перузом. Вони попрямували до Сальомон островів і там загинули.

— Як ви знаєте про все?

— По сій річи, яку я знайшов на місци послідної катастрофи.

Тут капітан Немо показав мені бляшану скринку, з французькою печаткою і поржавілу. Він відчинив її і я побачив в ній жмуток паперів, пожовклих вже, та ще читких. В них подані були поученя міністра маринарки для команданта Ля Перуза, з власноручними замітками Людовика XVI. на боках.

— Ах! се гарна смерть для моряка. — сказав капітан Немо. Коралевий гріб мусить бути дуже спокійний і такий сам гріб сховає мої і моїх тояаришів длінні останки.

РОЗДІЛ XIX.

ПРОСМИК ТОРРЕС.

Вночі 27-го грудня Навтілюс покинув береги Ванікоро. Напря́м його був полуднево західний і в трох днях він зробив понад 1500 миль, які ділили його тепер від групи Перуза.

Ранешко 1-го січня 1863 р. Консель приступив до мене на помості. Паше, дозвольте пожелати вам з новим роком.

Що? Консель, як колись в Парижі, коли я був занятий в своїй студії в ботанічному парку. Я, розумієть ся, приймаю твої желаня і дякую тобі за них. Тільки я просивби тебе пояснити мені, що ти розумієш під „щасливим новим роком” в таких обставинах? Чи ти думаєш, що сей рік закінчить наше увязнене, чи що він продовжатиме нашу вандрівку?

— По правді в не знаю, що вам на се відповідати. Ми певно побачимо ще не одно диво і за минувших два місяці ми не мали часу на скуку. Постідне чудо було найдивнійше і коли ми будемо робити далше такий поступ, то в не знаю, чим він скінчить св. Мені здаєть ся, що ми вже не побачимо чогось подібного.

Дня 2-го січня ми зробили від самого початку до тепер 11,340 миль або 5,670 миль французьких. Перед нами стелилось небезпечне коралеве море на північно-східнім побережю Австралії. Наш корабель шлив кілька миль від страшної рафи, на якій затратив ся корабель Кука в 1770 р.

Я хотів побачити рафу, довгу на 360 миль, о котру розбивалось вічно неспокійне море, з великою силою. Саме тоді крила Навтілюса відхилились і він пішов в глибину не даючи мені нагоди бачити стін коралевих. В два дні пізнійше ми вже були поза сим коралевим морем і зближати ся до просмика Торрес, який знова проваднн до індійського океана.

Просмик Торрес був широкій на 34 миль, однак в ньому знаходить ся дуже багато перешкод, як острови, острів-

ці, скали і через се переїзд через нього є дуже небезпечний. Капітан Немо звернув на сей переїзд свою особлившу увагу, і шруба судна обертала ся повільно.

Користаючи з того я і оба мої товариші вийшли на опущений поміст. Я сподівав ся побачити в гльобі за керманича самого капітана. Перед собою я держав карту просмика, зладжену інжніром Дюмоліном і пильно читав з неї. Море було дуже дике. Філі котились в північно-західнім напрямі і розбивали ся на коралях, які денде показували ся понад воду.

— Море тут не добре, — завважав Нед Ленд.

— Несмачне дійсно для судна такого, як Навтілюс.

Капітан мусить знати добре свою дорогу, щоб не зачепити одного з коралів, грізних для судна.

В дійсности положене було небезпечне, однак Навтілюс промикав ся дуже штудерно поміж них. Він не йшов слідами Астроляба і Зелє, бо вони відбились фатально на Дюмон-Дюрвіль. Я побоював ся, щоб капітан не схотів попробувати дороги, в якій оба кораблі Дюмона пробілились, коли він пробивавчись просто на захід поплив до острова Гільбоа.

Була тоді 3-та година по полудни. Почав ся відплив моря. Навтілюс зближив ся до острова, на якому я бачив наσμα соснових лісів. Ми знаходимо ся дві милі від острова. Нагло щось потрясло мною. Навтілюс діткнув ся скали і станув неповорухний і похилений трошка на бік.

Коли в зірвав ся, побачив капітана Немо і його товариша на помості. Вони оглядали положене судна і перекидались своєю незрозумілою мовою.

Остров Гільбоа простягав ся з півночи на захід, як величезна рука. На полудне від нас виднілось кілька коралевих скал. Ми застрягли на скалі, річ дуже поважна для плавби Навтілюса. Однак судно не потерпіло нічого, але воно не могло ані зісунути ся, ані порушити ся взагалі і через се воно могло остатись там на вік.

Я думав над сим, коли капітан, завсїгди спокійний і холодний зближив ся до мене.

— Нещастє? — спитав я.

— Ні; припадок.

— Однак припадок, від якого прийдець ся вам осісти

ся на сім острові, від якого так втікаєте.

Капітан Немо подивився на мене цікаво і зробив перечучий знав на доказ, що пога його шкоти не стане на сухій землі. Потім додав: Попад се, пане Аропаке, Навтілюс не є страчений, він ще понесе вас через неодно дню моря. Я не хотівби так скоко розставати ся з ваимм товариством.

— Однак, капітан Немо, — відповів я не звертаючи уваги на послідний його іронічний висказ, — Навтілюс застрвг на отвертім морі. Рухи моря не мають великої сили в Тихім океані, і если ян не можете зменшити тягару Навтілюса, в такім разі я не бачу, як ви можете його звідси видобути.

— Праяда, що море тут не дуже рухливе. Все таки я просмику Торреса між приливом а відпливом моря є ріжниця одного ярда. Сегодня маємо 4-го сїчня, а за пять днів маємо повню місяць. Мені булоб дуже дивно, наколиб сей товариш нашої землі не стигнув в се місце досньт води і не зробив мені пристуги, за яку я буюби йому вдячний.

Сказавши се капітан разом зі своїм товаришем спуствли ся в глуб судна. Що до судна, то воно не рухало ся, неначе коралевий поліп обмотав його яже на вічність.

— І щож, пане, — сказав Нед Ленд, якпій прийшов сюди, коли капітан відійшов в долнну.

— Будемо ждати терпеливо на приплив аж до 9-го, доки місяць не чодасть нам своєї помічної руки.

— Направду?

— Так.

— І капітан сей не буде спочивати, як тільки місяць йому допоможе, — сказав Консель.

Канаднець поглянув на Конселя і тільки здвигнув плечима.

— Пояірте мені, пане, що ся куна зеліза більше вже не поплиає ані на воді, ані під водою. Вона тепер здалась хнба на фунт габаки. Тому я думаю, що надійшоа час розпращати ся з капітаном Немо.

— Приятелю, я не сумніваюсь про сего Навтілюса так, як ви, і за 4 дні ми будемо знати, чого нам держати ся. Впрочім утеча булоб можлива, колиб ми були близько

англійських або французьких берегів. Але на папуанським березі річ неможлива. Будемо ще мати досить часу про се думати, якщо Навтілюс не потрафить видобути ся звідси.

— Але чи знають вони, що в такім случаю робити? Маємо острів, а на ньому ліси, а в них земські звірята, а дальше котлети, біфстейки, за якими я мавби охоту пошукати.

— В тім ви маєте рацію, — сказав Консель. Чи наймоглиб дістати позиолене від свого приятель, капітана Немо, на прогульку до сего острова, щоб ми бодай не забули ходити по сухій землі.

— Я можу його просити, та він не згодить ся.

Можна попробувати, — говорив Консель, — тоді будемо знати, кільки можна числити на капітанову привязь.

На моє велике здивованне капітан позиолнив і то дуже радо, не вимагаючи від нас навіть записиеня нашого повороту. Однак утеча через Нову Гвінею є дуже небезпечна і я не радивби Недови пробувати її. Вже краще бути вязнем на Навтілюсі, чим понасти в руки дикунів.

В осьмій годині вибрались ми в дорогу, узброєні в стрільби і сокири. Море було досить спокійне, і тільки легесенький вітрець дув від острова. Ми оба з Конселем весловали, а Нед кермував. Човен мчав скоро.

Нед Ленд не носідав ся з радости. Він почував себе вязнем, що втік з вязниці і не знав про се, що йому треба буде вертати ся.

— М'ясо! Ми будемо їсти м'ясо, та ще яке м'ясо! — він кричав. — Правдиву дичину, а може і хліб. Я не кажу, що риба недобра, але кусень свіжої печені вже здавби ся нам, щоби зміинити нашу звичайну рутину.

— Жерви! — сказав Консель — від його бесіди я вже ликаю слину.

— Побачимо — сказав я — чи в тих лісах є яка дичина, та чи сю дичину можна буде хочби тільки бачити.

— Добре кажете, пане Аронакс, — відповів Канадонець, якого зуби були острі, як сокира. — Я буду їсти і тигра, коли не знайдемо иншого чотиринога на сім острові.

— Приятель Нед вже непокоїть ся сим. — сказав Консель.

Як би воно не стало ся — продовжав Нед, — кожний звір на чотирох ногах без піри, або на двох в пір'ю був повитаний моїм першим стрілом.

Дуже добре! Ваші, пане Ленд, вибрики зачашають ся.

Не страхайте ся, пане Аропакс — відповів Ленд — не забере мені і 25 мінут поставити перед вас печеню моєї роботи.

За пів години ми приїхали до острова минаючи щастливо коралеві рафи, що оточують острів Гільбоа.

РОЗДІЛ XX.

КІЛЬКА ДНІВ НА ЗЕМЛІ.

Дотик землі вразив мене до краю. Хоч нісби слів капітана Немо, ми були тільки пасажирами на "Навтілюсі", то в дійсности ми були визывми його команданта.

Канадцень не звертав своєї уваги на чудну ростиинність папуанську, бо він волів користне від приемного. Скоро відкрив він кокосове дерево, дістав кілька його овочів, розбив їх і ми пили молоко і їли оріх з вдоволенем, яке протестувало проти звичайної їди на Навтілюсі.

— Знамените! — сказав Нед Ленд.

— Раз добре! — добавив Консель.

А я думаю, що він не буде противити ся нашнім кокосовим оріхам на судні.

— Я не думаю, щоб він противив ся, тільки він не схоче сам їх кушати.

Так буде краще для нас — відповів Нед Ленд, — бо буде більше.

— Одно слово тільки, пане Ленд — сказав я гарнуцьщикови, який розпочав вже обраблвити друге дерево. — Кокосові оріхи суть цінним набутком, однак треба вперед розглянути ся по острові, може тут є дещо ще ціннійше. Свіжу врину радо повнтають на Навтілюсі.

— Пан мають слушність, — відповів Консель, — пропоную заховати три місця на нашім човні; одно на овочі, друге на ярину, а третє на дичину, хоч дотепер ми ще

не бачили ційкої.

— Консель, ми не попадаймо в розпуку, завважав Канаднець.

— Ідім даліше, — добавив він — можливо, що тутешні мешканці не єть такі ласі на дичину, як ми.

— Кленусь словом, — відповів Ленд, — я починаю розуміти вартість науки про розміщене людської раси.

— Нед Ленд! що ви говорите? Ви, людоїд? Я не чую ся безнечним з вами. Одного ранка пробудившись я мігби побачити тільки половину себе.

— Прителю Консель, я люблю вас дуже, але не так дуже, щоб вас їсти без примуєу.

— Я не вірю вам, — відповів Консель. Але досить сего. Ми мусимо дістати якусь дичину, щоб задоволити сего кашібала. В противнім разі одного ранка з менс остануть ся тільки кусинки на ваші услуги.

Розмавляючи так ми ходили по лісі через дві години. Ми не жалували наших трудів, бо відкрили дуже цінний продукт тропікальний, хлібовс дерево, якого було подостатком на острові Гільбоа.

Нед Ленд знав їх добре. Він наїв ся їх досить підчас своїх морських вандрівок і знав як приправити їх до їди. Сам вид їх дражнив його.

— Панс, — говорив він, — я вмру, коли не покушаю хоч одного хлібового маля.

— Кушайте, прителю, кушайте, коли так хочете. Ми тут для досвідів, — робіть їх.

— Се не забавить — сказав Канаднець.

Він сейчас розложив вогонь з сухого дерева, а я і Консель шукалисьмо за овочами. Деякі ще не доспіли, та багато вже пожовкли і тільки ждали на їдців.

Сї овочі не мають кісток. Консель приніс цілий дозен. Нед Ленд покрав їх на пластинки і положив їх на вогонь повтаряючи: Побачите, пане, що то за добрий хліб буде, особливо для нас, що не бачили його так довго. Се не є навіть хліб, а делікатні тісточка. Ви ще не їли їх, панс?

— Ні, Нед.

— Дуже добре, ладьте ся на знаменитий присмвк. Коли ви не схочете їх більше, я не називаюсь більше королем гарпуницьків.

За якийсь час хліб бун спечений. Запах його дражнив наш смак, і мушу признати, що я їн його з великим вдоволенням.

Котра година? - - спитав Кладдець.

Що найменше друга, - відповів Консель.

Як скоро час летить на твердій землі, - віддихав Нед Ленд.

Холім вже, - говорив Консель.

Ми вертали через ліс і надібали ще по дорозі кануєтві палми і палили з них овочів подібних до малої фасолі.

Ми притягнули великий набір до чошна. Та Нед Ленд не вдовольнив ся сим всім. Доля сприяла нам. По дорозі ми подібали кілька палм, які як хлібоні дерева зачселялись до найкористійших.

Вкінці о 5-ій годні нанант жєні всячшов ми покинули острів і за пів годні доїхали до Навтілвєса. Ніхто не показував ся з його пристуєн. Виладонанши нашу добу ми повечеряли, а потім позаспавли.

Слідуючого дня, 6-го січня все по старому. Ні одного звуку, ні одної признаки життя на судії. Ми рєшили вернути ся до острова. Нед Ленд сподївав ся більню щастя сим разом і хотїв переглянути другу половину ліса.

Ми вибрали ся перед сходом сонця. Човен скоро причалав до берега.

Ми висїли і вибрали найперше Ленда на свого провідника. Він йшов берегом на захід, а опісля надібавши потїк звернуи ся в середину острова на велику рівнину. На краю бун ліс. Над потоком літали риболови, з яких поведїнки я заключав, що хоч на острові нема сталих жителїв, то мусять якісь люди приїзджати сюди.

Переїшовши рівнину ми прийшли до ненеличкогo ліска, в якому співало і літало безліч пташків.

- Тут самі пташки -- сказав Консель.

- Їх можна їсти, - відповів Нед.

Я не годжусь з вами, приятелю Нед, бо я бачу там самі пануги.

Приятелю Консель, - сказав Нед поважно, - пануга є бажантом для тих, що не мають більше нічого.

- І ся птиця, - додав я - добре приправлена, варта вилок і ножа.

В дійсності в с'єм густім ліску був цілий світ напуг, які потребували тільки троха образования, щоб говорити людськими мовами. Були між ними всякі роди, тільки не багато таких, що можнаб їх їсти.

Я динив ся, чи не побачу птаха, якого тут бракувало, а який тільки тут живе. Перейшовши лісок ми знайшли ся на рівнині з деякими корчами. Тут сиділи вони з довгими хвостами, прибрані в різнокольорові строї, чаруючи наші очи.

— Райські птахи! — скликун я.

Малійці, які торгують сими птахами з Хінцями, мають кілька способів на їх ловлю. Часами вони наставляють сілля на верхах дерев, а часами ловлять їх при помочи липкого вапна, яке параліжує їх рухи. А рідко коли вони затрокують ноду, яку пють сї птиці. Ми мусіли стріляти до них і в сєй спосіб дістали кілька гарних штук.

Около 11-тої години ми перейшли через перший ланцюх гірський та нічого не вполювали. Почав докучати нам голод. Мисливі спустили ся на свою добич, таї перерахували ся. На щастє Консель пристарав двома стрілами на спіданє два дикі голуби. М'ясо з них пражило ся на вогни, а Нед Ленд пік ще і свій хліб. Ми зіли м'ясо разом з кістками і доправили ще хлібом.

— Чого нам ще бракує, Нед?

— Чотиринової дичини, нанє Аронакс. Всі ті голуби се тільки додатки і я не вдонолю ся, доки не дістану котлетів.

— І я пі, доки не дістану живцем одного з райських птахів.

— Продовжаймо наше польованє, — відповів Консель. Ходім близше моря. Ми прийшли до збочів гірських, а я думаю, що нам треба дістати ся до лісів.

Се була добра рада і ми послухали єї. За одну годину ми були на краю сагового ліса. Кілька нестрашних вужів втікло з перед нас; втікали також райські птахи і я так бажав зблизити ся до одного, коли нараз Консель зігнув ся в долину і вхопивши одного пригнав ся до нас.

— Дуже добре, Консель.

— Хай нан добре приглянуть ся, а тоді побачать, чи велика н тім моя заслуга.

— Чому, Консель?

— Бо птах є паний.

— Паний!

Так, пане; паний від мушкатолових оріхів, які він заїдає під тим деревом. Бачите, які странні є наслідки пиянства!

Не кажіть так. — закричав Канадієць, бо я вже не шу від двох місяців горівки!

Я поглянув на птаха. Консель добре говорив. Птах паний їд соку буя безпальний. Він не міг летіти. Птиця ся належала до найгарніших okazів і була великою рідкістю. Була довга на три стопи. Голова я неї маленька, невеличкі очі, насаджені в кутках дзьоба. А як прикрашена! Жовтий дзьоб, червоні ноги, орішковаті крила з порпуринми кінчиками, ясно-жовта горішня часть шийки і голови, а зелена долішньої частини. Орішковата краска на грудех і животуку. Чудові, видовжені пера в хвості, від котрим звисають два вахлврці дуже ніжної будови. Отсе цілий опис сего чудного птаха, якого тубольці називають „птахом сонця“.

Хоч мої бажання сповнили ся, то Канадійцеві ще ні. Аж доперя коло 2-ої години він застрілнв невеличку свинку, яка поражена електрикою упала, як камінь. Нед ствгнув з неї шкіру і вичистив єї середину. На вечеру зладив шів дозена котлетія з неї. Опісля польоване йшло своїм ходом далше.

Нед і Коасель скоро подибали череду кангурів, які втікали і в утечі падали від електричних кульок. Знаменита річ, — кричав Нед Леяд. — і подумати, що ми будемо їсти таке м'ясо, а ті ідіоти яа судні ані кусяка!

Нед був би їх побив всіх, колиб не говорив так богато. Та оден дозен було досить і я нього. Сї звів'ятка яе були великі, менші їд значайних кангурів, але досить тоясті і добрі на м'ясо. Ми були вдоволені польованєм. Нед хотів ще вернути ся на сей остров на другий день, щобн вияшнит" ровсім чотироножних зьяїрвт, та перераховав ся.

О 6-ій годині вечером ми вернули до берега і застали свій човен на своїм місци. Нед Ленд забрав св сейчас до куцарської роботи, і скоро все варилося і пражило ся на вогни.

Обід був знаменитий. Два дикі голуби закінчили сей незвичайний пир.

— Можеб ми не вертали сего вечера до Навтілюса? — сказав Консель.

Може зовсім не вертаймо! — додав Нед.

Саме тоді вправ камінь під ноги і перебив пропозицію гарцуньщика.

РОЗДІЛ XXI.

ЯК КАПІТАН НЕМО БОРОНІВ СЯ.

Ми дивили ся на край ліса не встаючи з наших місць: я перестав їсти, а Нед покінчив свою вечерню роботу.

— Каміня не пануть з неба, — завважав Консель, — инакше вони заслугоують на назву аеролітів.

Потім вправ другий камінь добре вимірений і витрутив з Конселевої руки ногу голуба. Ми всі три встали, вхопили за стрільби і готові були до нападу.

— Може се малпи? — кричав Нед Ленд.

— Се мусять бути дикунн.

— До човна! — сказав я ідуци з поспіхом до моря.

Крайна пора була спішити ся, бо недалеко показали ся тубольці, уоружені в луки і стріли. Наш човен ждав на нас в віддалі 60 стіп. Дикунн зближали ся до нас, ворожо вимахуючи луками. Каміне і стріли падали густо коло нас.

Нед Ленд не хотів розставати ся зі своїми провіянтами і вхопивши свинку в одну руку, а кангурів в другу досить скоро втікав. За дві минуті ми були при березі. Скоренько заладували човен добичею і відбили від берега. Дикунн кинули ся за нам я воду. Я глядів, чи хто не вийде з Навтілюса. Та нікого не було яндко, судно лежало наче опущене.

За двацять минут ми були на судні. Віконця були відчинені. Замкнувши їх ми сховали ся до середни. Я ввійшов до сальону і побачив капітана Немо, зігнутого над органом і розсіяного музичною екстазією.

— Капітан!

Він не чув мене.

— Капітан! — сказав я в друге дотикаючись його руки.

Він стрепенувся і звертаючись до мене сказав: То ви, професор? Чи добре вам польовалось? Чи поробили які ботанічні відкриття?

Так, капітан; але разом ми сировали за собою череду двоногів, присутність яких страхає мене.

— Яких двоногів?

— Дикунів.

Дикунів, — промовив ірошійно. — Ви здивовані, що на чужій землі знайшли чужих вам людей? Де нема їх сих дикунів? Чи думаєте, що вони гірші від других, яких ви не називаєте дикунами?

— Алеж, капітане...

— Кільки нарахувались їх?

— Сто найменше.

— Пане Аронакс, — відповів капітан Немо. — колиб навіть всі тубольці Папуї зібрали ся тут, Навтілюс не боїть ся їх атаків.

Пальці капітана скакали по клявішах органа і то тільки по чорних, що надавало його мельодіям чисто шкотландський характер. Скоро він призабув мою присутність і понав в задуму, якої я не хотів переривати. Я вийшов на поміст, де вже запала ніч, і я міг ледви розрізнити острів. Численні огні на березі свідчили, що дикунши не мали гадки втікати. Я лишив ся там через сім годин, думаючи про сих тубольців та запевненим капітаном не страхав ся більше їх погрозами. Мої спомини полетіли в Францію. Ніч минала без ніяких пригод, тубольці бояли ся приступити до потвора в пристани. Віконця були повідчиняні і їх отворами можна було легко дістати ся до середини Навтілюса.

О шестій годині рано 8-го січня я вийшов на поміст. Почало сяптати і скоро показав ся острів. Найперше береги, а потім верхи гір.

Тубольці показали ся на березі в ще більшим числі як попереднього дня, 500 до 600 душ; деякі з них підходили близько до самого Навтілюса. Я бачив їх добре. Вони були всі правдиві Папуаси, сильно збудовані, з високим чолом тільки не широким, і білими зубами. Пушисте волосе, червоною краскою виглядало на чорнім тілі, як в

Нубійців. З порозтинаних вух звисали шиурочки кісточок. По більшій частині були воїни голі. Тільки в жінок я бачив закриття з ростин, звисаючі з бедер по коліна. Деякі їх проводирі мали на шиях шкляні пацьорки, червоної і білої. Всі були озброєні в луки, стріли і щити, а на раменах несли в сітках круглі камінці, якими так зручно вміли кидати. Один з проводирів зблизився до Навтілюса і пильно його оглядав. Я міг легко звалити його на землю, але краще було ждати на їх ворожі рухи. Для європейців в таких случаях є вигідніше боронити ся, чим атакувати.

Пануаси оточили судно майже зі всіх сторін, але не докучали. Я чув часто слово „Ассаї” і з їх рухів догадувався, що воїни запрошували мене на острів.

В той день човен не рушився з місця на велике невдоволене Леїда, який хотів ще доповнити свої запаси. Тому він заходився коло того всего, що вчора приніс з острова. Вода зачала підніматися і дикуни втікали з води на берег. Число їх значно збільшалося. Я однак не бачив ні одного їх човна. Це був останній день перед відпливом Навтілюса з того місця, коли вірити обіцянці капітана Немо.

Я прикликав Конселя і попросив його, щоб приніс мені невеличкий сачок до ловлення риби. Через дві години ми всаджували і витягали з води сачок і наловили трохи дрібних риб і кілька малих черепах, яких забрано до кухні судна.

Я ще раз всадив сачок в воду і скоренько витягав його назад. На своє здивування я побачив щось незвичайне і сейчас сягнув туди рукою. Впевнившись про свою знахідку я скричав не своїм голосом.

— Що сталося, пане? — питався здивований Коисель, — чи може вас що вкусило?

— Ні, мій хлопче, та я радо був би дав за се свій палець.

— Що за відкриття?

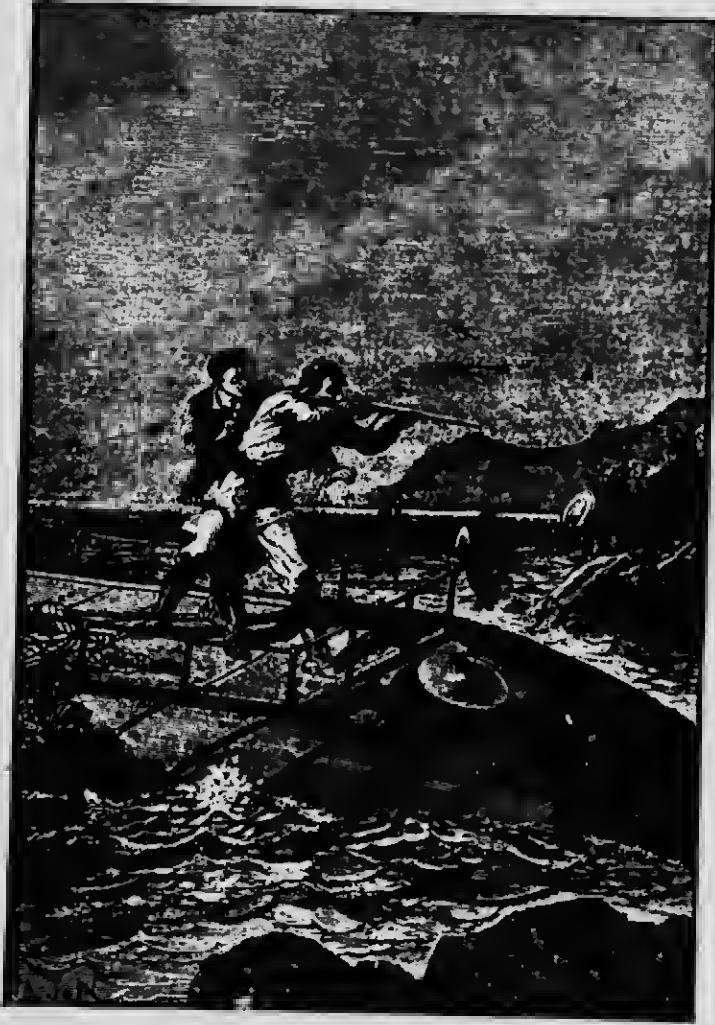
— Отся мушля, — сказав я держучи її високо. — Се є оливковий порфір, дуже рідкий рід молюсків. В додатку є се лівак мушля.

— Чи можливо?

— Так, Коисель.

Мушлі звичайно суть правакки, а за ліваків аматори готові платити вагою золота.

Ми з Конселем оглядали ще нашу дорогоцінність, коли нараз вив камінь і розбив нану мушлю я руці Конселя.

Консель вхопив за стрільбу і змірив ся до сего дикуна.

Ми закричали з розиуки! Консель вхопив за стрільбу і змірив ся до сего дикуна, що розмахував ся каменем. Я хотів задержати його, та удар його досягнув своєї цілі і розбив бранзолетку на рамени дикуна.

Консель, кричав я, - Консель!

— Чи ви не бачите, — говорив він, — що сей кайібвл розпочав перший напад.

— Мушля не варта життя чоловіка, — сказав я.

— Я волів би, щоб він був зломив моє рамя, — кричав Консель.

Консель розсердився. Я не поділяв його настрою. Тимчасом положення змінилося. Около 20 човнів оточило Навтілюса. Були се човна зроблені з кори дерев, вузькі а довгі, на яких дикунні зближалися до нас з великою скорістю. Я слідив за їх рухами з неспокоєм. Сі Папуаси торгували вже з європейцями і знали їх кораблі. Та такого судна без маштів і коминів вони ще не бачили. Тому вони стояли з початку осторонь, і тільки поволи набрала відвага і підходили що раз ближше. Саме пора тепер було їх чимсь відстрашити і то чимсь не голосини, як грім, а таким блискучим.

В сей момент човна приплили до самого Навтілюса і град стрілів поспався на него.

Я побіг до середини судна, та не знайшов там нікого. Пристанув перед дверми капітанової спальні і задукав.

— Прошу до середини, — відповів капітан.

— Я перериваю вам, — сказав я з чемності.

— Се правда, пане Аронакс, але ви мусите мати до сего причини.

— Дуже поважні; тубольці оточили нас своїми човнами і за кілька хвилин розпочнуть свої атаки.

— Аг! — сказав капітан спокійно, — то вони прийшли з своїми човнами?

— Так, пане.

— Ми мусимо позамкати отвори.

— Власне, я прийшов сказати вам...

— Се дуже проста річ, — сказав капітан і натискаючи на електричний гузок дав приказ своїм слугам.

— Все готове, пане. — сказав він по кількох хвилях. — Човен готовий і віконця позачиняні. Я думаю, що ви не боїтеся, щоби сі панове могли що зробити стінам, яким кулі вашої фрегати не заподіяли жадної шкоди.

— Ні, капітан; але грозить небезпека.

— Яка, пане?

— Завтра ми мусимо відчинити віконця для свіжого

воздуха. Коли в тім часі Папуаси будуть на помості, то я не розумію, як ви можете зборонити їм вийти до середини нашого судна.

— Ви думаєте, що воии влізуть до нас.

— Я певен того.

— Хай тільки приходить. Я не маю причини збороняти їм сего. Впрочім сі Папуаси дуже бідне сотворіне і я не хотівби, щоби оден з них тратив жите через нас.

Після того я вийшов, однак капітан Немо завернув мене і просив сідати коло него. Він випитував мене про наше польоване на острові і здавалось не розумів сеї жажди за мясом в Канадійця. Опісля він говорив про ниші річи і став дуже ввічливий.

Ми звернули нашу бесіду на самого Навтілюса, який застряг в тім самім місци в просмику, в яким майже стратив ся Дюмон-Дюрвіл. Сей Дюрвіл був одним з найбільших моряків і після капітана Немо другим Куком в Французів. Нещвсливий чоловік науки по тільки пригодах по цілім світі згниув в залізничім трені. Колиб сей енергічний чоловік був подумав в послідній хвили свого жита, які могли бути його гадки, питав ся мене капітан.

Так говорячи, капітан Немо був зворушений і його зворушене дало мені кращу опінію про нього. Потім з картою в руках ми оглядали дороги вандрівок сего французького моряка, його подорож довкола світа, подорожі до полудиевого бігуна, його відкриття всіх головійших островів океанських.

— Се, що зробив сей Дюрвіл на поверхни моря, — сказав капітан Немо, — се зробив я під водою, та далеко лекше і докладнійше. Астроляб і Зелія, кидані гураганамі не можуть рівнати ся Навтілюсови, з його спокійним кабінетом праці, непорушним серед моря.

— Завтра, — додав капітан, — двайцять мінут до третої пополудни Навтілюс вплине і покине просмик Торреса неушкоджений.

По сих словах капітан вклонив ся і ми розійшли ся. Я вернув ся до своєї спальні. Там знайшов я Конселя, який хотів знати про наслідки наших переговорів з капітаном.

— Мій хлопче, — говорив я, — коли я звернув його

увагу на грозичку небезпеку, то він усміхався іронічно. — Тепер я лиш скажу тобі одну річ. Маї довіре до нього і йди спати спокійно.

— Чи ви вже не потребуєте мене, пає?

— Ні, мій друже. Що робить Нед?

— Нед пораять ся коло кангурових паї, які мають бути чимсь незриваним.

Я остав си сам і зараз пішов спати. Не міг однак заснути, бо чути голоси дикунів на помості і тупоти їх ніг. Так проминула ніч не зурбуючи дуже корабельної прислуги. Воини не журилися сими канїбалами, як не журяться жовїїри одної закритої батареї муравлями, які лазять по верху.

Я працював у своїй каюті аж до полудня. Судно не готовилось до свого відпливу. Я ждав ще троха, а потім пішов до сальону. Було вже пів до третьої. За десять минут мав завершити ся приплив моря і Навтілюс повиненби після обіцянки капітана сейчас виниїнути. Коли ні, то через довгі місяці буде лсжати бездільно на коралевій скалі.

Незадовго однак судно почало трясти ся легенько, а спід його терти ся на коралевій рафі.

Двайцять і пять минут до третьої капітан Немо появив ся в сальоні.

— Ми починаємо плисти, — сказав. — Я приказав відчинити вікоця.

— А Папуаси?

— Папуаси? відповів капітан Немо легко здвигаючи раменами.

— Чи воини не прийдуть до середини Навтілюса?

— Як?

— Перескакуючи через вікоця, які ви казали відчинити.

— Пає Ароіакс, воини не вїйдуть через вікоця, хоч воини відчинені.

Я поглянув на капітана.

— Ви не розумієте? — сказав він.

— Ледви.

— Ходїть і побачите.

Я пішов до середних сходів. Нед Ленд і Коисель при-

глядали ся, як прислуга корабельна відчиняла отвори, під час коли з надвору доходили дикі оклики дикунів.

Отвори відкрили ся. В середину заглянуло до 20 чужих лиць. Але перший дикун, який приложив руку до отвору, втікав поражений якоюсь силою, страшно кричучи і звиваючись в чотири погибели.

Так само стало ся з десятьма другими.

Консель понав в екстазу. Нед Ленд розбурений своїм шаленим інстинктом, кинув ся до сходів. Та в сю хвилику, як і вхопив ся за залізне поруче, перекинув ся.

— Мене грім вдарив, — кричав він присягаючись.

Се вияснило цілу справу. Се не було поруче, але залізний кабель наладований електричною силою. Наслідок дотику мігби бути смертельний, колиб капітан дозволив цілій силі електричної струї перебігати по дроті. Тепер стало ясиим, що між напасниками, а нами була ціла сіль електричної сили, яка разила кожного, хто хотівби дістати ся в середину.

Тим часом поражені Папуаси завернули з поспіхом до острова, а ми на пів веселі потішали і розтирали Неда Леида, який вив ся, мов прокажений.

Саме тоді Навтілюс підняв ся на філях і як раз двайцять минут до третої покинув своє коральове ложиско. Його шруба обертала ся поволи і маестатично. Його скорість росла поступенно і перепливаючи через просмик Торреса Навтілюс виплинув безпечно на отверте море.

РОЗДІЛ XXII.

AEGRI SOMNIA.

Слідуючого дня 10-го січня Навтілюс продовжав свою плавбу поміж двома морями і то з такою скоростію, що я обчисляв єї на не менше як 35 миль на годиниу. Сим разом я не міг числити оборотів шруби. Електрична сила, яка була душею Навтілюса, бо кромі руху, тепла і світла, хорила його ще й перед ворожими атаками, будила в мені безмежний подив, а для творця сего чуда морського я мав чувства глибокого поважання.

Ми прямували на захід і 11-го січня опинили кінчину Вессель положену на 135 довжини, а 10° північної ширини. Підводні рафи були тут дуже численні, та зазначені на мапі дуже докладно. Навтілюс минав їх уважно і дня 13-го січня капітан Немо виплив на море Тімор, коло острова тої самої назви.

Віден звернув ся Навтілюс на полудневий захід. Голова його звернена була в сторону Індійського океана. Куди тепер понесе нас фантазія капітана, чи поверне він до азійських берегів, чи зедизить ся знова до Європи? Здогад досить неімовірний про чоловіка, який втікає перед землями заселеними людьми. А можливо він думає планети довкола кінчини Доброї Надії, а потім кінчини Гори і остаточно опинити ся на ледоватім бігуні. Та Тихий океан був для судна найбільшою свободою. Побачимо.

14-го січня ми стратили вид всякої землі, а скорість Навтілюса поступенно зменшалась. Судно пішло часто під водою, а по більшій частині на поверхні моря.

В часі сеї подорожі капітан Немо поробив цікаві поміри температури в різних глубинах. При звичайних обставинах такі поміри робить ся дуже складними інструментами, на яких точність не можна полагати, бо шкла часто тріскають під напором води. Капітан Немо не вдоволяючись такими помірами спускав ся сам зі своїм судном в глубини і при помочи свого термометра відкрив температуру скоро і докладно.

Наповнюючи свої резервуари, або вживаючи своїх бічних крил Навтілюс спускав ся на три, чотири, пять аж до десяти тисяч ярдів глубоко. Остаточко капітан переконав ся, що три тисячі ярдів морської глубини температура на всіх морях виносить одинаково чотири і пів степеня тепла.

16-го січня Навтілюс припинив свій біг. Його електрична машина стала безчинна, а судно здалось цілковито на поталу морських філь. Здавало ся, що прислуга корабельна була занята якимись вишинми направами, спричиненими скорими рухами машини.

Я з своїми товаришами дивив ся на цікаве видовище. Віконцв сальону були відчинені, та води довкола Навтілюса темні. В таких водах ми не бачили нічого крім нея-

сних зарисів великих риб. Нагло все довкруги нас стало ясне. Я думав, що світло се походило від електричної машини нашого судна, та скоро відкрив свою помилку. Навтілюс віхав на фосфоричне дно. Велика маса маленьких фосфоричних звівряток пертілась на дні, а яєність їх ставала ще більшою, коли вони масою повзались по судні. Обчислюють, що в однім кубічнім палі містить ся їх до двадцять п'ять тисяч. Світло їх збільшуєть ся ще через особливність їх світляної матерії, яку мають також медузи, морські звівзди, аврелії і прочі фосфоризуючі зоофіти.

Навтілюс крутив ся через кілька годин я сих ясних філях і ми не могли натішити ся ріжними рухами морських великанів. Я бачив там серед сього вогню, який не горить, звишого і гарного дельфіна, невтомного, морського кльовна і кілька риб зі шпилем, доягих на десять стіп, які суть добрими віщунами гураганів. Опісля являлись менші риби цілими сотнями і море загалом наповнявалось дэвкола нас всікими животинами. На поверхни моря мусіла шаліти буря, та Навтілюс не журив ся нею і спочинав спокійно серед води.

Так пішло наше житє, перериване час їд часу якимсь новим чудом. Консель интересуває ся своїми молюсками і рибами, ділячи їх на класи і роди. Нед придумував все щось нове в кухарській штуці. В сей спосіб жилось нам легко і природно і ми не думалиб більше про житє на сухий землі, колиб не трафилось щось, що пригадало нам наше дивне положене.

18-го січня Навтілюс знаходив ся на 105° довжини і 15° полуд. ширини. Погода була непевна, море бурливе, дує сильний східний вітер. Барометер вже від кількох днів заповідав бурю. Я виїшов на поміст саме, коли товариш капітана робив часовий помір і ждав, доки він не вискаже капітанови своєї щоденної фрази. Однак того дня я чув відміну фразу і скоро на помості звинув ся сам капітан, двлячись через шкло на виднокруг.

Через кілька хвиль він не рухався. Потім відняв від очий шкло і щось сказав до свого товариша. Сей послідний зраджував вкесь зворушене, вкого не міг скрити. Капітан Немо пануючи краше над собою, був холодний. Я завва-

жав якусь ріжницю в їх бесіді і рухах і швидко сам дивився доякруги та не бачив нічого замітного.

Капітан Немо ходив від одного кінця помосту до другого не звертаючи на мене жадної уваги. Його хід був певний, тільки менше регулярний. Часами він приставав і дивився на море. За чим він міг шукати?

Навтілює був тоді кілька сот миль від найблизшого берега. Товариші слідили даліше через шкло схильюаяне море і вглядая більше занепокоєний, чм його командант. Гадака ся пеню скорє розяжеть ся, бо на приказ квптів-

Немо судно рушило вперед з дилеко більшою скоростію.

Саме в ту хвилину товариші звернува на щось капітанову увагу. Сей послідний пристаував і дивився через шкло в назначене місце. Він приглядався довго. Я був сим чимало здивований і подав ся до сальону, де знайшов знаменитий телескоп. Вернувшись на поміст я швидко приглядався небу і морю. Та нагло хтось вихопив шкло з моїх рук. Я обернувся. Переді мною стояв капітан Немо, та я його не пізнавав. Його лице змінило ся. Його очі блищали мрвчнним вогнем; його тіло заціпеніло, а голова крилась між рвменами та зраджувала небувалу в нїм замішанину. Мої шкла випали з рук.

Чи я нехотячи викликав сей гнів? Чи може капітан уявляв собі, що я відкрив його закриту тайну? Ні, я не був причиною його гніву, бо він не дивився на мене, влє в одно місце на яидиокгузі. Вкінци квпїтан прийшов до себе.

— Пане Аронакс, — промовив він до мене приказуючим тоном. — я вимагаю від вас вповиення одного з услівій, які вас обовязують

— Що імению, капітан?

— Ви мусите сховати ся в вашу каюту і сидіти там, доки вас не випущу зїдтам.

— Ви тут паном. — відповів я дивлячись йому прямо в очі. — Чи можу питати про одно?

— Про іїщо, пане.

Я не справив ся, бо се не здалось би на ніщо і відійшов до каюти. Можете уявити собі, як прийняли сей приказ оба мої товариші, а вже передовсім Нед.

Не було часу на зміну. Чотирох матрозів ждвало при дверях. щоб запровадити нас до келїї, в якій ми перебували

першу ніч на Навтілусі.

Нед Леид хотів перечити ся, та двері зачинили ся.

— Чи не можуть пан сказати мені, що се означає, — питає Консель.

Я розказав їм, що стало ся. Вони дивувались як і я і не розуміли того всього.

Тимчасом я думав над тим всім і на хвилю не забував за сей гнів капітана, якого не міг собі поменити. Гадки мої перервав Нед окликом: Гелло, снідане готове.

І дійсно стіл був накритий. Очевидна річ, капітан мусів дати сей приказ вже в останній хвили.

Ми були снім сніднем дуже вдоволені, бо без нього прийшлоб ся троха голодувати. Ми сіли до стола і їли мовчки. Скоро погасло світло і Нед Леид першим заснув. Я здивував ся, коли переконав ся, що і Консель понадне в твердий сон. Я думав над причиною сеї осластости і почув сам в голові якийсь рив. Панерекір мойому бажанню повіки клеїлись до сну. Мною заволоділо прикре підозріне. Вони мусіли додати до наших страв яксь усипляючі порошки. Капітан Немо не вдовольяв ся нашим увязиенем, він хотів, щоб ми твердо позасипляли.

Я ще чув, як зачинились віконця. Судно перестало кидати ся під ударом хвиль, воно мусіло спустити ся в морську глибину. Я боронив ся зі сном, та даремно. Мій віддих ставав що раз слабший. Я відчував, як студінь прозябала ціле моє тіло. Мої очі замкнулись і я не міг вже їх відчинити. Спершу в уві виринули різкі привиди, та вкінці мною заволоділа цілковита безпам'ять.

РОЗДІЛ ХХІІІ.

КОРАЛЕВЕ ЦАРСТВО.

Слідуючого дня я пробудив ся досить черствий. На своє превельке здивоване я знаходив ся в своїй спальни. Так само і мої товариші були в своїй каюті. Що діяло ся вночі, ніхто з нас не мав найменшого поняття, та ми надіялись ся відкрити сю тайну в будуччині.

Я хотів покидати свою комнату, та не був певен, чи я

вже свободиний. Я відчинив двері і прийшов до центральних сходів. Віконця були знова відчинені. Я дійшов на поміст. Нед Леид і Коисель ждали вже на мене. Я випитував їх, та вони нічого не знали. Ніякого сліду не бачили ми і на Навтілюсі. Він плив на поверхні уміркованим бігом. Товариші капітана я дійшов на платформу і повідомив як звичайно капітана.

Капітан не показував ся. З прислуги корабельної я не бачив нікого крім мовчаливого служачого, який служував мені дуже регулярно.

В другій годині я сидів в сальоні над своїми записками, коли двері від капітанової спальні відчинились і в середину ввійшов сам капітан. Я вклонив ся. Він легенько відклонив ся не промовивши ні слова. Я дальше взяв ся до записок в надії, що капітан все такн пояснить вчерашні події. Я дивив ся на него. Він виглядав втомлений, очі невспані, лице зажурене. Він то сідав, то ходив по сальоні, зраджуючи своїми рухами великий неспокій. Вкінці підійшов до мене і сказав.

— Чи ви є лікарем, пане Аронакс?

Я цілком не сподівав ся такого питання і вдивив ся на него здивований.

— Чи ви є лікарем, — він ще раз повторив. — Кількох ваших товаришів студіювали медцину.

— Так, я є лікар. Я практикував через кілька літ, заки поступив в музей.

— Дуже добре, пане.

Моя відповідь видко вдоволила капітана. Я ждав на дальші питання.

— Пане Аронакс, чи ви не хотілиб зайти до одного з моїх людей, — він спитав.

— Чи він хорий?

— Так.

— Я готовий йти за вамн.

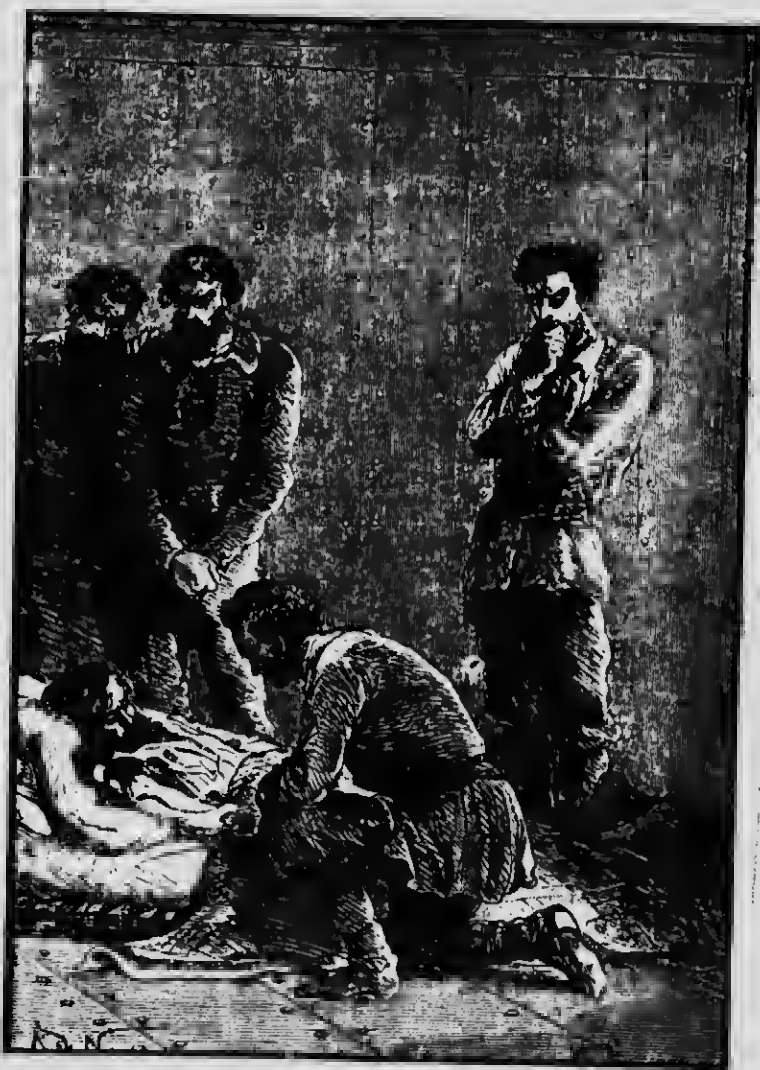
— Ходіть.

Серце почалось бити, хоч я не знаю, чому. Я бачив певну залежність сеї хвороби одного з корабельної прислуги з вчерашніми випадкамн і ся тайна цікавила мене не менше як і сеї хорий чоловік.

Капітан Немо запровадив мене до каюти слабого. Там

на ліжку лежав мушина сорока літ, з резолютним виглядом: лица, првдний тип Англьо-Саксонця.

Я схилив ся над ним. Він був не тільки хорий, але ще і ранений. Його голова завита і покрита кровію спочивала:

Я схилив ся над ним.

на подушці. Я відв'язав бандажі, а раений поднвив ся на мене своїми великими очима і ані скривив ся. Була се страшна раиа. Чашка була розбита так, що видко було мозок, який також був иарушений.

Він віддихав тяжко і поволи, а на лиці слідно було спазматичні рухи. Я наслухував його живчик. Він був дуже червоний. Кінчики тіла ставали вже зимні і я бачив, що смерть неминуча. Позавивавши його рани я звернув ся до капітана Немо.

Що спричинило його рани? — спитав я.

Що моглоб се зробити? — відповів він виминаючи. Потрясене зломало одну з підоймів машинових, яка знова вдарила його. Але що ви думаєте про його стан?

Я вагав ся з відповідію.

— Ви можете говорити, — говорив капітан, він не розуміє по французьки.

Я поглянув в нослідне на раненого.

— Він вмере в протягу двох годин.

— Чи нічо не може виратувати його.

— Нічо.

Капітан Немо стиснув свою руку, в очах його заблищали сльози, вкї в вважав за неможливі в сего чоловіка.

Через кілька хвиль в ще доглядвав вмираючого чоловіка, вкїй ставав що раз блідшій. Я поглянув на його розумне чоло, передвчасно поморщене і старав ся вичитати тайну його життя з висказаних ним нослідних слів.

— Ви можете вже відійти, пане Аронакс, — сказав капітан.

Я оставив його і повернув до своєї спальні. Цїлий день турбували мене непремні підозріння, а в ночі снів про похоронні пісні, динні жалї і молитви шептанї мовою, вкїї я не розумів.

На другий ранок в нийшов на помїст. Капітан Немо вже був там. Як тільки заглянув мене, сейчас приступив до мене.

— Професор, чи малиб ви охоту піти на підводну прогульку сегоднїв?

З своїми товаришами? — питав я.

Як схочуть.

— Ми слухаємо ваших приказів, капітан.

Звольте вбрати ся в підводні кафтани.

Я повідомив Конселя і Неда про капітанову пропозицію. Консель не надумував ся над нею, а Канадонець пішов сим разом за нашим приміром.

Пів до девятої ми були готові в дорогу. Подвійні двері відчинилися, і капітан Немо в товаристві нашій і дванадцяти своїх моряків вийшли з судна на морське дно, на яким спочивав Навтілюс.

Се дно ріжнилося зовсім від дна, на яким ми перший раз робили наше польованє. Тепер не було тут піску, жадних морських степів, ні лісів. Було се чисте коралеве царство.

Світло гралося на тисячах коралевих галузок, які здавалося рухалися під впливом хвилюючої води. Я хотів набирати свіжих листочків зоофітів, прикрашених ніжними вусиками, та тільки рука діткнулася їх, а вони сейчас заворушились, всі нараз підняли алярм. Білі платочки назад повлазили до своїх чашок, цвіт на очах вянупули, а корчі замінились в груді каменних галушок.

Тут випадково побачив я найгарніші окази цих зоофітів. Сей кораль був кращий від того, який знаходять в Середземнім морі, при берегах Франції і Італії. Своєю яркою краскою оправдує він свою поетичну назву „цвіт крови“, під якою торгують ним. Кораль сей продається по 100 доларів за одну унцію, і в сім місці коралеве царство дає нагоду на велике щастє для підводних мисливих.

Та скоро корчі погусли, а каміні дерева збільшились. Капітан Немо вийшов в темну галерію, освітлену нашими лампками і провадив за собою всю громадку, а по дорозі з бачив ще зовсім нові роди поліпів, жмутьки коралів зелених і червоних. Ми опинилися в глибині 100 ярдів, а по двогодиннім дальшій маршу ми були 300 ярдів під водою. Тут не було вже ніяких корчів, але безмежний ліс великих, мінеральних дерев, злучених з собою гірляндами чудових плюмарій і вючим морськими рослинами. Ми легко переходили по під високі галузи, які губилися в тінях філій, а під ногами стелилися дивні тубіпорів, меандрів, зв'язок і фунгів обсіпаних пестрими камінчиками. Що за незвичайне видовище!

Капітан Немо пристанув. Я задержався разом з своїми товаришами, а моряки півколесом обступили свого капітана. Дивлячись на них я завважав, як чотирих з них несло на раменах якийсь подовгастий предмет.

Ми знаходилися в самім центрі прогални, окруженої

високими камінними берегами. Нед і Консель стояли близько мене. Я думав, що ми будемо свідками дивної сцени. На землі видніли ся то тут, то там симетричні горбочки,

Трупа вкритого білою тканиною вложили до вогкої ями.

построєні безперечно людською рукою. На середній прогалині стояв коралевий хрест

На знак давній капітаном Немо виступив оден з моряків вперед і кілька стій від хреста почав копати лопатовому. Я зрозумів все. Прогалина була кладовищем, а яма

гробом для сего предмету недовженого, який помер в ночі. Капітан і товариші принесли його сюди поховати на сьм місці нічного спочинку, на дні недоступного океана.

Грiб копали поволу. Я чув удари лопати о щось тверде і бачив, як на боки спшались іскри. Яма стала скоро досить великою, і тоді зблизили ся до неї моряки, що несли тiло помершого. Трупа вкритого білою тканиною вложена до вогкої ями. Капітан Немо зі зложеними на нхрест руками на грудех разом зі всіма прочими понклякали, як до молитви.

Після того грiб засинали і виспшали над ним невеличку могилку. Потім капітан і його товариші понстанали, зблизили ся всі ще раз до гробу і на знак сного послiдного пращаня дотикали своїми руками могили. Довершивши сих церемоній товариство вернуло до Навтілюса.

Як тільки я перемінив свою одержу, ввійшов на поміст. Капітан Немо сів при мені. Я повстав з місця і сказав до него:

Так, як я сказав, чоловік сей помер в ночі.

Так, наше Аровакс.

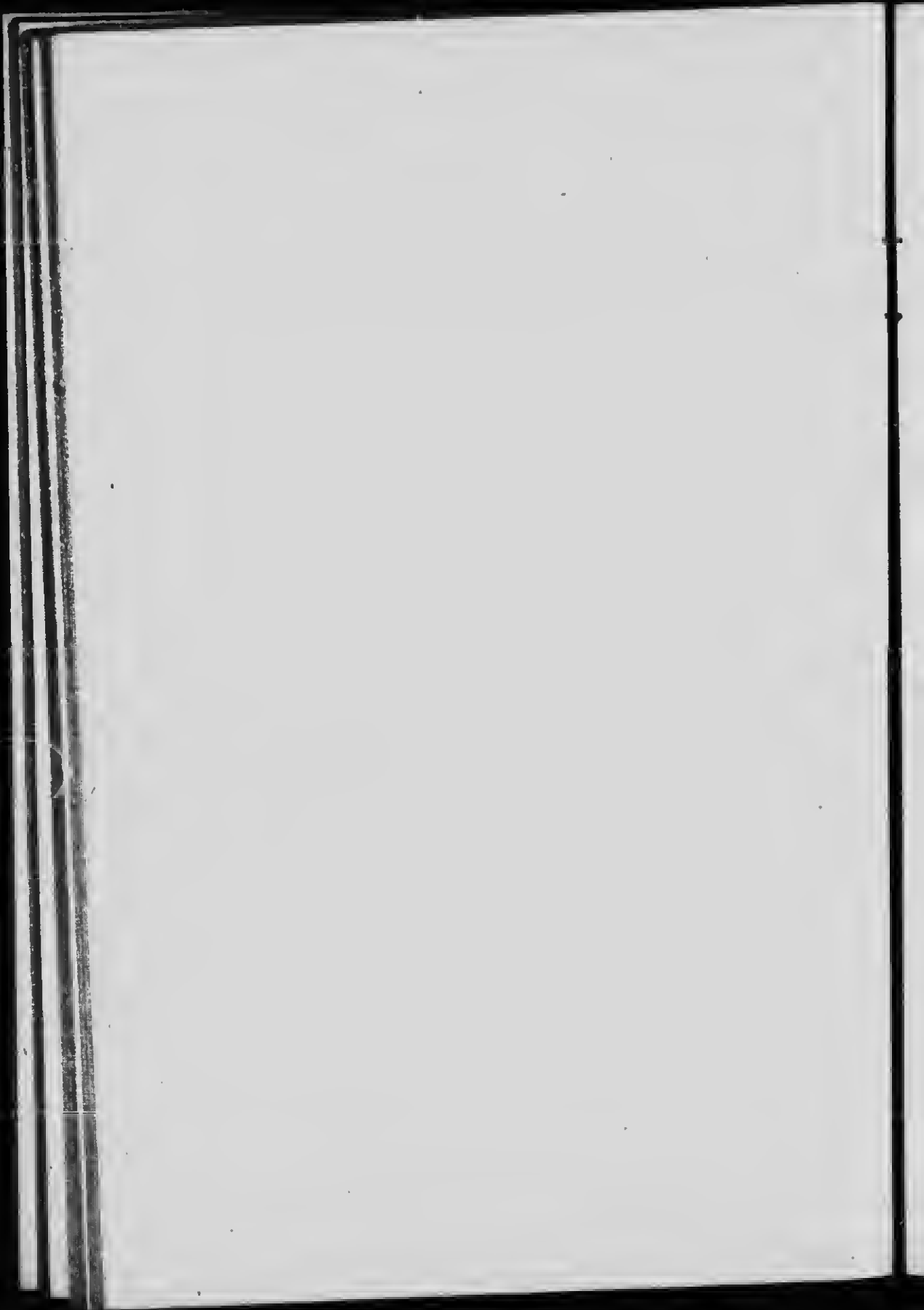
І він спочиває тепер побіч своїх товаришів в коральонім кладовищі.

— Так, забутий всіма, тільки не нами. Ми вкопали грiб, а поліни запечатають його на вічність. Закриваючи своє лице руками, він старав ся скрити свій жаль. Потім він додав:

— Наше спокійне кладовище знаходить ся кілька сот стiп під поверхнею моря.

— Ваші померші спочивають спокійно, нетурбовані бодяї людодідами.

— Нетурбовані людодідами і людьми, — відповів поважно капітан.

ЧАСТЬ ДРУГА.

РОЗДІЛ I.

ІНДИЙСЬКИЙ ОКЕАН.

Починаємо тепер другу частину нашої подорожі — під морем. Перша скінчилась потрясавчою сценою на кораблі овім кладовищі, яка так вразила мою душу. Ось так серед пропастей морських зближається капітанова судьба до гробу, приготованого глибоко під морем. Нідеп потвір морський не може закаламутити послідного сну прислуги Навтілюса в тім місци. „І ніхто з лядній, — додав капітан. Завсїгда та сама невтомима відраза проти людського товариства.

Я не міг вдоволяти ся довше гіпстезов, яка вистарчала для Консетв. Після шього капітан Немо мусїв бути оден з незваних учених, які ненавидять людній через їх байдужність до себе.

Для шього був він кенско зрозумілий геній, який втомлений земською злудою скрив ся в недоступну стихію, де міг дати повну волю своїм інстинктам. Се однак вияснювало тільки одну сторону капітанового характеру.

В дійсности тайна послідної ночи, підчас якої ми були замкнені в келії, сеї сон, обережність задля якої капітан видер мені з рук шкло, через яке я хотїв дивити ся на виднокруг, смертельна рана чоловіка, сиричинена невинсним потрясенем Навтілюса — все те наводило мене на нові здогади.

Ні! капітан Немо не вдоволяв си самово утечею перед людьми. Його страшний апарат служив не тільки для вдоволення його інстинктів свободи, але можливо для якоїсь грізної відплати.

В сю мінуту все ще темне для мене. В сій темноті я виріжняю лиш дещо яснійше і мушу описувати все в такім порядку, як слїдували по собі випадки.

Дня 24-го січня, 1868 р. товариш або другий офіцер явився на п'якформі для поміру часу. Я вийшов там також, закурив папіроску і приглядав ся його операціям. Здавалось мені, що офіцер не розумів французької мови. Бо кілька разів я звертав його увагу досить голосно, а він ніяк не подивився в мою сторону.

Підчас сеї його операції оден з моряків Навтілюса (мабуть сеї силач, який брав участь в підводній виправі до острова Кресно) вийшов чистити шкла ліхтарні. Тоді став я оглядати будову апарата, котрого сила збільшалась ще через випуклі побільшаючі шкла, помішені подібно як в морській ліхтарні, а які викидали світло в поземній лінії. Електрична лямпа була так устроєна, що сила її світла ужиткувалась при дуже малій страті складних чинників. І дійсно світло горіло в порожній, через що воно ставало рівномірне і сильне. Через сю порожню, між котрою витворюється світляний лук важна річ для капітана Немо, якому власне дуже тяжко діставати їх. В таких услівях страта була незамітна. Коли Навтілюс був готовий в дорогу, я зійшов в долину до сальону. Вкінці булн зачинені, а напрям назначенні прямо на захід.

І так ми плили водами Індійського океана великою водною рівниною о поверхности 1,200,000,000 акрів, котрого води суть так чисті і прозорчі, що спричиняють заворот голови кожного, хто тільки слідить їх гллубину. Навтілюс плив звичайно поміж 100 а 200 ярдів гллубоко під водою. Для неодного час бувби дуже довгий і монотонний, але для мене великого аматора моря шоденні проходи по п'якформі, чудові видовища підводні через віконця в сальоні, книжки в бібліотеці і мої записки забирали весь мій час без найменшої втоми.

Від 21-го до 23-го січня Навтілюс робив 500 миль денно, або 22 милі на годину. Ми пізнавали багато родів риб в електричній освітленю; деякі з них пили разом з нашим судном, та скоро оставали по заду, в середжені скоростію Навтілюса. Ранком 24-го січня на 12°5' полуд. ширини, а 94°33' довжини ми оглядали остров Кілінг, вкритий величними кокосовими пальмами, котрий то остров звиджували Дарвін і капітан Фіцрой. Навтілюс задержав ся на часок коло бергів острова і при тій нагоді ми зловили троха

рибн і кілька цікавих і рідких okazів полінів. Потім судно подалось в дальшу дорогу з сторону індійського півострова.

Почавши від острова Кілінг плавба наша була повільніша і дуже різнородна. Судно спускало ся в великі глибини океана та дна не бачили ніколи. Температура вносила скрізь 4° понад zero. Я тільки заримітив, що вода ближше поверхні була тепліша на самій поверхні моря.

25-го січня океан був цілковито самотній і ми плули весь час на поверхні. Шруба хвилювала за собою море і не диво, що моряки брали се судно за великого, морського потвора. Три четвертих дня я персбув на п'ятформі і обсервував море. Коло четвертої години пополудни ми побачили парохід, плувучий перед нами зі заходу. Ми бачили його машини, та він не бачив Навтілюса, бо наше судно виставало лиш одну десяту часть понад воду.

Около 5-ої години вечером в час так званого тропікального смерку я і Консель здивувались чимало на вид цікавого видовища.

Була се маса аргонавтів, подорожуючих на поверхні моря. Ми начили їх кілька сот. Порода їх знаходиться лиш в індійських морях, а особливою прикметою їх є спосіб пливання. Вони втвгають в себе воду і рурковатим проводом викидають з себе і через се посувають ся в зад. З їх вісім відніжок шість було видовжених і розпростертих на воді, а два знернені в гору служили за вітрила. Мушлі їх були скручені в стіжочок, та самі молоски не були прирослі до них.

Через одну годину сунув св Навтілюс серед маси сих молосків. Потім нагло наче на даний сигнал всі зв'їрятка звинули свої рамена, повлазили в мушлі, поспревертали св і зникли під водою. В сей момент запала нагло ніч і филі ледви піднімаючись стелились спокійно під боками Навтілюса.

На другий днь, 26-го січня ми переїхали через рівник на 82-гім полудневнику і вїхали в північну половину. Сюго двя ми стрічали велику громаду людодів, які множать ся в сих морях і стають в них великою грозою. Була се порода з червошавими хребтами і білими животами, узброєні одинайцятьма рядами зубів, хоч були між ними людодів

Ізабелі, які кидали ся з великою силою на віконця Навтілюса і наповняли нас страхом. Тоді Нед Ленд зраджував велику охоту вийти на верх судна і пробити гарнуном деяких замітніших з поміж них, особливо так званих тигрів, довгих на 6 врдів. Однак Навтілюс присиплюючи бігу лишив пізад себе найнатурдкіших з них.

27-го січня при візді до Бенгальського залива ми стрітили кілька плаваючих трунів. Були се мерії з індійських сіл, занесених в море рікою Гангес, яких не доглянуло око одиноких погребників сего краю. Та тут довершили сих похоронних церемоній людоді.

Около 7-мої години вечером Навтілюс плыв в молочнім морі. На перший погляд море здавалось бути зкращене заклоком. Не походило се від місячного сьєва, бо місяць лише що настав та скривав ся під горизонтом сонішних промінів. Саме небо було чорне в порівнянню з ясністю води.

Консель не міг вірити своїм очам і спитав мене о причину сего незвичайного явища. На щастє я міг дати йому відповідь.

— Називають се молочним морем, я пояснював. — На широкіх просторах моря зявляють ся білі хвильочки, яких білість походить від мільонів інфузорій, маленьких світлих хробачків, желтннових і без краски, грубости волоска, а довгі на сім тисячних одного ціля. Сі звівртка збнвають ся в громади часами на кілька миль довгі.

— Кілька миль! — скликнув Консель.

Так, мій хлопче; і ти не старай ся шукати за числом сих інфузорій, бо, коли я не помиляю ся, кораблі плыви по сих молочних водах через більше як сорок миль.

Коло півночі море нагло привернуло свій звичайний кольор, однак за нами, як тільки далеко можна було видіти відбывалась на небі св всність моря і через довший час виглядала неначе північне світло.

РОЗДІЛ II.

НОВЕ ПРЕДЛОЖЕННЯ КАПІТАНА НЕМО.

Дня 28-го лютого, коло полудня Навтілюс виринув на поверхню моря на 9°4' півн. ширини на віддалі вісьмох миль від землі. Найперше в закримітив ланцюх гір, високих на два тисячі стіп, дуже чудної будови. Я догадував ся, що ми зближаємо ся до острова Цейльон.

Саме тоді на плавформі звинилсь капітан разом зі своїм товаришем. Капітан погвинув на ману і звертаючись до мене сказав: Острів Цейльон звисний з половів перел. Чи не малиб ви охоти попробувати сеї штуки, пане Аропакс?

Зовсім певно, капітан.

— Справа дуже легка. Хоч ми побачимо ловлю, то не будемо видіти рибаків. Річний експорт єще не почав ся, та помимо сего в дам приказ завернути до маннаарського заливу, щобисьмо прибули там вночі.

Капітан сказав щось по своєму товаришеви, який сеїчас рийшов. Навтілюс скоро пірнув, а манометер показував гллубву 30 стіп.

— Тепер — сказав капітан Немо, — ви і ваші товариші побачуть прибереже Манаар, і можливо застанемо там при роботі самих ловців.

— Згода, капітан!

— Притім, пане Аропакс, чи ви не боїте ся людодів?

— Людодів! — скликнув в. — Запнт видав ся досить тяжкий.

— Шож — продовжав капітан.

— Признаю ся капітан, що я зовсім необізнаний з сею пороодою риб.

— Ми вже привикли до них, — відповів капітан Немо. — а з часом і ви привикнете. Розумієть ся ми уоружимо ся і по морозі можна дещо сполувати. Інтересна річ, отже завтра паненько.

Сказавши се капітан Немо ввійшов з салюну. Тепер, колиб вам сказав хто, що завтра буде польоване на медведя в швайцарських горах, або польоване на львів на рів-

нинах Атлансу, або на тигра в індійських джунглях, то здається чолонік сказавби, хай буде польоване на льва чи тигра! Але коли вас запрошують на польоване людодів і то ще в їх елементі, то ви мусите роздумати добре перед рішенем. Що до себе, то я завважав на своїм чолі великі краплі холодного поту. Не штука полювати на вндер коло острова Кресно, але стрічати на дні морським людодів, се вже друга річ. Я знаю, що на островах андаманських нігри віднажио йдуть на снх звіврюк з ножем в одній руці, а кренков кучергою в другій, але я знаю і се, що мало між ними таких, що вертають живі домів. Впрочім я не є нігром.

В сю хвилину дійшли Консель і Канадонець. оба в веселім настрою. Вони не знали, що їх ожидало.

— Ваш капітан Немо, — говорив Нед Ленд, — хай його чорт якошть — подав нам дуже приємну пропозицію.

— То ви вже знаєте? — сказав я.

— Так, — перервав Консель. — командант Навтілюса запросив нас побачити величезні лонлі цейльонські в вашім товаристві; робив се дуже чемно і поводив сн як правдивий джентлемен.

Чи се сказан нічого більше?

— Нічого більше, пане, хіба ще й се, що і вас вже про се понідомлено.

— Пане, — сказав Консель, — чи не пояснить дещо більше про сю ловлю перел?

— Дуже добре. сїдайте, мої приятелі, а н вам дещо розкажу.

Нед і Консель посїдали на отоманці і першої річню, про яку пнтав Канадонець, було, що є перла?

— Мій дорогій Нед — відповів н — для поета перла є слезою моря; для східних народів перла є краплею скаменїлої роси; для жінок є вона дорогоцінною прикрасою, яку вони носять на пальцях, шні вухах а для хеміка се є мішанина фосфору і карбонату вапна з дрібною желатиною.

— Галузь молюсків. — сказав Консель. — кляса безголовних, відділ черепковатих.

— Зовсім так, мій учений Консель. Всі ті, що янділюють перлову матицю, яка в середині вистелена синою голубою, фіялковою і білою поволочкою, всі вони можуть яробляти перли.

— І мушлі також? — питає Канадонець.
— Так, мушлі в водах Шкотландії, Валії, Ірландії, Саксонії і Франції.

— Добре! На будуче я буду звертати на це увагу, — відповів Канадонець.

— Однак, — продовжав я, — особливий молюск, який втворює перли се перлова мушля. Сама перла є нічим иншим тільки згущеною перловою матерією, осадженою або в самій мушлі, або скритою в фалдах звірїтка. В мушлі суть вони сталі, та в звірїтку свободні; осередком перли є завжди якась тверда матерія, як неплідне яйце, або зеринько піску, довкола якого укладаєть ся перлова матерія рік за роком верстами.

— Чи в одній перловій матиці знаходить ся багато перел, — питає Консель.

— Так, мій хлопче. Згадують про одну мушлю, хоч я сам сумніваю ся, в якій мало знаходити ся не менше, як 150 людодів.

— Сто п'ятьдесят людодів! — скликнув Нед Ленд.

— Чи я сказав людодів? — говорив я з поспіхом. — Я хотів сказати 150 перел.

— Та ще скажіть нам, як добувають цих перел, сказав Консель.

— Ріжними способами. Перел осаджених в мушлі виймають рибачи щипцями. Звичайно паловлених мушель розкладають на матах на березу, щоб звірїтка погнули в мушлях. За десять днів, коли перлові матиці псують ся вже, вкладають їх до великих резервоарія з морською водою, а опісля відчiniaють і перемивають. Тепер починаєть ся подвійна робота сортуваня. Одні відділюють перлову поялочку і вкладають в скринки по 250 і 300 фунтія кожду, а другі переварюють мясо матиць, щоб добути з них найдрібніші перелки.

— Ціна за перли залежить певно від їх величини, — сказав Консель.

— Не тільки від величини. — відповів я, — але також від форми, краски і полиску, який так чарує наше око. Найкращі з них називають ся дівці-перли або парагоони. Вони ростуть окремо в м'яєї матиць, суть білі і непрозорі, а часами мають опалеву прозорість і суть звичайно круглі Сорок тисяч миль під водою — 5.

або грушковаті. Із круглих складають бранзолетки, а з грушковатих кульчки, а кращі з них продають окремо. Сі знова врослі в мушлі суть дуже нерівної будови і продають ся на вагу. А сі дрібненькі продають ся на міру, і вживаєть ся їх головно в церковній орнаментці.

— Але, — сказав Консель, — чи ся ловля перел є безпечна?

— Так, — відповів я скоро, — коли робить ся се з певними пересторогами

— Чимже тут можна ризикувати, — говорив Нед Ленд, — хиба набранем в рот морської води?

— Дословно так, Нед. Позатим, кажу я, чи не боїте ся ви людодів?

Я, — відповів Кладінець, — фаховий гарпунщик? Сміяти ся мені з них.

Тільки тут не розходить ся о се, як би то їх притягнути до судна, відтягти їх хвости, розібрати на часті і повкидати їх серця в море; діло тут з водою!

— Клопїт з водою. Коби лиш добрий гарпун! Знаєте, пане, сі людодїи мають кенські навички. Вони мусять звертати ся до вас своїми животами, щоби вас зловити і тоді...

Нед Ленд так вимавляв слово „зловити“, що в мені кров застигала.

— Що ж ти думаєш про людодів, Консель?

— Я скажу отверто, пане. Коли ви думаєте здібати ся око в око з людодом, то для мене, вірного слуги вашого не остаєть ся нічого, як зробити те саме.

РОЗДІЛ III

ДЕСЯТЬ МІЛІОНОВА ПЕРЛА.

На другий день раненько збудив мене слуга, якого капітан Немо призначив до моїх услуг. Я зірвав ся скоро, вбрав ся і прийшов до сальону.

Капітан Немо ждав на мене.

— Пане Аронакс — сказав він, — чи ви готові в дорогу.

— Так, готовий.

- Прошу йти за мною.
- Разом з своїми товаришами?
- Вони вже готові і ждуть на нас.
- Чи не треба нам зараз вратитися в підводну одіж.
- спитав я.

— Ще ні. У не приказав зближатися до берегів ще, однак судно готове і ми будемо там вкортці. Там ми і вдянемо на себе підводну одіж.

Капітан Немо запровадив мене до середніх сходів, які вели на поміст. Нед і Консель були вже там очікуючи на сю виправу в піднесенім настрою. Пять моряків з Навтілюса ждало в човні, прикріпленім до боку судна.

Ніч ще була темна. Хмари вкривали небо, і тільки кілька зв'язд гляділо через них. Я дивився в сторону землі та не бачив нічого крім темних ліній горизонту. Навтілюс переплунувши на західну сторону острова Цейльон знаходився на захід від залива, утвореного головним островом і острівцем Манаар. Там при берегах під темними водами тягнулося невичерпає поле жерел, довге на більше чим 20 миль.

Капітан Немо, Нед Ленд, Консель і я примістилися в задній частині човна. Провідник веслярів сів на переді, а чотири його товариші вхопили за весла і човен рушив з місця.

Веслярі не спішилися. Я завважав, що удари їх весел вдаряли об воду, що десять секунд після прийнятої в мореплавстві засади. Невеличкі хвилі колисали човном, який мчався на полудне. Ми всі мовчали. Капітан думав певно про землю, до якої ми зближалися і нерадий був її близькості, коли противо Канадиєць рад був кожної хвилі висісти на такім великім острові як Цейльон.

Около пів до шостої виринули з тьми перші зариски берегів. П'ятьмилеве віддалене та ще серед мраки не дозволяло розрізняти ясно прибережних контурів. О шестій годині нагло розвиділось. В рівнинкових околицях не має розсвіту і смерку. Сонішні лучі перебились через хмарну заклону на сході і сонце піднялось раптово. Я бачив береги виразио і лиш денде виставали дерева. Човен зближався до острова Манаар. Капітан Немо встав з місця і пильно дивився в море.

На даній знак вкинено в воду якор, та глибинь в тім місци була лиш на оден ярд.

— Ось ми вже і тут, пане Аронакс, — сказав капітан Немо. — Чи бачите сей замкнений залив? Тут за місяць заройть ся від рибацьких лодок, і в сих водах бушувати муть водолази сміло. Залив дуже добре надаєть ся на ловлю, бо є заслонений перед найсильнішими вітрами. Тепер ми вдягнемо ся в підводиу одіж і рознічнемо нашу виправу.

Я не відповідав нічого, тільки вбирив ся в тяжку одєжу і дивив ся підозріло на окружаюче нас море. Капітан Немо і мої товариші також вбирали ся, тільки моряки з Навтілюса були безчунні. Перед вдяганем на голову мосяжиої кулі я запитав капітана про апарати Румкорфа.

— Вони булиб сим разом безужиточні, — відповів капітан, — Ми не спускаємо ся в великі глєбини і сонїше світло вистарчить для нас. Впрочім воно навіть непорядно вживати електричного світла в сих прибережних водах, щоби в сей спосіб не стягнути на себе небезпечних гостей.

Коли капітан Немо вимавляв сі слова, я звернув ся до Консея і Неда. Та оба вони вже заложили собі на голови мосяжні кулі і не могли ні чути, ні відповідати.

Я пригадав ще капітанови про стрільби.

— Стрільби? На що їх? Чи гірські люди не атакують медведів пожами та чи сталь не є певийша від олова? Тут маєте острій кінжал сховайте його за свій пас і ходім.

Я подивив ся на своїх товаришів. Вони були узброєні так, як і ми, а Нед Ленд держав еше величезий гарпун, який він забрав з собою з Навтілюса.

За приміром капітана я позволив собі вложити на голову баню і всі ми влїзли в воду. З початку вода сягала наших поясів, та скоро йдучи за капітаном ми сховали ся під водою.

Над нашими головами плили громздки риб, в яких не було жадних плетв, кромі хвоста. Я побачив явайську змію, довгу на дві і половниу стопи, ясної краски під сподом та золотими смужками по боках.

Сонце піднімало ся в гору і пражило що раз то сильйше водну масу. Земля під ногами зміняла ся також. Пісок уступав місця шкаралупкам з молюсків і зоофітів.

Коло сестої години ми прийшли до мушлевих ложиск, на яких творились мільони перлових матиць.

Капітан Немо показав пальцем на величезну цуну остриг і я переконав ся, що се скарб просто невичерпаний. Творчість природи була завжди горою над людською, деструктивною силою. Нед Ленд вибирав найкращі орази і складав їх в сіть, яку тягнув за собою. Та ми не могли задержати ся, бо капітан ішов вперед йому тільки відомою дорогою. Дно підносило ся значно в гору і ми діставали рукою поверхню. Часто ми обходили високі скали, на яких сиділи величезні раки, спинаючи ся на своїх найдовших ногах і слідячи нас своїми очима.

В се хвилию перед нами розкрилась велика печера, викопана серед мальовничих скал і застелена всякими підводними рослинами. З разу вона видалась темною. Сонішні лучі майже занесли. Капітан Немо ввійшов до середини, а ми за ним. Мої очі привикли остаточно до сеї виглядної темноти. Я міг розрізняти лупи диноглядних стовпів, стоячих на гранітних основах, як тяжкі колонами тусканської архітектури. Чому наш провідник завів нас сюди, я скоро довідав ся. Ми ввійшли в заглибину і тут капітан Немо задержуючись вказав на щось своєю рукою. Приглядаючись ближше предметови я побачив величезну остригу, далеко більшу від сеї, що знаходилась на Навтілюсі. Я прийшов до неї дуже близько. Вона приросла до гранітної плити і на самоті розвинула ся така серед спокійних вод печері. Я обчислив приблизно її вагу на 600 фунтів. В такій остригі могло бути до 30 фунтів мяса.

Капітан Немо очевидно знав про неї і мав якусь особливу причину переконати ся про її дійсний стан. Черпахи були відчинені і капітан встромив свій кінжал поміж них, щоб вони не зачинили ся. Опісля підняв рукою мясну мантию, яка вкривала величезну мушлю. Поміж звоями я побачив одну свободну перлу завбільшки кокосового оріха. Її круглава форма, досконала чистість і чудовий полиск надавали їй неоцінену вартість. Пірваний її видом я випрямив свою руку, щоби її взяти, зважити, або хоч діткнути ся. Однак капітан здержав мене і витягнувши скоренько свій кінжал неначе приказав мушлі закрити передімною сеї неоцінений скарб. Я зрозумів капітана Немо.

Він лишав її в спокою, щоб вона що року збільшалась в обемі. Я счїнив її вартість на 10 мільонів фрайків.

По десятиох мінутах капітан Немо нагло пристанув. Я думав, що він хоче вертати ся; однак він приказав нам своїми руками сховати ся в печерну заглибину і одною рукою показував в сторону води, кудн ми звернули наші очи.

Пять ярдів від нас зявля ся тїнь і зникла. Менє прошибула гадка про людодів, та см разом я помнляв ся.

Був се живий чоловік, інднець рибак, який прийшов сюди розглянути ся за жинвами. Я бачив його човен кілька стїп над його головою. Він поринав і виривав без перестанку. Камінь привязаний до його ніг помагав йому тим скорше западати ся під воду. Дїставшись на дно коло 5-ярдів глибоко рибак приклякав на колїна і наповняв свій мішок остригамн. Потім вилазив на верх, висиная їх і напово починав ту саму операцію.

Водолаз не бачив нас. Тїнь скали хоронила нас перед його оком. Впрочім чи міг сеї бідачина подумати, що тут під водою слїдять за його рухами такі самі людські істоти, як і він. В сей спосіб він витягнув на верх кілька мішків остриг, однак не більше як десять за кожним разом, бо приходилось йому кожду остригу віддирати від скали, до якої сильно приростала. А кілька сих остриг не мало жадної перли в собі, не тяжко вгадати. Я слїдив за його рухами; вони були регулярні і через цїв години нічого не переникаджало його роботї.

Я почав вже привикати до сего видовища, коли нагло Інднець заворушив ся переляканий і скоренько вилазив з води до човна.

Я зрозумїв його страх. Велика тїнь зявила ся саме над нещасливим водолазом. Був се кольосальний людодїд з огнистими очима і розявленим ротом. Я занїмїв від страху, і не міг рушити ся.

Ненаситний потвір плив до Індійця, який кицув ся на бік, щоби втечи перед величезними илетвами. Та людодїд вларив свою жертву хвостом по грудех і поватив на землю. Сцена тревата кілька хвилин. Людодїд звернув ся і обертаючи ся хребтом в долину забирав ся до своєї жертви. Саме тоді я побачив капітана Немо, як він зірвав ся

на рівні ноги і з кінжалом в руці пустив ся просто до людоїда готовий до борби. Коли людоїд хотів вже перетяти жертву свою на двоє, він побачив свого нового противника і обертаючись горі хребтом кинув ся на капітана.

...І встромив свій кінжал в него.

Я бачу ще тепер положене капітана Немо. Він своєю кренкою поставою ждав на людоїда і коли сей великан кинув ся в останнє, капітан блискавичним рухом подав ся в бік і встромив свій кінжал в него. Та борба снм не скінчила ся, а в діймості щойно розпочала ся.

Людоїд здавалось ревів, а кров потоком плила з його рани. Море зачервоніло ся, і через нього не мож було бачити нічого. Та скоро ми побачили капітана, повислого на одній плетві, завдаючи удари оден за другим, та жаден не був смертельним.

Борба людоїда так схвилювала море, що здавалось скала завалить ся на мене. Я хотів іти в поміч капітанови, та неначе вкопаний на місци я не міг рушити ся.

Я бачив дике око, я бачив всі фази страшної борби. Капітан впав на землю, вивернений вслїчезною масою, опертою на нім. Щокн людоїда розтворили ся, як пара фабричних ножниць і булоб тепер по капітанови, якби не скорий рух Неда, який своїм острим гарпуном припинив борбу.

Кров так і ринула зі смертельної рани. Людоїд вив ся в страшних судорогах, бо вправна рука Неда не хибала своєї ціли. Поцілений в саме серце він корчив ся перед неминучою смертю, а рухи його счинили такїй янр води, що від сього Консель повалив ся на землю.

Та Нед Ленд освободив капітана, який сейчас побіг до Індіїця, перетяв його шнурок і взявши його на свої рамена винїс на поверхню води.

Ми всі три піїшли за ним і вибавлєні чудом дістали ся до рибакowego човна.

Найперше капітан Немо старав ся привернути нещасливого чоловіка до житя. Я ярив, що се йому не вдасть ся, хоч мав надїю, бо Індієць не довго був під водою; тільки удар хвоста міг бути фатальний.

На щасте поміч капітана і Конселя привернула жите, а в слїд за тим і свідомість нещасному. Яке мусїло бути його здивованє чи перестрах, коли побачив над собою чотири голові мосяжні! А понад все що він подумав, коли капітан Немо виїняв з кишені торбинку перел і всунув в його руку. Сю милостнию приняв бідняга тремтючою рукою. Його здивовані очі говорили, що він не знав, кому він завдячує своє щастє і своє жите.

На знак капітана ми вернули до печери і поступаючи слїдом вернули ся до човна. Дїставшись раз на човен ми познімали з голов мосяжні кулі.

Перші слова капітана були звернені до Канадїїця.

— Дякую вам, пане Ленд, — сказав він.

— Се було в відплату, — відповів Нед Ленд. — Я винен був вам се.

Значучий усміх показав ся на устах капітана.

— Вертаємо до Навтілюса, — сказав він.

Човен летів понад Філі. По дорозі ми побачили ще група людоїда, плаваючого на поверхні. Консель дивив ся на него з научним інтересом і я певен, що він зачислив його до належної його породи.

В той час, як я оглядав сю бездушну масу, цілий дозен таких звірюк морських зявив ся довкруги нашого човна. Вони кинулись на трупа і дерлись між собою за кусні мяса не завважавши нас зовсім.

Пів до девятої ми знова опинили ся на Навтілюсі. Там роздумував я ще раз над тим всім, що нам притрафило ся в виїзді до острова Манаар. З того замітив я дві річи. Перше, велику відвагу капітана Немо, а друге, се його замилване до людських сотворінь, перед якими він сам втік під воду. Виходило, що чоловік сей ще не розбив нілковито свого серця.

Коли я ділив ся з ним сими моїми спостереженнями, він відіювів піднесним тоном: — Сей Індієць, пане, є мешканцем переслідуваної і гнобленої країни; і я почуваю ся одним з таких до моїого послідного віддику!

РОЗДІЛ IV.

ЧЕРВОНЕ МОРЕ.

Дня 29-го січня ми стратили з очий острів Цейльон, і Навтілюс плывучи зі скоростію 20 миль на годину вїхав в лабіринт каналів, які відділюють групу островів Малядивів від групи Ляккаднів. Він обплинув коралевий острів Кільтан, відкритий Васко-де-Гамою в році 1499. Ми переплили вже, 16,220 миль від нашої західної точки в японським морю.

На другий день, коли Навтілюс виплнув на поверхню моря, ми не бачили жадної землі. Він плыв в північно-східнім напрямі між Арабією а індійським півостровом до

моря Оман, входу до перського залива. Куди нас тепер повезе Навтілюс, ніхто з нас не міг сказати. Канаднець був дуже цікавий, куди виїде наше судно з перського заливу і з таким запитом звернув ся до мене.

— Ми їдемо туди, куди понесе нас уява капітана, пане Нед.

— Уява його не може завести нас далеко звідси, — сказав Канаднець. — Перській залив не має відливу і колиб ми там і заплили, то незадовго звідтам і виплинемо.

— Тоді ми вернемо ся, пане Ленд; наколиб знова Навтілюс хотів побачити Червоне море, то одинока дорога туди се просмик Баб-ель-Маидеб.

— Я не потребую говорити вам, пане, — сказав Нед, — що Червоне море є так само замкнене, як і перський залив, бо канал Істмус ще не зроблений. А колиб був готовий, то таке судно, як Навтілюс не відважилоб ся на переїзд через нього. Впрочім Червоне море не є по дорозі до Європи.

— Алеж я ніколи не казав, що ми їдемо назад до Європи.

— Про щож ви думаєте остаточно?

— Я думаю, що Навтілюс огляне береги Арабії і Єгипту і в долину Індійським океаном заїде аж до кінчини Доброї Надії.

— І діставшись раз до Доброї Надії, — з притиском говорив Канаднець...

— Поїдемо в такі сторони атлантийського океана, яких ми ще не знаємо. О, приятелю Нед, вас томить вже підводна дорога; чи ви вже оглянули всі кінчини чуда? Мені булоб прикро кінчити сю вандрівку, яка припала в участь лиш кільком.

Через чотири дні аж до 3-го лютого Навтілюс продовжав свою путь в Оманським мори з різною швидкістю і в різних глибинах. Судно плало без ціли вагаючись, котрою дорогою пускати ся в дальшу дорогу, однак ми не переступили лінії Рака.

Впливаючи з сего моря ми ще побачили місто Мускат, одно з найважливіших в цих сторонах. Я подивляв його дивний вигляд, окружений чорними скалами, на яких спочивали білі хатки і форти. Я бачив круглі мошеї з їх

замітними мінаретами і свіжими від зелені терасами. Се грєвало лиш хвилинку, бо Навтілюс скоро зник під водою.

Ми переїхали попри береги Арабії, монотонність котрих переривали то тут то там якісь старинні руїни. 5-го лютого ми віхали до залива Аден і через цілий слідуючий день плили його водами. На одному з бережних виростків розсілось місто уфортифіковане Англійцями в 1839 р. Давнійше місто се було найбогатшим торговельним осередком на берегах Арабії.

Я був певен, що капітан Немо буде вертати ся назад; на мое здивованє він про щось таке і не думав.

Другого дня, 7-го лютого, ми віхали в просмик Бабель-мандеб, котре то слово значить „ворота сліз”.

Двайцять миль широкий, а тільки 32 милі довгий. Для Навтілюса при повній скорості переїзд не трєвавби довше як годину. Однак н просмику було багато англійських і французьких кораблів і перед ними мусів Навтілюс скривати ся. Доперва коло полудня виїхали ми на поверхню, та води належали вже до Червоного моря.

Я не пробувавби навіть зрозуміти химери, яка спонукала капітана Немо заїхати в сей залив. Та я годив ся з такою постановою Навтілюса цілковито. Судно припинило свій біг, часом держалось на поверхни, а часами поринало і в сей спосіб я мав можливість оглянути верхні і спідні часті сего цікавого моря.

8-го лютого від першого досьвітку, ми оглядали Мокку, руїни колишнього міста, в якому колись було шість публичних торговниць, двацять шість мошей, а довкруги якого було чотирнайцять фортів і великий оборонний мур.

Навтілюс зблизив ся опісля до африкайського берега, де море значно глубше. Там між двома струями хрустальної води ми могли через віконця в сальоні приглядати ся чудовим корчам кораля і величезним скалам вкритим ковром волної зелені. Що за неописанє видовище і ріжнородність краєвидів на сих гладких піщаних рівнинах і вулканічних островах! Але де ся ростиність проявилась я повній красоті, переконали ся ми, коли Навтілюс зблизив ся до східних берегів. Ми переживали чаруючі години в сальоні. В яснім, електричнім світлі підводна ростиність і

зв'язаність творила пречудні образи, яких не легко бачити на континентах.

9-го лютого Навтілюс знайшов ся в найширшій частині Червоного моря, широкій на 90 миль. Коло полудня мивиринули на поверхню. Я вже був на помості, де за хвильку з'явив ся і капітан Немо. Я поспішав с'їм разом випитати його докладно про наші найближші цілі. Як тільки він побачив мене, приступив ближше і подав мені цигаро.

— Щож, пане, як подобаєть ся вам Червоне море? Чи приглянувшисьте ся добре чудам його, рибац, зоофітам, губковим цвітникам і коралевим лісам? Чи бачили ви хоч з далека цікаві міста на берегах?

— Так, капітан Немо, — відповів я; — а Навтілюс знаменито надаєть ся на таку студію. Се розумне судно.

— Так, пане, розумне і недосяжне. Воно не боїть ся ні страшних бур Червоного моря, ні його струй, ні піщаних лавиць.

— Знаю, пане, що море се вважають за найстрашійше для плавби, і в старині ходили про нього грізні слухи.

— Грізні, пане Аронакс. Грецькі і римські гісторики висказувались про нього зовсім непохвально. Страбо говорить, що море се небезпечне, особливо в час етезійських вітрів і дощового сезону. Араб Едрізі описуючи його під іменем залива Кольцум оповідає, що багато кораблів пропало в його піщаних лавицях і що підодеи з них не смівби плисти в почи. Після його опису море се є предметом вічних гураганів, засіяне множеством малих, недоступних островів. Так само оповідають про нього і прочі тогочасні гісторики.

— Із сього видно, — відповів я, — що сї гісторики ніколи не пливали на Навтілюсі.

— Здаєть ся, що так, — говорив капітан підсміхуючись. — Тільки сучасні не поступили в тім напрямі дальше від старинних. Богато часу взяло їм винайти механічну силу парн. Хто знає, чи за других сто літ ми побачимо другого Навтілюса. Поступ є дуже повільний, пане Аронакс.

— Се правда, — відповів я; — ваше судно випередило людство о ціле століте. Велика шкода, що тайна такого винаходу згине разом зі своїм винахідником!

Капітан Немо не відповідав. По хвильці він знова про-

довжав: — Ви говорили про погляди старинних гісториків на небезпеку їзди по Червонім морі.

— Так, — сказав я, — але чи їх страхи не були пересажені?

— Так і ні, пане Аронакс, Відповів капітан Немо, який здавалось знав Червоне море напаміть. — Се, що є безпечним для модерного судна, добре і сильно збудованого, яке завдячує свою певність слухинній парі, се саме представляло багато небезпек для старинних вітраків. Уявіть собі перших моряків і їх кораблі, зроблені з дощок, сплених разом пальмовими шнуром, і висмарованих товцем морського пса. Вони не мали ніяких інструментів і плили так наважання. В таких услівях не треба дивувати ся численним розбиткам. Але в наших часах пароходи не мають чого боятися в сім просмику. Капітан і пасажирри не потребують складати жертв богам перед своїм відїздом, ані не потребують дякувати сим богам в найблизших святинях за щасливу їзду.

— Я годжу ся з вами, — відказав н. — Пара вбила всю вдячність в серцях моряків. А тепер, пане капітан, коли ви звернули свою особлившу увагу на се море, чи не могли б пояснити мені походження його назви?

— Маємо кілька пояснень сего предмета, пане Аронакс. Послухайте, що про се говорить оден літописець з XIV. віка.

— Дуже радо.

— Сей цікавий писака говорить, що назва сего моря вийшла від Жидів, коли в ньому згинув Фараон, який гонив за Жидами.

— Се поетичне пояснене. капітане Немо, — відповів я, — та воно мене не вдоволяє. Я питаю вас про ваш особистий погляд.

— Ось він, пане Аронакс. Після моїого погляду річ пояснює значіне гебрійського слова „Мдом“; коли старинні люди дали морю таку назву, то зробили се з огляду на його особлившу краску.

— Алеж до тепер я не бачив нішої водн крім сеї чистої і прозорої.

— Так, але коли ми приїдемо до самої закутинн залливу, то побачимо там таку краску. Я пригадую собі, що

раз бачив я залив Тор зовсім червоний, правдиве море
крови.

— І ви певно виводите сю краску від мікроскопічної
морської рослини, яка викликає таке вражіння.

— Не инакше. Можливо, що ми побачимо їх, коли
допливемо до Тор.

— Так, капітане Немо, се вже не перший раз ви пере-
пливаєте Червоє море своїм Навтілюсом.

— Ні, пане.

— Позаяк ви говорили перед хвилиною про переправу
Жидів і катастрофу Фараона, я спитавби вас, чи не бачили
ви на дні морським слідів сего гісторичного факту?

— Ні, пане; і то з доброї причини.

— З якої?

— Тому, що в місци, в котрім переходив Мойсей,
тільки піску, що верблуди сміло можуть кунати свої ноги.
Зрозуміла отже річ, що для Навтілюса за мало там води.

— А про само місце?

— Се місце знаходить ся троха вище суецького про-
смика, в яким давнйше був лиман, коли Червоє море
розливалось ще до Солоних Озер. Тепер, чи перехід сей був
чудом, чи ні, Жиди перейшли туда, щоб дістати ся до
обіцяної землі, а армія Фараона згнула саме в тім місци.
По моїй гадці розкопки в тім місци принеслиб на деиє
світло велике число збруї і інструментів єгипетського по-
ходження.

— Се очевидна річ, — відповів я. — Для самої науки
треба вірити, що сї розкопки будуть мали місце там скор-
ше чи пізнійше, коли повстануть там нові міста по укін-
ченю будови кааналу Суез. Канал сей однак буде безвар-
тний для Навтілюса.

— Дуже можливо, однак користний для цілого світа,
— сказав капітан Немо. — Старинні народи добре розуміли
вартість такого полученя Червоного моря з морем Серед-
земним для торговельних цілій; тільки вони не думали
про будову кааналу, а хотіли злучити Ніль з морем і коли
можиа вірити традиції, то Сестоїс мав почати будову
такого каналу, який получивби Ніль з Червоим морем.
Певною річю є, що 615 літ перед Христом Некос розпочав
канал з ріки Нілю через рівнину Єгипту до Арабії. Продов-

жав сю роботу Дарій, син Гістаспеса, а скінчив мабуть Птольомей II. Страбо бачив на ньому кораблі, які з причини слабого нахилу каналу до Червоного моря могли користати з нього тільки через кілька місяців в році. Сей канал відповідав всім вимогам торгівлі до часів Антоніна. Через піскові засипи треба було його покинути. На приказ Каліфа Омара відбудовано його, та знова знищено на приказ Каліфа Аль-Мансора, який хотів в сей спосіб унеможливити доставу провіантів для Магомеди бен Абдаля, який робив проти него революцію. Підчас виправи до Єгипту яш генерал Бонапарте відкрив сліди будови в суецькій пустині, де він мало не пожив смерти через доплив моря в місці, в яким стояв табором Мойсей тому три тисячі років назад.

— Чого однак, капітане, не сміли старинні народи підприємити, іменно злуки між двома морями, яка скоротила б дорогу з Кадізу до Індій, сего dokonує з успіхом М. Лессепс. Незадовго він перемінить Африку в величезний острів.

— Так, пане Ароіакс, ви маєте причину гордити ся своїм краєм. Такий чоловік приносить більше чести своєму краю, чим великі капітани. Він почав сю роботу, серед нехити і насміху, та геніяльна його яоля тріюмфує. І сумно подумати, що працю, яка повинна була бути міжнародним підприємством, довершено заходами і енергією одного чоловіка. Честь і слава М. Лессепсови!

— Так, слава великому горожанинови, — відповів я. — Який настрій, який промовляв з капітана Немо.

— Дивую однак, — говорив він дальше, — що не можу перевести вас через суецький канал. Та ви побачите велику пристань Порт Сайда завтра, коли ми будемо в Середземнім морі.

— Середземне море, — скликнув я.

— Так, пане. Чи се дивує вас?

— Дивує мене, що ми будемо там після завтра.

— Чи так?

— Так, капітане, хоч я не повинен дивувати ся нічому від часу могого лобуту на Навтілюсі.

— Але причина того здивованя?

— Мене поражає ся страшна скорість, з якою ви дума-

ете перелетіти морем довкола Африки і стати за два дні в Середземнім морі!

— Хтож сказав вам, що ми мусимо оплнвати Африку, пане?

— Коли Навтілюс не може плити по сухій землі і перелетіти понад шийкою...

— А попід ню, пане Аронакс.

— Попід ню!

— Так, — відповів капітан Немо спокійно. — Давно тому природа устроїла собі дорогу попід сю шийку, по верх котрої довершує тепер чоловік.

— Що, така дорога існує?

— Так, підземна дорога, котру я назвав арабським тунелем.

— А леж шийка — се самі піски.

— До певної глибини. Але 55 ярдів під піском починають ся тверді скали.

— Чи ви відкрили сю дорогу принагідно, — питав ся я щораз більше здивований.

— Через нагоду і думане, пане. — І думанем мабуть більше, як случаєм. Така дорога не тільки існує, але я навіть користав з неї кілька разів. Без неї я ніколи не пускав би ся на небезпечне Червоне море. Я завважав, що в Червонім і Середземнім морях живуть деякі роди риб, зовсім ті самісенькі. Знаючи се, питав ся себе самого, чи неможлива яка комунікація між сими морями. Колиж яка є, то вода мусить стікати від Червоного моря до Середземного, бо такій є нахил між ними. Одного разу я наловив риб коло Суез і позначив їх мідяними обручками. За кілька місяців я зловив кілька таких назначених риб при берегах Снрії. В сей спосіб доказана була комунікація між двома морями. Опісля я шукав за нею, доки єї не віднайшов. Скоро і ви переконаете ся про існуване арабського тунелю.

РОЗДІЛ V.

АРАБСЬКИЙ ТУНЕЛЬ.

Того самого вечера Навтілюс плив на поверхни моря зближаючись до арабських берегів, Я побачив Джеду, важне торговельне місто для Єгипту, Сирії, Турції і обох Індій. Я видів його будинки, кораблі, малі хатки бедуїнів та скоро все те вкрило ся вечірним сумерком, а Навтілюс скрив ся під водою троха фосфоризуючою.

Слідуючого дня, 10-го лютого ми бачили кілька пароходів пливучих проти нас. Навтілюс знова скрив ся під воду, але коло полудня знова виплинув на верх.

Я разом з Конселем і Недом вийшли на поміст. Беріг в східній стороні ледви зарисовував ся в млі.

Ми спершись на човен говорили між собою. Нед Ленд доглянувши щось на мори звернув ся до нас з запитом:

— Чи бачите там що, пане?

— Ні, Нед, бо в нас нема таких очий, як в вас.

— Дивіть ся добре, — сказав Нед. — Там, — вказуючи рукою в праву сторону судна, — видніеть ся якась маса рухлива.

— Безперечно, — сказав я по добрій увазі; — я бачу щось похоже на якесь довге чорне тіло.

І дійсно незадовго предмет сей приплив до нас на одну милю і виглядав як велика піщана лавиця, поставлена на воді. Був се величезний дюгонг.

Нед Ленд дивив ся на него з великою жаждою. Рука його була готова кидати гарпуна. Здавало ся, що от він сам кинеть ся в воду і розпічне борбу з ним.

В сій хвили появив ся на помості капітан Немо. Він побачив дюгонга і розуміючи настрій Неда сказав до нього:

— Колиб ви держали гарпун в руці саме тепер, пане Ленд, то чи не загорілаб від нього ваша рука.

— Певно, що так, пане.

— І виб не пожаловали вериути ся хочби на оден день до свого рибацького ремесла, щоби зловити него ссавця морського.

— Ні, не жалувавби, пане.

— Коли так, то пробуйте.

— Дякую, — сказав Нед Ленд, з горючними очима.

— Тільки раджу вам для свого власного безпеченства не хибити сеї звірюки.

— Чи дюгонг небезпечний в атакованю? — спитав вже я самий.

— Так, — відповів капітан. — Часамн звір кидаєть ся на атакуючнх і перевертає човен. Але пан Ленд сего не боїть ся. Його око живе і певна рука.

Тоді саме на поміст вийшло сімох моряків німих і непорушних. Один з них ніс гарпун і шнур. Здоймлеио човен і спустио на воду. Шість веслярів сіло на свої місця, керманч в однім кінци, а Нед з Конселем і зі мною в другім кінци.

— Чи ви не їдете з нами, капітане — питав ся я.

— Ні, пане і бажаю вам тільки доброї забави.

Човен віддалив ся прямо в сторону дюгонга, який плыв в віддаленю двох миль від Навтілюса. Зближившись до звірюки човен звільнив бігу, а Нед стаиув готовий до атаку. Гарпун, якого вживають до атаків на китів, е причеплений до довгого шиура, який ранеий звір тягне за собою в море. Та снм разом шнур був довгий тільки на 20 ярдів і був привязаний однім кінцем до бочки, яка ма-ла значити на воді рухи раиеного дюгонга.

Я станув і пильно слїдив противника Канадийцевого. Дюгонг є дуже похожий до мажатіна. Тїло його є подовгасте і кінчнть ся довгим хвостом, а широкі плетовки мають подобу пальців.

Сей дюгонг, якого Нед Ленд хотїв атакувати, був величезних розмірів. Він був довгий на більше чим 7 ярдів. Здавало ся, що він спить на фнлях і се додавало надїї на скорній кінець нашого польованя.

Човен зближив ся на шість ярдів. Я встав до половнни, а Нед Ленд подавшись троха взад вимахував гарпуном.

Нагло дав ся чути шиплячий звук і дюгонг зник під водою. Гарпун, хоч кинений з великою силою, здаєть ся вдарив тільки воду.

— Проклятий, — закричав гнївио Канадиець, — я не трафив його!

— Ні, — сказав я; — звір зістав ранений, дивіть ся на кров, тільки ваша зброя не вляпалась в його тіло.

— Мій гарпун, мій гарпун, — кричав Нед Ленд.

Моряки веслували вперед до бочки. Діставши назад гарпун ми пустились знова за звірем.

Сей послідний виходив на верх час від часу за воздухом. Його рапа не ослабляла і він гоинив вперед з великою скоростію. Човен мчав його слідом. Кілька разів він зблизив ся до нього на кілька ярдів і Канаднець був вже готовий вдарити, але дюгонг нагло поринав і неможливо було дістати його.

Можна уявити собі пристрасть, яка ворушила Недом! Він обсипав звіра найордиарійшими проклятиями. Мене вже почала іритувати ся утеча дюгонга.

Ми переслідували його без віддику цілу годину, і мені здавало ся вже, що ми не зловимо його, коли нагло звір кинув ся з пімсти на наш човен.

Такий мансвр зрозумів Канаднець.

— Стережіть ся, — він закричав.

Керманич також щось сказав своєю мовою до веслярів, певно, щоб бсреглись.

Дюгонг приблизив ся на яких 20 стіп до човна, задержав ся і вітрив воздух своїми великими ніздрями. Потім кинув ся на нас.

Човен не міг втечи перед ударом і до половини вивернений набрав найменше два тони води, яку треба було вичерпати. Та завдяки керманичеві ми не перевернули ся з човном. Нед Ленд причепившись до боку звірюки частував її своїм гарпуном, яка вхопившись край човна своїми зубами підняла його в гору. Ми поперевертались оден на другого і не знали, чим скінчилась би була ся пригода, якби завьлгий Канаднець не проколов був своїм гарпуном самого серця дюгонга.

Я почув скригіт зубів звіра, який зник разом з гарпуном. Однак бочка виплинула скоро на верх, а за нею і сам убитий дюгонг. Ми скоро впорядкували човен і потягнули за собою трупа по воді до Навтілюса. Треба було великої сили, щоби витягнути його на поміст Навтілюса. Він мусів важити найменше 10,000 фунтів.

На другий день, 11-го лютого додаю до запасів Нав-

тілюса знова дещо свіжої дичини; переловили ціле стадо морських ластівок, які сіли на Навтілюсі для спочинку і кілька дозевів диких качок з Нілю, яких вважають великими ласощами.

Човен не міг втечи перед ударом.

Коло 5-тої години вечером появила ся на північ кінчна Рас-Магомед. Ся кінчина є найдалше висуеним місцем камінистої Арабії, між суецьким заливом і заливом Акабаг.

Навтілюс протискав ся в просмик Жубаль, який знова

провадить до суезського заливу. Я бачив виразно високу гору, спинаючу ся між двома заливами. Була се гора Синай, на вершкун котрої Мойсей бачив Бога.

По шестій годині зананувала темнота, а з нею і тишина, переривана часами тільки криком пеліканів і прочих нічних птахів, або ударами филь об скали і недалекі береги.

Від осьмої до девятої Навтілюс крив ся під водою. Після мойого обчислення ми мусіли бути близько Суезу. Через віконця н сальоні я бачив основи скал, ясно освітлених електричним сявом.

Чвєрть по девятій Навтілюс виплинув знова на поверхню. Я виїшов сейчас на поміст, щоби вдихнути свіжого воздуха, а заразом довідати ся про сей таємничий тунель.

Далєско в темряві я побачив бліде світло.

— Се плаваюча морська ліхтарня Суезу, — говорив капітан. — а звідтам недалєко вже до нашого тунєлю.

— Візд до тунєлю мусить бути досить тяжкий!

— Так пане; з тої власне причини я сам сїдаю в клітку керманіча і кермую судном. Тепер прошу сховати ся до середини, бо Навтілюс буде поринати і не виплине скорше на верх, доки не переїде через тунель.

Капітан Немо відпровадив мене до середних сходів, відчинив двєрі і просто пішов до своєї клітки. Була се невеличка каюта, 6 стіп широка і 6 довга. На середині було колесо до кермованя, злучене дротами з кермою Навтілюса. Чотири віконця позваляли керманічеви бачити ві всіх напрямх.

Ся каюта була темна, та очи мої скоро привикли до темноти і я побачив пїльота, сильного мушину, якого руки спочивали на сприхах колеса. На дворі море було освітлене.

— Тепер, — сказав капітан Немо, попробуймо нашого тунєлю.

Електричні дроти лучили каюту керманіча з відділом машиновим і з відтам міг капітан диктувати напрям і скорість Навтілюса. Він потиснув металеву пружину і біг судна зменшив ся.

Через одну годину ми плїли попри піскову, високу стїну віддалену від нас лиш кілька ярдів.

Капітан Немо ані на хвилинку не віддаляв ся від пружники і за кождим дотиком пальця зміняв ся біг і напрям судна.

Чверть по десятій капітан сам взяв ся до керми. Перед нами відчинила ся велика, чорна і глибока галерія. Навтілюс віхав в ню сміло. Дивний шум дав ся чути по його боках. Були се води Червоного моря, які з природи нахлюдетіли до Середземного моря. Навтілюс пустив ся разом зі струєю скоро мов стріла, помню старань машинерії стримувати сей скорий лет судна.

На стінах тунелю не було видно нічого крім ясних лучів, простих ліній і огнистих слідів, полишених скорим гоним в електричнім освітленю. Мое серце било ся скоренько.

Трійцять п'ять мінут по десятій капітан Немо покинув керму і звертаючись до мене сказав:

— Середземне море!

В несповна 20 мінутах Навтілюс пірванній струєю переїхав через суецький просмик.

РОЗДІЛ VI.

ГРЕЦЬКІ ОСТРОВИ.

Раненько 12-го лютого Навтілюс вплинув на поверхню. Я поспішив ся на поміст. Три милі на полудне виділись береги Пелюзіюм. Струя перенесла нас з одного моря до другого. О семій годині вийшли до мене Нед і Консель.

— Щож, пане натураліст, — сказав Канаднець, з легкою усмішкою — а Середземне море?

— Пливемо на його поверхни, приятелю.

— Що, — заговорив Консель, — сеї послідної ночі?

— Так, послідної ночі; в кількох хвилинах ми перетили через непроходимий просмик.

— Я не вірю в се, — відповів Канаднець.

То ви помняється, пане Ленд. — продовжав я. — Сей низький беріг на полудне, се єгиптський беріг і ви можете бачити своїми добрими очима пристань Порт Сайду.

Канадиець дивився уважно. Безперечно, що так, пане, а ваш капітан незрівнянний чоловік. Ми знаходимося в Середземнім морі. Добре! Тепер поговорім про нашу власну справу та так, щоб нає ніхто не підслухав.

Я зрозумів, о що розходилося Канадійцеві, і з своєї сторони годився на таку балачку. Всі три м'ї посідали коло ліхтарні, куди не заносило розбурханою водою.

— Тепер, Нед, ми слухаємо. Що маєте сказати нам?

— Се дуже проста річ. Ми є в Європі і заки примхи капітаноя понесуть нас на дно північного моря, я думав би покинути Навтілюса.

Я не хотів обмежати свободи своїх товаришів, але рівночасно я не мав ще охоти покидати капітана Немо.

Завдяки йому і його апаратам я що днини щось додавав до цілоти своєї студії про морські пропасти. Чи трафить ся вже коли така друга нагода оглядати підморські чуда? Певно що ні! Тому тепер було неможливим еще освоїти ся з гадкою утечі з Навтілюса.

— Приятелю Нед, скажіть мені отверто, чи вас вже змучила така вандрівка? Чи ян жалуєте, що судьба привела вас на се судно?

Канадиець не відповідав через хвильку. Потім закладаючи руки на вхрест сказав: В дійсности я не жалую сеї вандрівки під морями, але коли вона майже кінчить ся вже, досить нам єї. Такий мій погляд.

— Се буде мати свій кінець, Нед.

— Де і коли?

— Не можу сего сказати, однак думаю, що коли море не буде мало вже нічого більше цікавого для нас.

— На щож ви тоді будете покладати свої надії, — домагав ся Канадиець

— Такі умовини можуть скласти ся і за шість місяців від тепер і ми повинні скорнстати з них.

— Але де ми опинимо ся за шість місяців, пане натураліст, — сказав Нед Ленд.

— Можлиаю, що в Хінах. Ви знаєте скорість Навтілюса. Він летить в воді, як ластівка в воздуху, або поспішній потяг по землі. Він не боїть ся жадного моря і хто знає, чи він не схоже звідати берегів Франції, Англії, або Америки, де так само як і тут буде можна надіяти ся на успішну утечу.

— Пане Ароіакс, — в відповідь сказав Канадієць; — ваші аргументи суть пусті в самій основі. Ви говорите про будучність. Ми будемо там, ми будемо там! А я кажу, ми є тут і ми повинні скористати з сего.

Льогічні висновки Неда вражали мене і я не знав що казати на свою оборону.

— Пане, — продовжав Нед, — можна прийняти таку можливість і колиб капітан Немо предложив нам сьогодні свободу, чи ви прийняли б її?

— Я не знаю, — відповів я.

— І колиб, — додав він, — се предложене було одиноким предложенням для нас з його сторони, чи ви прийняли б його тоді?

— Приятелю Нед, ось моя відповідь. Ваші міркування звернені проти мене. Нам не треба числити на добру волю капітана Немо. Він має причини держати нас на Навтілюсі, а ми повинні скористати з нагоди і втечи від него.

— Дуже розумно сказано, пане Ароіакс.

— Тільки одна замітка ще — лиш одна. Нагода мусить бути добра і утеча повинна вдатися нам. Коли не вдасться, то другої нагоди не буде зовсім певно і капітан Немо не простить нам сего.

— Се все правда, — говорив Канадієць, — тільки вашні замітки відносять ся однаково до всіх проб утечі. І до сих за два роки, і до сих за два дні. А справа стоїть так, що наколи наспіє добра нагода, треба сейчас скористати з неї.

— Згода! А тепер, Нед, прошу пояснити мені, що ви розумієте під словами „добра нагода“.

— Розумію нагоду, коли Навтілюс серед темної ночі припливе близько берега в Європі.

— А ви врятуєте себе пливаним по морі?

— Так, коли тільки беріг буде близенько, а судно на поверхні.

— А в противнім случаю?

— В противнім случаю нам треба скористати з човна. Я знаю, як з ним обходити ся. Коли раз всядемо до него і відкрутимо шрубні, воно винесе нас на верх, і ніхто сего не завважає.

— Добре. Нед, пильнуйтеж нагоди, і не забувайте, що

нагла перешкода знищить нас.

— Не забуду, панцю.

— А тепер, Нед, чи не хотілиб ви знати, що я думаю про сей ваш плян?

— Безперечно, пане Аронакс.

— Я думаю — не кажу, що я сподіюся — що ся добра нагода ніколи не прийде сама.

— Чому не прийде?

— Бо капітан Немо переконаний, що ми маємо надію вирвати ся на волю, і з тої причини він пильнувати нас буде, а передовсім в морях близько європейських берегів.

— Побачимо, — відказав Нед, потрясаючи рішучо своєю головою.

— Занехаймо отже, пане Ленд, наші дальші міркування. Коли будете готові, давайте нам знати, а ми підемо за вами. Я здаю ся на вас без застережень.

Так скінчила ся розмова, яка незадовго довела до таких сумних наслідків. Мушу признати, що дійсність оправдала мої предвидженні на превелику розпуку Канадійця. Чи капітан Немо не довіряв нам в сих морях, чи хотів скрити ся перед многими парходами, які правцювали по Середземнім морі, не можу відгадати, бо судно часто плило під водою і далеко від берегів.

Раз тільки я завважав, що ми знаходили ся близько острова Карпатос, з групи Споради, про котрого згадав сам капітан Немо словами Вергіля:

*Est in Carpatio Neptuni gurgite vates,
Caeruleus Proteus.*

На острові сїм мавжити Протей, старий пастух стад Нептуна. Остров називається тепер Скарпанто, і я бачив через віконця в сальоні тільки його гранітні основи.

Слідуючого дня 14-го лютого я збрив ся до студії над рибамн в сїм морю, та на моє нещасте віконця не відчинялись. Судно плило в напрямі Крети. Мешканці сего острова підняли були революцію проти Турків в часі, коли я всїдав на Авраама Лінкольна, але як ся революція скінчилась для революціонерів, не знаю, і сам капітан Немо, відтятий від світа не міг сказати про се нічого.

Та я не згадував про сей випадок капітанови, коли ми сидїли сего вечера в сальоні. Він був мовчаливий і чимсь

занятий. Потім проти своєї привычки казав відчинити віконця, і переходячи від одного до другого слідив уважно водну масу. На що він се робив, я не догадав си. Тому я звернув свою увагу на морські чудра, які перелітали перед моїми очима. Нагло щось показалося.

Нагло щось показалося.

Був се чоловік, водолаз, живий пливаючий чоловік, який на хвильку зникав, щоби вдихнути свіжого воздуха на поверхні.

Звертаючись до капітана Немо я закричав подражним голосом:

— Чоловік розбиток! Його треба виратувати за всяку ціну.

Капітан не відповідав нічого, тільки схилив ся до віконця.

Водолаз зблизив ся до віконця також і приткнувшись до скла дивив ся на нас.

На моє велике здивованне капітан давав йому якісь знаки. Водолаз відповідав своєю рукою, а опісля віддалив ся і вже більше не показував ся.

— Не дивуйте ся. — сказав капітан. — То є Никола з кіччини Матапан, и' прозвище Песка. Се дуже смілий водолаз, який більше живе в воді, як на землі.

— Чи ви знаєте його, капітан?

— Знаю, пане Ароіакс.

По сих словах капітан Немо приступив до скринки, яка стояла коло лівого віконця в сальоні. Скринка була окута бляхою, а на верха була мосяжна плиточка з написом „Навтілюс” і його девізом — *Mobilis in mobile*.

Капітан забуваючи певно на мою присутність відчинив скринку, в якій було багато золотих штабок. Звіден вони дістались сюди і що капітан думав робити з ними, я не питав ся. Я тільки глядів, як капітан вибирав їх одну по другій і вкладав в другу скринку, поки не наповнив її в щерть. Золото мусіло важити яких 4000 фунтія, або на гроші оден мільон доларія.

Скринку замкнено добре і капітан написав на віку адресу буквами, які мусіли належати до модерного грецького язика.

Зробивши се капітан потиснув за пружину. До середини вийшли чотири моряки, які ве без труду витягнули скринку з сапону. Потім чув, як вони ввсаджували її на поміст судна.

Саме тоді капітан Немо звернув ся до мене.

— І що то ви казали, пане?

— Нічого, капітане.

— Коли так, то позвольте поірацати вас на добра ніч.

Після того він вийшов з сальову.

Я вернув ся до своєї каюти заклопотаввій. Сов не чіпав

ся моїх повік — переді мною виринула загадка водолаза і скринки зі золотом. Тоді я пізнав по деяких рухах, що Навтілюс покинув дно і вертає на поверхню.

Потім далась чутн кроки на помості; я знав, що вони спускали човен на воду. Раз навіть човен вдарив о бік судна, і потім все завмерло.

По двох годнах човен вернув ся. Знова ті самі рухи, а по хвилі Навтілюс занав ся під філі.

Кудиж ділись мільйони? Хто порозумінав ся з капітаном Немо.

На другий день я розказував про те все Конселсви і Канадійцевн. Мої товариші дивувались не менше від мене.

Але куди він поснлає свої мільйони, — питає ся Нед Ленд.

На се не було пійкої відповіді. По сніданю я вернув ся до сальону і взяв ся до роботи. До 5-тої години вечером я впорядкував свої записки. В тім часі мені зробилось так горячо, що мусів скинути з себе верхню одежу. Дивна річ, бо ми не були в дуже низьких пропастях морських. Манометер показував 60 стін під водою, куди не могла дістатися воздушна горяч.

Я продовжав роботу, та горяч ставала певнонеможною.

— Чи може на судні вибух де вогонь, — питаю ся самого себе.

Я вже забрав ся з сальону, коли до нього війшов капітан Немо. Він поглянув на термометер і звертаючись до мене сказав:

— Сорок два висше зера.

— Я вже се запримітив, капітане, і коли стане ще горячійше, не мож буде знести.

— О, панцю, так воно не станеть ся, коли ми не схо-
чемо.

Тут капітан пояснив, що Навтілюс илнве струєю кн-
пячої яодн. Для доказу казав відчинити віконця в сальоні,
через які ми побачили білу воду довкругн. Серед водн
звивав ся сірковий дим, а вода кипіла як в кітлі. Я діткнув
ся шкла, та горяч була така велика, що я мусів відняти ру-
ку сейчас.

— Деж ми знаходимо ся. — пнтав ся я.

— Недалеко острова Санторін. — відповів капітан, —

в каналі, який відділяє острон Неа-Каменні від Палея-Каменні. Я хотів показати нам цікаву картину підморського вибуху.

— Я думаю, що процес творення нових островів вже скінчився.

— В морю він ніколи не скінчить ся, пояснив капітан Немо; — в кулі земській працює вогонь без шину. Уже в 19 році по Христі після Кассіодора і Плінія появил ся новий острів, Тен (богиня) на тім самім місци, де недавно вирости сї острівці. Потім він зник під флями, і знова появил ся в 69-тім році, щоб ще раз ховати ся в морю. Від тоді аж до тепер підземська робота перервалася. Та в 1866 р. новий острон появили ся серед сіркових вибухів коло Неа-Каменні і разом з ним злучив ся. Сім днів пізнійше появили ся острівці Афресса, відділений від Неа-Каменні каналом, десять ярдів широким. Я бун в сих морях, коли се діялось і тому міг приглянути ся всім фазам творчости. Острів Афресса мав круглу форму, 300 ярдів в промірі і 30 стіп високости. Вкінци 10-го марта показав ся малий островець Река, також близько Неа-Каменні. Опісля всі три острови злучили ся разом в оден.

— А канал, в яким ми тепер знаходимо ся, — питає ся я.

— Тут він є, — відповів капітан Немо, показуючи мені мапу островів. Бачите, я зазначив нові острови.

Я звернув ся до віконця. Навтілюс не рухав ся, а горяч переходила всякі границі. Море перемінгло ся з білого в червоис через присутність залізної соли. Помимо щільних затворів в сальоні було повно запаху сірки, а електричне світло почервоніло від ясної подуміни. Я купав ся в горьчи, дусив ся, пражив ся.

— Довше вже не можна лишати ся в сїм кнпчатку, — сказав в до капітана.

— Булоб нерозумно, — спокійно відловів капітан.

На приказ капітана Навтілюс рушив ся з місця і віддалив ся від сеї огнистої челюсти, а за чверть години ми вже лихали свіжим воздухом на поверхни моря. При тім подумав я, що колиб Нед Леид вибрав був сю частину моря на нашу утечу, то ми не вижилиб живі з того моря вогию.

На другий день 16-го лютого ми покинули сї морські басейни, а разом з ними розпрощались і з цілим грецьким архіпелвгом.

РОЗДІЛ VII.

ЧЕРЕЗ СЕРЕДЗЕМНЕ МОРЕ ЗА 48 ГОДИН.

Середземне море, сине море *par excellence*, велике море Жндів море Греків, *mare nostrum* Римляни, замаєне помараичевими деревами, альоесами, кактусами і надморським соснами; напоєне запахами мірту, окружене дикими горами, насичене чистим і прозорим воздухом, бурхане безперестаними, підземними вогнями, правдиве побоєвище, на якому Нептун бореться з Плутоном о панованне над світом!

На сих то водах, на сих берегах, як говорить Мішле, обнюлюєть ся чоловік в однім з найкращих кліматів кулі земської. Та що мені по його красі, коли мені вдало ся ледви раз кинутти оком по його просторах, які займають два міліони квадратних кілометрів. Не скористав я і з капітанового досвіду, бо не показав ся ані раз за час нашого переїзду по сім морі. Навтілюс їхав весь час під водою і від раиа 16-го лютого до заходу сонця 18-го лютого ми зробили 1,200 миль.

Переїхавши через просмик Гібральтар згадаиого вечера Навтілюс стратив з очий сторони, які були такі несмачні для капітана Немо. Сі филі і вітри приносили за богато спогадін, за богато жалів. Тут він не чув ся свобідним, і сам Навтілюс бун яєначе придавлевині берегами Африки і Європи.

Ми плили тепер зі скоростію 25 миль на годину. Нед Ленд мусів зречи ся своїх задуманих плянів. Він не мігби скористати з човна при такій скорости судна. Втікати з Навтілюса в таких уелівях значилоб те саме, що скакати з поспішного потягу в повнім розгоні. Впрочім Навтілюс вилазив на верх води тільки в ночі задля свіжого воздуха.

Консель нерадній також такому скорому переїздови через Середземне море згадав про сю недорічність мейї в хвили, коли я задумав ся над сим найпершим морем між морями.

Ми розкрили перед собою мапу сего моря і подивли-

ли точність всяких зазначень. Поза тим я зацікавлений замітками Конселя завважав, що Середземне море було колись дійсно середземне. Просмику між Гібральтар і Цеута не було.

— Шож якби так вулканічна сила знова споїла ці дві кінчнї, — говорив Консель.

— Се є неможлива річ, Консель.

— Алеж позвольте докінчити менї річ, пане: колиб се стало ся, то Лессене сим на смерть зажурив сяб. Тільки праці вкладає він в свій перекопок.

— Я годжу ся з тобою, однак повтаряю, що се ніколи не станеть ся. Вулканічна сила завсїгди зменшаєть ся. Вулкани такі чисельні в давнину явгасаютъ поступенно; підземна горяч також слабне. Температура глибоких верств куї земської знижуєть ся що раз то глибше на яелику шкоду землі, бо тепло се єї жите.

— А сонце?

Сонце не вистарчить, Консель. Може воно розігріти подського труна?

Не знаю про шось подібного.

— Так, мій друже, ся земля колись стане таким холодним труном, подібно як місяць, який стратив давно тому своє житеве тепло.

— В кількох столїтях?

— За кілька сот тисяч лїт, мій хлопче.

Просмик Гібральтар цікавий був ще з инших причин. В ньому було дві струї, одна верхня давно вже відкрита, яка переводить води океана в Середземне море і спідня противна струя, яку відкрито розумовими заключеннями. Іменно яоди в Середземнім мори повинні підїіматн ся через допливи так морської води Атлянтку, як і численних рік, а випарююяане зоясім не має силн рівноважити обосторонних впливів. Мусить отже бути якась струя, яка відпроваджує яоду з Середземного моря до Атлянтку через просмик Гібральтар. В дійности була се струя, якою користував ся Навтілюс.

РОЗДІЛ VIII.

ЗАЛИВ ВІГО.

Атлантик! Широка водна рівнина займає 25 мільонів квадратних миль, а береги творять безмежно довгу лінію, з найбільшми ріками світа, як св. Лаврентія, Міссіссіппі, Амазон, Плята, Оріноко, Нігер, Сенегаль, Ельба, Льюара і Райн, які несуть води з поміж найкультурніших, а заразом і найдикших країв. Чудове поле водн, вкрите флягамн кожної народности, довжнну котрого зазначають дві страшні точки для моряків, кінчнна Горн і кінчнна Бур.

Навтілюс розтннав води своїм острнм шпнлем переїхавши дотепер блнзько 20,000 миль за трн і пів місяця, до рогу довшу як найдовша, доокольна лінія землі. Кудя мн плили темер і яка стелилась нам будучність? Вплинувши досньт далеко від гібральтарського просмнка Навтілюс внплив на поверхню і ми могли знова ходити по помості.

Я разом з Недом і Конселем внлізли на верх. Далекo внднілась гішпанська кінчнна св. Вінкентого, та море підбурюване снльнм вітром заливало нас зчаства водою і мн сховалнсь внутр Навтілюса.

Я вернув ся до своєї каюти. Консель зробив те саме, а Канадиєць ішов за мною. Скорий переїзд через Середземне не дав йому здійснити пляну утечі і він був сим дуже пригнобленнй. Коли двері моєї каюти зачинились, він сїв і мовчки днвив ся на мене.

— Прнятелю Нед, — сказав я, — я розумію вас; Вн не можете прнйти до себе. Проба утечі була не мислнна в таких обставннах.

Нед Ленд не відповідав. Його стиснені уста і зморщені брови зраджували завзяте, яке опанувало його умом і волею.

— Побачимо, — продовжав я; — не треба нам попадати в розпуку. Мн їдемо недалеко берегів Португалії, звідки блнзько до Франції і Англії, які моглиб дати нам захист. Колиб Навтілюс переплинувши Гібральтар звернув ся був на полудне, де нема жаднх земель, я можливо зневірив би

ся був як і ви. Та тепер бачимо, що капітан не втікає від культурних сторін і за кілька днів ви можете довершити діла.

Нед дивився все таки ще на мене, а вкінці уста його промовили: сьогодні маємо довершити сего.

— Я випростував ся як стій. Така постаюва Неда здивувала мене чимало. Я хотів щось відповісти, та не ставало мені слів.

— Ми згодили ся ждати на нагоду, продовжав Нед Ленд і нагода наспіла. Сеї ночі ми будемо віддалені від гішпанського берега лиш кілька миль. На дворі хмарно, вітер віє мірно і я держу вас, пає Аронакс, за слово.

— Сеї ночі о 9-ій годині, — говорив він. — Я перестеріг Конселя. В той час капітан Немо сидітиме в своїй каюті, а може і в ліжку. Ніхто не може нас бачити. Консель і я дістанемось до середних сходів, а ви задержитесь в бібліотеці готові на наш знак. Весла, машт і вітрило суть в човні. Мені вдало ся навіть дістати деякої поживи і оден англійський ключ до відручуваня шруб, якими човен прикручений до Навтілюса. Все отже готове до вечера.

— Але море погане.

— Так, з сим треба буде бороти ся. Свобода є гідна доброї заплати. Човен маємо сильний, і сих кілька миль переїхати не тяжко. Завтра ми можемо бути вже пару сот миль від берегів. Коби лиш обставини дописали нам, а ми певно коло 10-тої а 11-тої години висядемо на сухій землі, живі або мертві. Отже до побаченя в ночі.

По сім Канадиєць відійшов, а я майже остовпів. Мій впертий товариш не дав мені навіть часу обговорити сих подій, і в сім він мав повну рацію. Що бувби я сказав на се? Се була дійсно нагода втікати. Я не міг цофати свого слова і сим півечити будучність своїх товаришів. Завтра може капітан Немо забрати нас далеко від землі.

Саме тоді досить сильний свист давав знати, що Навтілюс западаєть ся під води Атлантику.

Для мене був се сумний день. Я не міг погодити ся з гадкою утечі і з залишенем моїх недокінчених підводних студій. Переді мною ставали дивні привиди. Раз я бачив щасливий поворот на суху землю, то знова радий був таким випадкам, які унеможлиблювали пляни Неда

Два рази заходив я до салюну, дивився на компас, щоби переконатися, чи Навтілюс зближується, чи віддаляється від берегів. Та все було однакове. Я мусів отже готовитися до утечі. Хотів забрати з собою свої записки, більш нічого.

Дальше, я розбирав, що подумає про сю нашу утечу капітан Немо. Яке лихо причинить для нього наша утеча, або що він робити ме на случай нашої невдачі? Без сумніву я не мав причини нарікати на него, противно його гостинність була понад всякі сподівання. Лишаючи його я не почувався винним, ніяка присяга не зобов'язувала мене.

Я вже не бачив його кілька днів і не знав, чи ще побачимося перед нашим відходом. Я був рад і ріяночасно боявся. Наслухував, чи не почую його кроків в суміжній каюті. Мною заволодів великий неспокій, а години ставали дуже довгі.

Мені подали обід після звичаю. Однак я їв мало і покинув стіл о 7-ій годині. Сто і двацять мінут відділювало мене від хвилі, коли я мав зеднатися з Недом. Мое роздражнене змоглося, мій живчик бився скорійше. Я ходив то сюди, то туди, щоби в сей спосіб успокоїти свої нерви. Гадка нещастя ще найменше мучила мене, однак можливість відкриття наших плянів ще перед утечею з Навтілюса іритували мене до краю.

Я бажав ще побачити салюн. Зійшовши по сходах в долину я вступив до музею, де пережив тільки приємних і користних годин. Оглядав всі його богатства і скарби, як чоловік сказаний на вічне вигнане. Сі дива природи і штуки, які поглючували всю мою увагу, мав я покидати на завсігди! Я рад був ще поглянути через віконця в салюні на води Атлантику, та вони були зачинені і вкриті сталевую бляхою.

Переходячи через салюн я зблизився до дверей, які відчинялись до капітанової каюти, а які на мое велике здивоване були відхилені. Я цоннував мимоволі. Коліска капітана Немо був в своїй каюті, він міг мене побачити. Та в каюті не було нікого. Я відчинив двері і ввійшов до середини.

Нагло годинник вибив осьму годину. Перший удар молоточка протверезив мене. Я трясся, неначеб якийсь не-

видиме око заглянуло в мою найглубшу тайну і скорейко вийшов з каюти.

Очі мої задержались на компасі. Напряма судна був все ще північний, мильомір показував міриу скорість, а манометер 60 стій глибини.

Вернувшись до своєї каюти, я вбрав ся в теплу одіж — морські чоботи, вдрячу шапку, довгий льняний плащ, підшитий шкірами з морських собак і був готовий в дорогу. Обороти одні переривали тишню, яка царювала на судні. Я наслухував уважно. Ніякий голос не доносив мені про Недову невдачну утечу. Смертельний страх повис надімною і я надармо силував ся відшукати свою звичайну холодність.

Кілька минут до девятої я приложив своє вухо до капітанових дверей. Ніякого шелесту не чути. Я вериув ся до сальону. Тут такий самий спокій. Примістившись при дверях, найбільших до середних сходів, я ждав на знак від Неда.

Саме тоді тремтячий звук шруби значно ослабнув, а опісля зовсім занімів. Тиша була переривана тепер тільки битєм мого власного серця. Вкінци дало ся чути легке стрясене. Навтілює спочив на дні океана. Мій неспокій збільшив ся. Знак від Неда не приходив. Я вже хотів побачити Неда і відрадити його від задуманої утечі. Я чув, що ми плили не при нормальних услівях.

В сей момент двері від сальону відчинили ся і до середних вийшов капітан Немо. Він побачив мене і без церемонії почав приязним тоном:

— Ах, пане! Я шукав за вами. Чи знаєте ви гісторію Гішпайї?

В положеню, в яким я знаходив ся в ту хвилю можна знати гісторію рідного краю на память, а через таке замішане я не мігби і слова сказати про ию.

— Щож, — продовжав капітан Немо, — чи ви чули мое питане? Чи знаєте ви гісторію Гішпайї?

— Дуже мало, — відповів я.

— Маємо вчених людей, яким треба ще вчити ся, — сказав капітан. — Ходіть, сядьте, а я розкажу вам цікавий з неї епізод. Тільки слухайте; ся гісторія цікавити вас буде і pomoже вам розв'язати одно питане, якого ви не могли доси зрозуміти.

— Я слухаю, капітане, — сказав я, не знаючи, до чого провадить мій бесідник і непевен, чи предмет його бесіди не стоїть в звязи з нашою задуманою утечею.

Пане, коли позволите, я розпічу ще від 1702 р. Ви певно мусите знати, що ваш король Людвик XIV, в переконанню, що вистарчить сильному сего міра лиш кивнути пальцем, щоби підбити піринецький півостров, посадив на гішпанським престолі князя з Анжу, свого внука. Сей князь панував досить кеиско під іменем Пилипа V., і мав проти себе сильну партію за границею. В дійсности королівські двори Голляндії, Австрії і Англії заключили договір в Газі з наміром вирвати корону гішпанську від Пилипа V., а вложити єї на голову архикнязєви, якого завчасу охрестили Карлом III.

Гішпанія мусіла оперти ся такій коаліції, тільки в неї не було ані жовірів, ані моряків. Розходило ся тут о гроші, які мали прийти з Америки, наладовані на їх власні кораблі. При кінци 1702 р. вони ожидали приходу своїх богатств під охороною французьких кораблів, якими в числі 23 проводив адмірал Шато-Рено. За ними гнали ся вже кораблі коаліції. Гішпанські кораблі мали іти до Кадіз, однак адмірал довідавшись, що там вже кружляє англійська фльота, рішив ся причалити до французького порту.

Гішпанські команданти спротивили ся такій постанові. Вони домагали ся, щоби їх запроваджено до гішпанського порту, если не до Кадіз, то бодай до Віго заливу, положеного на північно-західнім березі Гішпанії.

Адмірал згодив ся на їх домагане і галери вилинули до заливу Віго. Порт сей не був однак боронений і вони мусіли спішити ся з виладовуванем срібла і золота, щоби коаліційна фльота не заскочила їх там. Се було нетяжко зробити, колиб не виринула була справа ривалізації.

— Чи ви слідите за ходом подій, — питав ся капітан Немо.

— Цілковито, відрубав я, — незнаючи кінця сеї гісторичної лекції.

— Отже ідім дальше. Купці Кадіза мали привілей відбирати всякі товари наспівші з Західних Індий. Тепер намір адмірала виладовувати золото в порті Віго відбирати їм їх права. Вони поскаржили ся до Мадриту і одержали

від слабоумного Пилипа рішене, щоби галери не виландували золота, доки непрятель не заберець ся.

Тимчасом дня 22-го октобра 1702 надплили англійські кораблі до Віго. Адмірал Шато-Рено боров ся завзято,

Деякі моряки... нищпорили між розбитками...

однак бачучи, що золото попадеть ся в руки ворога, спалили і знищили кожду галеру, і все богатство пішло на дно.

Капітан пристунув. Я не розумів еше, в чім лежав інтерес сего гісторичного епізоду для мене.

— Щож, питав ся я

— Пане Аронакс, — відповів капітан Немо, — ми тепер знаходимося в тім самім Віго. І се вже залежить від вас самих довідати ся більше про сю тайну.

Капітан повстав з місця і потягнув мене за собою. Я відзєднав свою рівновагу. Сальон був темний, та віконця відчинили ся, і я поглянув через них. Пів милі довкола Навтілюса води були освітлені електричним сявом, дно було чисте і ясне. Деякі моряки в своїх водолазних убраннях нишпорили між розбитками усуваючи з них на пів зогнілі бочки і скринки, з котрих сипалось золото. Моряки добувши з розбитків сі дорогоцінні добичі вернули ся до Навтілюса, скинули з себе тигар і знова ішли за золотом і сріблом.

Я зрозумів тепер. Отсе було побоєвище, на якому потонули гішпанські кораблі, наладовані скарбами для гішпанського уряду. Тут приходив час від часу капітан Немо зі своїм Навтілюсом і визбирував сі мільони, призначені колись на борбу з ворогами. Він став спадкоємцем американського золота, здертого з Інкасів і з підбитих Фердинандом Кортесом народів.

— Чи думали ви коли, пане, — говорив він усміхаючись, — що море скриває такі багатства.

— Я знав, — відказав я, — що вартість затоплених грошей в сих водах обчислюють на два мільони тонів срібла.

— Без сумніву. Однак добути сі гроші коштувало б більше, чим їх вартість. А я не маю найменших клопотів в добуваню сих грошей і не тільки сих, але і соток інших місць, де затопили ся кораблі, зазначених на сій підводній мапі. Розумієте тепер, звідки в мене беруть ся мої мільони.

— Розумію, капітане. Тільки ви мусите знати, що ви маєте тепер ривалів.

— Яких?

— Товариство, яке дістало дозвіл від гішпанського уряду шукати злоти і срібла похорошеними галерами. Шеровці надіють ся на величезну надгороду, бо вони оцінюють сі розбитки на 500 мільонів франків.

— Пять сот мільонів було, — відповів капітан Немо, — та вже їх там нема більше.

— Саме так, додав я, — і пересторога для сих шеровців була бн актом милосердія. Тільки не знати, як вони

прилягло їй. Картярі звичайно жалують менше зв страченими грішми, чим зв своїми нерозумними ввдїями. Вкінци я жалую більше бідних людей, яким такі богатства моглиб помогчи, чим сих грошевих експльоататорів.

Сей мій висказаний погляд мусів вколоти до живого-квпітаив Немо.

— Чи ви думаете, — говорив капітан подражениий, — що богатства суть страчені в моїм посїдаю? Чи ви думаете, що я звдя себе самого збираю сї скарби? Хто говорив вам; що я не роблю доброго вжитку з них? Чи ви думаете, що я не розумію положеня бідних люднї і гнетених народів на сїй зсмли, та що я не вмю помагати нещасливим і мстити ся за невинних? Невжеж ви не розумієте того?

Капітан Немо замовк при сих послїдних словах мабуть жалуючи, що сказав і так за богато. Та з сего не зрозумів, що який би там мотив не був, задля якого капітан мусів шукати свободи і незалежнсти в морськнх пропастях, все таки він був чоловіком, якого серце било ся для людськнх терпїнь, для угнетених народів і одиниць. І тоді доперва зрозумів я, куди дїлись сї мільони, які вислав капітан Немо тогди, коли Навтілюс знаходив ся близько острова Крети.

РОЗДІЛ ІХ.

ЗАТРАЧЕНИЙ КОНТИНЕНТ.

Слїдуючого ранка 19-го лютого Канадонець прийшов до моєї каюти. Я був приготований на його відвідини. Він виглядав дуже розчарований.

— Щож, паие, — сказав він.

— Щастє. Нед, було проти нас вчера.

— Так, капітан станув зі своїм судном в ту години, коли ми мали вже покидати його.

— Він мав дїло в своїм банку.

— В банку?

— Я розумію океан, в якому його богатства суть безпечийші, чим в державннх скриниях.

Опісля я розказав Канадійцеви про випадки мииувшої ночі, надїялсь в сей спосіб відтягнути його від пляив

утечі; та наслідки мого оповідання були такі, що Нед жалувався на неможливість оглянути боевища в Віго сам на сам.

— Одинок, — говорив він, — все ще не страчене. Другим разом ми муємо мати успіх, хочби навіть сеї ночі...

— В яким напрямі пливе Навтілюс, — я спитався.

— Не знаю, — відловив Нед.

— Побачимо коло полудня.

Канаднець вернув ся до Конселя. Як тільки вібрався, ввійшов до салюну. Компане показував полудневний полуднево-західний напрям. Ми нахилили пятами на Європу.

На мапі ще не зазначено було положення нашого судна. Пів до дванадцятої випорожнено збірники і Навтілюс виплнув на верх оксана. Я побіг на поміт. Нед Ленд вперев мене. Не видко було жадної землі, лиш вітрила на виднокрузі, ждучі на вітер, щоб обіхати кінчину Доброї Надії. На дворі було хмарно. Нед шалів, бо через хмарн не можна було доглянути нічого, а головн сподіваної землі.

В полудне сонце виглянуло на хвильку. Однак вітри змагалнесь і ми муслім сховати св до середнин.

Годину пізійше Навтілюс був вже на 16'17' довжини, а 33°22' ширини або 300 миль від найблизшого берега. Не було тепер вже як втікати, і Канаднець бієн ся, довідавшись нід мене про положене Навтілюса.

Я сам не журив ся сим дуже. З мене неначе спав тягар і я почував себе значно спокійнійшим. Сеї ночі коло 11-ої години відвідав мене несподівано капітан Немо. Він питав ся мене дуже ласкаво, чи не змучений я вчерашньою увагою. Я відповів заперечуючо.

— Коли так, пане Аронакс, то я пропоную цікаву прогульку.

— Пропонуйте, капітане.

— Досе ви бачили підмореські пропасти тільки в день, в сонішнім освітленю. Чи хотілиб їх побачити в нічну темінь.

— Дуже радо.

— Кажу вам наперед, що дорога буде тяжка. Треба буде йти далеко і вилзати на гору.

— Се ще більше цікавить мене, я готов йти з вами.

— Ходіть, пане, вберемо ся в наші водолазні убрання.

В гардеробі ми не застали нікого. Капітан не згадував ні слова про моїх товаришів. За кількв мінут ми були вбрані в нашу аодну одежу, а на плечах приміщені були збірники з аоздухом. За електричні лямпки неначе забули. Я пригадав за них капітанови.

— Воин буинб безужиточні, — була його відповідь.

Мені здавало ся, що я не чув добре його слів, однак не смів повтаряти питання, бо його голова аже сховвла ся і так в моюяну кулю. Я скінчна вбирати ся, і чув, як хтось всунув в мою руку закуту палню, а за кілька хвилин ми станули на дні Атляитику, 300 ярдів глибоко під водою. Була майже північ. Води були дуже темні, та капітан показував мені на червоче місце в віддаленю двох миль від Навтілюса. Що се був за вогонь, звідки він брав ся, та як освічував він водну масу, я не міг сказати. Досить, що світло се було достаточним нашим провідником і впарат Румкорфа був зовсім злишний.

По дорозі чути було якийсь шелест над головою. Часами шелест сей ставав безперервний, та я зрозумів вкінци його причину. Був се густий дощ, який бив по філях і робив на мене вражінє, що ось ось перемокну наскрізь. Серед води! Я аж засміяв ся з такого пересуду. Та в такім грубім водолазнім строю чоловікови здаеть ся, що знаходить ся не серед води, а в якійсь троха густійшій атмосфері, чим сій над нашою землею.

Незадовго дно стало каминсте. На ньому показались тисячнї світлїка дрібненьких зьвірннок морських, і на них часто ховзалась моя нога, та закута палиця піддержувала мене. Обертаючнсь, я ще бачив блїде світло Навтілюса. Однак рожеве світло перед нами яснійшало і освічувало все довкругн. Присутність такого світла під водою дивувала мене дуже. Чи було се електричне сяєво, чи якесь невідоме нам земельним дикунам природне явнще, чи може вкінци людська рука дала йому початок? Чи не капітанова рука в сьому? Можливо, що се нова селнтьба капітанових товаришів і приятелїв, яких він мав тепер відвідати, а котрі так само як і він ведуть дивну господарку. Такі і подібні гадки шибали в моїй голові. І в твкім настрою, подражняванім ще новими чудами, які минали перед нашими

очима, я зовсім не дивувався би ся, колиб побачив на дні моря одно з підморських міст, про які мрив капітан Немо.

Наша дорога ставала що раз то яснійша. Біле сяєво виходило лучами з вершка гори 800 стіп високої. Та дійсности се була лише луна, а само жерело сего невиясного світла був вогонь на противній стороні гори.

Капітан Немо нігде не приставав. Він знав добре скрачати дорогу. Я йшов з незахитаним довірем. Він був для мене морським геїєм і коли він постував вперед, я любувався його високою, темною фігурою, відбитою на темнім тлі горизонту.

Була вже перша година, коли ми прийшли до підніжжя гори. Щоби вилізти висше, треба було спинити ся прикрими стежками серед великого ліса.

Так! Ліс мертвих дерев, без листя і соків, дерев скам'янілих під впливом води, між якими тут і там лежали великанські сосни. Стежки обложені були яодними ростинами, а по боках висів цілий світ черепашиних животиин. Я спинався по сказах, перслазив через стояпи, продирав ся через морські шалвії, які звисали від одного дерева до другого, вистрашчував рибки, які перслітали від галузки до галузки. Помимо тяжкої праці я не був ятомлений, а сміло постував за своїм невтомимим провідником. Що за видовище! Як його описати? Як змалювати вигляд сих лісів і скал в тім середнику — яких долішна часть була темна і дика, а верхня прибрава рожевими красками сего світла, яке ще води в десятеро красили. Ми вилазили на великі скали, які опісля западали ся в бездонні пропасти, з глухим шумом лявіни. На право і ліво розбігались темні галери, а там знова розкривались широкі поляни, иначе вироблені людською рукою і я не раз питав себе, чи не явить ся переді мною який житель сих підморських околиць.

Та капітан Немо все ще спинався. Я не міг лишати ся позаду. Моя палиця була знаменитим помічником. Один кепський крок міг спричинити катастрофу, та я йшов сміло без найменшого завороту голови. Тепер перескочив я через прірву, яка певно задержалаб мене, колиб се було на сухій землі. Опісля переходив через непевний ковбок дерева, який був перекинений через пропасть, не дивлячись зовсім під ноги.

Там монументальні скали, нахилені на своїх неправильно вирізьблених основах, перечили всяким законам рівноваги. З поміж них вистрілювали дерева, як фонтани під сильним напором, піддержуючи другі дерева, а сі зношені піші. Природні нежі, великі шкарни нахилили ся під тим кутом, якого закон тяготіння не дозволяв би на порхній землі.

За дві години після того, як ми покинули Навтілюса, ми вступили область дерев. Сто стіп понад нашими головами підніс ся верх гори. Деінде стояли закамешні корчі, а з під наших ніг пурхали рибки, таке шавки серед травиці. В скальних заломках, глибоких яскравих снігли величезні морські потвори. Крок моя стинала ся, коли я побачив в попередній дорогі звідувчиків або страшиці щипці замиканючі ся в тіни якої ями. Між світливих точок світло ся ясно в пітьми. Були се оші великих раків, схованих в своїх дірах.

Ми вийшли на першу терасу, де ждали на нас піші чуда. Перед нами лежали мальовничі руши, які зраджували руку чоловіка. Були се великі купи каменя, між якими можна було вирізнити невпрази і темні форми замків і святинь, прибраних безграничним числом цвитучих зоофітів, над якими морські шалвії виробляли ростинне накривало. Що се за країна, яка сплила ся в морських пронастях? Які люди складали сі каміні і скали? Де я опинив ся? Куди завел мене фантазія капітана Немо?

Я хотів питати його, тв в тому захопленю я вхопив його за рамя. Та він трясачи головою і вказуючи пальцем на найвищий пункт гори, неначе говорив:

— Ходіть за мною, ходіть висше!

Я ішов і за кілька хвилини виліз ив сам верх, який підняв ся на десять ярдів понад всею тою скалистою масою.

Я подивив ся в долину, звідки ми вийшли. Гора не виросла писще чим на сім або вісім сот стіп понад уровень долини. Але по другій стороні долина западвла далеко глибше. Мої очи кинулись через широкі простори освітлені ярким блеском. В дійсности був се вулькан.

50 стіп низше верха, серед дощу, каменя і обривків, великий кратер викидав ляву, якв огнистою струєю падала в водну пропасть. В сей спосіб вулькан освічував долішну

часть рівинни, як величезне лучиво. Полум'їни а ньому не було, бо в воді не можливо їй без воздуха жаріти. Однак сама лява була майже біла від горячи і боролась завзято з аодою, яка клекотіла при стрічі з нею.

Гам в долині лежало зруйноване місто...

Рвучі струї ляви разом з витвореними газами летіли в долину аж до стіп гори, як колись ляви Везувія сплинали на Terra del Greco.

Там в долині, перед моїми очима лежало зруйноване

місто — з западеними дахами, розваленими святинями, лежачими на землі колюнами, по яких можна ще було пізнати тусканську архітектуру. Дальше знова рештки водопроводу, основи Акрополіс з слідами Партеону, останками портових забудовань, які разом з купецькими кораблями і галерами пішли під води оксана. Вздовж довгих ліній, себто улиць, виставали рештки мурів — правдиві Помпсі під водами. Ось що показував мені капітан Немо.

Де я знаходив ся? де я був? Я мусів довідати ся за всяку ціну. Я хотів говорити, однак капітан застановив мене рухом руки і брючи кусень крейдового каменя підійшов до скали і написав на ній слово:

Атлантида.

Що за світло тронуло мій ум. Атлантида, старинне Меропіс Теономпа, Атлантида Плятона, ся земля, якої існуване заперечували такі учені, як Оріген, Ямблїхус, Мальте-Брун і Гумбольдт, була перед моїми очима, зі всіма доказами постигнувшої єї катастрофи. Так отже ся заповна сторона лежала поза Европою, Азією і Лібією, поза стовпами Геракля, де проживали сильні Атланти, проти яких старинні Греки спрямували свої перші війни.

Ведений дивним провідінем, я ступав по горах сеї країни, дотикаючись рукою руїн, тисячі років старих, сучасних може геологічним періодам. Я лазив в місци, де ходили колись сучасники першого чоловіка.

Підчас коли я старав ся зятимити кожду дрібничку сего краєвида, капітан Немо стояв неповорушлий, неначе закамєнілий в німій екстазії, опершись на мошистий камінь. Чи мрїв він про сих людей, давно затрлчсних? Чи не за тим прийшов сюди сей загадочний чоловік, щоби набрати свіжих сил в гісторичних спогадах і відсвіжити ся житем старинних людей; він, що не хотів жити теперішним житем? Щоб я не дав за се, щоби знати його гадки, розуміти їх! Ми так стояли тут через одну годину, оглядаючи цілу рівнину, освічену жаркою лявою, яка часами дуже ясила. Раптовні дрожая перелїтали понад гору, глухі авуки передавані водою відбивались з маєстатичною повагою. В ту мінуту появил ся крізь водну масу місяць, заливаючи своїм сявом погребаний континент. Був се тільки відблеск, та який пречудний ефект! Капітан встав, поглянув

в останнє на безмежну рівнину, а потім почав ся відворот. Ми зійшли з гори скоро, і перейшовши через мінеральний ліс я побачив ліхтарню Навтілюса, ясну як зоря. Капітан йшов прямо до неї, і ми дістали ся до судна з хвнлею, коли перші сонячні лучі забілили поверхню океана.

РОЗДІЛ X.

ПІДМОРСЬКІ ВУГЛЯНІ КОПАЛНІ.

На другий день, 20-го лютого я пробудив ся пізно. Втома вчорашиього дня продовжила мій сон аж до 11-ої години. Вбрав ся скорейко і метнув ся, щоб побачити, який тепер напрям Навтілюса. Інструмент показував знова полудневий напрям, скорість 20 миль, а глибину 100 ярдів.

Роди риб не різнились тут від знаних мені дотепер. Величезні скати, довгі на 5 ярдів і з великою силою вискакували понад воду, людоїди різних родів, а передовсім оден з них, глявкус, довгий на 15 стій з трикутними, острими зубами і прозорим тілом, майже невидним в воді.

Серед костистих риб Консель запримітив чорнавих макаїр довгих на 3 ярди, з верхією щокою видовженою в острій меч; породу ясної краски, звісну ще за часів Арістотеля під іменем „морських дракоїв”, небезпечну під час ловлі через свій найженний шпилькований хребет; меч-рибу довгу на 8 ярдів, яка пливає великими стадами і також заосмотрену довгим мечом. Риба ся живить ся ростинами радше, чим мясом.

Коло четвертої години дно з болота змішаного з каменілими деревами ставало більш камінисте, засіяне де-не-де куснями базальту, лави і сіркового обсідіану. Я думав, що за сею рівниною слідувати муть гори і після кількох розмахів Навтілюса показала ся на полудневім горизонті висока стіна, яка заступала всяку дальшу дорогу. Її вершок очевидно переступав уровень моря. Мусить се бути якийсь острів — оден з канадійських, або Зеленої кінчини. На карті не зазначено було положеня судна, можливо навмисне, щоб я не знав, де знаходимо ся. На всякий случай така стіна здавалась означати границю Атлантиди.

котрої ми переїхали лиш маленьку частинку.

Я був би сидів ще довго при віконці і оглядав красоту моря і неба, колиб віконця були не зачинились. Тоді саме Навтілюс приїхав під саму стіну і що він тепер зробить з собою, я не міг вгадати. Я вернув ся до своєї каютн. Судно не рухалось більше. Я положив ся до ліжка, щоби по кількох годинах сиу встати, та була вже 8-ма година рано на другий день, коли я прийшов до сальону. Навтілюс плив на поверхни. До середини доходили кроки з помосту. Я прийшов до отвору, який був відчинений. Однак місто денного світла я знайшов ся серед глибокої п'тьми. Де ми є? Може се була еще ніч? Ні, одної зорі не видко було на небі.

Я не знав, що думати, коли почув близько себе голос:

— Чи то ви, професор?

— Ах, капітан, де ми знаходимо ся?

— Під землею, пане.

— Під землею, — скликнув я. — А Навтілюс пливає ще?

— Він завжди пливає.

— Але я не розумію.

— Заждіть кілька хвилин, аж нашу ліхтарню засвітять, а тоді ви розглянете ся по місці.

Я стояв на помості і ждав. Темнь була так густа, що я не міг навіть бачити капітана Немо. Однак дивлячись прямо до гори я завважав там невиразний блиск в формі колеса. Нараз блиснуло світло ліхтарні і розігнало темиоту. Я примкнув на хвилюк поражені очі, а потім знова подивив ся. Навтілюс стояв на місці близько одної гори, яка служила за примісток. Навколо озера стояла одна кругла стіна, довга в промірн на дві милн, а довкола на шість милн. Уровень озера мусів бути такий самий, як і моря, з котрим воно мусіло бути в злуці. В горі стіни творили на-че якесь склепінє, з отвертою серединою, через яку я бачив блиск світла, очевидно денного.

— Де ми є, питав ся я.

— В самім серці вигаслого вулькану, яке виповнилось водою і в сей спосіб утворило озеро. Підчас вашого сиу, професоре, Навтілюс дістав ся тут через канал, який є скритий під водою, а широкий 10 ярдів. Се є ідеальна

пристань, таємнича і закрита зі всіх боків. Покажіть мені на берегах ваших континентів або островів хоч одну таку пристань, яка давалаб вам такий захист перед всякими можливими бурями.

В самім серці вогнистого вулькану.

— Безперечно, — відповів я, — ви тут безпечні, капітане. Хто мігби вас дістати в серці вулькану?

— Так, його кратер наповнений колісь лявою, газами

і полумінею, тепер достарчає нам свіжого воздуха.

— Але що се за вульканічна гора?

— Се оден з тих численних островів, якими так засіяне отсе море — для кораблів се звичайна піскова лавиця, а для нас великаєська печера. Случай відкрив її і через се добре мені прислужив ся.

— А якаж корньсть з такого приютв, капітане? Навтілюс не потребує порту.

— Так, се правда; алеж він потребує електрики, а для виробу електричної сили, треба содіюм, а содіюм вирабляємо з вугля, яке дістаємо з майши. Тут власне в морю знаходять ся поклади вугля, втвореного з лісів, які ще в геологічним періоді скаменіли і перетворились в вуголь. Для мене се певичерпана майша.

— Так отже твої моряки стають тут майсрамі, пане капітан!

— Дословно. Сї майши тягнуть ся під водами, подібно як майши в Ньюкестл. Моряки мої, вбрані в водолазиу одезу, добувають тут вуголь, якого я не прошу денде. Коли я спалюю сєй вуголь для добутя соди, то виходячий через кратер дим надає йому вигляд дійсного активного вулькана.

— І ми побачимо ваших товаришів при праці.

— Ні, не сим разом. Мєсї спішио дальше їхвти. Я ще маю досить содіюм. Коли ви хочете оглянути се озеро, то мусите робити се сегодия, паис Ароіакс.

Я подякував і пішоп за своїми товаришами, які ще не вийшли з своєї каюти. Я попросив їх на сю прогульку і вони сєйчас вийшли на поміст. Коисель, який ніколи не дивував ся нічому, дивив ся на все, як на щось природне. Але Нед Ленд шукав тільки за якимсь виходом з сєй печері. Поснідавши, ми вибрались до гори.

— Тепер ми знова на земли, — сказав Коисель.

— Я не називаю сего землею, — пробурмотів Канадєць. — В додатку ми не є на ній, але під нею.

Між стїями гори, а водами озера був пісковий беріг, в найширшій місци 500 стіп довгий. По сїм березї можна було сміло обійти озеро. Але підніжа високих стін були твердою скалою, покритою вульканічними стовпами і величезними пумесовими камінями, лежачими цілими купами.

Прочищені і вишліфовані в вулканічному вогні вони блищали тепер від електричного світла. Мікові порошокни піднималися з під ніг в гору і виглядали як хмари іскор. Дно тепер значно піднялося, і ми лізли по похилостях, або западених долинках, та уважно ступали ногами по тих коигльомератах, незваних з собою жадним цементом, і ховались по шклинних трахітах, зложених з кришталів, фельдшпату і кварцу.

Вулканічна природа сего великанського заглиблення потверджувалась на кождім кроці, і на се звернув я увагу своїх товаришів. Уявіть собі, говорив я, коли сей кратер був наповнений кипячою лявою, і коли ся маса плина піднімалась аж до вершка сеї гори.

— Я уявляю собі досконало, — сказав Консель. — Але поясїть мені, чому Великий Архітект, застановив операції, чому сю ніч замінив в спокійне озеро?

— Дуже можливо, тому, Консель, що якесь потрясення від океаном відчинило сеї канал, яким послужив ся Навтілюс. Після того води Атлантики рушили до середниї гори. З того повстала страшна борба двох елементів, яка скінчилась побідою Нептуна. Але багато віків минуло з того часу, і тепер затоплений вулкан став ся спокійною печерою.

— Дуже добре, — відповів Нед Леид. — Я приймаю, поясниє. тільки в нашім власнім інтересі я волівби, щоби сей канал був зявив ся над поверхнею моря.

— Алеж, приятелю Нед, — сказав Консель, — колиб канал був над водою, Навтілюс бувби не потрапив переплисти через нього.

Ми дальше спинали ся до гори. Стежки ставали що раз то стрімкіші і вузкі. Глибокі ями, які ми муїли переходити, зустрічали їх часто. Треба було оминати скали. Ми сунули ся на колїнах. Конселів дотеп разом з силою Канадийця поборювали всякі перешкоди. На височині 30 стіп природа зсмлі змінила ся. На місце трохіту прийшов базальт, а між верствами базальту вились довгі струї ляви, а місцями великі коври сїрки. Ясніше світло продиралось через верхню шию кратера освічуючи по троха вулканічні заглиблення на віки скриті вутр сеї вигаслої гори. Ми муїли занехати наш дальший хід на височині 250 стіп через

непроходимі перешкоди. Дорога стала прямовісною, а далше переходила в лук. Появили ся рослини, корчі і кілька дерев виростало зі стін. Я закримітив кілька молочників, з яких витікав їдкий сік. Гемотропи сумно похитили свої китиці цвітів, без краски і запаху. Місцями росли хризантеми під альпоесами з довгими, плакснвими листками. Між струями ляви виглядали маленькі фіялки з деяким запахом, який я нюхав з великим задоволенем. Запах є душою цвітів, а морські цвіти не мають власне душі.

Ми прийшли до групи великих драконових дерев, які своїми коріннями порозсували на боки скали. Нед Ленд на їх вид скликнув:

Ах, пане, улій, улій!

— Улій, — відповів я рухом недовіря.

— Так, улій. — відповів Канадонець, — з пчолами дівкола нього.

Зближившись до нього я мусів повірити своїм очам. Коло діри проверченої в однім з драконських дерев крутилась тисяча цих геїяльних комашок, знаших скрізь по канадійських островах, а яких продукт такий солодкий. Зовсім природно Канадонець хотів назбирати троха меду і я не міг противити ся сьому його бажаню. Він запалив кілька сухих листочків, змішаних з сіркою і почав димом виганяти пчіл. Поволи пчоли вилітали з улія, з якого вкінци Канадонець добув кілька кварт чудного меду.

— Коли змішаю сей мед з соком з хлібового дерева, потрактую вас смачним тісточком, — розказував з захватом Канадонець.

Після того ми рушили далше. На кождім скрутї ми дивили ся на озеро, ціле освітлене світлом Навтілюса. Судно лежало на воді неповорушне. На помостї чї під горою вештались моряки, яких темні тіни відбивались на освічених боках печері. Тепер ми йшли по хребтах, на яких спочивало склепїне. Тут побачили ми, що пчоли не були однокими представниками звїричного світа внутр вулькана. Хижі птахи літали в тіни, або втікали зі своїх гнізд на вершках скал. Канадонець цілий тряс ся на вид сеї дични. Не маючи стрільби він послугував ся камінцями і по кількох невдалих пробах вдалось йому зранити чудового птаха. Заки однак він дістав його, двайцять разів ризнував своїм житєм. Ми

мусіли тепер злазити ближше берега, бо хребет ставав невигідний. Над нами виглядав кратер, як горло жерела. З того місця видко було зовсім добре небосклін, а хмари, розігнані вітром лишали за собою на вершці гори свої мрачні рештки, доказ на се, що не літали високо, бо всего сім або вісім сот стій над уровнем моря. Через пів години ми зійшли до берега. Тут подибали ми морський криштал, ростинок, яку дуже добре квасити. Консель назбирав її цілий оберемок. Що до звіряток, то можна їх було тут начислити тисячі. Найбільше всяких родів раків, черепашок, хамелеонів і їм подібних. За три чверти години ми скінчили нашу прогульку довкруги озера і вернулись до судна. Залога скінчила ладувати їдідом і Навтілюс міг вибрати ся звідси кожної хвилі. Та капітан Немо не давав ніякого приказу. Можливо, що він ждав до ночі, щоби захвати в тайні перед нами підморський персізд. На другий день Навтілюс брив дальше під водами Атлантику.

РОЗДІЛ ХІ.

САРГАСОВЕ МОРЕ.

Того дня Навтілюс перепливав через одну замітну часть атлантийського океана. Мабуть всякий знає про існування струї теплої води, під іменем „Гольфштром“. Починаєть ся він в мексиканськїм заліві і на 25° півн. ширини ділить ся на дві струї, з яких головна пливе до берегів Ірляндії і Норвегії, а друга завертає на полудне коло азорських островів торкає беріг Африки і вертає до Антілії. Ся друга струя замикає своїм колесом теплої води сю частину холодного і спокійного океана, названу морем Саргасо, правдиве озеро в отвертім Атлантику. Сій струї треба три роки часу на се, щоби оплунути раз довкруги сего озера. Такі сторони відвідував тепер Навтілюс. Були се чисті луги, засіяні морськими рослинами і тропікальними ягодами, так густими, що судно ледви продирало ся через них. Щоби шруба могла свобідно обертати ся, капітан Немо провадив судно кілька ярдів під водою. Слово Саргасо походить від гіспанського слова *sargasso*, — яке означає ягідну биллику, яка головню росте в сім морі.

Учений Морі, автор „Фізичної Географії Кулі Земської” подає такі причини, чому ті рослини такими масами ростуть в сій спокійній часті Атлантику. Одношким можливим поясненем, каже він, є загально звісний досвід. Коли вкинемо в вазу, наповнену водою кілька дрібних куснів корка, або иншого пливучого тіла і заколотимо воду в одну сторону, то по хвили всі кусники зберуть ся на середній воді, де вона найменше крутить ся, де вона найспокійніша. В нашім випадку Атлантик є вазою, гольфштром представляє рух довкола в вазі, а море Саргосса є сим спокійним місцем на яким зібрали ся рослини.

Я приймаю таке пояснене Морого, бо сам переконав ся про його стійність в Саргасовім морі, де кораблі не пливають. Над ними пливали всякі предмети, накопичені між сими червоначистими рослинками, ковчки дерев з Андів або Скалистих гір, занесених ріками, Амазонкою, або Міссіссіпі, численні розбитки, останки корабельних дощок і стовпів, які обтяжені всякими черепахами не можуть вже більше двигнути ся на поверхню моря. І час оправдає другу опінію Морого, після якого сі всі субстанції з часом скаменіють через ділане води і втворюють нові невичерпані майни вугля — як резерву зготовану занопадливою природою на час, коли люди вичерпають майни континентів.

Цілий день 22-го лютого ми провели в Саргасовім морі, де риби, що пасуть ся на морських рослинках мають подостатком поживи. На другий день океан прибрав знова свій вичайний вигляд. З того часу через 19 днів, себто від 23-го лютого аж до 12-го марта Навтілюс крутив ся по середній Атлантику, перепливаючи в день не більше як 200 миль. Капітан Немо хотів очевидно сповнити програму своєї підморської вандрівки і мені здавалось, що він думав вертати ся попри кінчину Доброї Надії на води Австралії. Нед Леид побоював ся сего, бо в таких широких морях, без островів, ми не могли і думати про утечу. Ми мусіли в такім разі здати ся на ласку, бо перебоем не získали нічого. По скінченю сеї вандрівки, можливо капітан згодить ся на нашу свободу під услівем, що присягнемо на свою честь, що ніколи і нікому не викримо істнованя такого судна і таких людей. Сю справу треба буде обговорити з капітаном. Але чи був я свободним до-

магати ся свободи для себе і своїх товаришів? Чи не постановив капітан вже на самім початку, що тайна його життя вимагала нашого сталого увязисня на Навтілюсі. І чи сих чотири місяці мовчання не було для нього заявою згоди на таке його рішенє? Чи не краще булоб зовсім не вертати до такої з ним дискусії, щоб не викликувати непотрібного в нього підозріння і сим вбивати на будуче неодної, можливої доброї нагоди.

Через 19 днів висше вже згадуваних нічого замітного не приключалось нам в дорозі. Я мало коли бачив капітана, який був завсїгди зайятий. В бібліотечі дуже часто заставав я книжки відчинені, особливо книжки про природу. Моя книжка про підморські пропасти, перечитувана шим була повна заміток, які дуже часто опрокидували мої теорії і системи. І того рода полемікою капітан вдоволяв ся а рідко коли перечив ся словами зі мною. Часами я наслукував в почи підчас спочинку Навтілюса на філях морських. В тій частині нашої ваидрівки ми їхали цілими днями на поверхни. Крім кількох вітрильних кораблів в дорозі до Індій не здибали нічого більше. Одного дня одси китолов слїдив за нами в перекоянню, що бачить перед собою величезного кита. Та капітан Немо скоро покінчив сю погоню поринаючи під воду. 13-го марта Навтілюс пристанув. Капітан Немо взяв ся до помірів глибини, що мене дуже інтересувало.

Ми зробили доси 26,000 миль. Положенє наше на карті було зазначене на $45^{\circ}37'$ полуд. ширини, а $37^{\circ}53'$ захід. довжини. На сих водах капітан Деигам не міг відкрити дна при 14,000 ярдах, а таксамо лятіант американської фрегати, Паркер, не міг діткнути ся дна при 15,140 ярдах. Капітан Немо старав дістати ся до дна океана спрямовуючи своє судно під 45 кутиим степенем з водою лінійєю Навтілюса. Опісля шруба з великою силою почала свою роботу і під напором корпус Навтілюса дрожав, як звичайний акорд і западав ся під воду.

При 14,000 ярдів глибоко я бачив якісь чорні верхи вистаючі з поміж води; могли се бути верхи високих гір, як Гімалая, або Монт Б'янк, або ще висших. Навтілюс спускав ся ще низше помимо великого напору. Стальові плити тріщали при своїх споєнях, штаби гнули ся, перего-

роди стогнали. Віконця в сальоні пеначе нагнулися до середини під натиском водн. І ся сильна будова булаб певно подала ся, якби після слів капітана не потрафила ставити опору, як солідне тіло. В снх пропастях я бачив ще деякі черепахи, серпулі і снішорби, всі живі; та скоро всяке звівринне жите зникло. Судно заглибилось на 16,000 ярдів і стінн Навтілюса вндержували напір 1,600 атмосфер, або 3,200 фунтів на кожднх дві пятнх квадратного цяля цілої поверхні судна.

— Що за положене, — скликнув я. — Бути в таких глинбокнх сторонах, де ще ніяка людська нога не ступала. Дивіть ся, капітане, на сі величаві скали, сі пусті печері, де вже неможливе ніяке жите. Що за незнані світи! Чому ми не можемо заховати їх в памяти?

— Чи не хотілиб ви, — питав ся капітан Немо, — вичестн звідси щось більше, чим спогад?

— Що ви розумієте під сими словами?

— Я хотів сказати, що нічого лекшого як взяти фотографічну знимку сеї підморської околиці.

На приказ капітана Немо до сальону принесли апарат. Через широко відчинене віконце водна маса ясніла від електрнчного світла, яке розснпалось на всі боки з великою одностайністю. Навтілюс не рухав ся. Апарат уставили проти видів морського дна і за кілька хвнлин був готовий негатив, на якому видно було сі первісні скали, що ніколи не бачили світла небесного, сю найнизшу верству граніту, яка є основою кулі земської, сі глинбокі печери, вдовбані і зазначені чорним краскам, пеначеб з під касти флямандського артнста. Поза сим знова лїнія верхів гірських замндаючнх чудні краезиди. Не мож описати ефектів снх гладонькнх, чорннх і вншліфованнх скал, без моху, без одной плями, з дивнимн формамн, спочиваючнх на пісковнх коврах, яснійючнх тнсячамн красок від електрнчного світла.

Як тільки скінчила ся операція, капітан Немо дав приказ іти в гору, бо за довгий натиск, шкідливий для будовн судна.

— Ідемо знова в гору, — я заговорив.

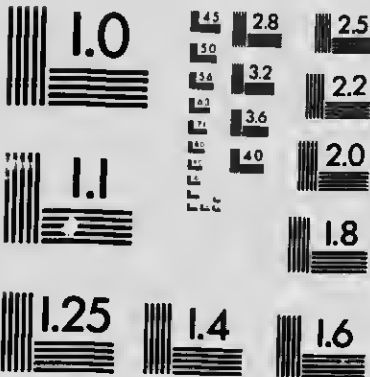
— Держіть ся добре!

Я не мав доснть часу, щобн зрозуміти таку пересторо-

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

(ANSI and ISO TEST CHART No. 2)

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 482 - 0300 - Phone
(716) 288 - 5989 - Fax

гу, коли нагло перевернувся на дивані. Навтілюс випрямився в гору і під сильним напором шрубових оборотів підіймався з подивляючою швидкістю. Все зникло і за чотири хвили судно зробивши вісім миль виринуло на океані, як летюча риба, а філі горами сивалися за ним.

РОЗДІЛ XII.

КАШАЛЬОТИ І КИТИ.

Ночами 13-го і 14-го марта Навтілюс знова привів в полудневий напрям. Я уявляв собі, що він зрівнавшись з кінчиною Рога заверше на захід, на води Тихого океана і так завершить світову вандрівку. Та на сім не стало, бо судно не змінило свого полудненого напрямку. Кудиж воно плило? Чи до бігуна? Се булаб проста шаленість. Я почав думати, що ся сміливість капітана Немо оправдувала побоювання Неда Ленда. Вже якийсь час Канадонець не згадував переді мною ні словечком про намір утечі; ніи зробився дуже мовчаливий. Мабуть за довге увязнене виплекувало в ньому страшне завзяте, від якого горіли його очі. Особливо при стрічі з капітаном. Я побоювався, щоб воно не скінчилося якимсь насильством. Того дня, 14-го марта, в мою каюту увійшли Коисель і він сам. Я спитав їх про причину їх відвідин.

Запитати вас про одну річ, — відповів Канадонець.

— Говоріть, Нед.

— Кілько є моряків на Навтілюсі по вашій думці?

— Не можу сказати, приятелю Нед.

— Я гадаю, що механізм судна не потребує великого числа прислуги.

— Певна річ, що при існуючих умовах десять чоловік позинно вистарчить.

— Чомуж однак завважав я більше?

— Чому, — відповідав я вдивляючись в Неда, якого гадки було легко вгадати. — Тому, коли я добре зрозумів життя капітана, що Навтілюс є не тільки судном, але разом і місцем приюта для тих, які подібно як і їх команда зірвали всякі звязи із сушею.

— Можливо, що так, — сказав Коисель. — На всякий

случай число людей на Навтілюсі є обмежене. Чи не могли б ви, пане сказати нам приблизного їх числа?

— В який спосіб, Консель?

— Обчисленем. Знаючи розміри судна, пане, а тим самим об'єм поміщеного в ньому воздуха, ви можете вирахувати число людей порівнюючи скільки зужитого кожним чоловіком воздуха з фактом, що Навтілюс мусить раз на 24 години відновляти запас воздуха.

Консель це не скінчив речення, а я знав вже, до чого він прямує.

— Я розумію, — сказав я, — однак таке обчислене хоч просте, не може дати вам потрібних вислідів.

— Менше о тее, — сказав Нед Ленд різко.

— Ось маєте його, — кажу я. — В одній годині один чоловік зужитковує водороксія з 20 гальонів воздуха, або в 24 годинах з 480 гальонів. Мусимо же обчислити, кілька разів по 480 гальонів має в собі Навтілюс.

— Саме так, — доповів Консель.

— Коли, — продовжав я, — розміри Навтілюса рівняють ся 1500 тонам, а один тон 200 гальонам, тоді 300,000 гальонів воздуха поділений через 480 дасть число 625. Значить, що воздух в Навтілюсі вистарчає для 625 людей на 24 години.

— Шість сот двацять п'ять, — повторив з досадою Нед.

— Однак затиште собі, що ми всі не складаємо ся навіть на одну десяту часть сего числа.

— Все еще за богато на гръох, — завважав Консель.

Канадонець потряс головою, обтер чоло рукою і вийшов з каюти не відповідаючи.

— Позвольте розказати вам одно спростоване, пане, — сказав Консель. — Бідняга Нед тужить за всім, чого не може досягнути. Його минуле жите все стоить перед його очима. Ми мусимо розуміти його. Що він буде робити тут? Нічого, бо він не є учений, як ви пане; і він не має такого замилуваня до краси моря, яке ми маємо. Він все віддасть в жертву на се, щоби вернути ся тільки до своєї рідної колиби.

Безперечно монотонність на судні мусить бути невиносима для Канадійця, привиклого до свободного і активно-

го життя. Мало тут таких випадків, якіб піддержували його пригнобленого духа. Саме того дня случай відсвіжив в ньому ясну пам'ять китоловств. Коло 11-тої години ранком Навтілюс пливучи на поверхни моря стрінув ся з вагою китів, чому я зовсім не дивував ся, знаючи, що сі звірята гонені до смерти ховають ся в верхних областях.

Море було спокійне. Ми сиділи на помості, настроєні блвгородністю спокійної і чудової днини в сих сторонах. Канадиєць — в тому він не помиляв ся — перший завважив китів на східнім віднокрюзі. Дивлячись уважно можна було бачити, як вони підіймали і ховали свої чорні хребти разом з філями в віддалі пять миль від Навтілюса.

— Ах, — закричав Нед Ленд, — колиб я був тепер на рибачькім судні, така стріча далаб мені правдиву розкіш. А тут на встид і ганьбу чоловік привязаний до сих сталевих плит.

— Що, Нед, — сказав я, — ви ще не забули своїх старих рибачьких ідей?

— Чи може китолов забути коли своє старе ремесло, пане? Чи може втомити його праця задля сеї ловлі?

— Ви ніколи не ловили риб в сих морях, Нед?

— Ніколи, пане; тільки в північних, як в Берінга заливі, або в просмику Дейвіс.

— В такім разі полудиевий кит яам зовсім незнаний. Доси ви полювали тільки на grenляндського кита, якнй не важивби ся втікати через теплі води рівника.

— Ах, пане Професор, що ви отсе говорите? — сказав Канадиєць недовірчнвим тоном.

— Я говорю то, що знаю.

— А отжеж слухайте! Півтретя року тому назад коло Grenляидії я сам убив кита, в боці якого ще находив ся гарнун зі знаком корабля, що ловив китів в пролнві Берінга. І так поясніть мені, як звіря ранене на заході Америки, могло бути убитим на сході, коли оно не перейшло рівника, обійшовши ріг Горна, або кінчину Доброї Надії.

— Я поділяю думку Неда, — сказав Консель.

— Що до сего, то ось моя відповідь, мої ширі товариші. Ріжні роди китів живуть в ріжних морях і не покидають їх. А коли одно з сих сотворінь з проливу Берінга перейшло до просмику Дейвісового, то правдоподібно між

тими морями мусть бути місце, яким оно перейшло.

— Так, я не знаю породн китів в полудневих морях, бо ніколи не ловив їх тут?

— Я-ж вам так і казав, Нед.

— Дивіть ся, дивіть ся! Вони зближають ся до нас, бо

Півтретя року назад я сам убив кита...

знають, що я не можу нічого заподіяти їм.

Нед тупнув ногою. Його рука задрожала ніби хапаючи за невидний гарпун.

— Чи сі ссавці суть так великі, як північні? — питав ся він.

— Майже такі, Нед.

— Бо я вже бачив китів, пане, довгих на сто стій. А про цих китів з Алеутських островів розказують, що они часами і на сто п'ятьдесят стій довгі.

— Се вже виглядає на пересаду. Отсі звірята належать до роду *balanoptera*, злосмотрені тільки в хребетні плеторки і разом з кашальотами суть звичайно менші від греєландських китів.

Ах, кричав Канадієць, якого очі були неначе прикуті до моря, — вони вже близько нас.

Онісія вертаючи до нашої розмови він сказав:

Ви говорили про кашальотів, як про менших створінь. Я чув про величезних. Вони суть дуже розумні. Про деяких говорять, що вони накривають ся морськими рослинами, а люди беруть їх за острови, поселяють ся на них, палять вогні...

І будують хати, — сказав Консель.

Так, сміхуне, — сказав Нед Ленд. — Одного гарного дня звірятко поринає і несе з собою всіх жителів на дно моря.

— Як в вандрівках моряка Сидбада, відповів я сміючись.

— Та се не оден кит, — склякнув параз Нед Ленд. — Бачу десять, двацять, — ціла ватага. А в мене ноги і руки звизані.

— Алеж, приятелю Нед, — сказав Консель. — просіть схилити ся через віконце шукаючи за капітаном. Троха піз-

Консель ще не докінчив свого речення, як Нед Ленд спилив ся через віконце шукаючи за капітаном. Троха пізнійше зявились оба на помості.

Капітан Немо слідив очима за ватагою китів віддалених одну милю від Навтілюса.

— Се полудневі кити, — сказав він, — щасте цілої фльоти китоловів.

— Чи не мігби я пустити ся за ними, — просив Канадієць. — щоби пригадати собі старе мое ремесло гарпунщика.

— І на що се, — говорив капітан, — на саму нищоту! Ми не вживаємо його трану зовсім.

— В Червонім морі ви дозволили ловити дюгонга.

— Щоби добути свіжого мяса. А тут вбивати тільки для приємности самої. Я знаю, що се привілей чоловіка так робити, та я не похваляю такої розривки. Вишищуючи їх, ви сповняєте велике зло, пане Ленд. Ви вже прорідили їх в заліві Баффіна, і нема впину сій вашій роботі. Лишіть їх в спокою. Вони мають досить природних ворогів — кашальотів, дельфінів і ризунів.

Капітан говорив правду. Варварська і безвзглядна жажда сих рибаків спричинить колись цілковиту руйну в океані. Нед Ленд похвистував собі „Yankee Doodle“, заложив руки в кишені і відвернув ся від нас. Однак капітан Немо пильнував ватагу ссавців і звертаючись до мене сказав:

— Я добре говорив, що кити мають природних ворогів, не виисляючи чоловіка. Незадовго побачимо їх нищотну працю. Чи бачите, пане Ароіакс, яких вісім миль проти вітру сі чорні рухливі знаки?

— Так, бачу.

— То кашальоти, страшні звірюки, яких я колись стрічав громадами по дві, три сотки. Колиб так їх вишишити.

Канадонець обернув ся назад при послідних словах.

— Саме пора темер на них, — сказав він, — для охорони самих китів.

— Не добре наражати себе самих, професор. Навтілюс рсзжене їх. В нього острій шпиль, як в Недового гарпуна.

Сим разом Канадонець не здвигав раменами. Атакувати острим шпилем судна! Хто чув коли про таку річ?

— Пождіть, пане Ароіакс, — сказав капітан. — Ми покажемо вам щось, чого ви ще йіколи не бачили. Ми не жалуємо сих неіаситних сотвориїв. В них нема нічого крім рота і зубів.

Рот і зуби! Краще не можна описати макрокефального кашальота, який доходить часами до 75 стіп. Його голова займає одну третину цілого корпуса. Уоружений краще від самого кита має він 25 великих зубів, довгих на 8 цалів, круглих і при кінци стіжковатих, з яких кожний важить 2 фунти. В верхній части монструальной голови, в більших заглибнинах, відділених від себе хришоватими переділками, знаходиться шість до вісім сот фунтів дорогоцінного олію, званого спермацетом. Кашальот се бридке

створіне, більше голіватиця, чим риба після опису Фредоля. Ліва його сторона розвинена дуже кепеко, так, що він бачить тільки своїм правим оком. Тимчасом страшеша шафіка зближалася до нас. Вони побачили китів і ладились їх атакувати. Можна наперед вгадати, що кашальоти вийдуть витязями не тому лише, що вони краще збудоваї до борби з своїми слабшими противниками, але також з тої причини, що вони потраплять довше бути під водою. Тенер була саме пора прийти з помічню китам. Навтілюс скрився під воду. Консель, Нед Ленд і я присіли коло віконця в сатюні, а капітан Немо вліз в клітку керманіча, щоб своєю машиною занодіти лихо нещастиним морським драбам. Шруба приекорила свої обороти, і Навтілюс пригизався на поле бою, коли борба між китами, а кашальотами вже почала ся. З початку вони не страхались нового потвора, та скоро мусіли стеречи ся перед його ударами. Що за борба! Навтілюс був шічим більше, як величезним гарпутом в руках капітана. Він кидав собою в масу, перебував єї на скрізь і лишав за собою дрожачі половинки напасника. Вбивши в сеї спосіб одного кашальота він налітав на другого, пробивав його звиваючись при тім, то вперед, то взад, то поринаючи за ним в долину, або знова на поверхню, колочи його чи то з переду, чи з боку своїм острим кінцем. Що за різня! Що за клекіт на поверхні моря! Що за особливий сям звірятам свист і христі! Посеред сих вод, звичайно дуже спокійних, хвості кашальотів піднімали гори філь. Ся масакра тревала через цілу годину. Кілька разів десять і більше їх старалось розбити Навтілюса своєю вагою. Через віконця ми могли бачити їх зуби і страшні очі. Нед Ленд прямо шалів, проклинаючи їх і накивуючи їм своїм кулаком. Однак Навтілюс справляв ся з ними без взглядів на їх несамовиті атаки і вагу, ані на страшну напругу своїх власних машин. Вкінці кашальоти розлетіли ся, море успокоїло ся і я чув, як ми підіймали ся в гору. Заткало відчинило ся і ми вибігли на поміст. Море було встелене розбитими тілами. Навіть найсильніша експльозія не могла вже з більшою силою прозбивати сеї мясистой маси. Ми плали поміж кольосальними тілами, синіми з верху, а білими під сподом, вкритими страшними ранами. Кілька заляканих кашальотів вті-

кало геть. Море червоніло ся від крові на кілька миль і в такому морі крові плив Навтілюс. Капітан Немо прийшов до нас

— Як же, пане Ленд, — сказав він.

— Се було страшне видовище. — говорив Канадонець, якого ентузіязм троха успокоїв ся; — та я не є різник, бо се була чиста різня.

— Так, се була масакра шкідників і певна річ Навтілюс не є пожем різника.

— Я волю свій гарпун, — сказав Канадонець.

— Всякий хвалить своє, — відповів капітан, вдивляючись в Неда.

Я бояв ся, щоби не поповнив якого насильства, яке скінчилосьби для него сумно. Та його гнів охолонув на вид кита, який виринув зараз попри Навтілюса. Сотворіне не втікло перед зубами кашальота. Був се полудневий кит, помітний своєю плоскою, цілком чорною головою, сімома карковими слоями, і двома ребрами більше, чим в білого кита. Нещасливий ссавець лежав на воді боком, засіяний дірами від укушень і зовсім мертвий. З його пороздираної шетовки висало молоде китеня, якого старий не міг вратувати від масакри. З його відчиненого рота цвирчала вода. Капітан Немо спрямував судно попри самого трупа. Двох моряків вилізло на нього і я бачив на своє превелике здивоване, як вони здоювали з нього молоко, два або і три тони всього. Капітан подав мені гарнятко сего молока, яке було ще тепле. Я не міг прийняти його, однак капітан запевняв мене, що воно не різнить ся від коровячого молока. Я покушав його і признав рацію його словам. Для нас була се знаменита резерва, бо перероблено на солоне масло або сир було приемною відміною від нашої звичайної пиші. Від того дня я завважав, що всхить Неда проти капітана Немо росла і тому постановив слідити за його рухами.

РОЗДІЛ XIII.

ЛЕДОВА ГОРА.

Навтілюс плив стало на полудне по п'ятидесятім полудиснику з великою швидкістю. Чи він хотів дістати ся до бігуна? Я так не думав, бо всякі подібні змагання не мали дотепер найменших успіхів. Дальше пора була вже досить спізнена, бо 13-го марта значить те саме, що 13-го вересня в ледоватих околицях полудня. 14-го марта я бачив пливачі чеди на 55° ширини, відломки довгі на 20 і 25 стіп, о які розбивались філії. Навтілюс оставав на поверхні. Нед Ленд, який ловив китів на півночі, був добре знакомий з ледовими горами, за се я і Консель тішились видом їх пораз перший. В воздуху на полудиснім горизонті видно було білу смугу, яку англійські китолови називають ледним блеском. Єї видно завсїгда і вона дає знати про ледові поля. Скоро появилсь білий маси леду, вкнх блеск мінив ся разом з химерами мраки. Та чим дальше їхали ми на полудне, тим більше стрічали сих пливачих островів.

На 60° ширини не ставало вже нам дороги. Та капітан Нельо пильно шукаючи очима знайшов вузький переїзд, через який сміло пересунув ся. В сей спосіб Навтілюс під проворним проводом оминав всі леди з точністю, яка дивувала Конселя. Температура була дуже низька; термометер виставлений на двір показував три низше зера, та ми були вбрані тепло копитом морських псів і медведів. В середній судна не було ніякої зміни завдяки знаменному діланю електричного апарата. Впрочім вистарчало втонуті кілька врдів під воду, щоби температуру зробити вносною. Два місяці скорше царювало тут без перестанку денне світло, та тепер ночи тревали вже по три і чотири години, а за якийсь час мастане шістьмісячна темнота в сих полярних сторонах. 15-го марта ми були на ширині Нової Шотландії. Полуднеєї Оркні. Капітан оповідав мені, що давнійше жили тут різні породи морських псів, та через жорстоку ненавистність англійських і американських рибаків, які не щадяли старих і молодих, сі моря опустіли.

Коло 8-мої години ранком 16-го марта Навтілюс пли-

вучи по 55-тім полудневнику перетяв полярне, антарктичне колесо. Однак капітан переїздив від одного прохода до другого посуваючись в сій спосіб вперед. Я не можу висказати до якої степені подобалась мейї красаота цих нових сторін. Лід прибирав найдивачійші форми. Тут одна група представила орієнтальне місто, з численними мошеями і мінаретами, там розвалили міста довершені корчем природи. Весь вигляд вічно мінив ся через скієні лучі сонця, або зовсім губив ся в мраці, або гургані снігу. Відгуки і зломи чути було на всі боки, потім обвали ледяних гір змїняли вигляд краєшнів, як в театрах рухомих образів. Часто вже здавало ся нам, що ми останемо ся на місці вічними в'язнями, та капітан Немо завсїгди вишукупав якийсь вихід і з того я вгадував, що се вже не перна його прогулька в ледові околиці. 16-го марта леди загатили нам дорогу цілковито. Се не була одна ледяна гора, але цілі ледяні поля, споєні з собою зимном. І си перешкода не зупиняла капітана Немо. Він кинув ся на неї з непереможною силою. Навтілюс сунув ся по ній як клин, проколюючи єї зі страшним гуком. Лед, киданий високо в гору падав наче град довкола нас. За нами творив ся канал, а перед нами невтомиме судно вгризилось в ледову полосу, часами вискакуючи на лед, який однак сейчас заломлював ся під його тягаром. Сильні вігри разом з густою мракою товаришили нам, а сніг лежав збитими купами і треба було розбивати його джаганамі. Температура виносила завсїгди 5 степенів низше зера. Вся зверхня етіна Навтілюса покрита була ледом. Звичайший корабель не мігби рухати ся навіть в такім положеню і тільки судно без вітрил і з електричною силою могло бороти ся в таких далеких ширинах. Вкінци 18-го марта після тільки безкористних пробоїв Навтілюс остаточно пристанув перед запорою з ледяних гір, скutih в лину, непобориму скалу.

— Ледяні гори, — сказав Канадиєць до мене.

Я знав, що для Неда такі гори здавались непроходимою запорою. Сонце показало ся на хвильку в полудне, а капітан Немо взяв ся сейчас до помірів, які означили наше положене на $51^{\circ}30'$ довжини, а $67^{\circ}39'$ полудневої ширини. Ми поступили оден степеень в перед в сій підбігуновій околиці. На поверхни не видно було ні одного місця плинної

маси. Перед Навтілюсом лежала широка філяста рівнина вкрита безформними обломами. Тут і там відставали острі шпилі, деякі з них висоті на 200 стіп, а дальше круті вежі, неначе обтесані сокирою і одіті сірими тінями і величезні зеркала, на яких грали ся зблукавші лучі сонця. А понад

Широка рівнина, вкрита купами ледяних скал.

сею опустілою природою царювала тишина, перернвана рідко тільки лопотом крилець петрелів і пуфінів. Все замерзло — навіть звук. Навтілюс був змушений задержати ся в своїй сміливій вандрівці серед ледяного поля. На перекиї

нашим змаганням переломити леди Навтілюс: був засуджений на безчестність. Звичайно буває, що коли вже не можна йти вперед, то бодай відворот сподобний. Та тут вертатися було неможливо, бо кожний перехід зачинився за нами. В додатку задержати ся через кіл в дилі на місці, значило знівечити рухи судна цілковито. Таке щось і случилось нам коло 2-ої години пополудни, коли сніжний лід обложив наше судно з незвичайною скоростію. З того заключав я, що капітан був райно неосторожний. Саме тоді я стояв на помості, коли капітан оглядаючи судно сказав до мене: Що ви, пане, думаете про се?

— Дуже тяжко, капітане. Пора вже досить сніжена і

— Отже ви дїєте думаете, пане Аропакс, що ми не потрафимо вимотати ся з сего?

— Дуже тяжко, капітан. Пора вже досить сніжена і числити на можливість ломанн леду не можна.

— Ви, пане Аропакс, завсїгда одні і ті самі, — з іронічною усмішкою сказав капітан Немо. Ви бачите лиш трудности: і перепопи. Я вірю, що Навтілюс потрафить не тільки вимотати ся з сего, але також зможе йти дальше вперед.

— Дальше на полудне, — питав ся я.

— Так, пане. Ми поїдемо до бігуна.

— До бігуна, — скликнув я тронутий такою на мій погляд неімовірною гадкою.

— Так, — сказав холодно капітан, — до полудневого бігуна, звідки вилїтає кожний полудневник кулі земської. Ви мабуть знаєте, що я можу робити з Навтілюсом, що захочу.

Так, я знав се. Я знав дійсно сміливість сего чоловіка. Однак перепопи, які мусів поборювати Навтілюс, були далеко більші від перепопи до північного бігуна і через се ніоден з сих смільчаків не дістав ся туди. Се була шалена завзятість, на яку міг здобути ся маняк. Мене скортіло спитати капітана Немо, чи нін коли відкрив сей бігун, на якому не станула ще ніколи людська нога.

— Ні, пане, — відповів він. — Та ми відкриємо його разом тепер. Я не провадив еще свого Навтілюса так далеко на полудне, та я повтаряю ще раз, що він піде ще дальше

— Я маю до вас велике довіре, — сказав я в дещо іронічним тоні. — Ідїм вперед. Перед нами, нема жадних перепон! Розбити сю ледяну гору! А коли не можна, то приправити Навтілюсови крила і перелетіти понад нею!

— Поиад ню, пане, — сказав спокійно капітан, — радше попід ню!

Ся несподівана гадка капітанового предложеня прояснила мій ум відразу. Я зрозумів знаменні прикмети Навтілюса, які готові виявити ся тепер в сїм надлюдським підприємстві.

— Я бачу, що ми починаємо розуміти оден другого, пане, — сказав капітан усміхаючись. — Ви бачите можливість твкої проби. Звичайний корабель не втне сего, тв для Навтілюса се легка річ. Коли перед бігуном лежить тверда земля, то ми будемо мусіти задсржати ся; колиж ні, то ми поїдемо до самого бігуна.

— Безперечно, — кажу я, захоплений розумованем капітана. — Хочби поверхня моря була вкрита испоборимим ледом, то все таки спідні верстви суть свобідні і після природного закона температура їх є оден степен ь понад точку мерзнення водн. В додатку ся частинна леду, яка вистає понад воду рівнаеть ся чотиром частинам під водою.

— Майже так, бо одній стопі ледової гори понад морем відповідають три стопи під морем. Колиж отже сї гори високі на 300 стіп, то не більше як 900 стіп вони глибоко в воді. І що значить се для Навтілюса?

— Нічого, пане.

— І хочби на поверхши було 30 до 40 степенів зимна, то під водою можна з сим бороти ся зовсім успішно.

— Самс так, — відповів я оживлений.

— Одинокою трудностю, — продовжав капітан Немо, — є справа відсвіжування воздуха через сих кілька днів.

— Чи тільки ся одна? Навтілюс має великі резервовари, і ми можемо наповнити їх вистарчаючою скількостію водорокисня.

— Добра гадка пане Аронакс, — відповів капітан. — Однак я маю дещо проти ваших поглядів.

— Іменшо, кілько їх?

— Лиш оден. Можливо, що наколи на бігуні є вода, то ми не потрафимо через лед продерти: ся на поверхню.

— Добре, пане! Тільки ви не забувайте, що Навтілюс є уоружений острим і сильним шпилем і під його ударом леди можуть подати ся.

— У вас, сьогодні повио добрих гадок.

— Дальше, капітане,—додав я з ентузіазмом,—море на полудневім бігуні може бути відкрите, таксамо, як на північнім. Вирочім бігунн зимна і землі не сходять ся в одному місци, ані в полудневих, ані в північних сторонах. І позаяк справа ще не доказана, ми можемо припускати, що або континент, або океан суть відкриті в сих двох точках кулі земскої.

— Я також так думав, пане Аронакс, — відновів капітан Немо. — З приємністю зазначую, що після тільки спротивів ви остаточно аргументуєте в користь мойого предложеня.

Приготованя до задуманої вправи почали ся. Могучі помпи Навтілюса спроваджували воздух до резервоарів і здушували його своїми сильними тлоками. Коло 4-тої години капітан приказав зачинити заткала на помості. Я в послідне глинув на ледові гори. Погода була чиста, зимно досить велике. Десяток моряків обрубувало лід довкола Навтілюса. Скоро судно було освободжене і наповнивши свої резервсари водою занало ся під воду. Я разом з Конселем сів в сальоні. Через відчинене віконце ми бачили низні верстви води полудневого океану. Термометер підскочив в гору, а компасова ігла відхилялась на бік. В глибині 900 стів Навтілюс плив попід ледову гору, а опісля заглубив ся аж до 1200 стів. В сальоні значно потепліло.

— Ми переплинемо, — сказав Консель.

— Я вірю в се. — додав я в твердім переконаню.

В тім отвертім мори Навтілюс летів просто до бігуна по 52-ім полудневнику. Від 67°30' до 90° оставало 22 і пів географічних мінут ширини, які треба було переплисти. Се рівнялось 1000 мильям. Навтілюс робив 26 миль на годину. При такій скорості ми малиб дістати ся до бігуна за 48 годин.

Більшу половину ночи ми сиділи при віконци в сальоні. Море було освічене електричним світлом, та ніяких рыб не бачили ми в сих замкених водах. Наш поступ був

скорий: ми пізнавали це по дрожанню стін судна. Коло 2-ої рано ми пішли на спочинок. Слідуючого ранка 19-го марта я знова вернув ся на своє місце в сальоні. Навтілюс звільнив свій лет. Він піднімав ся поволі і розважно в гору. Моє серце забилося скорше. Чи виплинемо тут знова на отверте море? Та нагле потрясене відкило, що ми знаходились все таки під ледовою горою в глибини 100 ярдів, з чого заключали, що гора вистає 1000 стій понад воду. Ледова гора була отже в тім місци висна. Того дня Навтілюс пробував ще кілька разів дістати ся н гору, та за кожним разом спинював ся під ледовою горою. Часами спід гори підіймав ся н гору, та завсїгди був значно низший нід початкової височини. З часом глибінь починала пояולי зменшати ся. Була осьма година. Пора відсвіжити ноздух, та я не відчував його браку, хоч капітан Немо не покористунав ся своєю резервою. Спане моє мучило мене через снї, страхи і надії і я зривав ся кілька разів. Коло 3-тої години вранці я завважав, що глибінь зменшилась вже лиш до 50 стій. Ледяні гори перемінили ся на ледяні поля. Ми стало піднімали ся в гору. Вкінци коло 6-тої рано сего незабутнього дня, 19-го марта двері сальону відчинились і до середини ввійшов капітан Немо.

— Море є отверте, — були його одинокі слова.

РОЗДІЛ XIV.

ПОЛУДНЕВИЙ БІГУН.

Я вибіг на поміст. Так, отверте море, засіяне лиш не-многими кавалками леду і кількома ледяними горами. Богато пташок в воздусі і тисячі риб в глибинах морських, яких краска переходила з темно синьої в зелену. Стостепенний термометер показував 3 степні понад zero. Була се взглядна весна, схована за ледовими горами, яких зариси виднілись на нашім північнім виднокрузі.

— Чи ми є на бігуні. — спитав я капітана.

— Не знаю. — відповів капітан. — В полудне робитиму поміри.

— Але чи через сю мраку покаже ся сонце. — говорив

я дивлячись на оловяне небо.

— Хоч як трошки воно покажеть ся, се вистарчить, — було його відповіддю.

Десять миль на полудне підіймав ся в гору саїтний островець. Ми плили до него з великою осторожністю, щоби не наткнути ся на підводну рафу. За годину ми доплили до нього, а в дві години ми обіхали довкола нього. Вузький канал відділяв його від більшого простору земельного, можливо континенту, бо не мож було бачити його границь. Істнуванє сеї суші оправдувало в дечому гіпотезу Морого. Геївльній Американець замітив, що між полудневим бігуном, а 60-им рівнобіжником море є вкритє плываючим ледом кольосальної величини, якого нема на півночі. З того він заключав, що в полудневій підбігуновій полосі суть великі простори землі, бо ледові гори не можуть творити ся на отвертім морі, лише при берегах. Після таких мірковань маси леду окружаючі полудневній бігун творять велике колесо, промір якого мусить виносити найменше 2,500 миль. Однак Навтілюс зі страху перед застрягненем задержав св пів милі від берега, вкритого виеочезними скалами. На воду спустили човен, до якого всіли капітан з двома матрозами. Консель і я. Була дєсвта година рано. Неда не було на помості. Очевидно Канаднець не хотів призиати присутности полудневого бігуна. Човен причалив до берега. Консель хотів першій скочити на землю, та я задержав його.

— Пане, — звернув ся я до капітана Немо, — вам належить ся честь ступити першому на сю землю.

— Так, пане, — сказав капітан, — і я тому не противлю ся сему, позавк доси ще ніхто з людей не лишив свого сліду на полудневім бігуні.

По сих словах він перескочив легко на пісок. Серце його билось зі зворушеня. Опісля він виліз на скалу і зложивши на вхрест руки, німий і непорушній глядів жадібним оком на нову землю, як єї перший заволодїтель. По кількох хвилях такої екстазії повернув ся до нас:

— Коли хочете, приходїть сюди, пане.

Я вийшов разом з Конселем, лишаючи обох моряків в човні. Земля під ногами складала ся з червоного, піскового каміня, подібного до розбитих цегол, лави і пумесо-

вого каміня. Не тяжко відкрити в них вулканічне походження. Подекуди сніжався в гору дим і розносив сірковий запах, та з вулканів не було і сліду на кілька миль довкруги. Звісна річ, що Джеймс Росс відкрив в цих сторонах на 16-ім полудневнику на 77°32' ширини, два чинні кратери, Ередус і Террор. Ростинність сего пустинного континента видалася мені дуже мізерною. Береги були вкриті молюсками, маленькими мушлями та міпонами пієнічних кліє, довгих на півтора цаля, яких кити моглиб паразитувати цілі свити, а в воздуху літали морські метили.

Дальше якої пів милі земля була встелена гіздами, з яких вилазило багато птахів. Капітан Немо сам вбив кілька сот. Вони кричали голосом ослив, ростом завбільшки гуски та позволяли вбивати себе камінями, ніколи не пробуючи втікати. Тимчасом мрака не піднімала ся і коло 11-тої години сонце ще не показувало ся. Я почав вже непокоїти ся, бо без нього не знати було, де ми находили ся. Капітан Немо опер ся на скалу і мовчливо дивив ся на небо. Власть його обмежувалася тільки в морю, сонцю приказувати не було в нього сили.

Коло полудня сонце все ще таки крилось в мраці, яка перемінилася в сніг.

— Мусимо ждати до завтра, — сказав капітан спокійно і ми вернули ся до Навтілюса серед таких атмосферичних замішавь.

Сніговиця тревала аж до слідуячого дня. Лишати ся на помості було не можливо. До салюну доходили крики петрелів і альбатросів, які увихались в шаліючій бурі. Навтілюс не стояв на місці, лиш илинув попри беріг на полудне при слабім відблеску сонця, яке показалось було на краю виднокруга. Слідуячого дня, 20-го марта сніг перестав падати. Студінь змогла ся, мрака піднімала ся в гору і я надіав ся, що аж тепер час сприятиме помірам. Капітан Немо не показував ся. Ми оба з Конселем всіли до човна і переїхали на землю. Земля мала все той самий вигляд і скріз ліди ляви і базальту, та кратеру не видко було. Тут дальше на полудне роїлось від птаства, а ту і там групами лежали морські савці, які дивились на нас лагідними очима. Між ними було кілька родів псів морських, з яких одні простягнулись на землі, інші на кавал-

ках леду, а прочі влазили і вилазили з води. Вони не втікали перед нами, бо ніколи не бачили ще чоловіка. Я обрахував, що тут було поживи для соток кораблів.

Була вже 8-ма година, рано. За чотири години буде можна бачити сонце. Я звернув ся до досить широкого залива, викроєного в стрімкім, гранітнім березі. Там вся земля і леди були вкриті сими морськими звівірями і я мимовільно шукав очима за старим Протеем, містичним пастухом, який мавби доглядати сі неспроглядні стада Нептунові. Найбільше було між ними псів морських, самців і самиць; батьки пильнували своїх родни, а матери годували маленьких, з яких деякі вже почали лазити. Старі корчилсь в двое і опісля робили малі скоки посуваючись в сей спосіб вперед, а при тім помагали собі своїми передними плетовками — досконалими раменами. В воді вони знаменито пливали, а підчас спочинку на землі вони прибирали дуже граціозні постави. І відси то старинні народи подивляючи їх лагідні і виразисті погляди, яких не могли наслідувати навіть найкращі жінки, в своїх поетичних захватах уявляли їх собі як трітонів і сирен. Я звернув увагу Конселья, що в сих ссавців дуже добре розвинені мозгові слюї. З виїмком чоловіка, ні оден ссавець не має таких прикмет мозгових, як вони. З тої причини вони дають ся дещо легко виучувати, дуже скоро присвоюють ся і моголиб після мене служити за знаменитих риболовів. Більшість з них спала на скалах або піску. Між ними я завважив окрему породу, які не мали верхніх вух, довгу на три ярди, з білою шерстею, головою бульдога, уоружену десятима зубами в кожій щоці, чотирма сікачами в горі і в долині і двома великими клами. Були там і морські слюї. Се правдиві великани, довгі на 10 ярдів, а 20 стіп грубі. Вони не рухали ся, коли ми зближали ся до них.

— Чи сі сотворіня суть небезпечні, — питав Консель.

— Ні, коли їх ніхто не нападає. Однак в обороні своїх молодих вони страшні і часто на кусні розривають рибацькі човни.

— Вони мають повну рацію, — сказав Консель.

— Розумієть ся, Консель.

Дві милі дальше на полудне ми задержались перед валом, який захищав залив перед полудневими вітрами.

Поза ним ми чули голосні рики зьвірят.

— Добре, — сказав Консель — концерт биків.

— Ні, се концерт моржів.

— А я думав, що се бики. Та що вони там роблять, чи не бють ся?

— Бють ся, або бавлять ся.

Ми почали вилізати на скали, які були дуже ховзкі від льоду. Консель, більше розважний чи сильніший, не падав та ще і мені помагав.

Колн вже вилізли на верх, побачили широку рівнину, вкриту моржами. Вони бавили ся і крики їх були забавні, в не в гнівні

Переходячи попри них я міг добре їх оглянути, бо вони не рухали ся. Шкіра їх була груба, жовтої краски, а волос короткий і рідкий. Деякі були довгі на 4 і пів ярда. Не розставляли вони сторожів, як се роблять їх більш боязливі побратими на півночі. Приглянувшись добре сій селятьбі моржів я почав думати про відворот. Була 11-та година і коли капітан мавби робити помірн, яб дуже рад бачити сі його операції. Ми йшли вузькою стежкою здовж хребта стрімкого берега. В пів до 12-ої ми прийшли до місця, де висіли з човна. До берега причалив човен з капітаном. Я бачив, як він стояв на базальтовій скалі, держучи при собі свої інструменти і дивив ся на північний виднокруг, де сонце мало показати ся. Полудне минало, а сонце не показувалось. Се вже був фаталізм. Коли таке саме буде і завтра, то поірама кінець. Сегодня було 20-го марта, а завтра 21-го марта сонце в останнє покажеть ся і на цілих шість місяців зникає. Пічнеть ся довга полярна ніч. Я переповів свої побоювання капітанови Немо.

— Ваша правда, — сказав він. — Коли завтра не візьму помірів, то не мож буде зробити сего через шість місяців. І колиб хоч вдало ся завтра побачити сонце в саме полудне!

— Чому капітанс?

— Бо доля наша привела нас сюди в день 21-го марта, коли сонце робить таку довгасту лінію, що тяжко змірити докладно його висоту понад виднокругом і тому можна зробити чималі похибки.

— Щож ви зробите?

— Я буду вживати лише хронометра. — відповів капітан Немо. — Коли завтра, 21-го марта, сонце буде псується на половини на північній відпюкрузі в саме полудис, се буде доказом, що ми знаходимо ся на полудисвім бігуні.

— Справді так, — додав я. — Тільки такий доказ не буде математично вірний, бо еквінокція не мусить почина-ти ся в саме полудис.

— Дуже можливо, пане. Однак ріжниця буде дуже мала, яких сто ярдів, а се марниця. Отже до завтра!

Капітан Немо вернув ся до судна. Я і Коисель остались на березі, оглядаючи все аж до 5-ої годни. Вернувши до Навтілюса ми скоро пішли спати. На другий день, 21-го марта, я виїшов на поміст раєнько та застав вже там капітана.

— Погода троха прояснюєть ся, — сказав він. — Я маю надію. Після сніданя ми поїдемо до берега і там виберемо місце на обсервацію.

Коли се вже порішено, я оглянув ся за Недом, якого хотів взяти з собою. Та впертий Канадонець відмовив ся і я бачив, що його мовчаливість і кепський гумор погіршались з дня на день. Посідавши ми відіхали до берега. Вночі Навтілюс зробив кілька мнль і знаходив ся дві мнлі від берега, на якому вростав гірський шпиль, до пять сот стіп високий. Човен забрав мене, капітана і двох моряків разом з інструментами.

Ми висіли о 9-ій годні. Небо що раз то прояснювалось, хмари летіли на полудне, а мрака покидала холодну поверхню водну. Капітан поглянув до шпиля, який певно хотів зробити місцем обсервації. Вихід був дуже утруднений, та капітан спинав ся в гору легко. Через дві годні ми були на вершкун. Звідтам ми дивили ся на широке море, а в долині на землі все білілось від мраки. Сонце виглядало як вогняне зарево, а небо було чисте і блідо сине. В віддали лежав Навтілюс, неіаче який сплячий ссавець морський. Капітан Немо найперше змірив висоту нашого шпилю, а побіч нього стояв я з хронометром в руках. Мое серце біло ся живо. Коли точно в дваайцятій годні половина сонця сховаєть ся за видюкругом, значило, ми знаходимо ся на бігуні.

— Дванадцята годна, — скликнув я.
— На полудневім бігуні, — відповів капітан Немо,
передаючи мені скло, через яке бачив докладно сонце пе-
ретяте на половнну виднокругом.

Я дивився на послідні лучі, заливаючі шпиль горба і

Пращай, сонце!

на ростучі тини на його збочах. В сей момент капітан
спираючись рукою на моім рамени сказав:

— Я, капітан Немо, дня 21-го марта, 1868 року, дістав
ся до полудневого бігуна і приймаю в посідане сю часть

кулі земської, рівну одній шестій частині всіх знаних континентів.

— В чий посідане, капітане?

— В моє власне, пане!

Після цих слів капітан розвинув чорний прапор, з виписаною золотом на ньому буквою N. Потім обертаючись до сонця, якого останні лучі цілували горизонт моря, закричав:

— Прощай, сонце! Знай, ясне світило, спочинь за тихими водами моря і позволь тіням ночі зійти на мої нові області через шість місяців!

РОЗДІЛ XV.

ВИПАДОК ЧИ ПРИГОДА.

На другий день, 22-го марта вранці коло шостої години почались на судні приготоваия до повороту. Останні рештки смерку зникали. Студінь була велика; зьвізди іскрились на небі, а зі всіх вирізняв ся Полудневий Хрест — ся підбігунова медведиця полудия. Плагинки льоду зростали на водах. Очевидно море тут замерзало шість місяців і через се ставало неприступне. Кити мусіли втікати на полудне похід ледові гори, а морські пси, привиклі до острого клімату лишались на цих ледових берегах, протинали в ледах діри і старались держати їх своїми від льоду. Через ці діри вони вилазили за воздухом. Птахи всі втікали на північ.

Тимчасом Навтілюс наповнивши свої резервоари водою, повели заперти св під воду. В глибині 1000 стін припинив свій прямовисний лет і пустив св просто на північ зі шкоростю 15 миль на годину. В годині ми вже плили під великою ледовою горою, а в 3-ій годині рано я пробудив св від великого потрясення. Я сів на ліжку і наслухував в темноті, коли нагло щось викинуло мене з ліжка на середню каюту. Я висунув св з каюту і попри сходи ввійшов до салону, який був освітлений ясною стелею. Меблі були поперечертані. На щасте віконця були щільно зачинені, тільки образи на правім боці приставали до стіни, а

сі з лівого боку відставали на цілу стону. Значить ся Навтілюс лежав на правім боці непорушній. Я чув чнісь кроки і помішані голоси, та капітан Немо не приходив. Я вже хотів вийти з сальону, коли до середини ввійшли Нед Ленд і Консель.

— Що стало ся, — питав я перший.

— Ми прийшли питати вас, — говорив Консель.

— До сте чортів, — закричав Канадиєць, — я розумію тепер все. Наятілюс вдарив о щось, і судячи по його теперішнім положенню думаю, що він вже більше не випростує ся, як се було першим разом в просмику Торрес.

— Чи не виплинув він на поверхню моря, — питав ся я.

— Ми не знаємо, — відповів Консель.

— Се легко винайти, — пояснив я. Ми поглянули на манометер, який на моє велике здивоване показував глибину 360 ярдів. — Що се значить, — скликнув я.

— Мусимо спитати капітана, — гояорив Консель.

— Але де ми його знайдемо, — питав Нед.

— Ідть за мною, — сказав я до своїх товарншія.

Ми ввійшли з сальону. В бібліотеці не було нікого. Ми перейшли попри каюти корабельної обслуги і там не було нікого. Я думав, що капітан Немо мусить бути в керманічевій клітці. Найкраще було заждати і з такою постановою ми вернули до сальону. Так переждали ми через двадцять мінут, наслушуючи за найменшим стуком на Навтілюсі, коли до середини ввійшов капітан. Він здавалось не бачив нас. На лиці його відбивав ся неспокій. Він дивив ся на компас, а потім на манометер. Я не хотів переривати його, та в хвили, коли він звернув ся до мене, я спитав його:

-- Що сталось, капітане?

— Простий випадок!

— Чи серйозний?

— Можливо.

-- Чи грозить нам яка небезпека?

-- Ні.

— Чи може Навтілюс застряг?

— Так.

— А се як сталось?

— Через химеру природи, а не через недогляд чоло-

віка. Ми не зробили ні одної помилки, однак не могли перепинити праву рівноваги зробити своє. Можна противити ся законам людським, та не вдієте нічого законам природи.

Капітан Немо вибрав дивну хвилю на такий свій філософічний висказ.

— Чи можу я спитати про причину такого випадку?

— Величезна скала ледова перевернулась, — відповів він мені. Коли теплі води або якісь зударі підмиють або розбіють сю підводну часть ледової гори, тоді точка тяготи підносить си в гору, де вода не така згущена. І ось оден з таких случаїв мав місце перед хвилею. Падаючи в долину вдарив Навтілюса і підсунувшись під спід судна підняв його в гору; де вода не така згущена. Через се судно положилося на бік.

— Чи не можна привернути його рівноваги через випорожене резервоарів.

— Так, пане, ми власне робимо се. Ви можете чути працю помп. Дивіть ся на манометер. Він показує, що судно піднімає ся, та на лнхо разом з ним підніснуть ся і лід. Коли яка перешкода не спинить руху леду, нагле положенне не змінить ся.

В дійсности Навтілюс лежав ще на боці. Та хто знає, чи в сю хвилю судно не вдарить в верхню часть гори і дві масі не зчлещуть його на палаицю. Капітан Немо не підіймав очий з манометра. Нагло дав ся чути легкнй рух корпуса. Мабуть він починав випростовувати ся. Річи зви-саючи в сальсні повертали до давнього положення. Стійи ставали щораз то більше прямовісіи, а долінка вертала до поземого положення. Всі мовчали. Так проминуло десять мінут.

— Вкінці ми випростувались, — закликав я.

— Так, — сказав капітан Немо відходячи до дверей сальону.

— Але, чи ми иливемо, — спитав я.

— Зовсім певно, — відповів він, — бо резервовари не зовсім випорожені. Колиб порожні, іліб виплнну-ти на верх води.

Ми відзискали свободу в воді, тільки навколо судна в віддали 10 ярдів була лдяна стіна, через що Навтілюс був

замкнений в ледянім тунелю, широкім на 20 ярдів, а виповненим водою. Видістати ся того тунелю було нетяжко, треба було тільки плисти вперед або взад, а опісля поринути знова кілька сот ярдів аж під ледові гори. Ліхтврия Навтілюса освічуючи стіни тунелю, в такий чудернацький спосіб зарисовані, перетворила їх в чудову копалню дорогих каміннів, яких ясности не могли знести людські очи.

— Які чудові, — скликиув Коисель.

— Так, чудовий вид. Чи не так, Нед?

— Так, до сто чортів! Так, — відповів Нед Ленд, — се е надприродне. Мені аж страшио призиввати се. Ніхто ще не бачив шось подібного. Та сей вид може коштувати нас дуже дорого. І коли мені треба сказати всю правду, то по моїй гадці, ми бачимо річи, яких Бог ніколи не постановляв для людського ока.

Нед мав рацію, се було більше чим красне. Нагло крик Коиселя перервав нашу розмову.

— Що сталось, — питав я.

— Зачиніть свої очи, пане! Не дивіть ся! — Кажуни се Коисель прикрив свої очи обома долоньями.

— Та що сталос ся, мій хлопче?

— Мене осліпило.

Мої очи звернули ся в сторону вікон, на яких відбилась ціла та сильна та незвичйна гра красок. Я зрозумів, що стало ся. Навтілюс рушив повиою силою вперед. Весь догеперіший лагідний блеск ледяних стін переминив ся нараз в блискавичні сяева. Вогонь сих міліонів діяментів був осліпляючий. Досить забрало часу, щоб поражені очи успокоїли ся. Вкінци руки спустили ся в долину.

— Я ніколи не дави віри сьому, — сказав Коисель.

Була 5-та година рано. В той момент в передній частині Навтілюса далось чути потрясене. Я догадав ся, що його шпиль втарив в ледяну колоду. Се сталось наслідком кепського проводу, бо сей тунель, повеи ледяних скал, не надавав ся до мореплавби. На мою думку капітан зміняючи свій напрям повинен був або оминути сі завади, або іти осторожно закрутами тунелю. На всякий случай дорога не була ще цілковито забита. Та на перекир моїм ожиданиям Навтілюс подав ся взад.

— Ми ідемо взад, — сказав Коисель.

— Так, — відповів я, — сей кінець тунелю не має виходу. Мусимо шукати його на полудневім кінці.

Говорячи тзке я впевнив себе сзмого про рацію моїх вгздувань. Ті ретроградний рух Павтілюса змагав ся і ми їхали знова скоро в прогивну сторону.

— Се вже велика перешкода, — заговорив Нед.

— Се не значить нічого, коб лиш ми нагзлі виїхали звідси.

Я проходкуван ся між сальоном, а бібліотекою. Мої товариші мовчзли. Вкінці я кинув ся на отоманку, взяв книжку, та читати не міг ніяк. Чсрез чверть години зближив ся до мене Консель питзючи, що я читаю з таким звїтересованєм.

— Дуже інтресне, — відповів я.

— Сеж ваша власна книжка!

— Моя книжка?

І дійсно я держав в руках свою гзцію „Великі Підводи Глнбни“. Я навіть не снив про ню. Покинувши таке читане я знова проходжував ся. Нед і Консель збрзали ся до відходу.

— Остзвїте тут, мої приятелї, — сказав я здсржуючи їх. — Будьмо рззом, доки не виїдемо з снх лїбірнтїв.

— Дуже рздо, пане, — відповів Консель.

Промнило кілька годни. Я чзсто дивив ся на інструменти, які звисали зі стїнн. Мзнометер показував, що ми держимо ся безнастзнно в г л и б н и ї 300 я р д і в, на компасї зазначений полудиевий напрям, а скорїсть судна була подана на 20 мнль на годину. Звзжнвши таку круту дорогу ми плили дуже скоро. Однак кзпї:зн Немо знав, що плисти требз було як изйскорше, та що мїнути тут вартнїйші від цїлнх столїть. Двацять пять мїнут по восьмїй годнї слїдувало друге потрясене, снм разом з заду. Я зблїд. Мої товариші були зараз коло мене. Я вхопив Конселя за руку. Нашї погляди внсказували краше нвші почуваня, чим слова. В сю хвилню до сальону вїйшов капїтан. Я приступив до него.

— Чи напрям полудиевий також забнтнїй?

— Так, пане. Ледеяна гора пересунула ся і зачинила всі внодн.

— В такїм разї ми замкнемі!

— Так.

РОЗДІЛ XVI.

НЕДОСТАТОК ВОЗДУХА.

На всі сторони Навтілюса була одна непроходима ледяна стіна. Ми були вязнями ледової гори. На лиці капітана не видно було жадного заклопотання.

— Паюве, — промовив він спокійно, — є дві можливості смерті для нас. Нас можуть розторожити ледн, або нам не стане воздуха. Поживи вистарчить нам на довший час, тому я не говорю за таку можливість. Пробуймо однак щастя.

Нам не треба бояти ся удушення, — відповів я, бо резервари повні.

— Так, тільки воии вистарчать на 48 години. Атмосферу в судні здалосьби також відсвіжити, бо ми пливемо під водою вже 36 годин.

— Але чи ми висвободимось в сих 48 годинах?

— Будемо пробували пробити ся через стіну, яка нас замикає.

— По котрім боці?

— Відгуки скажуть нам. Я спущу Навтілюса на ледове дно, а мої люди заатакують гору в її найслабшій місци.

Капітан Немо вийшов. За хвилю я почув, як вода наповняла водні резервари, а судно новільно западало ся, поки нкінци не осіло ся на леді 350 ярдів глибоко.

— Мої приятелі, — сказав я, — наше положене поважне, та я полагаю на вашу відвагу і енергію.

— Пане, — відповів Канадонець, я готовий робити все для нашого рятунку.

— Добре, Нед! — Я простягнув свою руку Канадійцеві. — Капітан не відкине вашої помочи, ходіть зо мною.

Я запровадив його до каюти, в якій моряки вбирали ся в свої підводні строї. Я предложив капітанови услуги Неда, які він радо прийняв. Канадонець надягнув на себе морський костюм і був готовий разом з другими. Я відійшов до салюну і сів побіч Конселя при віконци. За кілька минут ми побачили цілий дозен моряків перед ледовою

стіною, а між ними Неда Ленда, який виріжився своєю поставою. Капітан Немо був разом з ними. Заки моряки забрали ся проколювати стіни, капітан шукав за догідним місцем. В горі робити було не можливо. Треба було отже обмежати ся до долини. Скоро відрито місце в якому сті-

Капітан Немо був разом з ними.

на була груба лиш на 10 ярдів. Тут почалась робота. Треба було отже видобути 6000 кубічних ярдів леду, щоби зладити отвір, через який мігби вилізти з тунелю Навтілюс. Великі кавалки леду самі піднімали ся в гору і громадили

ся під стелею тунелю. По двох годинах тяжкої праці Нед Ленд прийшов до судна зовсім вичерпаний з сил. Його і його товаришів виручили другі моряки, до яких пристали ми оба з Конселем. Товариш капітана був нашим старшим. З початку вода була холодна, та наслідком праці кров розігрілась. Мої рухи були досить свободні попри 30 атмосфер. Коли по двох годинах я вернув до судна на спочинок і поживу, я завважав, що між воздухом, який вдихав я з апарату Руквероля, а сим в судні була велика різниця. В Навтілюсі було вже за багато вуглевого кисня. Та праця над проломом йшла поволи. За 12 годин ми встигли викопати в отворі верству, на оден ярд грубу, або всего 600 кубічних ярдів. В виду такого поступу ми мусліб працювати пять ночий і чотири дні, щоби покінчити успішно нашу працю. Пять ночий і чотири дні! А ми мвли воздуха тільки на два дні. А колиб ми навіть видобулись звідси, завважав Нед, то ми не можемо дістати ся зараз до свіжого воздуха. І правду говорив. Мусимо ще переплисти попід ледові гори, а до того часу прийдесть ся нам всім подусити. Чи таке призначене наше? Положене було страшне. Та кождий з нас днвив ся сміло смерті в очи, і кождий готов посвятити все для спільного добра.

Через ніч ми викопали знова на оден ярд грубу верству. Температура тимчасом спала до сім степенів низше зера, і стіни нашого отвору почали стиятись, і звужуватись. Се була нова небезпека і я не бачив жадної ради проти неї.

Про сю нову небезпеку я не згадував нікому, щоби не бнвати охоти і енергії в робітників. Про се однак говорив я з капітаном.

— Я знаю про се, — говорив він спокійно. — Та я не бачу виходу з того, хиба тільки прискоренем нашої праці запобіжимо нещастю.

Того дня я працював через кілька годин з великим запалом. Робота піддержувала мене. Надто працюючи в воді я віддихав кращим воздухом з апарата і не дусив ся в Навтілюсі. До вечера викопано знова верству одного ярда. Коли я вернуь ся до судна, я майже дусив ся вугляним киснем і ми не мали средства позбути ся його з Навтілюса. На се треба було їдкого поташу, а такого в нас не було.

Того вечера треба було конче відсвіжити Навтілюса, щоби позбутися прикрого вражіння, задухн. Слідуючого дня 26-го марта, я знова взяв ся за свою роботу углекопа. Бічні стінні і спідня почали грубіти. На що здасть ся наше копане, коли ми і так подуснмо ся незадовго. Що за страшна смерть. Навіть дикуни не придумалиб страшнійшої для нас. Саме тоді попри мене персїшов капітан Немо. Я діткнув ся його руки і показав йому на стінні нашої вязниці. Капітан зрозумів мене і дав знак, щоби йти за ним. Ми вийшли до Навтілюса. Я скинув сяю одежу і пішов за ним до артистичної комнати.

— Пане Аронакс, ми муснмо спробувати якихсь розпучливих способів, в противнім разі ми пропадемо через замерзаючу воду.

— Пеяна річ, що ми муснмо продумати щось проти сей студени. На як довго стане нам ще воздуха на судні?

Капітан поглянув на мене. — Після завтра резервоари будуть порожні, — додав по хвилі.

Холодний піт вступив на мене. Для мене се не було новим, бо ми дихали резервою воздуха яже через пять днів. А що осталося, треба було держати для робітників. Капітан Немо тимчасом думав над чимсь. Вкінці з уст його вирвались слова:

— Горяча вода!

— Горяча вода, — підхопив я.

— Так, пане. Ми є замкнені в обмеженім просторі і помпи наші можуть без перестанку викидати теплу воду і в сей спосіб піднести значно температуру і перепинити замерзане.

— Спробуй! — сказав я рішучо.

Термометер показував тоді 7 степенів нижше зера на дворі. Капітан забрав мене до дистилірії і казан сейчас наповнити водою машини. Воду огріто електричними проводами до 100 степенів, і сейчас відпроваджено єї до помп. Після трох години такої операції термометер підняв ся до 6 степенів. Зискано оден степен. Дві години пізнійше вже лиш 4 степені зазначено на термометрі.

— Ми виграємо, — сказав я до капітана.

Через піч температура водн піднесла ся вже лиш на оден степен нижше зера. Се вже вистарчало проти небез-

мекн замороження судна.

На другий день, 27-го марта оставало ще чотири ярди до прокопання. Воздуха не мож було відновити і се найгірше гнобило мене. Чим дальше, тим гіршим ставало наше положенє. Якась моральна закостенїлїсть заволодїла мною. Я був безсильний, майже непритомний. Консель, хоч терпїв таку саму хоробу, пильнував мене. Він взяв мене за руку і додав відваги.

Того дня робїтники працювали з незвичайною вервою. Осталось лиш два ярди леду, які відгороджували нас від свободної води. Резервоари були майже порожні. Рештки, які ще остались в них, держали виключно для працюючих. Мої я вернув ся до судна, мене страшно душило. Страшна річ! Не знаю, як описати її. На другий день віддих став придушений. Голова болїла від завороту. Мої товариші відчували те саме. Деякі з моряків вже лиш харчали.

Того дня, вже шестого дня нашої вязниці капїтан постановив пробити решту ледової стїни власним тягарем судна. На його приказ судно облегчили і притягнули над самим отвір. Опїсля наповнивши свої резервоари водою Навтілюс почав западати ся в долину.

Саме в сю хвилию робїтники всїли до середини і зачїнили за собою подвійні двері. Навтілюс повели осїв на ледї в викопанім отворі. Зиова відчнено водні резервоари і вагу Навтілюса збільшено до 1800 тонів. Настала рішачюча хвиля. Ми всї ждали і наслухували. Помимо завороту в моїй голіві я чув глухий звук під корпусом Навтілюса. Лїд повели трїскав і Навтілюс опинив ся вкінци під ледом.

— Ми видобулись, — кричав Консель до мого вуха. Я не міг відповісти йому. Я вхопив його за руку і стискав її конвульсійно. Та Навтілюс летїв неповздержано в долину. Треба було облегчити резервоари, що і зроблено. Навтілюс находив ся однак в надто великій глибинї і треба було підняти його троха висше. Нак ми довершено сего, ми пустились вперед цілою силою. Я немав надїї, що видержу ще сю погою по під ледові гори.

Мене подожили на диванї в бібліотечї, де я повели дусив ся. Мое лице сніло, а пульс бив ся слабо і нерегулярно. Я вже не бачив нічого і не чув. Мої мязї перестали

служити мені. Не тямлю кілька годин минуло: так, однак я був свідомий агонії, яка зближала ся до мене. Раптом мені полекшало. Кілька віддихів воздуха проникло мої груди. Чи ми вже на поверхні моря? Ні, Нед і Консель, мої два добрі приятелі жертвували себе самих, задля мене. В одному апараті осталося ще троха воздуха. Вони не хотіли скористати з нього самі, але віддали його мені. Я не хотів прийняти його, та вони держали мої руки і через кілька хвилин я віддихав свobodно. Я подивив ся на годинник. Се вже повинен бути 28-ий день марта. Навтілюс летів зі скаженою скоростію. А де був капітан Немо? Чи живий він ще? Манометер показував, що ми знаходили ся всего лиш 20 стіп під водою. Лиш тонка верства леду відділювала нас від поверхні. Чи не можливо розбити її? Навтілюс очевидно готовив ся до такої операції. Впрявившись шпилем просто в гору він вдарив в кригу з великою силою. Вертаючись опісля взад повторив він той сам маневр ще раз. Лід подавав ся за кождим ударом, а вкінци судно пробилось наскрізь і виповзло на повехню леду, який однак під його тягаром обломив ся. Сейчас відчинено заткала, а чистий воздух струями розлетів ся по цілім Навтілюсі.

РОЗДІЛ XVII.

ВІД КІНЧИНИ РОГА ДО АМАЗОНКИ.

Як я дістав ся на поміст не маю поняття; можливо Канадонець виніс мене туді. Однак я вдихав покріплюючий морський воздух сяobodно. Мої товариші просто впливались свіжиною.

— Який розкішний сей водокносень, — сказав Консель. — І маємо його подостатком.

Нед Ленд не говорив нічого, лиш розтворив губу так, що і людоїда відстрашив би від себе. Наша сила яертала до нас і коли я оглянув ся довкруги, не бачив нікого, кромі нас самих. Моряки вдоволялись воздухом, який розливав ся в середині Навтілюса.

Перші слова, які я промовив, були слова вдячності і подяки своїм двом товаришам. Нед і Консель продовжили

мое жите підчас остатних хвиль сеї довгої агонії.

— Приятелі мої, — сказав я, — ми обов'язані оден другому на вики і я почуваю ся до безмірного обов'язку супроти вас.

— З якого я певно скористаю, — скликнув Канадиєць.

— Що ви під тим розумієте, — питав ся Консель.

Я хотів сказати, що заберу вас з собою, коли ви жараскаю ся з сего пекольного Навтілюса.

— В самій річі — сказав Консель — чи ми їдемо куда щовинні?

— Так, — відповів я. ми поступаємо за сонцем, а тут сонце є на лівночн.

— Без сумніву, — сказав Нед Ленд. — Заходить однак питане. Чи він повезе нас в Атлянтик, чи Тихий океан, себ-то в заселене. чи пустинне море.

Я не мав на се відповіди і побоював ся, що капітан Немо повезе нас радше на широкі простори морські між Америкою і Азією і так закінчить сю світову морську вправу. Ми повинні над сим задалегідь застановити ся і вирішити се важне питане. Навтілюс гнав дуже скоро. Петряв поляриу лінію і простував до кінчини Рога. Ми зрівнялись з американською кінчиною 31-го марта о 7. годині вечером. Всі терпіня пішли в непамять. Ми думали лиш про будущність. Капітан Немо не показував ся. Положене Навтілюса було завсїгди зазначене на картї. Вечером ми були чевні, що судно пливе до Атлянтику. Дня 1-го цвїтня Навтілюс виплинув на поверхню коло полудня і в західній сторонї ми побачили землю. Був се острів „Земля Диму“, названий так морякамн від диму, який перший раз бачили понад хатками тубольців.

Тут запав ся Навтілюс під воду. Напрям його був північний, близше берегів Америки. Дня 4-го цвїтня ми знаходили ся 56 миль від берегів Урагваю. Досн віхали ми 32,000 миль від нашої виходної точки в японських водах. Капітан Немо не любив сусїдства замешкалих берегів Бразилїї, женучи судно так скоро, що ніяка риба ні птах не міг летїти разом з намн. Через се не бачили ми нічого цікавого в сих водах.

З такою скоростію гнав Навтілюс через кілька днів і 9-го цвїтня переїхав попри найдалше висунений на схід

Сан Рок. Відси тягнула ся велика підморська рівнина між сею кінчиною, а африканськими берегами, глибока подску-дня на 9,000 ярдів. Дно сеї рівнини засіяне місцями висо-кими горами, які були точно зазначені на прилагодженій самим капітаном мапі. 11-го цвітня ми виплили на верх в самім гирлі ріки Амазонен.

Переїхавши рівшик ми зблизили ся до Гіана, французької колонії, куди можна було нам втечи. Однак сильний вітер так збурило море, що небезпечно було пускати ся човном. Пел Ленд розумів се, бо нічого і не згадував. Через 11 і 12-го ми їхали поверхнею. Сіть принесла нам гарні породи зоофітів, риб і плазунів.

При тім треба згадати одну рибу, яку головню запам'ятає Консель. Сіть наша зловила одного ската, дуже смішної і дивної будови. Риба була зовсім кругла і пде-ската, наче диск. Викинута на поміст вона кидалась і от-от булаб вскочила в море, колиб Консель не був кшув ся до неї і не схватив її обома руками. Та в сю хвилю пере-вернув ся, до гори ногами і з головою тіла спараліжо-ваного кричав:

— Панс, панс, ходіть до мене!

Оба з Канадійцем піднялисьмо його і розтерли скорче-ні рамена. Щасливий Консель понав ся на електричну рибу, яка вбиває риб в віддалі на кілька ярдів. Така всьма електрична сила в рибі, якої поверхні обох боків не ма-ють більше як 27 квадратних стіп. На другий день 12-го цвітня Навтіжос зблизив ся до голяндської колонії, ко-ло гирла Марони. Тут побачили ми ціле стадо морських коров, які подібно як і дюгюнг належить до сиренської групи. Суть то звірята спокійні і неворожі, довгі до 21 стіп, а важать найменше 6000 фунтів. Я сказав Педовн і Конселеви, що природа призначила сим звір'ятам особли-вшу задачу. Іменно вишасають вони підморські пасовища і в сеї спосіб винищують хвасті, які тамують гирла тро-пікальних рік.

— І ви знаєте ви, — додав я, — що стало ся, відколи людська порода майже винищила сі так пожиточні звір'ята? Сі хвасті розгнілись і геть заразили воздух, від яко-го посталала жовта фебра, а в наслідок чого сі сторони опустіли. І льхо се розвинуло ся від гирла ріки Ріо де ля Плята аж до Флориди.

І цього ліха, коли вірити Тусенелю, не мож порівнювати з лихом, яке спало на землю в хвили, колиб не стало в морю сих китів, морських псів, моржів і пр. Тоді моря переношені ріжними медузами, стоюгами і прочою морською язвою, стались би центрами зарази тому, що не стало сих неяситних жолудків, які призначені Богом на сторожів морської гігієни.

Не застречуючи таким теоріям, прислуга корабельна вбила кілька сих коров, яких мясо смачійше від воловини, або телятини і кілька тисяч фунтів свіжого мяса доповнило запаси Навтілюса. Крім того ловля риб також повелася. Сеї ночі Навтілюс віддалив ся від берегів Америки на четверте море.

РОЗДІЛ XVIII.

ЧОРТ-РИБА.

Через кілька днів Навтілюс сторожив від американських берегів. Не хотів бачити ні мексиканського залива, ні Антилів. 16-го цвітня ми побачили Мартініку і Гваделют, віддалені від нас близько 30 миль. Я доглянув їх високі верхи. Какадонець, який так числив на добру нагоду втрати сих сторожах, був цілком прибитий. Утсча моглаб вдатися колиб він потрафив заволодіти човном без відома капітана. Над сим ми радили всі три. Через шість місяців ми були нязвими на Навтілюсі. Персіхали 34,000 миль і, як сказав Нед Ленд, не було причини, чому се не мало скінчити ся. Всею надією ми покладали на самих себе. Капітан відчужив ся від нас цілконито. Яка сьому причина? З моєї сторони я не мав охоти поховати разом з собою моїх ціваних студій. Тепер я маю силу писати ирандиву книгу про море.

20-го цвітня ми знаходили ся в глибині 1,500 ярдів. Величезні підморські скали, покриті великими морськими рослинами падали на селитьбу підморського Титана. Коло 11-ої години вечером Нед Ленд звернув мою увагу на величезну купу, правдиве муравлиско, устроєне з давних морських хвастів.

— Се суть правдиві криївки чорт-риби, — сказав я.
— і я не здивувавши ся, колиб побачив тут сих великанів.
— Я ніколи не вірив в такі звір'ята, — сказав Нед.
— А я, — додав Консель, — пригадую собі, як такий великан втягнув під воду цілий корабель.

— І ви бачили се, — питає ся Канадонець.

— Так, Нед.

— Деж то було?

— В Ст. Мальо.

— Чи в порті?

— Ні, в церкві.

— Що, в церкві, — закричав Канадонець.

— Так, приятелю Нед, на образку.

Нед бухнув сміхом. Та Консель говорить правду. Сей образець мав своє жерело в легенді. Таких легенд патворилось багато. Приміром оден чоловік, Олеус Магнус говорить про одного такого великана довгого на милью, який подобає скорше на острів, чим на звір'я. Розказують також, що єпископ Нідрос побудував вівтар на великій скалі. По скінченій відправі скала почала рухати ся і вкінци вернулась до моря. Другий єпископ, Пентонідак говорить, що на одному такому морському звірюці міг машерувати цілий регімент кінноти. Вкінци старинні приповідки розказують про великанів, які були за великі до переходу через гібральтарський просмик.

— А кільки то пранди в сих оповіданнях, — питає ся Консель.

— Ніякої, приятелі. Однак в таких оповіданнях є завжди якась правдива основа. Не треба забунати, що в морю справді живуть великани, як чорт-риба або кальмари, все такі вони менші від китів. Вже Арістотель подавав точніші описи сих потворів. А сучасні моряки бачили деякі з них довгі на чотири до п'ять стіп. В музеях в Триесті і в Монпельє переховують шкелети восьминогів, довгі на два ярди. Надто після обчислень природників, відноги таких чорт-риб довгі на 27 стіп. Се справді страшний звір.

— Чи моряки полюють на них в сих водах, — питає ся Нед.

— Хоч не полюють, то все такі бачать їх. Оден з моїх приятелів, капітан Павло Бо з Гавр твердив, що він бачив

Одного такого великана в Індійськiм океанi.

Нагло Нед Ленд схопив ся з місця і полетів до вікна.
— Що за стран на звірюка, — він закричав.

В вікні з'явив ся страшний потвір, гідний своїх легендарних героїв. Був се чорт-риба, або восьмніг, довгий на

В вікні з'явив ся страшний потвір.

8 ярдів. Він илив проти Навтілюса з великою шкоростію, дивлячись на нас своїма витріщеними, зеленими очима. Його вісім рамен чи ніг, прирослих до голови, були два рази так довгі, як його проща часть тіла. Мусів важити

яких чотири до п'ять тиенчів фунтів. Присутність Навтілюса гнівала його мабуть через се, що ніякої йому користі з нього. Простий случай приаів нас перед сього потвора і я хотів використати сю нагоду на точне пізнане сього оказа кефальонодів.

Тимчасом зявили ся другі восьминоги по лівім боці судна. Я начислив їх сім. Всі вони плили за судном, а деякі ковтали своїми дзюбами в стальову плиту судна. Нагло Навтілюс задержав ся. Ціле судно затрясло ся.

— Чи ми вдарили до чогось, — питав я.

— В кождім разі ми будемо свободні, — завважав Канаднець, бо пливемо в воді.

За хвилину війшов до сальону капітан зі своїм товаришем. Я вже не бачив його через довший час. Не говорячи нічого до нас він підійшов до віконця, поглянув на потвора і сказав щось до лейтнанта. Послідний війшов. Скоро віконця зачинили ся. Я приступив до капітана.

— Цікава збірка восьминогів, — сказав я.

— Так, дійсно, пане натураліст, — відповів він. — Мусимо з ними побороти ся.

Я поглянув на него. Мені здавалось, що я кенско зрозумів його.

— Бороти ся? — повторив я.

— Так, пане! Шруба пристанула. Сильні щокі одного з восьминогів перешинили її працю. Отсе, що спинное наш рух.

— Щож ви зробите тепер?

— Піднимемо ся в гору і вбемо сю запору.

— Тяжке підприємство.

— Так, дійсно. Електричні кулі суть немічні супроти мягкого мяса, на якому не можуть владувати своєї сили. Та ми заатакуємо їх сокирами.

— А гарпун, пане, — сказав Канаднець. — коли тільки позволите.

Згода, пане Леид.

— Ми підемо за вами, — додав я, поступаючи за капітаном Неме до середних сходів.

Тут застали ми вже коло десяти хлопів з сокирами, готових до роботи. Консель і я взяли також два топори, а Нед вхопив свій гарпун. Оден з моряків відкручував шру-

би заткала. Як тільки шруби звільнили заткало, воно піднялось з великим розгоном, спричиненим певно ссучими тлоками восьминогих рамен. Сейчас післи того одно рами всунулось через отвір до середини, а над отвором появилось з двайцять других. Одним ударом капітан відтяв його, та два других всунулось до середини і вхопили одного морика, який спинав ся по драбині і витягнули його з непереможною силою в гору. Капітан Немо закричав і янбіг на платформу. Ми рушили за ним.

Що за сцена! Несчастливий чоловік, шрваний раменем восьминога повис в воздуху. Він харчав в горлі і кричав: по мочи, помочи! Слова сі висказані по французьки вразили мене! Сі був мій краши, а можливо, що було їх тут більше. Несчастливий полонік був страчений. Хто міг вратувати його? Капітан Немо кинув ся однак на чорт-рибу і одним ударом топора відтяв одне рами. Його товариши бороли ся шалею проти других сих звірюк, які повзли на Навтілюсі. Залюга відбивалась сокирами, а Канадонець, Консель і я рубали топоромі мяска потворів. Дняний запах наповнив воздух. Страшне видовище!

Несчастливого морвега не можливо вже було вратувати. Сім рамен стратив восьмніг, та яосьмим держав коепко свою жертву і янявив нею в воздуху якби пером. Капітан разом з лифтантом кинулись ще раз на нього, та скроплені якимсь чорним плном, який осліпнув їх, мусіли понехати дальший ратунок. Різночасно на поміст вдерло св десять до дванайцять сих звірюк і ми мусіли видержати борбу з ними в філях кроми і чорнила. Нед Ленд кождим ударом свого гарпуна разив звірюк в страшні очнища. Нагло оден восьмніг перевернув мого сміливого товариша своїм раменем на поміст.

Мое серце охолонуло від грозн. Страшний дзюб чорта-риби повис над Недом. Бідняга готов був пасти жертвою, колиб не поміч капітана, який своєю сокирою роздавив щоки звіря, а вдетований в сей спосіб Канадонець зірвая ся на ноги і засадив свій гарпун я саме серце восьмного.

— Я був вам довжний, — замітив капітан Канадійцевин.

Нед тільки вклонив ся. Борба тречала чверть годни.

Потвори, поражені і розбиті запали ся вкiнці під водою. Капітан Немо, окровавлений і майже вичерпаний з сил, вдивив ся в море, яке поглотило одного з його товаришів, а великі слези заляли його очи.

РОЗДІЛ ХІХ.

МОРСЬКА РІКА.

Страшної сцени з 20-го цвiття піоден з нас не може забути. Я занісав єї під впливом великого зворушення. Переглянувши єї записки ще раз, я прочитав їх Конселєви і Канадійцєви. Вони признали иартість їх під взглядом не-режитих фактір та закидали їм брак заслуженого ефекту. Описувати такі образи треба мати кебету иайбільших поетів.

Я говорив, що капітан Немо плакав дивлячись на филі; його жалє був великий. Се вже був другий товариш страчений за наших часів, та якою смертю! Не спочине його тіло разом з другими друзьями на спокійнім коралєвiм кладовиши. Сей його послідний крик о поміч роздирав мое серце. Бідний Француз забуваючи свою штучну мову иисказав в своїй рідий мові свій послідний зазив. І се був мій одиний крави на Навтілюсі. Чи він сам тільки в дійсности репрезитував Францію в сiм тайнім товаристві? Се була одна з сiх нерозвизаних загадок, вкi вирниали без перестайку перед мєєю уявою.

Капітан Немо відійшов до своєї каюті і я не бачив його через якийсь час. Його настрої можна було нізнавати по руках судна. Через 10 днів крутилось воно коло місця, де стратив ся нещасливий його морвк. 1-го мая Навтілюс зиови подав ся на північ. Незадовго ми віхали на морську иайбільшу ріку, яка має свої берсти, свою рибу і свою питому температуру. Се є дійсна ріка, яка пливе собі сво-бідно в Атлантику, а якої води не мішають ся зовсiм з водами океана. Вода єї є більш солона, чим сама морська вода. Головна глибина єї виносить 3000 врдів, а ширина 50 миль. В деяких місцях ріка пливе зі скоростію 2 і пів милі на годину. Обєм єї води є значно більший від всiх рік на кулі земській.

8-го мая ми переїздили кінчину Гаттерас зрівнавшись з Північною Каролайною. Ширина ріки виносила тут 75 миль, а її глибина 210 ярдів. Настилюс плив без ніякого очевидного проводу. Мені здавалось, що в таких обставинах утеча була можлива. Залюднені береги могли стати нашим приютом, або навіть можна було попасти ся на оден з кораблів, які пливали між Нью Йорком або Бостоном, а мексиканським зативом. Се була догідна хвиля помімо 30 миль, які відділювали нас від берегів Унії.

— Наше, сказав Нед до мене, — се вже мусить скінчити ся. Я мушу використати сю нагоду. Сей Немо покидає сі землі і вибираєть ся на піщич. Та я заявлю вам, що я мав досить полудневого бігуна і не поволочусь з ним на піщич.

— Щож ми зробимо, Нед, коли утеча саме тепер є неможлива.

— Ми мусимо поговорити з капітаном, — сказав він; — ви нічого з ним про се не говорили, коли ми були в ваших рідних водах. Тепер я буду говорити з ним на своїх морях. Коли подумаю, що ми скоро будемо коло Нової Скотії і що близько звідтам є великий залив, до якого впадає ріка св. Лаврентого, та що ся ріка є моєю рікою, рікою Квебеку, мойого родного міста—коли я подумаю про се все, волос стає на моїй голові. Я радше кину ся в море, а не лишу ся тут.

Канадонець очевидно тратив вже всяку терпеливість. Його сильна природа не могла знести дальшого увязнення. Лице його зміняло ся що днини. Я розумів його терпіня. Вже сім місяців відтяти від світа ми такі жадні були бачити родинні сторони.

— І чому нічого не відповідаєтс, — заговорив знова Нед. — Яб просив вас, щоб ви поладнали сю справу з капітаном хочби лише в моім імені.

— Та я так рідко стрічаюсь з ним. Він мабуть сторонить від мене.

— Маєте отже одну причину більше бачити його.

Я прийшов до своєї каюти. Звідси я хотів іти просто до капітана. Сим разом він не повинен втечи від мене. Я пристанув перед його дьерма і застукав. Нівної відповідн. Я знова стукав, а потім покрутив клямку. Двері відчинили ся і я ввійшов до середини. Капітан сів при столі і зі-

гнутий над чимось не чує мене. Я наважився конче з ним говорити. Тимчасом він стрепенувся і здептаючись в мою сторону сказав різко: Ви тут? Чого хочете?

— Говорити з вами, капітане.

— Я тепер занятий, пане. Лишаю вам свободу замикати ся, і дозвольте мені саме робити і мені.

Таке привчє не підбадьорувало мене, та моя поста-
пова не змінила ся.

— Пане. — сказав я холодно, — я мушу говорити з вами про справу, яка не терпить проволочки.

— Про що іменню, — відповів він підемішкуючись. — Чи може відкрились ще нового для нас в морі?

Закри я здобув ся на відповідь, він показав мені отверту рукопись на столі і додав поважним тоном. Тут, пане Аронаке, лежить рукопись написана кількома мовами. Вона містить в собі все, що я знаю про море; в не хотів би щоб вона стратилась разом зі мною. Ся рукопись підписана моім іменем з додатком моєї власної життєсен буде схонана в маленьку, непотанаючу скринку. Послідний з нас, що останець ся живий на Навтілюсі, кине єї в море.

Імя сего чоловіка! Його власна гісторія паннеана ним самим! Отже тайна ся колись відкриеть ся.

— Капітане, — сказав я, — в щиро похваляю вашу ідею. Добутки ваших дослідів не повинні пропасти марно. Та способи, яких ви хочете вжити, суть дуже простенькі. Хто знає, куди можуть занести вітри сю скринку і в чий може вона потрасти руки. Чи не можнаб сего зробити в инший спосіб.

— Ніколи, пане, — сказав він перериваючи мене.

— Я з моїми товаришами готовий заховати сю скринку і коли ви випустите нас на волю...

— На волю. — промовив капітан встаючи з місця.

— Так, пане, се є справа, задля якої я хотів вас бачити. Отсе вже осміий місяць ми перебуваемо на Навтілюсі і сьогодні я питаю св вас в імени моїх товаришів і своїм власнім, чи ви думаете нас завсїгди тут держати?

— Пане Аронаке, моя відповідь сьогодні буде такою, якою була тому сїм місяців назад. Хто раз дістане св на се судно, сей вже не може покннути його.

— Ви домагаєте ся від нас правдивого невітництва!

— Називайте се, як вам вгодно.

— Однак невірники мають скрізь право бороти ся за свободу.

— Хтож вам відбирає се право? Чи я коли старав ся звязати вас присягою?

Він поглянув на мене з заложеними руками.

— Пане, — горнув я дальше, — вертаючи знова до предмету нашої розмови, я хотів би скінчити його. Я повторяю, що тут не розходить ся о мене самого. Наука є для мене розривкою, пристрастію, для якої я все забуваю. Та ннакше маєть ся річ з Недом Лендом. Всякий чоловік заслугує на взгляди. Чи ви не думали, що любов свободи і ненависть до неволі, можуть викликати в такій вдачі, як в Канадійця, певні заміри пімсти, та що він може думати про всякі старання...

Я замовк; капітан Немо яипрямував ся.

— Я зовсім не журю ся. Я не шукаю за Недом. Не належить се до моїх приємностей держати його тут! Ви, пане Аронакс, розумієте все, навіть мовчанку. Я не маю більше нічого до говореня. Хай се буде перший і послідний раз такої розмови. Більше я не схочу і слухати вас.

Я відійшов. Положене наше було критичне. Я розповів нашу розмову сяоїм тогаришам.

— Тепер ми знаємо, — сказав Нед, — що нам нема чого надїяти ся від сего чоловіка. Навтілюс зближаєть ся до Лонг Айленд і там ми попрубуємо втікати без взгляду, яка буде погода.

Та погода заповідала ся погана. Небо вкрило ся хмарами, вітри змогли ся і сфильовали море. Птаство поховало ся, лиш одні петрелі звивали ся в воздуху. Барометер став оживлений. Вкінци буря прорвалася дня 18-го мая в хвили, коли ми плвли попри Лонг Айленд, кілька миль від порту Нью Йорка. Я можу описати сю борбу елементів, бо капітан Немо замість схоятати ся в глибинах моря, вибрав борбу з ними на поверхни. З початку яітер дув з полудневого заходу. Капітан Немо був на помості. Він примістив ся крепко, щоб філі не стягнули його з помоста. Те саме зробив я захоплений дяома річами, незвичайним явищем природи і сим надзвичайним чоловіком. Навтілюс кидав ся то в гору, то в долину, лягав часамі на бік, то яипростовував ся

в гору, як маішт. Гураган шалів з силою 80 миль на годину. Я приглядав ся філям уважно. Вони піднимали ся в гору на 150 до 175 ярдів. Їх величінь і сила залежали від глибини моря. Зіл таких филь підчас бурі в грудни 1864 р.

...Вечером небо горіло страшною полумінею.

згинуло місто Едо в Японії. Я бачив великий корабель, на виднокрузі, як він бороз ся з філями. О десятій годині вечером вечером небо горіло страшною полумінею. Я не міг знести єї яєности, підчас коли капітан впялив в неї свої очи, непаче вдихав в себе саму душу бурі. Страшний шум

наповнив воздух; в ньому були змішані і вите придавлених филь і рнк вітру і удари грому. Вітер розлітав ся на всі сторони горизоннта, а цикльон знімаючись на сході перелітав на північ, захід і полудне і знова завсртав св під ударом протівних вітрів полудневої півкулі.

Картина була страшна і велична!

Ах, сей гольфстром! Як чудово оправдує він свою назву „король бур”. Він то родить сі страшні гурагани, через ріжницю температури поміж його воздухом а його струєю. Згори посипав ся град вогню. Острій кінець Навтілюса був знаменитим провідником електрнки, і в бачив великі і довгі струї, як вони розбнвались на ньому. Обезсилний і втомлений до краю, я приповзнув ся до заткала і зійшов до середини. Бурв була тоді в самім розгарі. Було неможливою річію стояти в Навтілюсі. Капітан Немо вернув ся до середни коло дванайцвтої годинн. Чую, як резервовари наповнвлн ся водою і вк Навтілюс западав ся під филь. Через відчнені віконця в сальоні я побачив великі рнби, які перестрашені втікали неначе привиди персд моїми очима. Навтілюс западав св ще дальше. Я думав, що в глубині 16 ярдів ми відискаємо спокій. Тимчасом в сих верствах вода була ще під впливом великої замішанни, і ми мусіли шукати спокою глнбше.

РОЗДІЛ XX.

НА 47°24' ШИРИНИ І 17°28' ДОВЖИНИ.

В наслідок бурі ми відбились троха на всхід. Вся надія втікати мусіла зникнути і бідний Нед в рознучливім положеню відчужив ся від нас, подібно вк капітан Немо. Консель однак не покидав мене. Навтілюс плнув то під водою, то на поверхни серед тяжкої мраки, страшної в наслідках для многих моряків. Кількн то випадків сталось через ню! Кількн зударів між кораблвми мимо їх сильних світел, свистів і алярмуючих дзвонів! Дна сих морів виглядають як побоєвища, де лежать і доси жертви борби, деякі з них постарілись, а другі ще свіжі, вких зелізні окуви і мідяні плити відбивали ясне світло нашої лямпи.

15-го мая ми знаходились на полудневій кінчині мілини Нової Землі. Мілина ся утворилась з морської, нанесеної ею-ди або Гольфштромом, або північною струєю зимної води, яка омиває американські береги. Тут спочивають також блукаючі екали, принесені великими відломками льоду побіч міліонів моллюсків і зоофітів, які тут погнили. Глибина моря не є тут дуже велика, однак далше на полудне вона сягає і 3000 ярдів. Там влігнє кінчить своє існуване Гольфштром розсіваючнє в море.

Було ес 17-го мая, около 500 миль від Heart's Content в глибині 2800 ярдів, де ми побачили лежачий на дні електричний кабель. Консель, якому я про се нічого не згадував, думав спершу, що се великанський морський вуж. Та опісля я вразумив свого товариша і розказав йому деякі подробиці його закладаня. Першій раз положено його в рр. 1857 і 1858; по пересланю однак яких 400 телеграм кабель перестав служити. В р. 1863 інжиніри вложили в море другий, довгий на 2000 миль, а 4,500 тонн важкий. Ся робота також ве дописала.

25-го мая Навтілюс будучи в глибині 3836 ярдів приплив на саме місце, де кабель прорвав ся і знищив всю працю. Місце се віддалене від Ірляндії 638 миль. Кабель сей однак справлено і знова занушено в воду. Та по кількох днях він знова прорвав ея затратившиє в морських пропастях. Ся неўдача не зведохотила Американців. Сайруе Філд (Cyrus Field) сміливий покровитель еего підприємства, коли вже витратив всеє свій маєток, розписав нові акції, скоро призбрав новий фонд і почав будову нового кабеля на кращих принципах. Кабель обвинуто гутаперхою, а по верх неї додано ще металеву руру. Корабель „Great Eastern” виплив 13-го липня, 1866 р. Праця постунала шасливо вперед. Та підчас тої праці сталось щось дивного. Кілька разів розвиваючи звої кабеля робітники відкрили цвяхи повбивані в кабель, очевидно з наміром його знищити. Капітан Андерсон, порадившиє з своїми офіцерами і інжинірами розвіснє на кораблі оповістку, що наколи злочинця відкриють на кораблі, то без ніякого дальшого еуду вкинуть його в море. Се помогло. Злочин більше не повтаряв ея.

23-го липня „Great Eastern” був віддалений не більше як 500 миль від Нової Землі, коли з Ірландії прийшла свіжо заложеним каблем вістка про завішене оружжя між Прусами а Австрією по битві під Садовою. 27-го липня покінчено роботу і корвбель причалив до порту „Heart's Content”. Першою телеграммою, якою промовила молода Америка до старої Європи, були ці слова мудрости, рідко коли зрозумілі: „Слава Богу на вижинах, а спокій на землях, доброї волі людям”.

Я не сподівався побачити електричного кабля в його первісній будові. Він був покритий рештками різних черепашок, які хоронили його перед влізливими молюсками. Він спочивав в спокійних пропастях і серед великого нвтинску, сприяючого летовні іскри електричної, яка перелітає з Європи до Америки за 0.32 одної секунди. Кабель сей послужить через довгі роки, бо відкрито, що море ще зміцнило гутаперху, покриваючу кабель. Місце, в якому прорвався кабель в 1863 р. знаходилось серед долини, на сто миль широкої, в якій мігби сховати ся Монт Бланк, не вистаючи при тому понад море. Долину сю замикає стіна висока на більше як 2000 ярдів. Ми прибули там 28-го мая, і Навтілюс знаходив ся тоді лиш 120 миль від берегів Ірландії.

Чи може капітан Немо думав висісти на брнтийських островах? Ні. На моє велике здивоване він завернув вв полудне. В моїй голові віринула досить важна квестія. Чи Навтілюс мав відвагу переплисти через англійський канал? Нед Ленд, який знова оживив ся, не переставав ввпитувати мене. Якжеж я міг відповісти йому? Капітан Немо не показував ся. Показавши Канадійцєви краї американських берегів, чи не хоче він тепер показати ще мені берегів Франції?

Та Навтілюс плыв в одно на полудне. 30-го мая він минув кінчину полуднево-західного кутка Англії, і звідси він повинен плисти прямо на захід, коли хоче віхати в канал. Однак він сего не зробив.

Через цілий день 31-го мая Навтілюс робив цілий ряд колісних маневрів, які мене дуже цікавили. Виглядало, що він не може відшукати якогось потрібного йому місця. В полудне капітан сам зийшов на поміст для помірів, та сим разом виглядав нахмурений. Що могло смутити його?

Чи ся близькість європейських берегів, з якими вяжуть ся спогади його минувшини? Коли ні, то що він відчував? Гризоту совісти, чи якій жаль? В мене родилось почуте, що вже незадовго відкритеть ся тайна його жнтя.

Слідуючого дня, 1-го червня, Навтілюс продовжав свою шуканину. Мабуть він шукав за якимсь особливим місцем на океані. Сонце було чудове, небо чисте. Вісім миль на схід показав ся на видюкрузі великий корабель. З його маштів не-повівав ніякий стяг. Кілька хвиль перед полуднем капітан слїднв дуже уважно довкруги. Вода була на причуд спокійна. Навтілюс не рухав ся.

Я був саме на помості, коли капітан брав помір і чув його слова — „Се є тут”.

Потім він обернув ся і зійшов в долину. Чи він бачив корабель, який звернув ся в нашу сторону і зближав ся до нас, я не міг сказати. Вернувши до салюну застав віконця зачинені, і почув, як резервовари почали наповняти ся водою. Навтілюс почав западати ся. Кілька хвиль пізнійше він задержав ся в глибині 840 ярдів. Нараз відчинились нам віконця і через шкло я побачив ясно освітлене море на віддаль пів милі.

Поглянувши в лїве віконце, я не бачив нічого крім спокійної води, та по правім боці на дні моря виставало щось, що зацікавило мене. На перший погляд се виглядало на якусь руїну, прикриту білими черепашками. Та приглянувшись докладнійше можна було виріжнити будову корабля, без маштів, який мусїв втонутн. Сей розбиток мусїв вже дуже давно запасти ся під воду.

Чим був сей корабель? Чому Навтілюс звідував його гріб? Я не знав, що про нього думати, коли близько себе почув слова капітана Немо, які він висказав низьким голосом:

— Давно колись корабель сей називав ся „Марселець”. Він двигав на собі 74 гармат і був спущений на море в 1762 р. 13-го серпня 1778 р. під командою Ля Пойнп-Вертріє він хоробро боров ся з „Престоном”. В 1779 р. він був при занятю Гренади, разом з ескадрою адмірала Естена. В 1781 р. він брав участь в морській битві в Чесапік. В 1794 р. французька республіка змінила його імя. Дня 16-го цвїтня того самого року він прилучив ся до ескадри Ві-

лягста Жюеса в Брест з припорученням перепровадити безпечно транспорт кукурузи гаданваючий з Америки під командою адмірала Ван Стібля. 11-го і 12-го преріяля другого року сеї ескадра стрітилась з англійськими кораблями. Паве професор, сьогодні маємо 13-го преріяля — 1-го червня 1868 р. Тому як раз 74 роки, на тім самім місци, сеї сам корабель після героїчного бою і втрати трох маштів волів занести ся під воду разом зі своїми 356 оборопцями, чим піддати ся ворогові. Приблизивши цвяхами свій стяг до керми він зник під филами серед крику „Хай живе республіка!“

— Местник, — скликав я.

— Так, паве, се Местник! Добре імя, — процідив через зуби капітан Немо, зложивши на хрест руки.

РОЗДІЛ XXI.

І ЕКАТОМБА.

Спосіб виласу сеї нежданой сцени, гісторія патріотичного корабля, розказана спершу так холодно і зворушене, з яким сеї дивний чоловік висказав післідні слова, все те вразило глибоко мій ум. Меї очі не зводились з капітана, який з витягненими руками проти моря оглядав горіючим оком славний возбіток. Можливо, що я не дізнаю ся, хто він був, звідки прийшов і куди він гряде, однак я бачив, як чоловік віддавав ся все більше і більше від людей. Се не була проста нехоть до людей, яка замкнула капітана Немо разом з його товаришами в Навтілюсі, ате велика ненависть, якої і час не міг злагодити. Чи ненависть ся шукала ще й тепер німсти, будучність повинна відкрити се переді мною. Навтілюс піднимав ся в гору, а вид „Местника“ зникав нам поволі з очий. Скоро пізнав я по легкім фильованю судна, що ми на отвєртім морі. В сеї момент дав ся чутти слухий гук. Я поглянув на капітана. Він не рухав ся.

— Капітане, — сказав я.

Він не відповідав. Я лишив його і вийшов на поміст. Консель і Кавидиєць вже були там.

— Звідки виїшов сей гук, — спитав я.

Се був гук стрільби, — відповів Нед Ленд.

Я побачив корабель і слідив за його напрямом. Корабель зближився до Навтіюса і видно було, що він їде в нашу сторону цілою сіткою пари. Шість миль відділяло його від нас.

— Що се за корабель, Нед?

— Судячи по його будові, — говорив Канадонець, — я залежибн ся, що се воєнний корабель. Колиб він так пустив ся на нас і затопив сей проклятий Навтіюс.

— Приятелю Нед, — відповів Консель, — яку шкоду може він зробити Навтіюсови? Чи може він атакувати його під флігелю, або отстрілювати з гармат на дні моря?

— Скажіть мені, Нед, — промовив я, — чи можете розпізнати, до котрої держави він належить.

Канадонець зморщив брови, прижмурих повіки і через кілька хвилин виявив свіє зір в судно.

— Ні, пане, не можу сказати бо не бачу його стнгу. Тільки я певен, що се воєнний корабель.

Через чверть години ми слідили за кораблем, який плыв прети нас. Я одначе не хотів принускати, щоб він міг бачити нас на таку віддачу. Колиб капітан Немо позголюив йому зблизити ся до нас, ми моглиб виратувати сн з Навтіюса.

— Пане, — сказав Нед Ленд, — наколи сей корабель зблизити ся до нас на одну милю, я кину себе в море і радизби вам зробити те саме.

Я не відповідав на предложене Канадійця, тільки дальше слідив за кораблем. Нараз білий дим показав ся на переднім шовбі корабля, а по кількох секундах якесь тяжке тіло вдарило в зад нашого судна, здавнло його в тім місци і скоро після того сильна експльозія відбилась в наших вухах.

— Як то, чи не стріляють вони на нас, — закричав я.

— Бітше як певно, — сказав Нед; — мусіли пізнати нарьяля і стріляють до него.

— Ачеж вони можуть бачити, що тут знаходять си лодди, — скликнув я.

— І тому власие і стріляють, — відповів Нед, днвлячись на мене.

Ціла повінь світла пропукла над моїм умом. Вони вже певно знають, як то вірити всяким поговіркам про потвора. Без сумніву капітан Фаррагут, командант Авраама Лінкольна, переконав ся по ударі гарнуном, що се був не марваль, а підводне судно, ще страшійше від надприродного ссавця. Так, воно мусіло так стати ся і тепер вони шукають за сею машиною знищеня по всіх морях. Страшна річ подумати, що капітан Немо послугуєть ся своїм Навтілюсом, як средством помсти. Чи в хвили нашого увязненя серед Індійського океана не атакував він якогось корабля? А похований моряк на коралевім кладовищи, чи не впав він жертвою удару, спричиненого Навтілюсом? Так, повтарю се, воно мусить так бути. Одна сторона його тайни вже відкрита; а дальше всі держави разом полюють вже не на якесь дивачие сотиоріне, але на чоловіка, який заприсягнув страшиу ненависть проти них. Вся страшиа минувшість виринула переді мною. Місто знайти приятелів на зближаючїм ся кораблі, ми могли ожидати тільки немилосердних зорогів. Стріли знова падали довкола нас, та нідеи з них не дїяли ся Навтілюса. Корабель був вже віддалений від нас лиш на три милї. Помимо поважиого острілюваня капітан не виходив на поміст. І колиб лиш одна така стїжковата куля поцілила судно, ми пропали. Канадїєць думав, як би то видобути ся ся з сеї халепи і радив даяати сигнали, щоби вони розуміли нашу неаиниість.

Тому він вхопив хустинку і повівав нею понад головою. Та сейчас зелїзна пука адарила його по голові і він мимо своєї сили повалив ся на поміст.

— Дурію, — закричав капітан, — чи ти хочеш, щоб я пробив тебе шпилем Навтілюса, заки ми киємо ся на сей корабель?

Капітан кричав страшним голосом, а ще страшійше виглядав. Його лице було смертельно блїде, а серце мусіло перестати бити ся на хвилику. Він не говорив, а просто ричав: Нахилившись вперед всім своїм тілом він тряс рамеями Канадїйця. Потім покидаючи його він звернув ся до аоеиного корабля, якого стріли літали довкруги нас, і закричав могучим голосом: „Кораблю проклятої нації, ти сподїєш, хто я є. Я не потребую бачити твого стягу. Дивись, покажу тобі свій“.

І на перелі свого судна капітан розвинув чорний стяг, подібний до того, який він застромив на полуднсьім бігуні. В сей момент стріл вдарив в судно під скісним кутом не ушкоджуючи його. Капітан здвигнув тільки раменами і звертаючись до мене сказав коротко: „Ідїть в долину разом зі своїми товаришами!”

— Паіе. — закрнчав я, — чи ви думаете атакувати сей корабель?

— Так, я маю затопити його.

— Ви сего не зробите!

— Я зроблю се, — відповів він холодно. — І я раджу вам не судити мене за се. Судьба показує вам се, чого ви не повинні були бачити. Атак почав ся; ідїть в долину.

— Що се за корабель?

— Ви не знаєте? Дуже добре! Тим краще для вас! Його національність останеть ся для вас секретом. Ідїть в долину!

Ми мусїли слухати. Пятнаїцять моряків обступило капітана, споглядаючи з невимовною ненавистію на зближуючий ся корабель. Можна було бачити, що кождий з них горів жаждою пімсти. Я сходив в долину в хвили, коли ще один стріл наїїлив судно і я чув капітанові слова:

— Стрїляйте, дурні. Витрачайте свої стріли на дурию. Не втечете ви перед моїм Навтілюсом. Тільки я не положу вас в гробовину побіч дорогого „Местинка”.

Я прийшов до своєї каюти. Капітан і його товариш остались на помості. Шруба заворушилась і Навтілюс з поспіхом віддалив ся від ворожих гармат. Та погоня продовжалась, а капітан вдоволяв ся задержанєм потрібної віддалі.

Коло четвертої години пополудни знетерпеливлений неневним положенем я вийшов до середних сходів і через відчинене заткало я зважив ся вийти на поміст. Капітан все ще ходив по помості пильно обсервуючи корабель, який був віддалений від нашого судна пять або шість миль.

Він зволїкав з атакованем. Я пробував ще раз розважити його. Та як лиш промовив слово, капітан приказав мовчати, говорячи:

— Я є закон і судія! Я належу до угнетених, а там іде гнобитель! Через нього я стратив все, що любив, голубив

і шанував — рідний край, жінку, діти й батька і матір. Я блачив, як всі вони погинули. Все, що я нещастиду, криється єв там. Не говоріть більше нічого!

— Я в останнє поглянув на воєнний корабель, який щораз то прискорював свій лет, а опісля вернув ся до Нета і Консе я.

Ми будемо втікати, — закричали я.

Добре, — сказав Нета. — Що то за корабель?

— Я не знаю, але хтоб він не був, годниши його вже почислені. Ліпше згнути разом з ним, чим бути євн-винов: тими в злочині, якого ми ге и євн осудити.

— Така і моя гідка, — сказав Нета Лета. — Ждім до ночи.

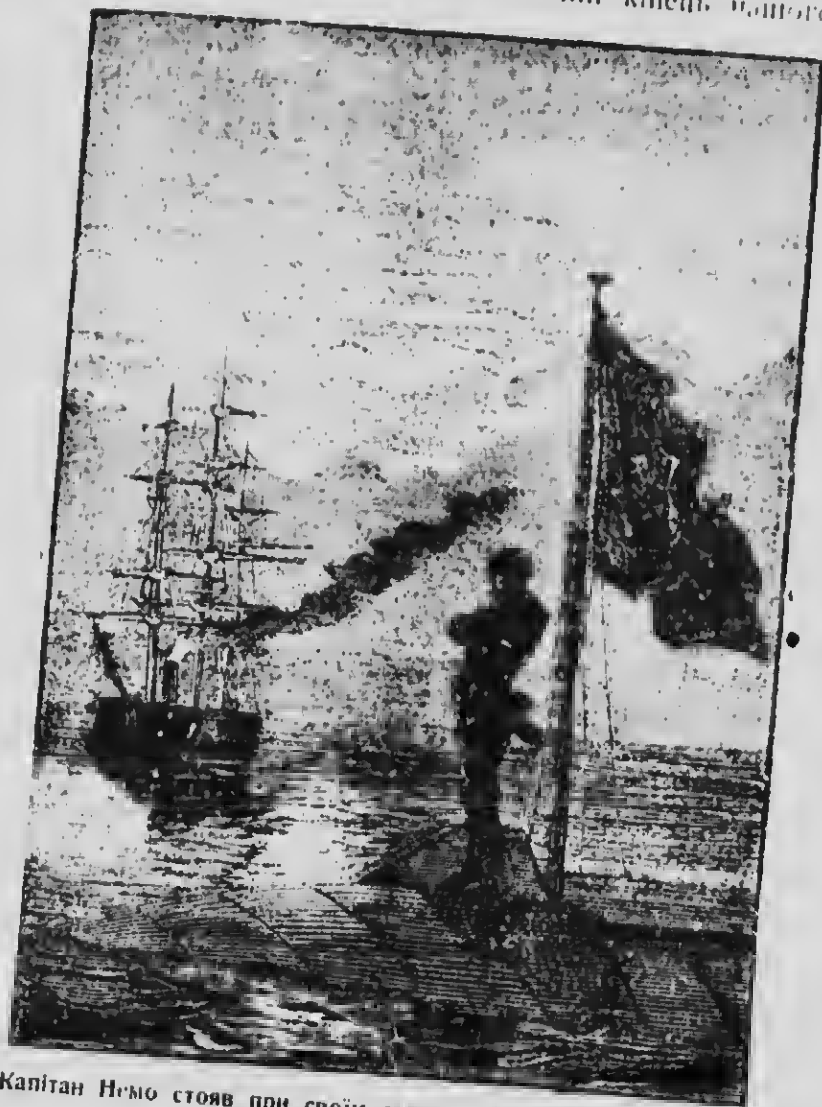
Постала тів. Глибока тишина панувала на судні. Ком-нає показував, що Навтілює не змінив свого напрямку. Він був на поверхні. Ми поставовили втікати, як тільки во-єнний корабель зможе почути нас, або побачити, бо місяць світив ясно. Колиб ми дістали ся тільки на корабель, а тоді певно відвернемо катастрофу, яка йому грозить. Кільки разів я вже думав, що Навтілює ладить ся до атаку, та се був лиш маневр, перед атаком.

Нич мишала без ніяких пригод. Сон не брав ся нас, бо кожної хвилі ми сподівались чогось незвичайного. Нета Лета хотів вже кидати ся и воду, та я здержав його. Після мене Навтілює буде атакувати корабель поверх водної лі-нії, а тоді буде не тільки можливо, але навіть дуже легко втікати.

В ранці о 3-тій годні я виїшов на поміст. Капітан Немо не покидав свого становиєска. Він стояв на переді при своїм стегу з очима затопленими в противнику. Місяць стояв просто над нашими головами. Серед сеї нічної ти-шини здавалось небо і океан перегалялись євн нічним спо-коюм і порівнюючи його до євн страшних пристрастий, які мали місце теєв на Навтілюсі, я задрожав.

Корабель був всеє віддалений від нас дві милі. Він без перестанку зближав ся до сего фосфоричного світла, яке вказувало на присутність Навтілюса. Я міг розрізнити його зелені і червоні світла і його велнку ліхтарню, звиса-чу з великого середнього маїшта. Снопн іскор і червоно-попілу бухали з коминів і світнали в воздухі наче звїзди.

Капітан Немо не закрімітив мене на помості. Корабель зблизився вже лиш на півтори милі і хвиля атаку була постаровича. Я вже хотів зійти в долину, щоб пригладати своїм товаришам про рішучий кінець нашого не-

Капітан Немо стояв при своїм стягу дивлячись в противника.

вільництва, коли товариш капітана з кількома моряками вийшли на поміст також. Вони приготували судно до бою. Відчинили балюстраду і всунули в долину клітку керманіча і ліхтарні так, що гладка тепер поверхня судна не могла

ніяк перешкодити страшиим його маневрам. Я вериув ся до сальону. Наятілюс все ще плив на поверхни. Червоні пасмуги, які впадали через воду до сальону, звіщали недалекий схід сонця.

О пятій годні рух судна зменшав ся, і я чув розкази змішні з шумом тріскаючнх стрілів.

— Приятелі мої, — сказав я, — зближаєть ся хвиля. Стиснім оден другого руки і хві иас Бог стереже!

Нед Ленд був рішучий, Консель спокійний, а я такий нервовий, що не знав як поводити ся. Ми всі зійшлись до біліотеки; та в хвили коли я відчинив двері до середннх сходів, почув, як заткало зачинило ся остро. Канадонець рушив до сходів, та я здержав його. Скоро резервоари на-брали в себе води і ми запали ся під воду. Значить ся Навтілюс думає атакувати корабель низше водної лінії, де нема сталевї плити.

Ми були знова увязнені, насильні свідки страшної драми. Дивились оден на другого не говорячи ні словечка. Якась паморока заволодїла моїм умом, гадки геть десь притаїлись. Незносимий стан ожидания перед сим страшним доносом. Я ждав і слухав. Скорість Навтілюса збільшалась. Нагло я скричав: Почув легке потрясене, а опісля того скрипіт і лоскіт. Однак Навтілюс, гнаний своєю шрубюю, перелетів через масу корабля, як ігла через полотно.

Я вже не годен був сего знести. В шаленім подражненю я кинув ся до сальону. Капітан Немо був там, занімілий, насуплений і невтолимий; він дивив ся через ліве віконце. Величезний корабель занурював ся в воду. Навтілюс спускав ся попри него на дно моря. Десять ярдів від себе я бачив отвір в кораблі, яким вдирала ся вода до середини з громовим лоскотом, а внше подвійн ряд гармат і сіти по боках.

Води прибувало. Несчастливі жертви кидались на драбинки і чіплялись за машти, ломали руки під водою. Було се людське муравлиско, заляте морською водою. Мене прикувало до вікна. Остовпілий і обезсилений з надмірного напруженя я також дивив ся на сю трагедію. Нагло наступив вибух. Збитий воздух розірвав поміст, неначе в каютах вибухнув вогонь. Після того корабель западає ся

скорійше. Вкінці чорна маса зникла і разом з нею і нещасна залога.

Я обернув ся до капітана Немо. Сей страшний местник, правдивий архангел пімсти ще дивив ся, доки все те не

Після того корабель западав ся скорійше.

минуло ся. Потім відійшов до своєї каютн. Я слідив за ним своїми очима. В однім кінці стіни під образом його героїв я побачив портрет ще молодої жінки з двома маленькими

лі. Обклами Капітан Немо поглянув на них через дзвілинку, протримав до них свої рамснa, і спускаючись на коліна заридав....

РОЗДІЛ XXII.

ПОСЛІДНІ СЛОВА КАПІТАНА НЕМО.

Після того страшного виду в'єснця зачинили ся, світа погасли, а страшна тиша і темнота запанувала на Навтілюсі. З великою шкоростію в глибині 100 стіп покидало судно сю трагічну місцевість. Я вернув ся до своєї каюти, де застав Конселя і Канадійця. Я почував тепер в собі велику відразу до капітана Немо. Яких би терпінь він не переніс від сих людей, він не мав права тепер так на них мстити ся. В 11-тій годині все освітілось. Я прийшов до салюну. Розглянувшись по інструментах я переконав ся, що ми плили просто на північ зі шкоростію 25 миль на годину. Сеї ночі ми зробили 400 миль. Втомлений вернув я знова до своєї каюти та не міг заснути. Мене мучили страшні привиди. Я думав над сим, куди нас повезе тепер Навтілюс. Чи попливемо попри кінчину Шпіцберген, чи попри береги Нової Землі? Чи не схоче він оглянути незаних сторін, Білого мдря, залива Обі, архіпелягу Ліаров і північних берегів Азії. Я не міг сказати. Поняте часу затерлось в моім мозгу, навіть годинники перестали іти. Здавалось, що на сій півночі дні і ночі не минали по собі правильно. Побідно як мітичний Гордон Пім, я сподівав ся кожної хвилі побачити якусь надлюдську стопу, яка боронити стане нам входу до сих підбігунових країн. Я обчисляв, що ся авантурнича вандрівка на північ триває вже коло 15 або 20 днів. І не знати кільки днів більше потреватаб вона, колиб не став ся випадок, який закінчив сю нашу вандрівку. На судні не видно було нікого. Весь час майже держалось воно під водою. На мапі не було значено більше, де ми знаходили ся. Канадієць також не показував ст. Консель не міг і слова добути з него і в страху, щоб він не відобрав собі житя в приступі шалу, слідив за ним уважно. Одного ранка після страшного і нездорового сну я пробудившись побачив над собою Канадійця.

— Ми будемо втікати, — промовив слабим голосом. Я сів.

— Коли думаете втікати?

— Завтра вночі. Всякий надзир на Навтілюсі завішений, всі інакше похмелені. Ви будете готові, пане?

— Так, де ми знаходимо ся?

— Недалеко берегів, їхнх 20 миль на всхід.

— Що за країна?

— Я не знаю, та се не значить нічого.

— Так, Нед, годжу ся. Ми будемо втікати сеї ночі, хочби нас мало проковтнути море!

— Море неспокійне, та сеї легкий човен не лякає мене. Непомітно я роздобув трохи поживи і кілька фляшок води.

— Я підв за вамн.

— Але, — продовжав він, — коли нас переловлять, я буду боронити ся, я змушу їх, щоб мене вбили.

— Ми згниємо всі разом, приятелю Нед.

Моя постаюва була рішуча. Я вернув ся до сальону, та не бажав стрінути ся там з капітаном. Бо і щож сказавби я йому? Чи мігби я скрити сю відразу до нього? Ні! Краще не бачити його більше, забути все. Деяк внадавав ся дуже довгий. О 6-тій я взяв ся вечеряти, та на силу мусів їсти, щоби не впасти на силах. Пів до 7-ої повідомив мене Консель, що ми вже не побачимо ся перед нашим відїздом. В десятій години буде цілковито темя і ми скорнстаємо з темиоти.

Щоби перекопати ся про напрям Навтілюса я прийшов до сальону. Ми гнали в північно-східнім напрямі з шалеюю сокростію в глибині 50 ярдів. Я кинув оком по слїдний раз на сї скарби і чуда, призначені на смерть разом з сим, що назбирав їх тільки тут. Тут задержав ся, через години, а потім відїшов до своєї спальні.

Прибравшись в сильну морську одїж я позбирав всі свої записки, примістив їх коло себе і почав думати про капітана. Не знатн, що він тепер робить? Я наслукував коло його дверей. В середині хтось стукав. Се був він. Він не пішов на спочинок. Кождої хвилі я сподївав ся його появи. Нерви мої дрожали як би в лихорадці.

Вкінци я просягнув ся на ліжку, щоби успокоїти ся. Мої нерви троха присмирїли, та за те в мозгу зародилось

від спогадів. Переді мною стаюла вся моя екзистенція на Навтілюсі. Всі випадки пересували ся перед моїми очима, якби на драматичній сцені. Капітан виростав на якогось надприродного чоловіка, нерівного мені, правдивого генія моря.

Було вже під до десятої. Я держав голову в руках, що-би не розпала ся. Треба було ждати ще пів години.

В сю хвилю я почув тоин органа, сумну мелодію, тужливу пісню душі, яка хотіла вирвати ся з сих земських оков. Захопленнй сею дивною музикою, я попав в музичну екстазу, з якої однак скоро прочутив ся. Капітан перестав грати і вийшов до сальону, якнй треба і мені було переходити. Там мусів його стрінати в послідний раз. Може він побачить мене. Один рух його може мене вбити, одно слово прикувати до судна.

Мала вбїтн десята годнна. Пора надходила покинути свою каюту і зеднати ся з своїми товаришами.

Я не можу зволікати, хочби і сам капітан Немо встав переді мною. Я відчинив осторожно свої двері, і підчас того в голові відбив ся ніби якийсь лоскіт. А можливо, що се праця моєї хорої уяви.

Я проліз попри темні сходи Навтілюса і дістав ся до двернй сальону і відчинив їх легенько. В середині було дуже темно. Капітан Немо ще не покннув свого органа. Я повзав ся на дивані дуже обережно, що-би не зрадити своєї присутности. Коли вже хотів відчинити другі двері до бібліотеки, мусів пристанути, бо почув взднх капітана Немо і за снм його повстане з місця. Грудь його повина була шльохів, а до вуха мойого долетіли отсі слова:

— Всемогучий Боже, досить вже, досить!

Чи була се сповідь грнжі совістн, яка вирвалась із свідомости сего чоловіка?

Я кннув ся через бібліотеку до середних сходів, а звідтам вилетів на поміст до човна.

— Втікаймо, втікаймо, — скликнув я.

— Сейчас, — відповів Канадонець.

Вин порав ся власне коло вндобутя човна, яке було снльно приміцьоване до судна.

Нараз ми почули якісь голосн. Вони відповідали оден другому. Що стало ся? Чи не відкрили вони нашої утечі?

Я почув як Нед Ленд всував мені в руку штилет.

— Так, — прошепотів я, — ми знаємо, як маємо вмирати.

Канадонець перестав працювати. Одно слово, тільки разів повторюване вияснило всю причину сего замішання.

— Мельштром, мельштром, — скрикнув я в перестрахи.

Чи могло страшійше слово звейти в наших вухах в таку рішачучу хвилю? Ми були отже коло берегів Норвегії, де між островами Ферро і Льофоди панують страшні вири, які поглочують цілі кораблі. Тут гинуть не тільки пароходи, але і кити і білі, північні медведі.

Ми були в страху. Зимний піт виступив на нас. Довкола нас море страшило ревіло, а води кидались на скали з великим гуком і торощили все, що попало ся в їхні обійми.

Що за страшиє положення! Навтілюс борошив ся, неначе людське ество. Його залізи мушкили тріскали. Часом взносив ся просто в гору, а ми разом з ним.

— Ми мусимо втримати, — сказав Нед, — і заходиться коло шруб. Ми вратуємо ся ще, лиш тільки держім ся крепко Навтілюса...

Він не скінчив ще цілого речення, коли нагло ми почули тріск. Шруби відорвались і лодка вкинена з свого заглиблення вилетіла як камінець просто в сам вир.

Голова моя вдарила о кусень заліза і від сильного удару я стратив притомність.

РОЗДІЛ XXIII.

ЗАКІНЧЕНЕ.

Так закінчилась наша вандрівка. Що діялось в сю ніч — як вратував ся наш човен і ми разом з ним — не можу сказати.

Коли однак відзискав свідомість, я вже лежав в рибацькій хатні на Льофодських островах. Мої оба товариші, вратовані і здорові, сиділи коло мене держучи мої руки. Ми обняли оден другого сердешно.

Під сю пору ми не могли думати про поворот до Франції. Средства комунікації між північною Норвегією, а по-

лудневого суть дуже скупі і ми мусли ждати на парохід, який відпливав що місяця з північної кінчини.

Тут серед таких ввічливих та гостинних людей я ще раз переглянув свої записки наших пригод і переживань на Навтілюсі.

...Я вже лежав в рибацькій хатині...

Не спустив ні одного факту, не пересадив ні одної дрібниці. Се правдиве оповідане неімовірної виправи в недоступнім для чоловіка елементі, до якого однак поступ відкрив колись дорогу.

Чи дадуть мені віру, не знаю. Та мене се мало обхо-

дять. Я тільки можу замітити, що маю право говорити про моря, під якими через не цілих десять місяців я переплинув 40,000 миль сям підморським шляхом, на якому відкрили так багато чудес.

Але що стало ся з Навтілюсом? Чи він видержав натиск мельштрома? Чи капітан Немо живе, та чи він дальше продовжує свою страшну відплату? Чи може він вже залихав її після сеї послідної гекатомби? Чи принесуть коли філії морські до нас сю гісторію його життя? Чи довідаю ся коли про імя сего чоловіка?

Я надію ся на се і вірю, що його могучий Навтілюс відіне побіду над морем в його найстрашійших пронастях. І що він дебув ся звідтам, де тільки кораблів пронало. Коли отже капітан Немо ще живий, та перебуває дальше в своїй прибраній країні, моїм бажанем для нього є, щоби ся ненависть уступила з його серця. Щоби на місце мстивого судії, прокинув ся в ньому правдивий дослідник морських тайн. Хоч призначене сего чоловіка здаєть ся бути дивним, є воно заразом і надземське. Чи не розумів його сам, що жив через десять місяців сям неприродним житем? І на запит поставлений Екклезіястом тому 3000 літ назад, „Се що є дуже далеко і дуже глибоко, хто може віднайти його?“ може відповісти з повним правом тільки: Капітан Немо і я сам.

КІНЕЦЬ.

